

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
THE ATATÜRK INSTITUTE OF STRATEGIC STUDIES

Cilt/Volume: 17

Sayı/Issue: 37

Mart/March 2021

BASKI / PRINTED BY

MSÜ Basım ve Yayınevi Müdürlüğü / TNDU Printing and Publishing Office

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ / CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Milli Savunma Üniversitesi
Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Yenilevent / İSTANBUL
TÜRKİYE

Telefon / Phone : 0 212 398 01 00 (3860-3880-3832)

E-posta / E-mail : makale@msu.edu.tr
guvenlikstratejileri@gmail.com

Web : <https://gsd.msu.edu.tr/>

**MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ**

**TURKISH NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
THE ATATÜRK INSTITUTE
OF STRATEGIC STUDIES
THE JOURNAL OF SECURITY STRATEGIES**

Cilt/Volume: 17 • Sayı/Issue: 37 • ISSN 1305-4740
Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal

Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü **Owner on behalf of the Atatürk Institute
adına Sahibi ve Sorumlusu** **of Strategic Studies**

Dr. Gültekin YILDIZ (Prof.)

Baş Editör / Editor-in-Chief

Dr. Gültekin YILDIZ (Prof.)

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Mehmet Mert ÇAM

Kaan KILIÇ

Teknik Editör / Technical Editor

Dilek KARABACAK

Alan Editörleri / Area Editors

Dr. Güngör ŞAHİN (MSÜ ATASAREN)

Dr. Tolga ÖZ (MSÜ ATASAREN)

Dr. Banş ATEŞ (MSÜ ATASAREN)

**TARANDIĞIMIZ VERİTABANLARI / DATABASES INDEXING OUR
JOURNAL**

Index Copernicus

ULAKBİM TR DİZİN

Sosyal Bilimler Veritabanı

ASOS INDEX

(Akademia Sosyal Bilimler İndeksi)

SOBİAD Atf Dizini

Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda dört kez Mart, Haziran, Eylül ve aralık aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

The Journal of Security Strategies is an international peer-reviewed journal and published quarterly in March, June, September, and December. The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Turkish National Defence University or of the Atatürk Institute of Strategic Studies.

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar GÜRBÜZ (Özyeğın Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Kasım HAN (Altınbaş Üniversitesi)
Prof. Dr. R. Kutay KARACA (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar ONAY (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat ÖZGEN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Beril TUĞRUL
Prof. Dr. Tuncay ZORLU (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Fuat AKSU (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet BEŐİKÇİ (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Hikmet KIRIK (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasip SAYGILI (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL (Beykent Üniversitesi)
Dr. Giovanni ERCOLANI (Peace Operations Training Institute - ABD)

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Bölgesel Çalışmalar / Regional Studies

- Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin
Uluslararası Güvenlik ve Savunma İşbirlikleri Kurma Çabaları:
Balkan Paktı ve İttifakı 1
Turkey's Efforts to Establish International Security and Defense Pacts
against Communism in the Cold War Era: Balkan Pact and Alliance
Ceyda TUNA KOCAOĞLU

Güvenlik Araştırmaları / Security Studies

- Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi:
Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme 39
Ontological Security Theory in the Discipline of International Relations:
A Concept- and Literature-Based Review
Helin SARI ERTEM - Aslı Nur DÜZGÜN
- Güvenleştirme Kuramında 'Söz Edim' ve 'Pratikler':
Türkçe Güvenleştirme Yazınında 'Yöntem' Arayışı 85
'Speech Acts' and 'Practices' in Securitization Studies:
A Search for 'Methods' in Turkish Securitization Literature
İsmail Erkam SULA
- PKK'da Kadın Teröristlerin Rolü ve Örgüt İçi Cinsel İstismar 119
The Role of Female Terrorists and Sexual Abuse in the PKK
Enes BAYRAKLI - Aslıhan ALKANAT

Savaş Araştırmaları/War Studies

- Türk Stratejik Kültüründe Çözümü Çerçevelemek:
Katmanlı Bir Harekât Tasarımı Önerisi 157
Framing the Solution in Turkish Strategic Culture:
A Suggestion of Layered Operational Design
Özgür KÖRPE
- Rusya'nın Hibrit Savaş Kapasitesinin
Kırım ve Donbas Vakaları Üzerinden Analizi 203
Analysis of Russian Hybrid Warfare Capacity
in Crimean and Donbas Crises
Gökhan CİN

- Yayın İlkeleri** 247
Submission Guidelines 251

Soğuk Savaş Sürecinde Komünizme Karşı Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik ve Savunma İşbirlikleri Kurma Çabaları: Balkan Paktı ve İttifakı

Turkey's Efforts to Establish International Security
and Defense Pacts against Communism
in the Cold War Era: Balkan Pact and Alliance

Ceyda TUNA KOCAOĞLU*

Öz

II. Dünya Savaşı sonuçları itibarıyla 20. yüzyılın en önemli olaylarından biri olmuştur. Savaşın yıkıcı etkisi, başta Almanya olmak üzere hemen bütün Avrupa şehirlerinde kendini göstermiştir. Milyonlarca insanın hayatını kaybettiği savaşta savaşan tarafların tamamı zarar görmüştür. Bununla birlikte II. Dünya Savaşı sadece yıkıcı etkisiyle değil, aynı zamanda savaş sonrasında uluslararası ilişkiler alanında neden olduğu köklü değişiklikler bakımından da büyük önem taşımaktadır. Savaştan hemen sonra uluslararası ilişkiler ideolojik temelde yeniden düzenlenerek bir yanda ABD'nin başını çektiği kapitalist devletler ile diğer yanda Sovyetler Birliği'nin başını çektiği komünist devletler arasında yürütülen ve Soğuk Savaş adı verilen bir mücadele alanına dönüşmüştür. Savaştan sonra Sovyetler Birliği'nin komünizmi tüm dünyada hâkim kılma eğilimi ve bu çerçevede yürüttüğü yayılmacı politika başta Batılı kapitalist devletler olmak üzere ABD'yi derin bir endişeye

* Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Manyas Meslek Yüksek Okulu Medya ve İletişim Programı, ORCID: 0000-0001-6537-1804, e-posta: ckocaoglu@bandirma.edu.tr

Geliş Tarihi / Submitted: 10.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 02.03.2021

sevk etmiştir. Bu nedenle ABD tarafından başlatılan komünizmle mücadele kısa sürede tüm dünyada karşılık bulacak bu arada Sovyet komünizminin yakın tehdidi altında bulunan bölgelerde ABD'nin de teşviki ve telkiniyle önemli gelişmelere neden olacaktır. Bu çerçevede komünizm tehlikesiyle doğrudan yüzleşmek zorunda kalan Balkanlar, Türkiye ve Orta Doğu gibi stratejik açıdan önemli coğrafyalarda güvenlik ve savunma sorunu bu bölgelerdeki devletlerin bazı işbirliği çabaları içine girmelerine zemin hazırlayacaktır. Bu kapsamda Türkiye Sovyet komünizminin yakın tehdidi altında bulunan ve bundan dolayı savaş sonrasında ABD'nin başını çektiği Batı bloğu yanında tavrı koyan bir ülke olarak 1952 yılında NATO'ya üye olduktan sonra komünizm karşısında bir güvenlik ve savunma alanı oluşturma gayretlerine girmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin yoğun çaba ve gayretleri sonucunda Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında önce 28 Şubat 1953'te Balkan Pakti kurulmuş ve hemen bir yıl sonra da 9 Ağustos 1954 tarihinde yine Türkiye'nin çabalarıyla bu pakt Balkan İttifakı ile bir askerî savunma antlaşmasına dönüştürülerek komünizm tehlikesine karşı Türkiye'nin öncülüğünde önemli bir işbirliği gerçekleştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Balkan Pakti, Balkan İttifakı, Soğuk Savaş, Komünizm, Güvenlik.

Abstract

The Second World War, with regard to its consequences, was one of the most important developments of the 20th century. The devastating effect of the war manifested itself in almost all European cities, particularly in Germany. Millions lost their lives in this war and all belligerents suffered from it. On the other hand, the Second World War is of great importance not only for the destruction it caused but also for the radical changes it brought along in the international relations. Immediately after the war, international relations were rearranged on an ideological basis. Consequently, international relations turned into a confrontation zone where capitalist states led by the United States and communist states led by the Soviet Union clashed. The Soviet efforts to spread communism worldwide and the policies it pursued to this end caused a deep concern in the capitalist states, primarily in the USA.

Therefore, the struggle against communism initiated by the USA shortly grew worldwide and resulted in significant developments in regions close to the communism sphere thanks to the American incentive. Thus, the security and defense problem in strategically important regions such as the Balkans, the Middle East and Turkey necessitated the search for cooperation. In this regard, Turkey, as a state located close to the communism threat, took its position by the Western Powers led by the USA and became a member of the NATO in 1952. Accordingly, Turkey initiated its efforts to build a security and defense zone against communism. As a result, thanks to the intense efforts of Turkey, the Balkan Pact was formed on 28 February 1953 with the participation of Turkey, Greece and Yugoslavia. One year later, the pact was transformed into the Balkan Alliance, a military defense treaty, on 9 August 1954 as a result of Turkish efforts, establishing an important cooperation against the communist threat.

Keywords: Balkan Pact, Balkan Alliance, Cold War, Communism, Security.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı öncekinden çok daha yıkıcı oldu. 1945 yılının son yarısında savaş sona erdiğinde geride zarar görmemiş çok az yerleşim birimi ile adeta harabeye çevrilmiş bir Avrupa kalmıştı. Yakılmış yıkılmış şehirler, evsiz barsız açlık ve sefalet içinde kalmış milyonlarca insan Avrupa'nın dramatik durumunu ortaya koyuyordu.¹ Sadece Avrupa değil Asya'nın önemli devleti Rusya da her ne kadar savaş boyunca Orta ve Doğu Avrupa'da etkin bir biçimde yayılmış

¹ II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın genel durumu için bkz: Tony Judt, *Savaş Sonrası: 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009; I Ian Buruma, *Sıfır Yılı (1945'in Tarihi)*, Çev: Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.; J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, (Çev: Fethi Aytuna), İnkılap yayınları, İstanbul, 2015.; J. M. Roberts, *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, (Çev: Sinem Gül), Dost Yayınları, Ankara, 2003.

olsa da savaşın tüm yıkımından büyük ölçüde payını almıştı. II. Dünya Savaşı sonucunda Sovyet Rusya, neredeyse yenilgiye uğrattığı düşmanı Almanya kadar kötü bir haldeydi. Ülke çok kayıp vermiş ve iktisadi altyapısının büyük bir bölümü Alman işgali sırasında tahrip edilmişti. Stalin, halkını savaşa seferber etmek için savaş sırasında iç politikasında ideolojik saflığı korumayı bir kenara bırakmak zorunda olduğunu anlamıştı. Savaş sonrası dönemde ise Sovyet rejiminin daha iyi yaşam standartları sağlayamaması durumunda halkın geçmiş yıllarda yaptığı fedakârlıkların boşa gittiğini düşünmemesini bekleyemezdi. Ayrıca Avrupa kıtasında zamanın en büyük ordusu olan Kızıl Ordu da savaş sonrası kalkınma çabalarının başlaması için er veya geç terhis edilecekti. Sovyetlerin savaş sonrasında ülkelerini yeniden inşa etmeleri için güvenlik garantilerine ilaveten para ve malzeme yardımına ihtiyaçları vardı.² Kısacası savaş savaştan tüm tarafların yıkımına da neden olmuştu.

II. Dünya Savaşı bu yıkıcı sonuçlarının yanında uluslararası ortamın farklı paradigmalar etrafında yeniden şekillenmesinde de önemli rol oynadı. Uluslararası politika alanında ilk defa ideoloji en temel belirleyici faktör haline geldi. 19. yüzyılın önemli ideolojilerinden sosyalizm 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya’da Çarlık rejimine son vererek iktidara gelmiş ve Stalin’in “tek ülkede sosyalizm” anlayışı çerçevesinde II. Dünya Savaşına kadar tüm Rusya’da hâkim ideoloji olmayı başarmıştı. II. Dünya Savaşı ise Sovyet komünizminin Rusya dışındaki coğrafyalarda da yayılmasının önünü açmıştır. Savaş boyunca, aynı birliktelik içerisinde yer aldığı Amerika Birleşik Devletleri’nin de bilgisi, belki de Roosevelt’in politik hesapları nedeniyle, Sovyet komünizmi özellikle Orta ve Doğu Avrupa’da hissedilir biçimde yayılma göstermiştir. II. Dünya Savaşı’na kadar daha çok eski Rus imparatorluğunun topraklarıyla sınırlı kalmış olan Sovyet yayılması, savaşla birlikte genişleme imkânı bulmuştur. Sovyetler birliği 1939 yılından itibaren, savaşı fırsat bilerek, 1945’e kadar, yaklaşık dokuz ülkeyi Sovyet hâkimiyet alanı içine dâhil

² Antony Best, Jussi M. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, (Çev: Taciser Ulaş Belge), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 244.

etmiştir. Fin Karalia'nın bir bölümünden başka, Estonya, Letonya ve Litvanya'nın tamamını, Polonya'dan Curzon'un doğu bölgelerini içeren hat boyunca, Çekoslovakya'dan Rutenya'yı, Almanya'dan Königsberg limanını, Romanya'dan Besarabya ve Bukovina'yı ve Japonya'dan Güney Shalin ve Kuriles'i alarak savaşta topraklarına toprak katmıştır.³ Sovyetler Birliği ayrıca, II. Dünya Savaşı münasebetiyle, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan, Kuzey İran ve Mançurya'da nerdeyse tüm ekonomik ve siyasi yönetim gücünü de ele geçirmiş ve işgali altında bulundurduğu Alman topraklarında ise Sovyet ekonomik modelini başarıyla yerleştirmiştir.⁴ Savaş esnasındaki bu gelişmeler her ne kadar Roosevelt'in temkinli Sovyet politikasından dolayı çok fazla dikkate alınmamış, hatta zaman zaman görmezden gelinmişti. Ancak savaş bittiğinde Amerikan dış politikası yavaş yavaş Sovyet gerçeğini ve gelecekte nasıl bir tehlike haline dönüşebileceğinin farkına varmaya başladı. Çünkü Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşı ve hemen sonrasında komünist ideolojiyi tüm dünyada hâkim kılmak amacıyla özellikle üç yönde yayılma faaliyetine girmiştir. Bunlar, Avrupa, Orta Doğu ve Asya-Uzak Doğu'ydu.⁵

Savaş sonrası Sovyet komünizminin tüm dünyayı tehdit ettiği gerçeğinin başta Batı Avrupa devletleri olmak üzere hemen sonrasında Amerika Birleşik Devletleri tarafından kesin bir biçimde kabul edilmesi uluslararası ortamın yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Öncelikle Batı Avrupa'nın olmak üzere tüm dünyanın güvenliği uluslararası politikanın en temel sorunu haline gelmiştir. Sovyet komünizminin öncelikli tehdit alanı Batı Avrupa, Balkanlar ve güney sahasındaki Türkiye, Yunanistan ve İran devletlerinden oluşuyordu. Dünya kamuoyunda “kızıl düşman” olarak kısa sürede bir algı olarak yerleşmeye başlayan Sovyet komünizm tehlikesi karşısında başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batı Avrupa devletleri

³ *The Times*, Jun 01, 1946, Issue: 50467, p. 5.

⁴ *The Times*, Jun 01, 1946, Issue: 50467, p. 7.

⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Cilt: I; Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1991, s. 423.

savaştan hemen sonra hızla harekete geçmişler ve komünizm tehlikesi karşısında birtakım ciddi ve etkin tedbirler almaya başlamışlardır. Bu çerçevede 22 Mart 1947 tarihinde Başkan Truman tarafından Amerikan Kongresi'nde yapılan konuşma ve sonrasındaki gelişmeler komünizm ile sistematik bir mücadelenin başlangıcını teşkil ederken “Soğuk Savaş” kavramının da uluslararası ortamda tek kabul gören gerçeklik olmasına zemin hazırlamıştır. Artık tüm dünya ve uluslararası ilişkiler bu kavram üzerinden şekillenmek zorundaydı ve gerçekten de yüzyılım neredeyse son dilimine kadar da öyle olmuştur. Başta Truman doktrini ve bu çerçevede ortaya konulan Marshall Yardım Planı gibi öncelikle Batı Avrupa'nın ekonomi bakımından komünizm karşısında sağlamlaştırılması için alınan bazı etkili tedbirler kısa sürede çok daha geniş coğrafyaları da içine alacak biçimde genişletilerek Sovyet komünizmi karşısında önemli adımlar atılmıştır. Komünizm tehlikesi karşısında atılan bu adımlar sadece ekonomik tedbirler ile sınırlı kalmamış ABD'nin başını çektiği bu mücadelede her enstrüman etkin bir şekilde kullanılarak komünizmin tüm dünya milletlerini esir ve köle yapmak üzere ortaya çıktığı algısı ABD öncülüğünde bütün dünyada hâkim düşünce haline getirilmiştir. ABD öncülüğünde başlatılan Sovyet komünizmi ile mücadelenin en etkin araçlarından biri komünizm tehlikesi karşısında oluşturulan uluslararası örgütlerdir. Askerî, siyasi ve ekonomik alanda Soğuk Savaş sürecinde komünizm tehlikesi karşısında önemli uluslararası örgütler kurulmuş ve bu örgütler aracılığıyla komünizm karşıtı düşünce oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu örgütlerden en önemlisi 1949 yılında kurulan NATO olmuştur. NATO, kurulduğu andan itibaren komünizm karşısında başta askerî olmak üzere en etkin siyasi mücadele aracı haline gelmiştir. Bundan başka 1957'de kurulan Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) da komünizmle mücadelenin ekonomik boyutunu teşkil etmiş güçlü bir uluslararası örgüt halini almıştır. Komünizm karşısında uluslararası örgütlenme yukarıda adı geçen örgütlerle de sınırlı kalmamıştır. Komünizm tehlikesi zaman zaman bazı bölgesel birlikteliklere de zemin hazırlamıştır. Bu bölgesel oluşumlar özellikle Sovyet komünizminin doğrudan tehdidi altında olan alanlarda öncelikli hale gelmiştir. Soğuk Savaş sürecinde zaman zaman komünizm tehlikesi karşısında ortaya çıkan bu tür

bölgesel oluşumlardan en önemlisi Balkan Paktı (1953) ile Balkan İttifakı (1954) olmuştur. Balkan Paktı ve İttifakı'nın ortaya çıkışında ise özellikle 1952 tarihinde NATO'ya üye olarak komünizm karşıtı blokta olduğunu resmen ispatlayan Türkiye önemli rol oynamıştır. Çünkü Türkiye stratejik açıdan Akdeniz ve Orta Doğu'da önemli bir coğrafyada bulunuyor ve şimdi komünizm tehlikesi Türkiye'nin bu önemini ve komünizmle mücadelede Türkiye'ye olan ihtiyacı bir kez daha gözler önüne seriyordu. Bu öneminin farkında olan Türkiye hem NATO'ya üyeliğinin yüklemiş olduğu ağır sorumluluk hem de bölgesinin daha güvenli hale gelmesinde üzerine düşen görevi yerine getirebilmek için derhal harekete geçerek Balkanlarda komünizm karşıtı bir oluşumun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

1. Balkan Paktı (28 Şubat 1953)

Tarih boyunca birçok ulusun yerleştiği Balkan coğrafyası stratejik açıdan Avrupa'nın olduğu kadar başta Türkiye olmak üzere Akdeniz ve Orta Doğu'nun güvenliği açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu stratejik önemi ve sahip olduğu çelişik ve karmaşık demografik yapısından dolayı Balkanlar özellikle 20. Yüzyıl başından beri de büyük güçlerin nüfuz mücadelesi yürüttükleri alanlarından en önemlisi olmuştur. Soğuk Savaşın başlaması ve özellikle Orta ve Doğu Avrupa üzerindeki Sovyet komünist baskısı Balkanları başta Avrupa olmak üzere Türkiye ve etrafı açısından oldukça önemli hale getirmiştir. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte Balkan yarımadası uluslararası ortamın aldığı yeni şekil doğrultusunda iki blok arasında ayrılmıştı. Bu iki blok ise bir yanda komünizmin merkezi Moskova'dan destek alan ve idare edilen bir kısım Balkan devletleri ile ABD'den destek alan Yunanistan ve Türkiye'den oluşuyordu. Balkan yarımadasındaki bu bölünmüşlük, Moskova'dan bağımsız hareket ettiği ve farkı politikalar izlediği gerekçesiyle Tito önderliğindeki Yugoslavya'nın komünizmin en etkin birlikteliklerinden olan Kominform'dan çıkarılmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır.⁶ Moskova ile ilişkileri bozulan Yugoslavya

⁶ *Türk Dış Politikası*, Cilt: I 1919-1980, Baskın Oran (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul,

sadece ekonomik güçlüklerle baş etmekle kalmıyor, bir de ciddi güvenlik endişesi duyuyordu. ABD, bu durumdan yararlanarak Belgrad'a önce ekonomik sonra da askerî yardım göndererek durumu lehine çevirmeye ve Yugoslavya'yı Batı Bloku içine dâhil ederek Batı Avrupa'nın güvenliğini ve Sovyet komünizmini çevrelemeyi hedefliyordu. ABD, 1949 yılında NATO'yu kurmak ve 1952'de NATO'ya Yunanistan ve Türkiye'yi dâhil etmek suretiyle bu çevreleme politikasında etkin bir adım da atmıştı zaten. Şimdi Yugoslavya'yı da bir şekliyle bu sürecin içinde dâhil ederek çevreleme politikasında önemli bir gelişme sağlamak niyetindeydi. Bunun için de ABD, NATO dışında özellikle Balkanlar ve Orta Doğu'da kurulacak ittifaklar ile SSCB'yi çevreleyecek bununla da kalmayıp, NATO'nun askerî savunma hattını Atlantik'ten İran'a uzatmış olacaktı. Bunun için Yugoslavya'yı ikna etmek bir şekliyle bir birlikteliğe sokmak gerekiyordu. Sosyalist bir lider olan Tito'yu NATO gibi bir birliğe dâhil etmek mümkün olmadığına göre Türkiye ve Yunanistan gibi NATO üyesi bir ülke aracılığıyla ve farklı bir birlik oluşturmak suretiyle ancak bu başarılı olabilirdi.⁷ Nihayet ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliklerinden hemen sonra Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında bir Balkan Paketi kurulması bunun için de Ankara, Atina ve Belgrad'ın yakınlaşmasını teşvik etmeye başlamıştır.⁸

ABD'nin Sovyet komünizmini çevreleme politikasında Türk dış politikası da oldukça gönüllüydü. Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti yeni dış politikada uluslararası yeni şartları dikkate alarak tavrını ABD'nin başını çektiği Batı bloğundan yana koymuştu. Demokrat Parti hükümetleri 1960 yılına kadar bu dış politikadan vazgeçmemişler yükselen güç olan ABD ile yakın ilişkiler kurmak ve her şekilde bunu korumak ve sürdürmek yönünde çaba göstermişlerdir. ABD ile ilgili olarak "ne kadar uyumlu çalışırsak o kadar dış yardım alırız" beklentisi içindeki Demokrat Parti hükümetleri

2002, s. 588.

⁷ *Türk Dış Politikası*, s. 588.

⁸ *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Cilt: I 1919-1973, Haz. Mehmet Gönübol, Cem Sar, AÜ Siyasal Bilgiler Fak Yayınları, Ankara, 1987, s. 237.

ABD ile ilişkileri sürdürmenin koşulunun da neler olduğunu çok iyi kavramışlardı. Bundan dolayı da Kıbrıs, Orta Doğu ve Balkan Pakti konularında ne yapılması gerekiyorsa ona göre hareket etmekten çekinmediler.⁹

ABD etkisinde gelişen Türkiye önderliğinde Balkanlarda komünizm karşısında işbirliği oluşturma çabaları Türkiye açısından ilk tecrübe ve deneyim değildi. Soğuk Savaştan çok daha önce Türkiye, daha iki savaş arası dönemde Balkan ülkeleri ile işbirliği konusunda teşebbüslerde bulunmuş ve 1934 yılında Balkan Antantı (Balkan Pakti) adıyla Bulgaristan'ın revizyonist arzu ve istekleri karşısında bir blok oluşturmaya başarabilmişti.¹⁰

Sadece ABD'nin komünizm karşısında güçlü bir blok oluşturma ve Sovyet komünizmini çevreleme ve bunun için de en müsait devlet olarak Türkiye'nin Balkanlarda öncü bir rol ile bir birliktelik oluşturma istekleri değil aynı zamanda balkanlardaki bazı gelişmeler ve özellikle Türkiye'nin NATO üyeliğinden sonra Sovyet Rusya ve Bulgaristan tarafından sürekli baskı altına alınmaya çalışılması da Türkiye'yi Balkanlar konusunda endişelendirmiş ve harekete geçmesinde etkili olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya girme isteği ve çabalarına sert tepki gösteren Sovyet Rusya bu tepkisini 13 Kasım 1951 tarihli bir nota ile Türkiye'ye bildirmişti. Söz konusu notada Sovyet Rusya, doğrudan kendisine yönelik olarak oluşturulmuş bir teşkilat olan NATO'ya Türkiye'nin dâhil olmasının Sovyetlerle olan ilişkilere büyük zararlara vereceğini ileri sürüyordu.¹¹ Sovyet Rusya, ayrıca, Türkiye üzerinde yapmakta olduğu baskı için Bulgaristan'ı da aracı olarak kullanıyordu. Bulgaristan'ın 1950-1951 yıllarında ülkesindeki Türkleri göçe zorlama politikası Türkiye'de endişe uyandırmış ve bu baskıların Sovyet etkisiyle

⁹ Özcan Gencer, "Ellili Yıllarda Dış Politika", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Mete Kaan Kaynar(ed.), İletişim yayınları, İstanbul, 2015, s. 97.

¹⁰ Türkiye'nin Balkan politikası ve Balkan Antantı için bkz. Hikmet Öksüz, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Balkan Politikası", *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi*, 2. Kitap, Mustafa Bıyıklı,(ed.), Gökkuşbuca Yayınları, İstanbul, 2008

¹¹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 731.

gerçekleştiği düşüncesine varılmıştı. Bulgaristan ayrıca, Türkiye'nin NATO'ya dâhil olmasından da pek menün değildi. Bundan dolayı iki ülke arasındaki ilişkiler karşılıklı şüpheler üzerinde yürütülmeye çalışılıyordu.¹²

Böyle bir ortamda Türkiye gerek dâhil olduğu Batı Bloku'nun kuvvetli telkinleri gerekse kendi güvenliği için Balkanlarda Sovyet etkisi dışında kalan ve Sovyet baskılarına dayanan bazı Balkan ülkeleri ile sıkı bir işbirliği içine girerek Balkan Paktı için gerekli adımları atmaya başlamıştır. Bunun için de özellikle Yunanistan ve Yugoslavya en uygun ülkeler olarak görülüyordu. Şu bir gerçektir ki, her üç devlet de Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya, her şeyden önce II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni uluslararası ortam ve gelişmeler karşısında ciddi ekonomik yardım ihtiyacı içindeydiler. Balkan Paktı'na imza koyan üç devlet de savaşın ağır ekonomik zorlukları altındaydılar ve bu ekonomik zorlukların üstesinden gelebilmek ve kalkınma sürecini başlatabilmek için 1948 yılından beri almaya çalıştıkları ABD yardımlarına şiddetle ihtiyaç duyuyorlardı. NATO'nun savunma stratejisini güçlendirecek bir Balkan Paktı, Batı'dan gelecek askerî ve ekonomik yardımları arttırabilirdi.¹³ Ayrıca Yugoslavya, Trieste sorununda İtalya'ya karşı güçlü bir konumda olmak isteği içindeydi. II. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Paris Barış Antlaşmasıyla Trieste, serbest kent olarak kabul edilmişti. Savaşın sonrasındaki müttefiklerle yakın ilişkiler içine giren İtalya'nın Trieste üzerinden Balkanlarda yeniden güçlü hale gelmesi Yugoslavya'yı endişelendiriyordu.¹⁴ Bu açıdan Balkanlarda oluşturulacak bir birliktelik Yugoslavya için de oldukça önem arz ediyordu.

Kurulacak Balkan Paktı'nın önemli bir unsurunu teşkil eden Yunanistan ise, kuzey komşularının desteklediği bir iç savaşın yeni çıkmıştı. Bulgaristan ile arası oldukça kötüydü. Bulgaristan'ın komünist Yunan çetelerine yataklık yapması, Makedonya'dan karşılıklı toprak

¹² Uçarol, *a.g.e.*, s. 732.

¹³ *Türk Dış Politikası*, Baskın Oran,(ed.), s. 589.

¹⁴ *A.e.*, s. 589.

istekleri, azınlıklar, Bulgaristan'ın Ege denizine çıkmak istemesi gibi nedenler Bulgar Yunan ilişkilerinin bozulmasının temel nedenlerini oluşturuyordu. Sovyetler tarafından özellikle havadan desteklenecek Arnavutluk da Yunanistan için ayrı bir tehlike oluşturuyordu. Bu durumda Yunanistan, Arnavutluk ve Bulgaristan'a karşı güvenliğini sağlamak için Türkiye ve Yugoslavya ile işbirliği yapmaktan yanaydı.¹⁵

Yukarıdaki anlatılar dikkate alındığında Sovyet komünizmi ve onun uydusu haline gelmiş Balkan devletlerinin politik hesaplarının başta Türkiye olmak üzere Yunanistan ve Yugoslavya tarafından iyi okunması kaçınılmaz bir gerçeklik olarak ortada duruyordu. Bu gerçeklik de kısa sürede Türkiye'yi harekete geçirmiş ve Balkan Paktı için geri sayım başlamıştır.

Balkan Paktı'nın kurulması yönündeki çalışmalar 1952 yılının son aylarında hız kazanmıştır. Ocak 1953'ten itibaren ise Türk dış politikasının en önemli gündemi haline gelmiştir. Balkan Paktı ile ilgili çalışmalar başlangıçta Türkiye öncülüğünde Yunanistan ve Yugoslavya'dan başka İtalya'nın da sürece dâhil edilerek Balkanlarda dörtlü bir savunma ve güvenlik potasının oluşturulması düşünülüyordu. Nihayet 31 Aralık 1952 tarihinde Yunanistan Başbakanı Mareşal Papagos Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya arasında başlatılmış olan görüşmelere İtalya'yı da davet etmiş bu ise Yunanistan da geniş yankı bulmuştu.¹⁶ Hatta Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarının İtalya'da yapmış oldukları görüşmeler neticesinde özellikle İtalya ve Yugoslavya arasında oluşturulacak dörtlü Balkan savunma paktı önündeki engellerin önemli bir kısmının halledilmiş olması büyük başarı olarak görülmüş ve dörtlü bir paktın kurulması yönündeki umutlar iyiden iyiye artmıştı. Özellikle Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün İtalya'daki görüşmeleri ve İtalya ile Yugoslavya arasında mevcut sorunların halli konusunda aldığı mesafeyi Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopolos

¹⁵ Uçarol, *a.g.e.*, s. 732.

¹⁶ *Son Posta*, 1 Ocak 1953, s. 3.

dikkatle takip etmiş ve takdirle karşılamıştır.¹⁷ Özellikle 1952 yılı başından beri Türkiye ile Yunanistan arasında oldukça iyi ve sıkı bir ilişki süreci başlamıştı.

30 Ocak 1952 tarihinde Yunan Dışişleri Bakanı Ankara'ya ziyarette bulunmuş, ardından da 22 Nisan ve 22 Haziran 1952 tarihlerine Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan bazı antlaşmalar ile iki devlet arasındaki mevcut sorunların büyük bir kısmı çözüme kavuşturulmuştu. 26 Nisan 1952'de Adnan Menderes ile Fuat Köprülü Atina'ya bir ziyarette bulunmuş yine aynı yıl içinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yunanistan'ı ziyaret etmişti.¹⁸ Bu suretle 1952 yılı Türk Yunan ilişkileri açısından oldukça verilmiş geçmiş belki de oluşturulacak Balkan Paketi için ciddi bir zemin hazırlanmıştı. Dolayısıyla Balkan Paketi için öncelikle ikna edilmesi gereken devlet Yugoslavya'ydı.

Yunanistan böyle bir birliktelik için oldukça hazırды. Ocak 1953 ortalarında bir taraftan Türkiye ile Yugoslavya arasında görüşmeler yoğun bir şekilde devam ediyordu. Türkiye'nin bir süredir, özellikle NATO'ya üyeliği sonrasında, takip ettiği Balkan politikası Batılı devletlerin de dikkatinden kaçmamıştır. 10 Ocak 1953 tarihinde bir Batı Alman ajansının Berlin basınında çıkan haberinde Türkiye'nin özellikle Balkanlar ve Akdeniz'deki çabaları şu cümlelerle anlatılmıştır: *“Türkiye, Akdeniz'de sulhün ve mücavir devletlerle sıkı dostluk münasebetlerinin devamını istediğinden gerek Balkanlarda ve gerekse Doğu Akdeniz'de böyle bir hava yaratmağa ve bunu idameye çalışmaktadır. Türkiye'nin bu anlayışına ve görüşüne Yunanistan ve Yugoslavya şimdiden iltihak etmiş bulunuyorlar. Bu anlayışın tamamlanması ve kuvvetlenmesi için İtalya'nın da aynı davaya inanması ve katılması lazımdır. Bugün bunun tahakkukuna mani olan yegâne mesele Trieste şehir ve limanlarının gelecekteki mukadderatıdır. İtalya, Yugoslavya ile işbirliğine ancak bu meselenin hallinden sonra yanaşacağını müteaddit vesilelerle ihsas etmiştir. İtalya başvekili*

¹⁷ *Son Posta*, 3 Ocak 1953, s. 7.

¹⁸ *Son Posta*, 3 Ocak 1953, s. 7.

Atina'yı ziyaret ettikten sonra ileride muhtemel olarak Ankara'yı da ziyaret edecektir. İşte bu esnada Türkiye'nin Yunanistan'la müştereken Trieste meselesine bir hal çaresi ileri sürmesi beklenebilir. Türkiye son zamanlarda takip ettiği realist ve dürüst politikasıyla güvenilir, itibarlı bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan bugün siyasi, iktisadi ve askerî münasebetlerini genişlettiği Yugoslavya'nın üçüzlü davasının milletlerarası görüş ve anlayış içinde Yunanistan, Yugoslavya ve İtalya ile müştereken müzakere edilerek halli ve müsbet neticeye bağlanmasını ve bu suretle komünizme karşı Balkan blokunun dimdik ayakta durmasını isteyeceği tabii görülebilir".¹⁹

Türkiye'nin bütün çabalarına rağmen özellikle İtalya'nın bloğa dâhil olması süreç ilerledikçe güç bir konu haline almaya başlamıştır. 11 Ocak 1953'te Belgrat radyosunda yayınlanan bir haberde İtalya'nın üçlü Balkan Bloku'nu baltalamaya çalıştığı ileri sürülmüştür. Belgrat radyosundaki haberde İtalya'nın Yunanistan'daki görüşmelerine değinilerek, İtalya'nın bu görüşmelerde asıl hedefinin Balkan savunması için Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında kurulması düşünülen Balkan Paktı'nın başına geçmek olduğu ve bunun için de üç devletin arasını bozmak olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte haberde İtalya'nın gerçekte bu amacına ulaşamayacağı üç devletin İtalya olmadan da bir araya gelerek bir birliklik oluşturacağı da vurgulanmıştır.²⁰ Yugoslavya, İtalya ile ilgili endişelerinde haklı görünüyordu. Çünkü Atina'daki görüşmelerini tamamladıktan sonra Roma'ya dönen İtalya Dışişleri Bakanı De Gasperi, Roma'da yaptığı açıklamada Balkan Paktı'nın ön şartı olarak Trieste sorununu görüyordu.²¹

Bu arada Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün 20 Ocak 1953 tarihinde Belgrat'ta ve hemen sonrasında yani 26 Ocak 1953 tarihinde Atina'da yapacağı görüşmeler öncesinde konuyu yakından takip eden Türk basını Yugoslavya'nın Türkiye ile askerî bir ittifak

¹⁹ *Son Posta*, 11 Ocak 1953, s. 7.

²⁰ *Son Posta*, 12 Ocak 1953, s. 7.

²¹ *Son Posta*, 13 Ocak 1953, s. 1.

yapmak konusunda oldukça istekli ve buna da çok önem verdiği yönünde haberlere yer veriyordu.²² Türk basınında ayrıca, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün 20 Ocak'ta gerçekleşecek ziyaretin detaylarına geniş yer veriliyor ve kurulacak Balkan Paktının özellikle askerî bir savunma tedbiri olacağından bahsediliyordu.²³ Fuat Köprülü seyahatinden önce basına yaptığı açıklamada; Yugoslavya ve sonrasında yapacağı Yunanistan ziyaretleri hakkında şunları ifade etmiştir:

“Yugoslavya'ya yapacağım ziyaret, iki devlet arasında her sahada gelişmekte olan ve yalnız iki taraf için değil mensup olduğumuz hür devletler camiası için de çok hayırlı anlayış ve dostluğun neticesi ve tezahürüdür. İki memleketi alakadar eden meseleler hakkında Yugoslav devlet adamları ile çok geniş fikir teatisinde bulunmak imkânının elde etmiş olacağım. Realist, cesur ve dürüst Yugoslav milletinin değerli devlet reisi ve devlet adamlarıyla doğrudan doğruya görüşmek ve esaslı fikir teatisinde bulunmak benim için büyük bir zevk olacaktır. Müttefikimiz Yunanistan ile aramızdaki münasebetlerin ne kadar ileri ve itimatkâr olduğunu biliyorsunuz. Onun için bu hususta ayrıca bir şey söylemeye lüzum görmüyorum. Parlak bir ekseriyetle iktidar mevkiine gelen Yunan hükümetinin kıymetli ricali ile her zaman yaptığımız gibi geniş fikir müdavelelerinde bulunabilecek olmaktan çok bahtiyarım.”²⁴

Nihayet Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 20 Ocak 1953 tarihinde Belgrat'a varmış ve 5 gün sürecek temaslarına başlamıştır. Köprülü'nün bu ziyareti Balkan Paktının kurulmasında önemli rol oynamıştır. En az Türk basını kadar Yugoslav basını da konuya yoğun ilgi göstermiş ve Köprülü'nün ziyaretine sütunlarında geniş yer vermiştir.²⁵

²² *Son Posta*, 16 Ocak 1953, s. 7.

²³ *Son Posta*, 17 Ocak 1953, s. 7.

²⁴ *Son Posta*, 19 Ocak 1953, s. 7.

²⁵ *Son Posta*, 21 Ocak 1953, s. 7.

Köprülü ilk görüşmesini Yugoslav Dışişleri Bakanı Papaviç ile gerçekleştirmiştir. Yugoslav bakan söz konusu görüşmeler ile ilgili olarak, gerçek barış dostlarının ortaya çıkacak bu eseri gönülden destekleyecekleri değerlendirmesinde bulunmuş ve mevcut şartlar ve her iki ülkenin güvenlik ve menfaatlerinin Balkanlarda kurulacak bir savunma birliğinde olduğunu ileri sürmüştür. Papaviç'in bu değerlendirmelerine karşılık olarak Köprülü de görüşmeler ile ilgili olarak yaptığı açıklamasında şu değerlendirmelere yer vermiştir: *“Münasebetlerimizi ve işbirliğimizi her sahada kuvvetlendirmek yalnız kendi memleketlerimize ve müşterek menfaatlerimize karşı bir vazife değil, aynı zamanda Birleşmiş Milletler camiasına karşı bir borçtur...”*²⁶ Köprülü bu değerlendirmesiyle kurulacak Balkan Pakti'nin arka planını da açıkça dile getirmiş oluyordu. Gerçekten de bu ziyaret Balkan Pakti'nin da temelini oluşturmuştur. Köprülü bu ziyareti esnasında Yugoslav Dışişleri bakanından başka Tito ile de etraflı bir görüşme gerçekleştirmiştir.

22 Ocak akşamı Brioni adasındaki köşkünde Fuat Köprülü onuruna verdiği yemekte bir konuşma yapan Tito, gelişmeler hakkında önemli değerlendirmelerde bulunmuş ve Balkan Pakti'nin önemine dikkat çekmiştir. Tito konuşmasında şu değerlendirmeleri yapmıştır: *“Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı ilgilendiren birbirine benzer birçok meseleler vardır. Bunlar, aynı düşman tarafından tehdit edilen bağımsızlığımız, toprak bütünlüğümüz ve Balkan yarımadasının barışı bakımından menfaatlerimizi teşkil eder.”*²⁷ Tito konuşmasında ayrıca Türk Dışişleri Bakanının Yugoslavya'ya gelişinin işbirliğini geliştirmek yönünde büyük önem taşıdığına da vurgu yaparak şunları söylemiştir:

“Üç ülkenin Balkan yarımadasında giriştikleri bu işbirliğinin barış yanlısı bütün hükümetler tarafından tasvip edileceğini ve Balkanlarda barış ve istikrarın sağlanmasının dünya barışını da katkı sağlayacağını dile getirmiştir. İşbirliğimiz, dürüst

²⁶ Son Posta, 22 Ocak 1953, s. 7.

²⁷ Son Posta, 23 Ocak 1953, s. 7.

*niyetlileri hiçbir zaman tehdit etmemektedir. Bu, barışçı, yapıcı ve sadece izim için değil aynı zamanda bütün barışsever milletler için faydalı bir işbirliğidir. Bu işbirliğinin, müşterek menfaatlerimizin müdafaası için en müessir şekilde devam edeceğine kaniim. Resmî mükellefiyetler münasebetlerimizin istikbalde normal bir şekilde gelişmesine mani teşkil etmez. Bizce bu mükellefiyetler yapılması lazım gelen şeyi teyid etmektedir. ... Biz şimdiye kadar resmî antlaşmaların milletlerimizin hayati menfaatlerinden doğan hakiki bir işbirliği kadar mühim olmadıklarını her zaman beyan etmiş bulunuyoruz. Hayati menfaatlerimizi ve bunların maruz bulunduğu tehlikeleri müdrik olduğumuz içindir ki, işbirliğimiz hakiki ihtiyaçlara uygun olarak bugünkü milletlerarası durumla hemahenk ve memleketlerimizin kendilerine has telakkilerine muvafık bir şekilde gelişmektedir.*²⁸

Tito 23 Ocak sabahı da Fuat Köprülü ile görüşmüş ve bu görüşmeler sonunda Türkiye ile Yugoslavya arasında Balkanların savunması ve iki devlet arasındaki ilişkilerin her alanda geliştirilmesi konularında tam bir görüş birliğine varılmıştır.²⁹ Görüşmeler ile ilgili olarak ayrıca ortak bir tebliğ de yayınlanmış ve söz konusu tebliğde iki ülkenin mevcut işbirliklerini genişletmesi, özellikle ortak güvenliklerini ilgilendiren günün sorunları ve aynı zamanda Balkanlarda barış korunması ve sürdürülebilmesi için önem arz eden diğer sorunlar hakkında etraflıca fikir alışverişinde bulunulduğu bildirildikten başka, iki devletin barış ve güvenliğin korunması hususunda gelecekteki işbirliklerine tam bir şekil ve yön verilmesinin bir an önce lüzumlu olduğu ve bunun için iki

²⁸ *Son Posta*, 23 Ocak 1953, s. 7.

²⁹ 23 Ocakta yapılan görüşmelere Fuat Köprülü'den başka, Türkiye'nin Belgrat Büyükelçisi Agah Aksel, Türkiye Dışişleri Vekaleti Müsteşarı Nuri Birgi, Genel Müdür Adnan Kuran, Yugoslav Fedaral İcra Başkan Yardımcısı Edguard Kardelj, Yugoslav Dışişleri Bakanı Koça Papaviç, Yugoslavya'nın Ankara Büyükelçisi Lubomir Radovaniviç, Yugoslav Dışişleri Vekaleti büyükelçilerinden Jessip Djerdja, Protokol Şefi Dr. Slovan Smodlaka katılmışlardır. Bkz: *Son Posta*, 24 Ocak 1953, s. 7.

ülkenin tam bir görüş birliği içinde olduğu ve görüşmelerin tam bir dostluk ve karşılıklı güven içinde gerçekleştirildiği ifade edilmiştir.³⁰ Görüşmeler sonrasında Fuat Köprülü Atina'ya hareketinden önce Belgrat'ta düzenlediği bir konferansta Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bir Balkan Paktı'nın kurulması ümitlerinin çok kuvvetli olduğunu söylemiştir.³¹ Türkiye Yugoslavya görüşmeleri Yugoslavya basınında geniş yankı bulmuş ve görüşmeler Yugoslavya basını tarafından olumlu karşılanmış övgü dolu yazılar yayınlanmıştır.³²

Türkiye Yugoslavya görüşmelerinin ardından Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 26 Ocak'ta Atina'ya geçmiştir. Fuat Köprülü'nün Atina'daki görüşmelerinde Atlantik Paktı Teşkilatı'nın Güney Avrupa Başkumandanı Amiral Robert Carney ve Akdeniz Bölgesi Başkomutanı İngiliz Amirali Lord Mountbatten ile yapacağı görüşmeler oldukça önem arz ediyordu. Bu görüşmelerde NATO çerçevesinde Balkanların ortak güvenliği ve Akdeniz'in savunmasına dair sorunlar etraflıca ele alınacaktı.³³ Nihayet 27 Ocak'ta Fuat Köprülü önce Yunan Başvekili Papagos ve Dışişleri Bakanı Stefanopulos ile resmî görüşmeleri başlatmıştır. Bu görüşmelerde Köprülü, öncelikle Yugoslavya ve özellikle Tito ile ilgili görüşmeleri hakkında Yunan tarafını bilgilendirmiştir.³⁴ Görüşmeler 28 Ocak'ta tamamlanmıştır. Atina görüşmeleri neticesinde Türkiye Yugoslavya ve Yunanistan arasında Mart ayı başlarında Ankara'da bir pakтын imzalanması kesin bir şekilde kararlaştırılmıştır.³⁵ Fuat Köprülü'nün Atina'daki müzakereleri hakkında Yunan hükümeti bir tebliğ yayınlamıştır.³⁶ Köprülü Atina'dan ayrılmadan önce yaptığı

³⁰ *Son Posta*, 25 Ocak 1953, s. 7.

³¹ *Son Posta*, 25 Ocak 1953, s. 7.

³² *Son Posta*, 26 Ocak 1953, s. 7.

³³ *Son Posta*, 27 Ocak 1953, s. 6.

³⁴ *Son Posta*, 28 Ocak 1953, s. 6.

³⁵ *Son Posta*, 29 Ocak 1953, s. 6.

³⁶ Söz konusu tebliğde Köprülü'nün Atina temasları hakkında şunlar söylenmiştir: "Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Vekili Ekselans Profesör Fuad Köprülü Yunan memleketinin davetine icabetle 26 Ocak 1953 de Atina'ya varmıştır. Ekselans Fuad Köprülü bu vesile ile başvekil ekselans Mareşal Papagos ve Hariciye nazırı ekselans

açıklamasında Yugoslavya'nın NATO'ya bağlanması gereğinden bahsetmiş ve Fransız basınında geniş yer verdiği şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Balkan Antantı NATO'dan ayrılamaz. Rusya'nın veya peyklerinden birinin Balkan memleketlerinden herhangi birine yapacağı taarruz ister istemez bütün NATO memleketlerini harekete geçirecektir. Binaenlaeyh Balkan Paktı ile NATO arasında sıkı bir teşriki mesai bizzat mantık lüzumlu kılmaktadır. Fakat, bir taraftan İtalya'nın endişelerini bertaraf etmek diğer taraftan ise Tito siyasetinin yeni istikameti hakkında Yugoslav Komünist Partisini ikna zarureti, kati neticeye ulaşmak için sabırlı ve realist olmayı amirdir.”³⁷

Köprülü bu açıklamalarıyla uluslararası zorunluluk ve gerçekleri açık bir dille ifade etmiştir. Türkiye'nin çabalarını yakından takip eden ve Balkanlarda Türkiye Yunanistan ve Yugoslavya arasında kuvvetlenen işbirliğinden büyük bir memnuniyet duyan Amerika Birleşik Devletleri Balkan Paktı'nın bir an önce kurulmasına büyük önem veriyordu. Bu arada şubat ayı başlarında Türkiye ile Yugoslavya arasında ticaret antlaşması yapmak üzere Yugoslavya'ya gönderilmiş olan Türk Parlamento Heyeti Başkanı Hulusi Köymen, Tito'yu Türkiye'ye davet etmiştir.³⁸ Bu görüşmelerde Tito, Balkan Paktı'nın daha fazla

Stefanopulos ile iki memleket arasındaki münasebetlerin mümeyyiz evsafi olan ananevi samimi dostluk ve derin anlayış zihniyetiyle meşbu görüşmelerde bulunmuştur. Tam bir görüş birliğini bir defa daha tecelli ettiren bu görüşmeler siyasetlerini ahenkleştirmeye devam karar vermiş bulunan iki hükümeti alakadar eden bilcümle beynelmilel meseleler üzerinde cereyan etmiştir. Hassaten Fuad Köprülü Yunan Hükümetini, Yugoslav devlet adamlarıyla Belgrad'da son günlerde yaptığı görüşmelerden haberdar etmiştir. Yugoslavya Yunanistan ve Türkiye arasında şimdiden kurulmuş bulunan itimad ve dostluk kendi coğrafi muntikalarında bir istikrar unsuru teşkil etmekte olduğundan emniyet ve sulhun idamesi müşterek gayesi bakımından Yugoslavya ile olan münasebetlerinin inkişafı hususunda iki hükümet arasında tam mutabakat mevcut olduğu memnuniyetle müşahede olunmuştur.” Bkz: Son Posta, 1 Şubat 1953, s. 6.

³⁷ Son Posta, 1 Şubat 1953, s. 6.

³⁸ Son Posta, 4 Şubat 1953, s. 6.

geciktirilmeden bir an önce imzalanması gereğinin altını çizmiştir.³⁹ 7 Şubat 1953'te Yunan Dışişleri Vekili Stefanopulos, Belgrat'ta yaptığı basın toplantısında Balkan Paktı'na isteyen her memleketin girebileceğinden bahsetmiş ve Şubat ayı içinde paktın Türkiye Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanacağını duyurmuştur.⁴⁰ Nihayet Şubat ayı ortalarında Ankara'da askerî, Atina'da siyasi müzakerelere başlanması konusunda görüş birliğine varılmıştır. Bu arada Bulgaristan'ın da Rusya'nın etkisinden kurtulup Balkan Paktı'na dâhil olabileceği ihtimali de özellikle Yugoslav basınında dikkat çeken haberler arasında olmaya başlamıştır. Yugoslav basınında yer alan haberlere göre, bir süredir özellikle Sovyetlerin uzun zamandır izledikleri Ruslaştırma politikasından memnuniyetsizliğin Bulgaristan'da baş gösterdiği bundan dolayı da Bulgar yönetiminin bir an önce Rus baskısından kurtulmayı arzu ettikleri dikkat çeken bir gelişme olarak görülüyor ve uzun zamandır ekonomik zorluklar içindeki Bulgaristan'ın Yugoslavya yanında yer alabileceği değerlendirilmesi yapılıyordu.⁴¹ Balkan Paktı ile ilgili görüşmeler 16 Şubat'ta Ankara'da başlamıştır. Görüşmeler başlamazdan hemen evvel İtalya, kendisinin askerî desteği olmaksızın kurulacak bir paktın hiçbir öneminin olmayacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur.⁴² 22 Şubat'ta askerî müzakereler tamamlanmış ve askerî heyetler ülkelerine dönmüşlerdir. Görüşmeler oldukça samimi bir hava içinde geçmiş ve Ankara'da üç devletin bir araya gelerek Balkan Paktı'nı imzalamaları karar altına alınmıştır. Balkan Paktı ilk olarak "Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" resmî adıyla 25 Ocak 1953 tarihinde Atina'da parafe edildikten sonra 28 Şubat 1953'te Ankara'da üç devlet tarafından imzalanmıştır.⁴³ Giriş ve 10 maddeden oluşan Pakt üç devletin dışişleri

³⁹ *Son Posta*, 7 Şubat 1953, s. 6.

⁴⁰ *Son Posta*, 8 Şubat 1953, s. 6.

⁴¹ *Son Posta*, 15 Şubat 1953, s.7.

⁴² *Son Posta*, 16 Şubat 1953, s.7.

⁴³ *Türk Dış Politikası*, Baskın Oran,(ed.), s. 589.

bakanları tarafından resmî bir törenle imza edilmiştir. Antlaşmanın giriş kısmında taraflar, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda belirlenen esaslar ışığında bütün milletler ile barış içinde yaşamak ve uluslararası barışın sürdürmek amacıyla aralarındaki mevcut dostane ilişkileri güçlendirmek ve milletlerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünün dışarıdan gelecek her türlü kuvvete karşı savunmak ve bunun için bütün güçlerini birleştirmek niyetleriyle bu antlaşmayı Birleşmiş Milletlerin 51. Maddesi gereği olarak imzaladıklarını ifade ediyorlardı.⁴⁴ Antlaşmanın maddeleri şunlarda ibarettir:⁴⁵

1. Taraflar aralarında sürekli biçimde işbirliği yapılmasını sağlamak amacıyla ortak çıkarlarını ilgilendiren bütün sorunlar üzerinde görüş alışverişinde bulunacaklardır. İmzacı devletlerin Dışişleri bakanları uluslararası siyasi gelişmeleri tetkik etmek ve bu antlaşmanın amacına uygun olarak gereken kararları almak üzere düzenli bir şekilde senede bir defa ve gerektiği takdirde daha sık olarak konferanslar düzenleyeceklerdir.
2. Taraflar kendi bölgelerinde barış ve güvenliğin korunması için ortak çabalarına devam etmek ve kendilerine karşı herhangi bir kışkırtma olmadığı halde gerçekleşecek saldırı halinde ortak savunma tedbirleri dâhil olmak üzere güvenlikleri ile ilgili sorunları birlikte tetkike devam etmek kararındadırlar.
3. Tarafların Genel Kurmay Başkanlıkları uyumlu kararların alınabilmesi için aralarında mutabık kalarak tespit edecekleri savunma meselelerine dair tavsiyeleri hükümetlerine bildirmek üzere işbirliği yapmayı sürdürecektir.
4. Taraflar, ekonomik, teknik ve kültürel alanlardaki işbirliğini geliştirecekler; gerektiğinde ekonomik teknik ve kültürel meselelerin halli için antlaşmalar imzalayacaklar ve gerekli teşkilatları kuracaklardır.

⁴⁴ *Son Posta*, 1 Mart 1953, s. 7.

⁴⁵ *Son Posta*, 1 Mart 1953, s. 7.

5. Taraflar aralarında çıkabilecek her anlaşmazlığı Birleşmiş Milletler Antlaşmasında tespit edilmiş olan barışçı yollarla ve anlayış ve dostluk ruhu içinde halletmeyi ve birbirlerinin iç işlerine herhangi bir şekilde karışmamayı taahhüt ederler.

6. Taraflar içlerinden birinin aleyhinde veya menfaatlerine zarar getirecek ittifaklara dâhil olmak veya bu türden bir hareket içinde bulunmaktan kaçınacaklardır.

7. Taraflardan her biri kendisi ile üçüncü bir devlet veya diğer devletler arasında geçerli olan uluslararası taahhütlerin hiçbirinin işbu antlaşma hükümlerine aykırı olmadığını beyan eder, diğer taraftan ileride işbu antlaşmaya muhalif olabilecek herhangi bir uluslararası taahhüde girmeyeceğini de kabul etmektedir.

8. İşbu Antlaşma, Türkiye ve Yunanistan'ın 4 Nisan 1949 tarihli Kuzey Atlantik Paktı'ndan kaynaklanan hak ve sorumluluklarına her ne şekilde olursa olsun bir etki etmez ve edecek şekilde yorumlanamaz.

9. Antlaşmanın yürürlüğe girişini takiben antlaşmanın gayelerinin tahakkuku için iştirakleri faydalı görülecek her devlet, antlaşmaya imza koyan üç devletle aynı şartlar altında ve aynı haklara sahip olmak üzere antlaşmaya dâhil olabileceklerdir.

10. Fransızca metni muteber olacak bu antlaşma tarafların her biri tarafından tasdik edilecek ve tasdiknameler Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Dışişleri Vekâletine tevdi olunacak ve en son tasdiknamenin tevdi edildiği tarihte yürürlüğe girecektir.

Yugoslavya daha Balkan Paktı'nın imzalandığı andan itibaren 4. maddeye özel önem vermiş, askerlik ve güvenlik konuları dışında da üç ülkenin işbirliği yapması üzerinde durmuştur. Bunun için bir örgütlenmeye duyulan gereksinim 7 Kasım 1953 tarihinde Belgrat da imzalanan ek bir anlaşma ile giderilmiş ve daimi sekreterlik kurulmuştur.⁴⁶

⁴⁶ *Türk Dış Politikası* Baskın Oran,(ed.), s. 590.

Balkan Paketi'nin imza töreni sonrasında ilgili devletlerin dışişleri bakanları antlaşma ile ilgili birer konuşma yapmışlardır.⁴⁷ Balkan Paketi başta ABD olmak üzere Batılı devletler tarafından oldukça olumlu karşılanmıştır. Antlaşma, taraf devletlerin kamuoylarında da olumlu karşılanmıştır. Yunan Dışişleri Bakanı Stefanopulos antlaşmanın barış ve hürriyet taraftarı üç milletin derin hislerinin somut bir hali olduğunu söyleyerek, Antlaşmada hiçbir gizli hükmün bulunmadığını “Gizlilik şüpheli taarruz ve istila planları hazırlayanların başvurdukları bir usuldür. Gizli oturumları sadece kominform yapar ve suikastçı fikirlerini herkesten saklamak lüzumunu hisseder. Antlaşmamızda hiçbir tecavüz fikri bulunmadığı için bu antlaşma herkese açıktır ve iştirak etmek isteyen sulh ve hürriyete inanmış her devleti kabule

⁴⁷ Balkan Paketi imza töreninde Fuat Köprülü şu konuşmayı yapmıştır: “Üç memleket arasında dostluk ve işbirliği antlaşmasının imzalandığı bu mühim ve tarihi anda bu vesikanın etraflı tahliline girişmek lüzumunu hissetmiyorum. Zira bütün meseleleri tam aydınlıkla halletmek azminde sadık kalan üç hükümet bizi burada toplamağa sevk eden mesut neticenin muhtelif safhalarına ait çalışmalar etrafında dünya efkari umumiyesini itina ile haberdar etmiş bulunmaktadır. Ben yalnız, bu sulh itilaf vasıtasının derin manasını ifade ile iktifa edeceğim. Bu muahede, Birleşmiş Milletler anayasası prensiplerine ve sulh idealine kuvvetle bağlı üç memleket arasında esasen mevcut işbirliği zihniyetinin ve samimi dostluğun takdimi olduğu kadar müşterek tehlike muvacehesinde tam bir şuur ile istikallerini müdafaya kararlı olan milletlerimizin realist görüşünün de semeresidir. Bu itibarla jeopolitik realitelerle bütün sulhperver ve hür memleketlerin müşterek menfaat ve ideallerine tetabuk etmekte bulunan bu muahede sağlam ve zihayat bir vesika olmağa namzettir. Zihayat tabiri üzerinde ısrar etmek istiyorum. Çünkü şimdi hukuki mesnedini bulan işbirliğimizin ifadesini teşkil eyleyen ve iltihakı arzu eden iyi niyetli her memleketin iştirakine açık tutulan bu muahede, zaruretler ve şartların icabettirdiği en iyi tarzda inkişaf eyleyecek ve etmek mecburiyetinde bulunacaktır. Bu dostluk ve işbirliğine yapıcı muayyen istikametti verirken hür dünyaya da realist ve sulhçu inkişaf manzaralarıyla zenginleşen yeni bir barış ve itimad mesnedi getirmiş bulunuyoruz. Türkiye Belgrad'da tasavvur olunan Atina'da tanzim edilen bu işbirliği ve güvenlik vesikasının imzalanış yeri olmasından dolayı guru duymaktadır. Bu merasimde Ekselans Yunanistan ve Yugoslavya Dışişleri vekillerinin büyük ve derin bir mana taşıyan huzurlarından kendimizi ne kadar mesut ve müftechir addetmekte olduğumuzu ifadeye müsaadenizi rica ederim. Burada hazır bulunmakla bizlere şeref veren iki dost Dışişleri Vekilini maiyetlerinde buldukları muhterem devlet şefleri derecesinde bu vesikanın hazırlanmasında en mühim amil olmuşlardır”. Bkz. Son Posta, 1 Mart 1953, s. 7.

hazırız” sözleriyle anlatmıştır.⁴⁸ Yunan Başvekil Alexeandre Papagos da Yunan Parlamentosunda yaptığı konuşmasında antlaşma ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Yunanistan’ın, Türkiye ve Yugoslavya ile imzalamış bulunduğu dostluk ve işbirliği andlaşması, bu üç memleket arasındaki münasebetlerde tarihi bir merhale teşkil edecektir ve dolayısıyla 3 memleket arasındaki dostluk münasebetleri daha sıkılaşacak, teknik, kültürel ve ekonomik işbirliği daha iyi esaslar üzerine düzenlenecektir. Bilhassa askerî sahada tedadüfi gayretleri koordine edilecektir. Andlaşmada derpiş edildiği veçhile üç memleket genelkurmaylarının müşterek savunma bahislerinde hükümetlerine tavsiyelerde bulunmak üzere işbirliği yapmaları Balkan bölgesinde savunma sistemini daha müessir surette düzenleyecektir. Müşterek müdafaanın teşkilatlanması halkın ve bilhassa bu hudut bölgelerinde oturanların himayesini sağlayacak ve bu halka bu suretle emniyet duygusu gelecektir.”⁴⁹

Balkan Pakti ile ilgili antlaşma Amerika Birleşik Devletleri tarafından da olumlu karşılanmıştır. Amerika Dışişleri Vekili J. Foster Dulles ile Eden, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında karşılıklı güvenlik antlaşmasını tamamen kabul ettiklerini söylemişler ve İtalya ve Yugoslavya arasında karşılıklı güvenliğin sağlanması konusunda Trieste sorununu çözümünün şart olduğunu da açıkça dile getirmişlerdir.⁵⁰

Bununla birlikte Balkan Pakti Sovyet Rusya’da ciddi endişeye neden olmuştur. Sadece Sovyet Rusya değil uydusu ülkeler de Balkan Paktına sert tavır göstermişlerdir. Moskova radyosu ile Budapeşte, Bükreş, Prag ve Sofya radyoları Ankara’da imzalanan Balkan antlaşması aleyhine yoğun bir propaganda kampanyası başlatmışlardır. Bu propaganda kampanyası Moskova’dan gelen haber metinleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Moskova ve onun güdümündeki ülke radyoları

⁴⁸ *Son Posta*, 8 Mart 1953, s. 7.

⁴⁹ *Son Posta*, 8 Mart 1953, s. 7.

⁵⁰ *Son Posta*, 8 Mart 1953, s. 7.

Balkan antlaşmasının iddia edildiği gibi barışı korumak için değil aksine komşuları tehdit etmek için hazırlanan bir taarruz paktı olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁵¹ Balkan Paktı Bulgaristan tarafından da yakından takip edilmiştir. Türk Yugoslav işbirliğinin Bulgaristan'daki akisleri hakkında fikirlerini soran Yougopress ajansına Bulgar Mültecileri Birliği Başkanı M. Ivan Monov şunları söylemiştir: “*Muhtemel bir taarruza karşı memleketlerinin selametini korumak maksadıyla Türk, Yunan ve Yugoslav hükümetleri tarafından alınan tedbirler zulüm altında tutulan Bulgar halkının ekseriyeti tarafından alaka ile takip ve tasvip edilmiştir.*”⁵²

Balkan Paktı ile ilgili yapılan antlaşma her şeyden önce Türkiye'nin NATO üyeliğinden sonra en önemli sınavlarından biriydi. İtalya ile sorunlarına rağmen Yugoslavya ve Yunanistan'ı bir noktada buluşturmak kolay değildi ve Türk dış politikası bunu başarmış oluyordu. Bir NATO üyesi olarak sorumluluklarını çekinmeden yerine getireceğini uluslararası alanda ve ABD nezdinde ispat etmiştir.

2. Balkan İttifakı (9 Ağustos 1954)

Türkiye'nin öncülüğünde 28 Şubat 1953 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bir dostluk ve işbirliği adıyla antlaşma imzalanmış ve buna dayalı olarak bir Balkan Paktı kurulmuşsa da bu sadece bir başlangıçtı. Henüz bir Balkan İttifakı ortada yoktu. Balkanların geleceği ve güven ve barış için bundan sonrasında yapılan bu antlaşma çerçevesinde ilişkiler daha da geliştirilmeli ve daha farklı bir noktaya getirmeliydi. Nihayet üç devlet arasında antlaşma sonrasında antlaşmanın gereği olarak başlatılan yoğun ilişkiler sonuçta 9 Ağustos 1954 tarihinde Bled'de imzalanacak ve Balkan İttifakının kurulmasını sağlayacak antlaşmanın da ortaya çıkmasında önemi rol oynayacaktır. 28 Şubat 1953 tarihinde imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'ndan sonra üç devlet temsilcileri arasında karşılıklı ziyaretler yapılmış ve dışişleri bakanları bu antlaşma ile öngörülen ilk yıllık toplantılarını 7-11 Temmuz 1953 tarihinde Atina'da yapmışlardır.

⁵¹ *Son Posta*, 4 Mart 1953, s. 1.

⁵² *Son Posta*, 4 Mart 1953, s. 7.

Bu toplantıdan sonra yayınlanan resmî bildiriye üç dışişleri bakanının dünya durumunu ve özellikle üç memleketin civarındaki durumu tetkik ettikleri bildirilmekte ve bu tetkikin ışığı altında üç memleketin dünya hadiselerinin gelişimi konularında tam bir görüş birliğine sahip oldukları görülmüştür. Uluslararası gerginliğin yatıştırılması ve sorunların halledilmesi amacı ile üç ülkenin ihtiyatlı kararlı ve uyanık hareketlerine devam etmelerine karar verilmiştir.⁵³ Bildiriye ayrıca şu noktalara da değinilmiştir:

1. İleride toplanacak konferansları hazırlamak ve işbirliği çerçevesine girecek sorunları incelemek üzere daimi bir sekreterlik kurulması.
2. Üç ülkenin Genelkurmaylarının üçlü askerî işbirliğinin ilerletilmesini temin edecek esasları tetkikle görevlendirilmesi.
3. Üç devlet arasında ekonomik işbirliği yollarını araştırmak üzere üçlü komite kurulması.

Bu bildiri ile kararlaştırılan askerî görüşmeler Kasım 1953'te Belgrad'da Mart 1954'te de Ankara'da yapılmış ve ortak savunma sorunları incelenmiştir. Bu görüşmelerden sonra yapılan açıklamalarda ortak savunma konularında geniş bir görüş birliğine varıldığı bildirilmektedir. Aynı şekilde üç devlet temsilcilerinin Şubat 1954'te yaptıkları toplantıda Belgrad'da devamlı bir sekreterliğin kurulması konusunda da görüş birliğine varılmıştır.⁵⁴ 9 Ağustos 1954'te Balkan İttifakı'na dair antlaşmanın imzalanışına kadar geçen süreçte üç devlet temsilcileri önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Balkan İttifakını ortaya çıkaran görüşmelerde 28 Haziran-5 Temmuz 1954'te Atina'da yapılan toplantı önemli adım teşkil etmiştir. Bu toplantıya katılan Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya temsilcileri toplantı sonrasında tarafların tam bir görüş birliğine vardıkları ve Balkan İttifaknamesi ile ilgili projeyi hazırladıklarını açıklanmıştır. Hazırlanan

⁵³ *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Cilt: I 1919-1973, s. 241.

⁵⁴ *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Cilt: I 1919-1973, s. 240.

Balkan İttifak projesi ilgili tarafların uzmanları tarafın parafe edildikten sonra ilgili hükümetlere gönderilmiştir.⁵⁵

Balkan İttifakı ile ilgili gelişmeler Türk basını tarafından da desteklenmiştir. Dünya gazetesi yazarlarından A. İhsan Barlas tarafın “Balkan İttifakı ve Batı” başlığıyla kaleme alınmış olan bir yazıda ittifakın tereddüt etmeden kabul edilmesinden bahsedilmiştir. Barlas, yazısında, Balkan İttifakı projesi çalışmalarına ve önemine değindikten sonra konu ile ilgili farklı boyutlara dikkat çekmiştir. Kuzey Atlantik Teşkilatı Genel Sekreteri Lord İsmay’ın Londra ziyareti sırasında yaptığı basın toplantısında Balkan İttifakı ile ilgili olarak söylediği “*Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan askerî ittifakının Batı kuvvetine çok şey ilave edeceğini, bu cepheyi büyük ölçüde takviye eyleyeceği*” şeklindeki sözlerine ilaveten “*Fakat bu paktın İtalya ile sebep olabileceği herhangi siyasi bir ihtilafı hesaba katmıyorum*” değerlendirmesine dikkat çeken Barlas, yazısında, bununla ilgili şu yorumu yapmıştır: “*İtalya NATO çerçevesi içinde Türkiye ve Yunanistan’ın müttefikidir. Ayrıca gerek bizimle, gerek Yunanistan’la sıkı münasebetler kurmuş anlaşmalar imzalamış olduğunu da biliyoruz. Trieste davası yüzünden Yugoslavya ile bir ihtilafı olduğu da bilinen bir şeydir. Fakat İtalya’yı Balkan İttifakı’nı daima sinirli bir yüzle karşılamağa sevk eden şey hakikat yalnız ve yalnız Trieste davası mıdır? Bizi bu suale sevk eden sebep, son günlerde Trieste meselesinin hal safhasına girmiş olduğu yolunda inanılır kaynaklardan gelen haberlerle, bizzat Mareşal Tito’nun söylediği sözlerdir. Yugoslavya Cumhurbaşkanı birkaç gün evvel Brioni adasındaki yazlık köşkünde Sloven Cephesi adlı teşekküle mensup Trieste temsilcilerinden mürekkep bir heyeti kabul etmiştir. Heyet Triesteye döndükten sonra bir tebliğ neşreylemiş ve bunda Mareşal Tito’nun kendilerine Trieste meselesinde İtalya ile Yugoslavya arasında hiç olmazsa muvakkat bir anlaşmaya varılması zaruri görülmüştür dediğini ilan etmiştir. ... Şu halde Yugoslavya meseleyi halle hazır bulunuyor. Demektir. ... Buna rağmen Lord İsmay’ın gösterdiği ihtiyat cidden dikkate değer. Bu ihtiraz kaydını*

⁵⁵ *Son Saat*, 7 Temmuz 1954, s. 7.

bir tarafa bırakalım ve Batı cephesini büyük ölçüde takviye edeceğini NATO'nun en yetkili şahsiyetinin de kabul ettiği ittifakı tereddütsüz imza edelim. Yürünecek yol budur".⁵⁶

Bu arada Atina'da yapılan toplantıda ortaya çıkan Balkan İttifakı projesinin içeriği ile ilgili bazı bilgiler Türk basınında yer almıştır. Buna göre Balkan İttifakı projesi siyasi ve askerî olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu. Siyasi kısımda üç dışişleri bakanı temmuz ayı içinde Bled'de yapacakları toplantıda NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'la bu teşkilat dışında bulunan Yugoslavya arasındaki irtibatın formülünü belirleyecekleri bilgisi yer alıyordu. Askerî kısımda ise üç kurmay heyeti tarafından hazırlanmış olan raporun ittifak metnine ilave edildiği ve bu raporun Bulgaristan tarafından meydana gelmesi muhtemel herhangi bir saldırı karşısında tarafların karşılıklı görevlerinden bahsettiği ifade ediliyordu.⁵⁷

Balkan İttifakı ile ilgili olarak kaleme alınan hemen bütün yazılarda ittifakın önündeki en büyük meselenin Yugoslavya gibi NATO'ya dâhil olmayan bir ülke ile gerçekleştirecek olması ve bundan kaynaklanacak durumlar gösterilmiş buna rağmen aradaki sorunların halledilebileceği belirtilmiştir. Gerçekten de İttifakın önündeki en büyük engel NATO üyesi bir devlet olan İtalya ile NATO üyesi olmayan bir devlet olan Yugoslavya arasındaki Trieste sorununun henüz tam ve kesin bir şekilde sokulmamış olmasıydı. Endişeler tamamen bu konuya yoğunlaşmıştır.⁵⁸ Bu durumu dikkate alan Türkiye 17 Temmuz 1954'te Yugoslavya'da yapılması kararlaştırılan toplantının da ertelenmesi talebinde bulunmuş ve bu talep olumlu karşılanmıştır. Türkiye NATO üyesi olamayan bir ülke konumundaki Yugoslavya ile ilgili NATO üyesi devletlerin hassasiyetlerine dikkat etmek mecburiyetindeydi.⁵⁹ Ayrıca Yugoslavya, yapılması düşünülen ittifak ile Türkiye ve Yunanistan'a karşı yükleneceği taahhütlerden endişeliydi. Temel sorun da

⁵⁶ *Dünya*, 7 Temmuz 1954, s. 3.

⁵⁷ *Dünya*, 9 Temmuz 1954, s. 3.

⁵⁸ *Son Telgraf*, 10 Temmuz 1954, s. 3.

⁵⁹ *Son Posta*, 15 Temmuz 1954, s. 7.

buydu. Türkiye ve Yunanistan doğrudan bir saldırıya uğradığı takdirde Yugoslavya bu ülkelerin yardımına koşmayı kabul ediyordu. Ancak Yugoslavya, bu memleketlerin NATO'ya dâhil müttefiklerinden birine yapılacak bir saldırı sonucunda çıkacak bir savaşta aynı yardımı yapmayı kabul etmemekteydi. Bu durumda Türkiye ve Yunanistan hangi şartlar altında olursa olsun Yugoslavya'yı yardım taahhüdü altına sokma konusunda Belgrad'a gereken baskıları yapmak gibi bir durumla karşı karşıyaydılar. Bu anlaşmazlık aslında Atina'daki toplantının da ana konusunu teşkil etmiş ancak sorunun büyümesine ve dışarıya yansımamasına önem göstermişlerdir. Türkiye ve Yunanistan, Atlantik Pakti devletleriyle Sovyet Bloğu arasında çıkacak herhangi bir çatışmada Yugoslavya'nın kendileriyle birlikte savaşmayı kabul etmediği müddetçe imzalanacak askerî bir ittifakın bir etkisinin olamayacağını kesinlikle biliyorlardı. Türkiye uzun zamandır Yugoslavya dışarıda bırakıldığı takdirde Atlantik İttifakı'nın eksik kalacağı noktasında da ısrar ediyor ve Belgrad'ın NATO'ya doğrudan doğruya kabulünü istiyordu. Bu mümkün olmayınca da Türkiye ve Yunanistan bir askerî ittifakla yapmak istediler bu ise kısa sürede bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye Mareşal Tito'nun Nisan 1954'te Ankara'ya yaptığı ziyarette Yugoslavya'nın Batı Savunma sistemine girmek konusunda hazır olduğunu açıkça söylediği halde şimdi neden böyle bir tavır geliştirdiği konusunda endişe duymaktaydı.⁶⁰ 17 Temmuz'da yapılacağı kararlaştırılan görüşmelerin Türkiye'nin, yukarıda bahsi geçen endişelerden dolayı, talebiyle ertelendiği görüşü hemen Türkiye'deki ulusal basının ortak düşüncesi haline gelmiştir. Son Posta gazetesi de söz konusu erteleme ile ilgili aynı düşünceleri paylaşmıştır.⁶¹ Erteleme ile

⁶⁰ *Dünya*, 14 Temmuz 1954, s.3.

⁶¹ Üçlü Askerî İttifakın tehiri meselesi ile ilgili olarak Son Posta gazetesinde şu bilgilere yer verilmiştir: “*Bled toplantısı, Türkiye'nin talebi üzerine geri bırakıldığı bilinmektedir. Türkiye, muahedeyi imzalamadan evvel NATO'ya mensup bütün devletlerin Balkan İttifakını kayıtsız şartsız kabul etmelerini istemektedir. NATO'ya mensup bazı devletlerin Balkan Paktının bazı veçheleri hakkında tereddütler izhar ettikleri anlaşılmaktadır. Bilhassa şu cihet üzerinde durulmuştur: Türkiye ve Yunanistan'ın askerî alanda NATO'ya mensup diğer herhangi bir memlekete yardıma çağrılmaları halinde*

ilgili Son Saat gazetesinde ise “İttifaknamenin imzası için yapılacak toplantının geri bırakılması bir sürpriz teşkil etmemektedir. NATO azası olmayan Yugoslavya'nın durumu üzerinde NATO memleketlerini tatmin edici bir hal şekli tesbit edilmemesi bu neticeyi doğurmuştur. Trieste ihtilafının henüz muallakta bulunması da NATO azası memleketleri bu mevzu üzerinde düşünceye sev etmiş ve ittifaknamenin imzasının geri bırakılması zaruri kılan sebepler ki; başta Yugoslavya'nın durumu gelmektedir, ittifakname metninin NATO'da tetkiki sırasında kati şekilde ortaya çıkmıştır” değerlendirmesi yapılmıştır.⁶²

Atina toplantısı sonrasında ortaya çıkan bu sorunlara rağmen temmuz ayı sonlarında üç devletin temsilcilerinin Yugoslavya'da bir araya gelecekleri ve sorunları çözüme kavuşturarak Balkan İttifakı'nı imzalayacakları kısa sürede netlik kazanmıştır. Çünkü başta ABD olmak üzere Batılı devletler süreci yakından takip etmekteydiler ve Balkan askerî ittifakına büyük önem veriyorlardı. Gerçekten de bakıldığında Balkan askerî ittifakı kuvvet bakımından hiç de küçümsenecek bir şey değildi. Balkan İttifakı Adriyatik'ten Kafkaslara kadar 4500 kilometrelik bir kısmın savunmasını üzerine alacaktı. Barış zamanında 800.000 askerın müdafaa edeceği bu hat savaş sırasında iki buçuk milyon askeri bulabilecekti. İttifakın elinde ayrıca, birinci sınıf 16 bin uçak bulunuyordu.⁶³ Bu öneminden dolayı taraflar var olan bütün sorunlara rağmen ittifakın bir an önce imzalanmasını istiyorlardı. Nihayet 16 Temmuz'da Yunan Başbakanı Mareşal Papagos, üç devlet arasındaki askerî ittifak antlaşmasının bir an önce imzalanmasını sağlamak amacıyla Başbakan Adnan Menderes ve Mareşal Tito'ya birer mesaj göndermiştir.⁶⁴ Yunan Başbakanının mesajına gecikmeden cevap veren Tito, ittifakın gecikmeden bir an evvel imzasından yana

Yugoslavya'nın ittihaz edeceği vaziyet muahedede tasrih edilmemiştir. Buradaki yetkili diplomatlar bu hususun pakta resmen ithalinin kolay olmadığını müdriktiler”. Son Posta, 16 Temmuz 1954, s. 7.

⁶² *Son Saat*, 16 Temmuz 1954, s. 5.

⁶³ *Son Telgraf*, 13 Temmuz 1954, s. 3.

⁶⁴ *Son Posta*, 7 Temmuz 1954, s. 7.

olduğunu açık bir dille ifade etmiştir.⁶⁵ Adnan Menderes de cevabında Üçlü Balkan İttifakının imzalanması için kararlaştırılan Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya Dışişleri Bakanları konferansının bir an evvel yapılması konusunda Yunan Başvekilin düşüncelerini tamamen kabul ettiklerini ifade etmiştir.⁶⁶ Bu gelişmelerden hemen sonra üç devlet temsilcilerinin bir araya gelerek bir an önce toplantı tarihinin netleştirileceği ve muhtemelen ağustos ayının ilk on günü içerisinde Balkan İttifakı antlaşmasının imzalanacağı söylentileri basında yer almıştır.⁶⁷ Bu arada Batı kamuoyunda çıkan bazı haberlerde de Türkiye'den bahsediliyor özellikle son zamanlarda Batı'nın güvenliği için Türkiye'nin daha önemli hale geldiği söyleniyordu. Nihayet İsviçre basınında Türkiye'nin önemli ile ilgili olarak "Batının Savunmasında Türkiye'nin Rolü" başlığıyla kaleme alınan bir yazıda Türkiye'nin son zamanlarda izlediği aktif dış politika ve özellikle Balkanlarda kurmaya çalıştığı savunma ittifakı etrafı bir şekilde ele alınmıştır.⁶⁸ Ağustos ayı başlarında bir süredir Balkan İttifakı projesi üzerinde yürüttüğü incelemelerini tamamlayan NATO projesi kabul etmiştir.⁶⁹ Bu gelişmeler üzerine bir taraftan Yugoslavya'nın İtalya ile sorunları büyük ölçüde çözmüş olması, diğer yandan NATO'nun söz konusu projeyi onaylaması ve ABD'nin projeye verdiği önem ve Yunanistan Başbakanının taraflara yaptığı çağrı üzerine ağustos başlarında üç devlet dışişleri bakanının Balkan İttifakı'nı imzalamak üzere Yugoslavya'ya hareket etmelerine antlaşmanın imzalanması için gerekli hazırlıkların başlatılmasını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü de 3 Ağustos akşamı Belgrad'a hareket etmiştir. Antlaşmanın imzalanması için ilk etapta kararlaştırılan tarih ise 6 Ağustos olarak belirlenmiştir.⁷⁰ Fuat Köprülü Belgrad'a hareketinden önce basına verdiği beyanatında imzalanacak antlaşmanın Balkanların savunması

⁶⁵ *Son Telgraf*, 19 Temmuz 1954, s. 3.

⁶⁶ *Dünya*, 24 Temmuz 1954, s. 3.

⁶⁷ *Son Posta*, 21 Temmuz 1954, s. 7; *Son Posta*, 24 Temmuz 1954, s. 7.

⁶⁸ *Son Saat*, 28 Temmuz 1954, s. 5.

⁶⁹ *Son Saat*, 3 Ağustos 1954, s. 5.

⁷⁰ *Son Posta*, 4 Ağustos 1954, s. 3.

için büyük özem arz ettiğini söylemiştir.⁷¹ Bu arada basında Balkan İttifakı'na İtalya'nın da katılabileceği haberleri de yer almıştır.⁷² Ayrıca Batı kamuoyu da imzalanacak bir Balkan İttifakını oldukça önemsiyordu. İngiliz gazetelerinden Observer, Balkan İttifakı ile ilgili olarak doğudaki Batı savunmasının kilit noktasının Türkiye olduğuna dikkat çekerek 20 milyonluk bir memleketin bu kadar önemli ve ağır bir görevi başarması için sağlam ve kuvvetli müttefikleri bulması gereğini vurguluyor ve şu değerlendirmeyi yapıyordu: *“Bu sebepledir ki, Türkiye Yugoslavya ve Yunanistan arasında akdolunacak Balkan İttifakı'nın Batı stratejisi bakımından büyük ehemmiyeti vardır. Türkiye, doğuda Pakistan ve İran'ı müttefik yapmağa çalışmaktadır. Kanal bölgesinin yerini tutan Orta Doğu'daki Batı savuma tertibatının esasını teşkil eden bu kuzey dizisi stratejisinin mümkün olduğu kadar erken bir zamanda inşası lazımdır”*.⁷³ Balkan İttifakının imzalanacak olması Türk kamuoyunda da geniş yer bulmuş ve Türkiye'nin çabalarıyla gerçekleşen İttifak Antlaşmasının önemi etraflıca ele alınarak önemli değerlendirmeler yapılmıştır.⁷⁴

Balkan İttifakı ile ilgili görüşmeler üç devletin dışişleri bakanlarının 6 Ağustos'ta Bled şehrinde bir araya gelmeleriyle başlamıştır. İki gün

⁷¹ Fuat Köprülü şunları söylemiştir: *“1953 te Ankara'da imzalanan üçlü dostluk ve işbirliği antlaşmasının ilk merhalesini teşkil ettiği ve o günden beri vakit kaybetmeden ve aynı zamanda icabeden bütün temkin ile adım adım hazırlanan üçlü Balkan İttifakı'nın üç müttefik hariciye vekillerinin Bled'de yapacakları toplantının aynı zamanda ittifakın imzalanmasına da müncer olacağını düşünmekle bahtiyarlık hissediyorum. Arz ettiği ehemmiyete ve mümasil hallere nisbet ile cidden çabuk olgunlaştırılmış olan bu ittifaknamenin kısa hazırlık devresinde türlü dedikodular çıkarıldı. Biz bunlardan dolayı telaşlanmadan işimize devam ettik. Zira hadisetin mantığının bizi behemehâl hedefimize götürceğinden emindik. Balkan İttifakının sulhun vikayesi ve emniyetin sağlanması bakımından daima hareket ile terviç ettiğimiz deliksiz bir müşterek emniyet cephesinin kurulması hususunda ne kadar büyük bir kıymet ifade ettiği bugün artık bir bedahet haline gelmiş bulunuyor. Bled'e hür dünya için çok hayırlı bir eserin vücuda getirilecek olmasının verdiği inşirah ve iftihar ile gitmekteyiz”*. Bkz: *Son Posta*, 5 Ağustos 1954, s. 7.

⁷² *Son Saat*, 6 Ağustos 1954, s. 5.

⁷³ *Dünya*, 5 Ağustos 1954, s. 3.

⁷⁴ *Son Telgraf*, 6 Ağustos 1954, s. 3.

süren görüşmeler 7 Ağustos akşamı son tamamlanarak taraflar 9 Ağustos günü Balkan İttifakının imzalanmasına karar vermişlerdir.⁷⁵ Balkan İttifakı ile ilgili antlaşma belirlendiği şekilde 9 Ağustos 1954 tarihinde Yugoslavya'nın Bled şehrinde Türkiye Yugoslavya ve Yunanistan arasında imza edilmiştir. 14 maddeden oluşan bu antlaşma ile aynı üç devlet arasında 28 Şubat 1953 tarihinde imzalanmış olan ve Balkan Paketi'nin resmen kuruluşunu gerçekleştiren Dostluk ve İşbirliği Antlaşması bir askerî savunma sistemi olan bir ittifaka dönüşmüş oluyordu.⁷⁶ Antlaşmanın 1. Maddesine göre taraflar, tüm uluslararası anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözmeyi ve uluslararası ilişkilerde Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir şekilde tehdit ya da kuvvete başvurmaktan kaçınmayı yükümleniyorlardı. Bir saldırı halinde tarafların alacakları önlemleri belirleyen 2. madde de ise, taraflardan birine ya da birkaçına karşı ülkelerinin herhangi bir yerine yönelik olarak girişilecek her silahlı saldırıyı tüm bağıtlı taraflara yöneltilmiş bir saldırı saymak ve silahlı kuvvet kullanımı da kapsam içine girmek üzere etkin bir savunma için gerekli görecekları tüm önlemleri birlikte kararlaştırarak almak ve saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara gecikmeksizin tek başına ve ortaklaşa yardım etmek konusunda anlaşmışlardır. Antlaşmanın bir diğer maddesi olan 7. maddede de, tarafların silahlı bir saldırıya uğradıktan sonra alacakları meşru savunma önlemlerini, durumu BM Güvenlik Konseyine bildirdikten ve Konsey gerekli önlemleri fiilen aldıktan sonra sona erdirmeleri gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla Kuzey Atlantik Antlaşması'yla aynı 1934 Balkan Paketi'nden çok daha geniş bir düzenleme söz konusudur. Bu antlaşma ayrıca, tarafların dışişleri bakanlarının yılda iki kez düzenli bir biçimde toplanacakları bir Sürekli Konsey oluşturulması ve bu Sürekli Konsey toplanmadığı zamanlarda görevlerini Ankara Antlaşması Sürekli Sekreterliği aracılığıyla yerine getirmesi kararlaştırılmıştır. 11. madde ile de 28 Şubat 1953'te Ankara'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın

⁷⁵ *Son Posta*, 8 Ağustos 1954, s. 7.

⁷⁶ *Türk Dış Politikası*, Baskın Oran,(ed.), s. 590.

yürürlükte kalacağı bildirilmiştir. Bu itibarla Bled Antlaşması Ankara Antlaşması'nın etkinleştirilmesi ve bir ittifak biçimine sokulması olarak yorumlanabilir.⁷⁷

Bled Antlaşması'na Türkiye adına imza koyan Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, yurda döndükten sonra Anadolu Ajansına verdiği beyanatında düşüncelerini şu ifadelerle ortaya koymuştur: “*Bled'de imzalanan ve 'ittifak, siyasi işbirliği ve karşılıklı yardım andlaşması' ismini taşıyan ve tarihe kısaca 'Bled İttifakı' adıyla geçecek olan bu antlaşmanın metni daha imzalandığı gün olduğu gibi ilan edildiği cihetle, muhtevası hakkında ayrıca tafsilat vermeğe lüzum görmüyorum. Bu andlaşmanın kıymet ve ehemmiyeti hakkında fikir edinmek isteyenlerin cihan matbuatında bunun hakkında çıkan yazılara bir göz gezdirmesi kâfidir. Hakiki sulhsever memleketlerde bu andlaşma sulhun korunması ve emniyetin sağlanması yolunda mühim bir eser olarak selamlanmıştır. Milletlerin haklarına ve toprak bütünlüklerine riayet esasına müstenid hakiki bir sulha taraftar olamayanların bu andlaşmayı aynı memnuniyetle karşılamaları bittabi beklenemez. Bu da anlaşmanın kıymetinin ayrıca bir delili demektir. Bu andlaşma hakiki sulhun teessüsü için bütün imkânları ile çalışmaya azmetmiş bulunan ve hakiki sulhun vikâyesinin ancak tecavüzün karlı bir iş teşkil edemeyeceğini fiilen ispat edebilecek derecede sulhsever devletlerin kuvvetli ve mütesanit bulunmaları gerektiğine kanaat getirmiş olan üç hüsnüniyet sahibi milletin eseridir. Bu itibarla tam manasıyla bir realist görüş neticesidir.*”⁷⁸

Bled Antlaşması Türk basınında oldukça önemli bir antlaşma ve Türkiye'nin başarısı olarak değerlendirilmiştir. Antlaşma ile ilgili olarak Dünya gazetesinde yer alan bir analiz yazısında Antlaşma ile ilgili şu ilginç yorum yapılmıştır: “*Andlaşmanın cihanşümül bir manası vardır ki, belirtmeden geçemeyeceğiz: Ekonomik ve sosyal doktrinleri birbirinden tamamen ayrı olan Yugoslavya ile Türkiye ve Yunanistan'ın siyasi, askerî, mali ve kültürel bütün vechelere şamil bir ittifak andlaşmasıyla*

⁷⁷ *Türk Dış Politikası*, Baskın Oran, (ed.), s. 590-591.

⁷⁸ *Son Posta*, 13 Ağustos 1954, s.7.

*bir karşılıklı yardım ahdiyle bağlanmaları son günlerin büyük bir davasını halletmiştir: Barış içinde yan yana yaşamak kabil midir? suali 9 Ağustostan itibaren abes bir mevzu haline gelmiştir”.*⁷⁹ Antlaşma Türkiye ve taraf devletlerin kamuoylarında olduğu kadar başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batı kamuoyunda da önemli bir gelişme olarak görülmüştür. ABD basınının hemen tamamı antlaşmayı komünizme karşı kazanılmış büyük bir zafer olarak görmüşlerdir.⁸⁰

Balkan İttifakı Sürekli Konseyi ilk toplantısını Ankara’da yaptı ve toplantı sonunda 2 Mart 1955’te Sürekli Meclisi kuran bir antlaşma imzalandı. Üye devletlerin ulusal meclislerinin her birinin kendi içinden seçeceği 20 üyeden oluşacak sürekli meclisin görevi her alanda işbirliğini geliştirmeye yardım edecek tüm olanakları araştırmaktı. 19 Mart 1955’te de posta haberleşmesiyle ilgili bir antlaşma imzalayan Sürekli Konsey’in bir daha toplanması mümkün olmamıştır. Balkan İttifakı, SSCB’den tehdit algılayan ve aralarında sorun bulunmayan üç balkan ülkesinin Batı’dan aldıkları destekle oluşturdukları bir savunma mekanizmasıydı. Oluşmasına neden olan koşullar ortadan kalktığında da işlevini yitireceği gayet açık bir durumdu. Nitekim daha antlaşma imzalandığı sıralarda bile şartlar değişmeye başlamıştı. 1953’te Stalin’in ölümü, Sovyet dış politikasında yumuşamanın başlangıcı oldu ve bu politika değişikliği Moskova’nın Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerine de yansımıştır. Moskova’nın Yugoslavya’ya uyguladığı ekonomik yaptırımların kaldırılması, diplomatik ilişkileri düzeltmesi bunun işaretleriydi. 1955’ten itibaren Sovyetlerin yeniden Yugoslavya’yı Batı etkisinden çıkarmaya çalışmaları Yugoslavya’nın Balkan İttifakına olan ilgisini azaltmış ve giderek ittifakın etkisiz hale dönüşmesine neden olmuştur.⁸¹ Bu gelişmeler Balkan İttifakının kısa süreli olmasında önemli rol oynamıştır.

⁷⁹ *Dünya*, 13 Ağustos 1954, s. 3.

⁸⁰ *Son Posta*, 13 Ağustos 1954, s.7.

⁸¹ *Türk Dış Politikası*, Baskın Oran,(ed.), s. 591.

Sonuç

1945'te II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte uluslararası ortam yeni bir şekil almıştır. Tarihte ilk kez uluslararası ilişkiler ideolojik bir temel üzerinden iki kutuplu olarak yeniden belirlenmiştir. Bu durumda başını ABD'nin çektiği liberal blok ile başını Sovyet Rusya'nın çektiği komünist blok arasında uluslararası ilişkiler yeniden şekillenmiştir. Böyle bir ortamda devletler için en temel sorun hangi blokta yer alınacak olmasıydı. Nihayet Türkiye II. Dünya Savaşı yıllarında her ne kadar dikkatli ve tarafsız kalma politikası izlemişse de uluslararası ortamın aldığı bu yeni şekil karşısında fazla bir tereddüt göstermeden Batı Bloku'nda olduğunu dış politikada gösterdiği hızlı ve keskin dönüşümle ispat etmeye çalışmıştır. NATO'nun kuruluşunun hemen ardından hiç çekinmeden kararlılıkla üye olma yönündeki adımları bunu net bir şekilde göstermiştir. Nitekim 1952'de Yunanistan ile birlikte NATO'ya üye olarak girmeleri bu ülkeler için yeni sorumlulukları da beraberinde getirmiştir. Nihayet 1953-1954 tarihlerinde büyük oranda Türkiye'nin çabalarıyla gerçekleşen Balkan Pakti ve İttifakı bunun en somut örneği olsa gerektir. Bir taraftan dâhil olduğu NATO üyeliği diğer taraftan ABD ile iyi ilişkiler kurmak ve bu suretle başta ekonomik olmak üzere siyasi alanda desteğini sağlamak niyetindeki yeni Türk dış politikası bu çerçevede bu niyetini gerçekleştirebileceği en verimli bölgeyi de iyi seçmiştir. Savaş boyunca önemli bir kısmı Sovyetler tarafından uydu devletler haline getirilmiş olan Balkan coğrafyası, komünizm tehlikesinin en fazla hissedildiği ve Batı bloğu için en büyük tehlike olarak ortada duruyordu ve bir şeylerin yapılması gerekiyordu. Bir süredir Türkiye'nin Akdeniz ve Orta Doğu'da bölgesel oluşmalar yönündeki gayretlerini yakından bilen gören ve takip eden ABD ve NATO üyeliği Türkiye'nin kendisini ispat etmesi için önemli sorumluluklar yüklüyordu. İşte bu gerekçeler gerek 1953'te önce Dostluk ve İşbirliği, 1954'te de bir İttifak antlaşmasının ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Gerçekten de her iki antlaşma ve bu antlaşmaların oluşum sürecinde ortaya çıkan sorunların halledilmesinde Türk Dışişleri büyük beceri ve çaba göstermiştir. Bu çabaların sonucunda ortaya çıkan savunma sistemi ise Batı bloğu mensubu bulunan bütün devletleri hem

rahatlatmış hem de Türkiye'ye olan güveni arttırmıştır. Türkiye'nin bu başarısı ise iç politikada mevcut iktidarın elini güçlendirmiştir.

Summary

World politics entered a new era after the Second World War. Being allies during the war, the United States and the Soviet Union became implacable enemies of each other. The Soviet Union was able to establish a political order based on communism in Central and Eastern Europe during the war and formed satellite states particularly in Eastern Europe. As a result, the Soviet Union became the chief enemy and the main threat for the capitalist world. International politics had to develop under the monopoly of these two super powers in the Cold War era. The struggle between the USA, leader of the capitalist world, and the Soviet Union, leader of the communist world, forced the rest of the states choose their side. Accordingly, the struggle against the Soviet Union and communism initiated by the USA immediately after the war had its effects worldwide, particularly in regions under the direct threat of communism. As a result, struggle against communism became the primary problem of political life in many countries. In this regard, the struggle against communism in the Balkans, the Middle East, Iran and Turkey became the main determinant in domestic and foreign policies. Turkey, which was able to remain non-belligerent during the Second World War, took its position by the Western Powers led by the USA without delay in view of the new form of international relations. Thus, Turkey embarked on an effective struggle against communism both at home and at the international level. Turkey initiated an effective and systematic struggle against communism at home particularly from 1949 on and after participating the NATO in 1952, it began to pursue an effective foreign policy against communism. Consequently, Turkey received approval from the USA and the Western public. One of the most important milestones of this struggle by Turkey is the Balkan Pact signed by Turkey, Greece and Yugoslavia on 28 February 1953 and the Balkan Alliance signed on 9 August 1954. Turkey was able to establish a security and defense zone against communism in the Balkans between 1952 and 1955 thanks to the effective diplomacy it pursued from the end of 1952 onwards. Turkey achieved an important

goal in the international struggle against communism by being able to bring Greece, a NATO member, and Yugoslavia, a socialist country ideologically close to the Soviet Union, into the same pact and alliance. These efforts of Turkey increased its importance as a fresh member of the NATO and promoted Turkey as the most significant and effective ally of the Western Block in the Middle East.

Kaynakça

Kitaplar

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Cilt: I; Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991.

BEST, Antony, HANHIMAKI, Jussi M., MAIOLO, Joseph A., SCHULZE, Kirsten E., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, (Çev: Taciser Ulaş Belge), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.

BURUMA, Ian, *Sıfır Yılı (1945'in Tarihi)*, Çev: Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

GENCER, Özcan "Ellibi Yıllarda Dış Politika", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Mete Kaan Kaynar, (ed.), İletişim yayınları, İstanbul, 2015.

JUDT, Tony, *Savaş Sonrası: 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

ÖKSÜZ, Hikmet, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Balkan Politikası", *Türk Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemi*, 2. Kitap, Mustafa Bıyıklı, (ed.), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2008.

ROBERTS, J.M. *Avrupa Tarihi*, (Çev: Fethi Aytuna), İnkılap yayınları, İstanbul, 2015.

ROBERTS, J.M. *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, (Çev: Sinem Gül), Dost Yayınları, Ankara, 2003.

Olaylarla Türk Dış Politikası, Cilt: I 1919-1973, Haz. Mehmet Gönlübol, Cem Sar, AÜ Siyasal Bilgiler Fak Yayınları, Ankara, 1987.

Türk Dış Politikası, Cilt : I 1919-1980, Baskın Oran (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.

Gazeteler

Dünya, 7 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.

Dünya, 9 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.

Dünya, 14 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.

Dünya, 24 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.

Dünya, 5 Ağustos 1954 tarihli gazete haberi.

Dünya, 13 Ağustos 1954 tarihli gazete haberi.

Son Posta, 1 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.

Son Posta, 3 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.

Son Posta, 11 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.

- Son Posta*, 12 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 13 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 16 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 17 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 19 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 21 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 22 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 23 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 24 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 25 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 26 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 27 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 28 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 29 Ocak 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 1 Şubat 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 4 Şubat 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 7 Şubat 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 8 Şubat 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 15 Şubat 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 16 Şubat 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 1 Mart 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 4 Mart 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 8 Mart 1953 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 7 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 15 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 16 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 21 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 24 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 4 Ağustos 1954 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 5 Ağustos 1954 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 8 Ağustos 1954 tarihli gazete haberi.
Son Posta, 13 Ağustos 1954 tarihli gazete haberi.
Son Saat, 7 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Saat, 28 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Saat, 3 Ağustos 1954 tarihli gazete haberi.
Son Saat, 6 Ağustos 1954 tarihli gazete haberi.
Son Telgraf, 10 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Telgraf, 13 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Telgraf, 19 Temmuz 1954 tarihli gazete haberi.
Son Telgraf, 6 Ağustos 1954 tarihli gazete haberi.
The Times, Jun 01, 1946, Issue: 50467 tarihli gazete haberi.

Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi: Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme

Ontological Security Theory
in the Discipline of International Relations:
A Concept- and Literature-Based Review

Helin SARI ERTEM* ve Aslı Nur DÜZGÜN**

Öz

Bu makale, Türkiye’de yeterince iyi tanınmayan, ancak Batılı Uluslararası İlişkiler (UI) yazınında uzunca bir süredir çalışılan “Ontolojik Güvenlik Teorisini” (OGT), çeşitli kavramsal ve pratik tartışmalarla, tanımlayıcı yaklaşımla incelemektedir. Giddens’in “insanın öz-kimliğinin sürekliliğine ve çevresindeki sosyal ve maddi eylem ortamlarının tutarlılığına duyduğu güven” olarak açıkladığı ontolojik güvenlik; insanlar kadar, toplumların ve devletlerin de yaşamlarındaki rutinler, sosyal etkileşimler ve istikrarla bağlantılıdır. Bu noktada çok sayıda iç ve dış politika eyleminin arka planında ontolojik güvenlik ya da güvensizlik olgusunun yattığı görülmekte; tekrarlayan çatışmalar ve irrasyonel devlet davranışları bu kavram üzerinden sosyo-psikolojik bir altyapı ile incelenebilmektedir. Bu araştırma hem kavrama dair tanımları derinlemesine ele almakta, hem de konuyla ilgili çeşitli vaka analizlerini geniş bir literatür taramasıyla ortaya koymaktadır. Amaç, Türkiye’de

* Doç Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID:0000-0003-0008-9781, e-posta: helin.sariertem@medeniyet.edu.tr.

** Doktora Adayı, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ORCID:0000-0001-7473-7169, e-posta: aslinurd@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 04.04.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 04.03.2021

Uf alanında gelecekte yapılacak güvenlik ve dış politika çalışmalarının, bu tartışmalar eşliğinde analitik bir zenginlik kazanmasına katkı sağlamaktır. Öz-kimlik/benlik ve güvenlik ilişkisine dair bulguları ve disiplinlerarası yapısı sayesinde, ontolojik güvenlik yaklaşımı böyle bir potansiyele fazlasıyla sahiptir.

Anahtar Kelimeler: *Ontolojik Güvenlik Teorisi, Ontolojik Güvensizlik, Öz-kimlik, Rutinler, Kaygı.*

Abstract

Together with various conceptual and practical discussions, this article descriptively examines the 'Ontological Security Theory' (OST), which is not well known enough in Turkey, but has long been studied in the Western International Relations (IR) literature. Ontological security, which is defined by Giddens as the "confidence human beings have in the continuity of their self-identity and in the constancy of the surrounding social and material environments of action", is linked to the routines, social interactions and stability in the lives of the societies and the states, similar to the individuals. At this point, it is seen that behind many domestic and foreign policy actions, there lies the phenomenon of ontological security or insecurity; and a significant amount of the discussions on the protracted conflicts and the irrational state behaviors can be analysed by means of socio-psychological base via this concept. This research both addresses the definitions of the concept in a deeply manner and presents various case studies related to the issue through a wide literature review. The aim is to contribute to the analytical enrichment of the future IR studies in Turkey on security and foreign policy, through these discussions. Thanks to its interdisciplinary structure and findings on the relationship between self-identity/the self and security, the ontological security approach exceedingly holds such a potential.

Keywords: *Ontological Security Theory, Ontological Insecurity, Self-identity, Routines, Anxiety.*

Giriş

Abraham Maslow'un *İhtiyaçlar Hiyerarşisi*'ne göre; insanın yeme, içme, uyuma ve barınma gibi mutlaka giderilmesi gereken yaşamsal/fizyolojik ihtiyaçlarından hemen sonra gelen ikinci en önemli ihtiyacı güvenlik ve korunmadır.¹ Güvenlik ya da güvende olma, en basit tanımıyla bireyin bedeninin dış tehditlerden muaf ve emniyette olması anlamına gelse de aslında çok daha geniş bir içerik taşımakta; sağlığın, işin, ailenin, sahip olunan kaynakların, mülkün, ahlak ve değerlerin; hatta içinde yaşanılan toplumun güvende olmasını ifade etmektedir. Fizyolojisi ve güvenliğine dair ihtiyaçları belirli bir oranda karşılanmayan insanın, Maslow piramidindeki sırasıyla, diğer üç ana ihtiyacı temsil eden sevgi (aidiyet), saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarını karşılaması da mümkün olmayacaktır.²

Muğlak niteliğine dikkat çektiği güvenliği; nesnel ve öznel anlamlarına ayırarak ele alan Wolfers, kavramı, "objektif anlamda, sahip olunan değerlere yönelik bir tehdidin; sübjektif anlamda ise, bu değerlerin saldırıya uğrayacağına dair bir korkunun olmaması" durumu olarak tanımlamaktadır.³ Buzan da benzer bir şekilde, güvenlik tartışmalarının "tehditten muaf olma arayışı" ile ilgili olduğunu belirtmektedir.⁴ Güvenlik; dış dünyanın beyne yansıma şekilleri olarak tanımlanabilecek algılarla yakın bir ilişki içindedir ve bu algılar sübjektif yargılar içerir.⁵ Bu açıdan güvenlik, tıpkı dost, düşman, tehdit ve çıkar tanımlarında olduğu gibi yoruma açık yapıdadır ve öznel çıkarımlarla tanımlanır.

¹ Abraham H. Maslow, "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review*, 1943, Cilt: 50, No: 4, 370-396, ss. 376-380.

² A.g.m.; ayrıca bkz. Sedat Kula ve Bekir Çakar, "Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki", *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2015, Cilt: 6, No: 12, 191-210, s. 193.

³ Arnold Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 1952, Cilt: 67, No: 4, 481-502, s. 485.

⁴ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, (2nd Edition), ECPR Press, Colchester, 2007, s. 37.

⁵ James Chace ve Caleb Carr, *America Invulnerable: The Quest for Absolute Security from 1812 to Starwars*, Summit Books, New York, 1988, s. 74.

Bu makalenin konusunu oluşturan ontolojik güvenlik kavramı ise Maslow piramidindeki hiyerarşiyi sorgulayan bir bakış açısı sunarak bireyin “iç-kaynaklı varlığına” ve bu varlığın öz-kimliğinin⁶ (*self-identity*) istikrarını sağlayan anlatı ve rutinlere odaklanırken; aktörlerin -kimi zaman- fiziksel güvenliğe ve onun öncüllüğüne meydan okuyan güvenlik algılarını çözümlemeye yönelik sosyo-psikolojik bir perspektif sunmaktadır. “Bir aktöre (birey/devlet) aktörlüğünü veren içsel dinamiklerin, farklı zaman ve koşullarda bilişsel veya pratik düzeyde istikrarının sağlanması hali” veya başka bir deyişle “kimlik/benlik/var-olma-olarak-güvenlik”⁷ ile uyumlu şekilde tercih edilen biyografik anlatılar ve rutinlerle, dışsal etkileşimde ontolojik kaygıların paranteze alınması, tutarlı bir benlik/kimlik anlayışının sürekli/kesintisiz olmasını sağlayabilmek” olarak tanımlayabileceğimiz “ontolojik güvenlik” (*ontological security*) de algılarla ilgilidir ve sübjektiftir.

Ontolojik ya da varoluşsal güvenlik kavramını, onu ilk kez psikoloji alanında kullanan R.D. Laing'den ödünç alarak sosyoloji literatürüne kazandıran kişi A. Giddens'tır. Giddens, bireylerin sosyal

⁶ “Giddens “öz-kimlik” kavramını, bireylerin sahip oldukları özelliklerin toplamı olarak değil, bireyin, benliğini kendi biyografisi ile bağlantılı olarak öz-dönüşümsel olarak anlaması” olarak tanımlamaktadır. Akt. Filip Ejodus, *Crisis and Ontological Insecurity: Serbia's Anxiety over Kosovo's Secession*, Palgrave Macmillan, Switzerland, 2020, s. 9. Detaylar için bkz. Anthony Giddens, *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, University of California Press, Berkeley, 1984.

⁷ Ontolojik Güvenlik Teorisi (OGT) literatüründe ontolojik güvenliğin kaynağı genel olarak “kimlik” (*security of identity*) veya “benlik” (*security of the self*) olarak tanımlanmıştır. Bahar Rumelili, benlik-kimlik farklılığına ve anlamda netlik gerekliliğine dikkat çekerek, “iç-kaynaklı varlık” ve/veya “var olma-olarak-güvenlik” (*security-as-being/security of being*) nitelemesinde bulunmaktadır. Ontolojik güvenlik kaynağına dair OGT literatüründe var olan bu farklılıklar/çeşitlilik aynı zamanda bir tartışma konusudur. Bu çalışmada, bahsi geçen kavramları bir arada kullanma güçlüğü nedeniyle (genellikle) kısaca “var-olma-olarak güvenlik” kavramı tercih edilmiştir ancak çalışma OGT literatür taramasını da kapsadığı için, akademisyenlerin çalışmalarlarıyla bağlantılı olarak “benlik” ve “kimlik” kavramları da yer almaktadır. Detaylar için bkz. Bahar Rumelili ve Umut Can Adısönmez, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Güvenlik İlişkisine Dair Yeni bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi”, *Uluslararası İlişkiler*, 2020, 1-17, s. 4.

hayat içinde deneyimledikleri rutinlerin, onların güvenlik algısını şekillendiren ana unsur olduğunu öne sürer. Buna göre, “tekrarlanan davranış kalıpları” olarak tanımlayabileceğimiz rutinlerden oluşan sosyal yapının devamı, kişinin kendisini tam anlamıyla güvende hissetmesinin asli unsurudur.⁸ Giddens, öz-kimliklerinin güvende olduğu hissine ihtiyaç duyan bireylerin, ontolojik güvenliklerini sağlayabilmek için birtakım rutin davranış kalıplarına bağlandıklarını savunmaktadır. Buna göre bireyler, güvende olma ihtiyacının yarattığı bir dürtüyle, tehdit olarak algılanan bilişsel ve duygusal belirsizliklerden kaçarak, istikrarı sağlayacak bu rutinelere bağlanırlar. Mitzen’e göre söz konusu rutinler, bireysel düzeydeki sosyal etkileşimle yakından ilişkilidir. “Öteki”lerle “ben”in ilişkisinde öngörülebilir davranış kalıpları, ontolojik güvenlik hissi verir ve bu nedenle bilinen, istikrarlı ilişkiler devam ettirilir.⁹

Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplininde ontolojik güvenlik çalışan öncüllerden olan Jennifer Mitzen, birey bazında ontolojik güvenliği, temel bir ihtiyaç olarak bedenini değil “benliğin” güvenliği olarak tanımlamaktadır.¹⁰ Bedenin güvenliğinin sağlandığı, diğer bir deyişle fiziksel güvenliğin olduğu durumlarda, eğer benliğin güvenliği sağlanamamışsa, ontolojik güvenlik söz edilemez.¹¹ Birey kendisini güvende hissetmek için netlik ister; olabilecekleri tahmin edebilmek ve geleceği planlayabilmek için sürekli bir çaba içindedir. Bu nedenle de Giddens’in ontolojik güvenlik tanımı; bireyin “kendi olmak” ve

⁸ Akt. Bahar Rumelili, “Ontological (In)security and Peace Anxieties: A Framework for Conflict Resolution”, Bahar Rumelili (ed.), *Conflict Resolution and Ontological Security*, Routledge, New York, 2015, 10-29, s. 10. Detaylar için bkz. Anthony Giddens, *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*, Palgrave Macmillan, England, 1979, s. 219.

⁹ Jennifer Mitzen, “Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma”, *European Journal of International Relations*, 2006, Cilt: 12, No: 3, 341-370, s. 342.

¹⁰ *A.g.m.*; ss. 344-345.

¹¹ Bahar Rumelili’ye göre, ontolojik güvenlik, varoluş anlamında güvenlik (security-as-being); fiziksel güvenlik ise, beka anlamında güvenlidir (security-as-survival). Bkz. Bahar Rumelili, “Identity and Desecuritization: The Pitfalls of Conflating Ontological and Physical Security”, *Journal of International Relations and Development*, 2013, 1-23, s. 2.

beklentilerini gerçekleştirebilmek için duyduğu istikrar ihtiyacını da içermektedir.¹² Bu açıdan ontolojik güvenlik, Maslow piramidini sarsan şekilde, hiyerarşinin en üst sırasında yer alan “kendini gerçekleştirme ihtiyacı” ile bağlantılıdır. Bireyin, gündelik hayatında kontrol edemeyeceğini bildiği fiziki ve sosyal tehlikelerin var olma ihtimali, belirsizliğe ve bu belirsizlikten doğan bir kaygıya neden olacaktır. Bu yüzden de bireyler, travmatik bazı istisnalar haricinde, kimliklerinin/benliklerinin istikrarını sağlayan ve güvende hissettiren sosyal ilişkilere ihtiyaç duyacaktır.

Antropomorfik bir bakış açısıyla birey düzeyinden devlet düzeyine geçiş yaparak, kavramı Uİ disiplinine uygulayan akademisyenler, devletlerin de tıpkı insanlar gibi ontolojik güvenlik arayışında olduklarını öne sürmekte; bu arayışı da fiziksel güvenlik söylemlerini yadsımadan; kimliği/benliği/iç-kaynaklı varlığı güvenli hale getiren biyografik-anlatılar ve rutinleşmiş davranışlar gibi öğelerle açıklamaya çalışmaktadırlar. Buna göre, ontolojik güvenlik arayışındaki devletler de, tıpkı bireyler gibi, hem iç dünyasında hem de “ötekilerle” etkileşimlerinde istikrar peşindedir ve diğer devletlerle rutin ilişkiler geliştirerek dış dünyayı göreceli olarak güvenli ve istikrarlı hale getirme amacındadır.¹³ Birey düzeyinden toplum ve devlet düzeylerine geçiş yapılarak uygulanan teori, sosyo-psikolojik altyapısı ve fiziksel güvenlik arayışıyla açıklanamayan irrasyonel devlet davranışlarını açıklamada başarılı bir teorik araçtır. Ontolojik güvenlik kavramını, varoluşçu teorisyenlerden esinlenerek 1960’ta Psikoloji alanına taşıyan Laing ve 1980’lerin sonlarında Sosyoloji alanına taşıyan Giddens’tan sonra 1998’de Huysmans Uİ disiplinine aktarmıştır.¹⁴ Huysmans’ı takip

¹² Helin Sarı Ertem, Geleneksel Amerikan Kimlik ve Güvenlik Algısının 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikasına Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, ss.71-72.

¹³ Mitzen, “Ontological Security in World Politics...”, s. 348.

¹⁴ Aslında Uİ disiplinde ontolojik güvenlik kavramını ilk kez tanımlayan kişi Alexander Wendt’tir. “İstikrarlı bir sosyal kimlik arzusu yaratan dünyayla ilişkilerde öngörülebilirlik” olarak tanımladığı ontolojik güvenliği: “fiziksel güvenlik”, “diğer aktörler tarafından tanınma” ve “gelişme gereklilikleri” ile birlikte uluslararası alanda devletlerin sahip

eden McSweeney ve Manners da Uİ alanında kavramın anlamsal derinliğini kullanarak çalışmalar yapmışlardır. Kavramın farklı bir Uİ teorisi olarak geliştirilmesini ve gündeminin belirlenmesini sağlayan akademisyenler ise 2000'lerin başlarında ontolojik güvenlik çalışmalarıyla ünlenen Mitzen, Kinnvall ve Steele'dir.

Bu çalışma Türkiye'de görece az tanınan Ontolojik Güvenlik Teorisi (OGT) çalışmalarının, Uİ'de kimlik ve güvenlik odaklı akademik araştırmalara daha fazla katkı yapması amacıyla hazırlanmıştır. İnsan, toplum ve devlet yaşamındaki rutinler, kaygı, sosyal etkileşimler ve istikrarla doğrudan bağlantılı olan ontolojik güvenlik yaklaşımını, ortaya çıkışı ve öncül isimler tarafından farklı vakalarda uygulanma biçimleri açısından, tanımlayıcı bazda ele alan makale, konuyla ilgili çeşitli örnek çalışmaları geniş bir literatür taramasıyla ortaya koymaktadır. Makale temelde, "Ontolojik güvenlik ne demektir?"; "Rutinler, ontolojik güvenliği anlamlandırmada nasıl bir rol oynar?"; "Ontolojik güvensizliğe sebep olan kaygı nasıl tanımlanır?"; "Uİ literatüründe ontolojik güvenlik çalışmaları yapan öncül isimlerin çalışmaları hangi minvaldedir?" ve "OGT nasıl bir gelişim göstermiştir?" gibi sorulara cevap aramaktadır.

Bu hedefle, makale öncelikle kavramın tanımı ve belirleyici unsurları üzerinde duracak; ardından uluslararası ve ulusal literatürde ontolojik güvenlik alanında öne çıkan başlıca çalışmalara değinecektir. Makale son olarak, yeterince tanındığında bu kavramın, Türkiye'deki Uİ çalışmalarına, bazı sorun alanlarının analizinde nasıl bir katkı sunabileceğine dair önerilerde bulunacaktır. Bu kapsamda ilk bölümde, ontolojik güvenlik, rutinler, ontolojik güvensizlik ve kaygı tanımlarına yer verilecek ve bu yol aracılığıyla okuyucuya ontolojik güvenlik yaklaşımının ana hatları yansıtılacaktır. İkinci bölümde ise ontolojik

oldukları dört önemli amaçtan biri olarak kabul etmiştir. Ontolojik güvenliği tanımlıyor olmasına rağmen Wendt'in OGT odaklı bir çalışması bulunmamaktadır. Alexander Wendt, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, Cilt: 88, No: 2, 385.

güvenliğin Uİ disiplini içindeki yeri; ne tür vakalarda analiz aracı olarak kullanıldığı, Mitzen, Kinnvall ve Steele'nin eserleri üzerinden incelenecektir.¹⁵ Çalışma, örnekleri henüz az da olsa, konu ile ilgili Türkiye'de yapılmış araştırmalara da yine bu bölüm içinde yer vermektedir. Araştırma, Kinnvall, Mitzen ve Steele'nin anahtar kelimelerinde doğrudan "ontolojik güvenlik" ya da "ontolojik güvensizlik" kavramları geçen çalışmalarıyla sınırlandırılmış olup, bu kavramı dolaylı olarak barındıran diğer eserler ve OGT konulu makaleler kapsam dışı bırakılmıştır.

1. Bir Kavram Olarak "Ontolojik Güvenlik"

Ontolojik güvenlik kavramını varoluşçu teorisyenlerden psikanalitiğe aktaran Laing, kavramı, bireyin öz-kimliğini ve özerkliğini şüpheden uzak ve sürekli olarak hissetme hali olarak tanımlamaktadır.¹⁶ Laing'e göre, ontolojik güvenliğe sahip birey; "gerçek, canlı, bütün, içsel anlamda tutarlı ve süreklilik arz eden bir varlıktır."¹⁷ Kavrama bugünkü ününü kazandıran asıl isim olan Giddens ise *The Consequences of Modernity* çalışmasında ontolojik güvenliği, "insanın kendi kimliğinin sürekliliğine ve çevresindeki sosyal ve maddi eylem ortamlarının tutarlılığına duyduğu güven"¹⁸ olarak ifade etmekte; hem insanlara

¹⁵ Uİ disiplininde 2000'lerin başlarında ünlenmeye başlayan Ontolojik Güvenlik Teorisi (OGT) hali hazırda inşa edilmeye devam etmektedir. Yaklaşık 20 sene içinde farklı analiz düzeylerinde (birey, grup, toplum, devlet), farklı metodlarla (niteliksel, niceliksel, söylem analizleri), kavram-ıçerik farklı kabullerle (kimlik/benlik/var-olma-olarak güvenlik veya kaygı kavramı tanım farklılıkları vb.), diğer teorilerin perspektifleriyle birlikte (postkolonyalizm, güvenikleştirme vb.) çalışılarak farklı sonuçlar elde edilen çalışmalarla zenginleşmiştir. OGT literatüründeki bu çeşitlilik kimi zaman da bir belirsizlik kaynağı olarak eleştirildiği gibi, OGT çalışan akademisyenler tarafından da tartışılmaktadır. Detaylar için bkz. Catarina Kinnvall ve Jennifer Mitzen, "An Introduction to the Special Issue: Ontological Securities in World Politics", *Cooperation and Conflict*, 2017, Cilt: 52, No: 1, 3-11; Rumelili ve Adisönmez, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik Güvenlik..."; Ejodus, *Crisis and Ontological...*

¹⁶ Ronald David Laing, *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*, Penguin Classics, London, 1990, (ilk basım yılı 1959), s. 41.

¹⁷ A.g.e., s. 39; s. 41. Laing, "ontolojik" sözcüğünü, "varoluşu" (being) en iyi anlatan zarf ya da sıfat olduğu iddiasıyla seçmiştir.

¹⁸ Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, Polity Press, United Kingdom,

hem de fiziki çevreye duyulan güveni, ontolojik güvenliğe dair duygular için temel olarak almaktadır.¹⁹ Belirsizlikler ve süreksizliklerle dolu dünya hayatının doğurduğu kaygının ontolojik güvensizlik problemine yol açacağını düşünen Giddens'a göre, insan varlığının önemli bir unsuru olan ontolojik güvenlik kavramı, sosyal ve fiziksel hayatın sürekliliğiyle oluşan güvenden doğmaktadır. Özetle, Giddens için ontolojik güvenlik, derin belirsizliklerle dolu hayat akışında bireyin varoluşsal kaygılardan kaçarak ürettiği biyografik-anlatılarının sürekliliğini ifade etmektedir.²⁰

Kinvall kavramı, “varoluşumuzun güvenliği; etrafımızı saran dünyanın görüldüğü gibi olduğuna duyulan inanç ve güven” olarak tanımlarken²¹, Innes ve Steele ise “zaman ve mekânda tutarlı bir öz-benlik arayışı ve bu benliğin başkaları tarafından tanınması ve onaylanması arzusu”²² olarak betimlemektedir. Buna göre, ontolojik güvenlik durumundaki birey, kendisinin kim olduğuna dair öznel algısını biyografik anlatılarla yansıtmakta; bu sayede de seçim yaparak eylemde bulunma imkânı bulmaktadır.²³ Bireyin dünya üzerindeki emniyet duygusunu ifade eden ve ona, sosyal ve fiziksel etkileşimlerinde gerçekleşmesi mümkün riskleri adeta unutturmuş bu olgu sayesinde birey²⁴ hayata dair duyduğu endişelerden kurtulmaya çalışmakta; düzen ve istikrar arzusuyla, adeta kendisine yönelik hiçbir tehlike

1990, s. 92.

¹⁹ A.g.e., s. 92.

²⁰ Akt. Catarina Kinnvall, “Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security”, *Political Psychology*, 2004, Cilt: 25, No: 5, 741-767, s. 746, Detaylar için bkz. Giddens, *The Consequences of Modernity*.

²¹ Kinnvall, “Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity...”, s. 746.

²² Brent J. Steele ve Alexandria J. Innes, “Memory, Trauma and Ontological Security”, Erica Resende ve Dovile Budryte, (ed.), *Memory and Trauma in International Relations: Theories, Cases and Debates*, Routledge, New York, 2014, 15-29, s. 15.

²³ Mitzen, “Ontological Security in World Politics...”, s. 344.

²⁴ Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Polity Press, Cambridge, 2006, s. 40.

yokmuşçasına, öz-kimliğinin sürekliliğini sağlayarak yaşamaya çalışmaktadır.²⁵

Üİ disiplininde gerçekleştirilen ontolojik güvenlik çalışmaları Giddens formülasyonuna dayanarak; birey düzeyinden devlet düzeyine geçmekte, devleti adeta insansılaştırarak, fiziksel güvenlik çalışmaları ile anlaşılabilen devletlerarası rutinleri, devlet kimliklerini ve davranışlarını sorgulamaktadır. Bu noktada ontolojik güvenlik kavramının ana unsurlarından biri olan “rutinlere” daha yakından bakmakta fayda vardır.

2. Ontolojik Güvenliğin “Rutinler”le İlişkisi

Giddens, günlük yaşamda önceden bilinen “rutinleri”, ontolojik güvenliğin sağlayıcıları olarak görmektedir. Ona göre bireyler, kendilerini ontolojik anlamda güvende hissedebilmek için öz-kimliklerini, öz-anlatılarını devam ettirecek birtakım rutinler yerleştirir. Bu rutinler çocukluk evresinden başlamakta ve güven duygusuna kaynaklık etmektedir. Toplumsal yaşam içindeki rutinlerle öngörülebilir davranışlar sayesinde bireyler, yaptıkları eylemlerde ontolojik güvenlik duygusuyla hareket eder; alışkanlıkların ve rutinlerin sürdürülmesiyle, ihtimal dâhilindeki tehditlerin kaygısından korunmuş olurlar. Giddens, yeni doğan bir bebek ve bakıcısı arasındaki güven oluşumunun, rutinler ve alışkanlıklara bağlı olduğunu düşünmekte; bu rutinlerin bebeğin kimlik oluşumunu sağladığını ve kendisine koruyucu bir koza oluşturduğunu belirtmektedir. Bebek için ontolojik güvenliğin kaynağı bu kozadır ve bu koza onun ilerideki yaşamına etki eder.²⁶ Güneşin her sabah doğudan doğup, batıdan batması gibi önceden bilinir, doğaya ait rutinlerin tekrarı, insanlara fiziksel olarak güvende olma duygusu sağlarken;

²⁵ Croft, *Securitizing Islam...*, s. 17.

²⁶ Giddens, birey-güvenlik ilişkisinin küçük yaşlardan itibaren başladığına dair Maslow’la örtüşmektedir. Maslow’a göre, yaşamının ilk yıllarından itibaren deneyimlenen kötü tecrübeler ve yeterince giderilmemiş temel ihtiyaçlar, insanda güvende olmadığı yönünde duygular yaratır. Bu duygular eşliğinde insan, dış dünyayı ve onun içinde yer alan diğer insanları kendisine yönelmiş bir tehdit/tehlike olarak algılar. Detaylar için bkz. Abraham H. Maslow, “The Dynamics of Psychological Security-Insecurity”, *Character & Personality; A Quarterly for Psychodiagnostic & Allied Studies*, 1942, Cilt: 10, 331-344.

bunun tersini düşünmek, diğer bir deyişle “belirsizliklerle kuşatılmışlık duygusu”, insanı kaygıya sürükleyebilmektedir. Fiziksel güvenliğe ihtiyaç duyan ancak aynı zamanda sosyal bir varlık olan insanlar, sosyal etkileşimlerinde rutin davranış kalıpları benimseyerek, kaygılardan uzaklaşmakta; bu rutinlerle öz-kimliklerini muhafaza etmekte, dolayısıyla da varlıklarına dair tüm benlik/kimlik unsurlarını içeren olguları korumaya çalışmaktadır. Bu niteliğiyle ontolojik güvenlik; “fiziksel güvenlik” ile “var-olma olarak güvenlik (veya benlik/kimlik güvenliği)” arasındaki farkı ortaya çıkarmakta; ikinciyeye yapılan vurguyu arttırmaktadır.²⁷

Ontolojik güvenlik, “günlük hayat rutinleriyle” birebir ilişkilidir. McSweeney, ontolojik güvenlik kavramının kökenlerinin günlük hayat rutinleriyle yakından ilgilenen Husserl, Schutz, Goffman ve Garfinkel’e dayandığını düşünmektedir.²⁸ Her gerçekliğin ve olayın bir özü olmasından hareket ederek, bir öz ontolojisi olan “fenomenoloji” kuran Husserl,²⁹ bu yöntemle varoluşçu felsefe ve “yeni ontoloji”nin zeminini hazırlamış,³⁰ Schutz ise Husserl’in fenomenoloji kavramıyla Weber sosyolojisi arasında eleştirel bir sentez yaparak, gündelik hayat rutinlerine ve sosyal etkileşime odaklanmıştır.³¹ Schutz’dan etkilenen Garfinkel ise, “etnometodoloji”yi temellendirerek, inşa edilen günlük hayat rutinlerinin arkasındaki gerçekliği ortaya çıkarmaya çalışmıştır.³² Goffman ise bu

²⁷ Detaylar için bkz. Helin Sarı Ertem, “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2012, Cilt:16, Cilt: 16, 177-234.

²⁸ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, s. 154.

²⁹ Edmund Husserl, *Phenomenology and the Crisis of Philosophy*, Harper & Row, New York, 1965, s. 2.

³⁰ Ülker Öktem, “Fenomenoloji ve Edmund Husserl’de Apaçıklık (Evidenz) Problemi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2005, Cilt:45, Sayı: 1, 27-55, ss. 28-29.

³¹ Alfred Schutz, *The Phenomenology of the Social World*, Northwestern University Press, London, 1967, ss.18-20, ss. 151-155.

³² Etnometodoloji, olağandışı gelişmelere ve/veya sürekliliklere odaklanan sosyolojide göz ardı edilen, bireylerin günlük rutinlerinin arka planını araştırmaktadır. Böylelikle gündelik yaşama ait rutinlerin ardında saklanan, inşa edilmiş gerçeklerin ortaya

çalışmaları takip ederek gündelik hayat rutinlerini, insanlar arasındaki yüz yüze etkileşimi ve bir tiyatro sahnesi olarak nitelediği yaşamda insanların sosyal rollerini kimlikleri üzerinden incelemektedir.³³ Laing de ontolojik güvenliği ve ontolojik anlamda güvende olan bireyi tanımlarken “sürekliliğe”³⁴ dikkat çekmiş; Giddens³⁵ ise -yine Goffman ve Garfinkel’den alıntılarla- “rutinlere” vurgu yapmıştır.

Birey düzeyinde ontolojik güvenlik, insanların kendi biyografik öz-anlatılarının, yerleşik davranış kalıplarının ve günlük yaşam aktivitelerinde onlara güven veren sosyal ilişkilerinin istikrarına dayanmaktadır.³⁶ Günlük yaşama dair biyografik-anlatılarda ve sosyal etkileşimlerde süreklilik arz eden rutinler, önceden bilinir ve tahmin edilebilir oldukları için “güven” hissi vermektedir. Diğer bir deyişle, kendi-içinde ve etrafında neler olduğunu bilen veya ilerleyen zaman içinde ne olabileceğini tahmin edebilen bireyde oluşan kontrol hissi, onu belirsizliklerden korumaktadır.³⁷ Bu rutin davranış kalıpları işle, evle, dini inançla, sosyal etkileşimlerle ya da ulusal kimlikle ilişkili olabilir.³⁸ Giddens’in tanımıyla: “rutinleşme, psikolojik mekanizmalar için hayati öneme sahiptir; sosyal hayatın günlük yaşam aktivitelerindeki güven duygusu ya da ontolojik güvenlik, rutinleşme sayesinde sürdürülmektedir.”³⁹ “Rutinleri aktörler ortaya çıkarır, sürdürür, değiştirir ve bu rutinler, Goffman’ın tabiriyle koşullar veya diğer aktörler tarafından tehdit edildiğinde ise onarılır.”⁴⁰

çıkartılma amacı güdülmektedir. Bkz. Harold Garfinkel, *Studies in Ethnomethodology*, Prentice Hall, New Jersey, 1967.

³³ Erving Goffman, *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*, Penguin University Books, 1972, ss. 7-13.

³⁴ Laing, *The Divided Self...*, s. 39, ss. 41-42.

³⁵ Giddens, *Modernity and Self-Identity...*, ss. 56-58.

³⁶ Rumelili ve Adisönmez, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Güvenlik...”, s. 3.

³⁷ McSweeney, *Security, Identity and Interests...*, ss. 154-155.

³⁸ Croft, *Securitizing Islam...*, s. 17.

³⁹ Giddens, *The Constitution of Society...*, s. xxiii.

⁴⁰ Erving Goffman, *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour*, Anchor Books, 1967, s. 135. Akt. McSweeney, *Security, Identity and Interests...*, s. 156.

Giddens'a göre, insanlar ontolojik güvenlik ihtiyacı nedeniyle rutinleri hayatlarına yerleştirirken aynı zamanda sosyalleşerek gelecek nesillere de aktarmaktadır.⁴¹ Sosyal düzenin, rutinlerle istikrar kazandığını düşünen⁴² Giddens, ontolojik güvenliğin refleksif (öz-dönüşümsel) bilinçlenmeye dayandığını öne sürmektedir.⁴³ Buna göre, ontolojik güvenliğin, özneyi sürekli olarak bilinçli hareket etmeye yönelten bir yanı vardır. Giddens öz-kimliği, insanların özelliklerinin toplamından çok, bireylerin kendi yaşam öykülerinde yine kendileri tarafından anlaşılmış öz-benlikleri olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle biyografik-anlatıların devamlılığı, diğer insanlarla etkileşimler ve rutinler, ontolojik güvenliğin temel öğeleridir.⁴⁴ Ontolojik güvenliği sağlayan rutinler ve alışkanlıklar bozulduğunda bireylerin karşılaştıkları belirsizlik, kararsızlık ve kaygı, ontolojik güvensizlik hali yaratmaktadır.

3. Ontolojik Güven(siz)likte “Kaygı”nın Yeri

Giddens için ontolojik anlamda güvensiz birey, varlığını devam ettirme konusunda sürekli bir kaygı taşımaktadır. Bu nedenle de yazara göre ontolojik güvensizliği açığa çıkaran asıl duygu kaygıdır. Korku ve kaygı arasındaki farklılıkları tanımlayan Giddens, korkunun belirli bir tehdiye cevap niteliğinde olduğunu ve bu nedenle net bir amaç taşıdığını söylemektedir. Kaygı ise, korku nesnesi gibi bir nesnesi olmayan, hatta nesneyi göz ardı eden bir yapıya sahiptir. Korku harekete geçirirken, kaygı hareketsiz bırakır. Kaygı arttıkça öz-kimlik bilinci tehdit edilmektedir. Belirsizlik kaygıya neden olurken, devamında sırasıyla öfke patlaması ve ötekileştirme getirebilir.⁴⁵ Giddens, kaygıyla ilgili teorileştirmesini Kierkegaard'dan almıştır. Kierkegaard kaygıyı psikolojik bir analize tabi tuttuğu, *Kaygı Kavramı* kitabında, korku ve kaygı

⁴¹ Engin Yıldırım, “Anthony Giddens’in Yapılanma Teorisi”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1999, Cilt: 1, 25-44, s. 37.

⁴² Ian Craib, *Anthony Giddens*, Routledge, New York, 2011, s. 106.

⁴³ Yıldırım, “Anthony Giddens’in...”, ss. 37-38.

⁴⁴ Rumelili, “Ontological (In)security and Peace Anxieties...”, s.11.

⁴⁵ Giddens, *Modernity and Self-Identity...*, s. 43-46.

kavramları arasındaki farklılığa odaklanmaktadır. Kierkegaard'a göre, kaygının nesnesi korkununkinden farklı şekilde, "hiçlik"tir; başka bir deyişle insanlar "gerçekte var olmayan şeyler uğruna kaygılanırlar."⁴⁶ Kierkegaard'ın belirsizlik temalı bu duyguya dair düşünceleri, 14. yüzyıl Doğu bilgelerinden Hâfız-ı Şîrâzî'nin "gönül; bir damla kan ve binlerce endişe" sözünü hatırlatmaktadır.⁴⁷ İnsan yapısı gereği, binlerce kaygı taşımakta; istese de bu duygudan kurtulamamaktadır. Kierkegaard'a göre insan kaygıdan kaçmak istese de kaçamaz, onu sevmeye çalışsa da sevemez; ancak bu duygu, varlığının değişmez bir unsurudur.⁴⁸

Kierkegaard'da kaygı insanın gelişimine açılan "özgürlüğün başdönmesi"⁴⁹ iken, Giddens'ta kaygı aşırı bir durum olan kaosla eşittir. Giddens, ontolojik güvenlik sağlanamadığında; diğer bir deyişle ontolojik güvensizlik durumunda ortada bir kaos hali olduğunu ileri sürmekte; buna ilaveten kaosu, varoluş anlayışımızın kaygılar tarafından istila edilme olasılığı olarak tanımlamaktadır.⁵⁰ Bu tarz kaotik durumların, gündelik rutinlerin yeniden üretilmesiyle aşılabileceğini öne süren Giddens'a göre bireyler, tıpkı içinde yaşanılan dünyada var olan nesnelere süreklilik sağlayan rutinleri gibi, kendi sosyal hayatlarında da kaygıları ortadan kaldıracak devamlılıklar inşa eder. Buna göre birey, ilk etapta çeşitli kontrol mekanizmalarıyla ortaya çıkan kaygıyı kontrol etmeye çalışacak; bu olmazsa ontolojik güvensizlik içine girecektir. Bireyin süreklilik ve tutarlılık duygusunu kaybetmesi halinde, bunun bir öz-kimlik krizi haline gelmesi mümkündür.⁵¹ Bireysel ya da toplumsal travmalar ise, ontolojik güvensizliğin en radikal hali olarak kabul edilmektedir.⁵²

⁴⁶ Soren Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, (Çev. Türker Armaner), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2013, s. xi, ss.35-37.

⁴⁷ "Yek katre-i hunest ve hezar endişe" Bkz. Hâfız-ı Şîrâzî, *Şark İslam Klasikleri Hafız Divanı Şirazi*, (çev. Abdülbaki Gölpinarlı), MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s. 545.

⁴⁸ Kierkegaard, ss.35-37.

⁴⁹ A.g.e., ss.56.

⁵⁰ Giddens, *Modernity and Self-Identity...*, s. 36-37.

⁵¹ Ejdus, *Crisis and Ontological...*, s. 8.

⁵² Steele ve Innes, "Memory, Trauma and...", s. 15.

Kaygı konusu, tıpkı, kimliğe dair “öteki inşası” tartışmalarında olduğu gibi, daha çok negatif unsurlarıyla öne çıksa da kaygının pozitif etkilerinin göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünen yazarlar da vardır. Bu yazarlara göre, aslında insan için sonsuz olasılıklar arasında seçim yapma özgürlüğü sağlayan unsur, kaygıdır. Giddens’ı, kavramı (özellikle negatif yönüyle) aşırılaştırdığı düşüncesiyle eleştiren Rumelili, derlediği *Conflict Resolution and Ontological Security* adlı kitabında kaygıyı, çatışma çözümünde olumlu/olumsuz etkileriyle anahtar bir kavram olarak ele almakta; farklı kavramlar oldukları halde, UI disiplininde kaygı ve korku arasındaki ayrımın yeterince vurgulanmadığını ve kaygının, toplumlar/devletlerarası çatışmaların çözümünde “duygusal dönüm noktası” olduğunu öne sürmektedir.⁵³ Yazar, Kierkegaard⁵⁴ ve Heidegger’den⁵⁵ alıntılarla, bireyin varoluşunu gerçekleştirmek için farklı alternatifler arasında seçim yapma yetisinin, kaygıların getirdiği belirsizlik sayesinde geliştiğini düşünmektedir.⁵⁶ Giddens’in kaygı kavramsallaştırmasını eleştiren ve farklı bir bakış açısı sunan başka bir iddia da Karl Gustafsson ve Nina Krickel-Choi tarafından sunulmuştur.⁵⁷ Gustafsson ve Krickel-Choi, Laing’in de ilham aldığı varoluşçu teorisyenlere tekrar dönerek, Rollo May’in “normal ve nevrotik kaygı” ayrımını yeniden ele aldıkları çalışmalarında, Giddens’ı kaygı düzeylerindeki farklılaşmayı reddetmesiyle ve ontolojik güvensizliği normal kaygı düzeyiyle eşitlemesiyle eleştirmektedirler. Rollo May’in kaygı kavramsallaştırmasından yola çıkan yazarlara

⁵³ Rumelili, “Ontological (In)security...”, s. 13.

⁵⁴ Kierkegaard’a göre: “Kaygı, özgürlüğün olanağıdır” ve “kişinin istediği yere gitmesine izin verir” Bkz. Kierkegaard, s. xi, ss. 156-159.

⁵⁵ Heidegger’e göre kaygı Dasein’i özgürleştirerek, seçim şansı verir ve olanaklarını gerçekleştirmesine imkân sağlar. Bkz. Martin Heidegger, *Being & Time*, (Çev. J. Macquarrie & E. Robinson), Blackwell Publishers, Oxford, 1962, s. 232, s. 315.

⁵⁶ Rumelili, “Ontological (In)security...”, s. 11-12.

⁵⁷ Ek olarak Mitzen ve Kinnvall’un korku/ kaygı ayrımına, Giddens’in perspektifinin sınırlılıklarına dair yeni makalesi için bkz. Catarina Kinnvall & Jennifer Mitzen, “Anxiety, Fear, and Ontological Security in World Politics: Thinking With and Beyond Giddens”, 2020, *International Theory*, 12(2), 240-256.

göre, “normal kaygı” herkes tarafından belli bir düzeye kadar yaşanma ihtimali olan bir duyguyken; nevrotik kaygı, zayıflatıcı ve engelleyici bir etkiye sahiptir. Kontrol altına alınamayan bu patolojik durum, kontrol altına alınabilen normal kaygı düzeyinden farklılaştırılmakta ve ontolojik güvensizliğe dair tanıma yeni bir pencere açmaktadır.⁵⁸

Hali hazırda inşa olmaya devam eden ve diğer Uİ teorilerinde de görülen şekilde kendi içinde tartışmalar barındıran ontolojik güvenlik literatürü, bulunduğu aşamada kendi içinde farklı perspektifler sunmaktadır. Uİ disiplinde ontolojik güvenlik temelli çalışmaların artmasıyla birlikte, aktörleri daha çok devletlerden oluşan pek çok ulusal ve uluslararası meselede, ontolojik güvenlik ve güvensizlik tartışmaları yapılmış; güvenlik çalışmaları bu sayede farklı ve zengin bir analiz aracı daha kazanmıştır. Çalışmanın devam eden bölümleri, disiplinde ontolojik güvenlik tartışması baz alınarak yapılan, farklı uluslararası çalışmaları incelemektedir.

4. Uİ Yazınında Ontolojik Güvenlik Teorisi (OGT)

Eleştirel güvenlik çalışmalarının, 1990’lı yıllardan itibaren, güvenlik sorunlarını salt askerî boyutla açıklama geleneğini sorgulamaya başlaması, ontolojik güvenlik yaklaşımını harekete geçiren itici güçlerden biri olmuştur. Eleştirel güvenlik çalışmalarına dâhil olan ontolojik güvenlik yaklaşımli araştırmalar, realizmin baskın etkisiyle, devletlerin güvenliğinin fiziksel güvenliğe hapsolmasını; güvenliğin tehlike, tehdit ve beka gibi kavramlarla sınırlandırılarak tanımlanmasını eleştirmektedir.⁵⁹ Görüldüğü üzere, ontolojik güvenliğin odağı, sadece

⁵⁸ Karl Gustafsson ve Nina C. Krickel-Choi. “Returning to the Roots of Ontological Security: Insights from the Existentialist Anxiety Literature”, *European Journal of International Relations*, 2020, 1-21, ss. 1-3.

⁵⁹ Bahar Rumelili ve Sibel Karadağ, “Göç ve Güvenlik: Eleştirel Yaklaşımlar”, *Toplum ve Bilim*, 2017, Cilt: 140, 69-92, s.72. Huysmans ise, ontolojik güvenlik odaklı “yeni güvenlik çalışmaları” literatürüne özellikle “kaos ve düzen” unsurlarını öne çıkaran tartışmalarıyla katkıda bulunmuştur. Bkz. Jef Huysmans, “Security! What Do You Mean?: From Concept to Thick Signifier”, *European Journal of International Relations*, 1998, Cilt: 4, No: 2, 226-255, ss. 226-229.

somut, fiziksel anlamı değil, iç-kaynaklı-varlığa dair tüm soyut anlamları da kapsayacak bir istikrar ve devamlılıktır. Fiziksel güvenlik tanımını sorgulayan ontolojik güvenlik, en yalın tanımıyla “kimliğin/benliğin/iç-kaynaklı varlığın güvenliği”⁶⁰ demektir ve bu güvenlik çeşidi *biyografik anlatının istikrarının sağlanması* anlamına gelmektedir.

Bireyden devlet düzeyine geçildiğindeyse ontolojik güvenlik, o devletin kendi varlığının önemli bir parçası olarak gördüğü tüm içsel unsurlarının tehlikeden ve belirsizlikten uzak olmasını ifade eder. UI disiplininde ontolojik güvenlik çalışan uzmanlar, ağırlıklı olarak devlet davranışlarına, kimliklerine/benliklerine/iç-kaynaklı varlıklarına ve devletlerarası ilişkilere odaklanarak, devlet anlatılarının ve davranışlarının nasıl rutin hale geldiğine bakmış; ayrıca bu anlatıların çoğu zaman kendilerine ve ötekilere ait imgelerle bağlantılı bir şekilde tekrar eden çatışmalara nasıl kaynaklık ettiğini açıklamaya çalışmışlardır.⁶¹ Innes ve Steele’ye göre, UI’de ontolojik güvenlik, devletlerin “...kim veya ne olduğu ya da ne istediği ile ilgili yürütülen; devlet kimliğinde sürekliliklere ve kimliği/iç-kaynaklı-varlığı tehdit edebilecek unsurlara odaklanan bir güvenlik araştırması şeklindedir.”⁶² Devletlerin kendilerini ontolojik anlamda güvende hissetmelerinin asli unsurları ise biyografik-anlatılarının sürekliliği ve diğer devletlerle ilişkilerindeki rutinlerdir.

Ontolojik güvenlik kaynağının içsel veya dışsal etkileşimlere bağlı olup olmadığı konusu kendi literatürü içerisinde ayrıca bir tartışma konusu olmuştur.⁶³ Ontolojik güvenlik çalışanlar arasında tercih edilen “benlik” (*the self*), “kimlik” (*identity*) ve/veya “var olma-olarak-güvenlik” (*security-as-being/security of being*) kavramları farklı çalışmalarda farklı sonuçlar doğurmakta ve bu farklılaşma bir belirsizliğe neden olduğu için eleştirilmektedir. Jennifer Mitzen, ontolojik güvenliği “benliğin

⁶⁰ Detaylar için 15. dipnota bakınız.

⁶¹ Örn. bkz. Catarina Kinnvall ve John Cash, “Postcolonial Bordering and Ontological Insecurities”, *Postcolonial Studies*, 2017, Cilt: 20, No: 3, 267–274, s. 269.

⁶² Steele ve Innes, “Memory, Trauma and...”, s. 15.

⁶³ May Darwich, *Threats and Alliances in the Middle East: Saudi and Syrian Policies in a Turbulent Region*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2019, s. 35.

güvenliği”⁶⁴ olarak açıklarken, dışsal-sosyal etkileşime benlikte kurucu rol vermektedir. Bahar Rumelili ise bu tanımlamanın diğer eleştirel güvenlik kavramsallaştırmalarından farkını ortaya koyamadığını ve benlik ile kimlik güvenliği arasındaki ayrımın görünmezliğinin, Uİ literatüründe belirsizlik yarattığına dikkat çekmektedir.⁶⁵ Mitzen’in sosyal etkileşim vurgusunu eleştirerek ontolojik güvenliği “iç-kaynaklı varlığa ait bir diyalektik” olarak açıklayan Rumelili, kavramın tanımını McSweeney, Steele ve Kinnvall ile benzer şekilde “var-olma-olarak güvenlik” şeklinde yapar.⁶⁶ Buna ek olarak Kinnvall, “içselleştirilmiş benlik kavramlarının ben-öteki temsillerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve sosyal etkileşimle uyumlu olduğunu”⁶⁷ iddia etmektedir. Filip Ejodus ise, benlik-kimlik ayrımını vurgulayarak, aktörlerde kimliklerin birden fazla olabileceğinden ve benliğin istikrarının sağlanması için kimliğin değişebilir karakterinden bahsetmektedir.⁶⁸ Ontolojik güvenlik literatüründe farklı çalışmaların zeminini oluşturan bu üç kavram (benlik/kimlik/var-olma-olarak güvenlik) hali hazırda bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Burada önemli olan bir başka husus bu rutinlerin ya da devletin yine rutinlerle inşa ettiği kimliğin/benliğin/iç-kaynaklı varlığın diğerleri tarafından tanınmasıdır. Devletleri de bireyler gibi iç-kaynaklı varlığa sahip sosyal aktörler addeden ontolojik güvenlik teorisi, çıkar tanımlarını ve tehdit algılarını oluşturan bu varlıklarının, devletlerin kendilerini

⁶⁴ Mitzen, “Ontological Security...”, s. 344.

⁶⁵ Detaylar için bkz. Rumelili ve Adisönmez, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Güvenlik...”, s. 4; Rumelili, “Identity and Desecuritization...”, s. 2.

⁶⁶ Detaylar için bkz. McSweeney, *Security, Identity and Interests...*, s. 157; Catarina Kinnvall, “Feeling Ontologically (In)secure: States, Traumas and the Governing of Gendered Space”, *Cooperation and Conflict*, 2016, Cilt: 52, No: 1, 90–108, s. 1, ss. 7-8; B. J. Steele, *Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR State*, Routledge, New York, 2008, s. 32, ss. 50-51.

⁶⁷ Akt. May Darwich, *Threats and Alliances in the Middle East: Saudi and Syrian Policies in a Turbulent Region*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2019, s. 35. Detaylar için bkz. Catarina Kinnvall, “Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity...”, s. 749.

⁶⁸ Ejodus, *Crisis and Ontological Insecurity...*

tanıma, tanımlama ve temsil etme özelliklerinin yanı sıra, bu tanımların diğer devletler tarafından kabul görüp görmediğine bağlı olarak oluştuğuna da dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu bakış açısıyla bir devletin iç-kaynaklı-varlığı, onu bir diğerinin tanıması/kabulü ile de birebir bağlantılıdır. Mitzen, bir devletin, ötekiler de onu aynı şekilde tanımlamadığı sürece, sahip olduğunu iddia ettiği benliği sürdüremeyeceğini öne sürmekte; hatta tam tersine, sırf ötekiler onu öyle tanımlıyor diye, zamanla olmadığını iddia ettiği bir rol kimliğine bürünebileceğini iddia etmektedir. Bu perspektifle bakıldığında devletler arasındaki sosyal etkileşim, devletin iç-kaynaklı-varlığını “inşa edici” bir göreve sahiptir.⁶⁹ Tıpkı ontolojik güvenlik yaklaşımı gibi, yine psikolojiden Uİ disiplinine aktarılan Goffman’ın “Damgalama” (*Stigmatization*) teorisi de uluslararası camia tarafından belirli olumsuz niteliklerle damgalandıklarında, bazı devletlerin buna direndiğini ve tersini ispat etmeye çalıştığını; diğer bazı devletlerin ise (sahip olduklarını iddia ettikleri kimliklerin tam tersi olan) bu damgayı ya da etiketi kabullendiğini ve buna uygun hareket etmeye başladığını ortaya koymaktadır.⁷⁰

Birey, grup, toplum ve devlet düzeylerinde rutinler, sosyal etkileşimler, kaygı ve istikrarla doğrudan bağlantılı olan OGT literatüründe, farklı yazarlar tarafından yapılan çalışmalar bir sonraki bölümde geniş bir literatür taramasıyla ortaya koyulacak; özellikle de Kinnvall, Mitzen ve Steele’nin eserlerine yer verilecektir. Türkiye’de bu konuda yapılan az sayıdaki çalışmaya da yine bu bölümde dikkat çekilecektir.

4.1. OGT’de Öncül Çalışmalar

Uİ’de ontolojik güvenlik yaklaşımına dair öncül çalışmalar, Huysmans, McSweeney ve Manners’a aittir. Güvenliği “yoğunlaşma” (*thickening*) kavramı üzerinden açıklamaya çalışan Huysmans’a göre

⁶⁹ Mitzen, “Ontological Security...”, s. 358.

⁷⁰ Ayrıntılar için bkz. Rebecca Adler Niessen, “Stigma Management in International Relations: Transgressive Identities, Norms, and Order in International Society”, *International Organization*, 2014, Cilt: 68, No: 1, 143-176 ve Erving Goffman, *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, Prentice-Hall, New Jersey, 1963.

aktörlerin karşı karşıya oldukları korkulardan biri belirsizlikler içeren koşullarla ilgilidir. Bu korku da aktörlerde istikrarlı bir ortama duyulan ihtiyacı artırarak, içinde buldukları çevreyi tanımayı ve kategorize etmeyi gerektirmekte, diğer bir deyişle, öteki aktörlerle işbirliği veya çatışma halinde olma durumlarını değil, var olan tüm koşulların tanınmasını ve öngörülebilir olmalarını önceleyen bir formül sunmaktadır. Huysmans güvenliğin “beka” (*survival*) olarak algılanışını, bir sosyal ilişki öngörme stratejisi olarak tanımladığı ontolojik güvenlik anlayışından ayırmıştır.⁷¹ Benzer şekilde McSweeney de ontolojik güvenlik kavramını Kopenhag Okulu’nda geliştirilen toplumsal güvenlik kavramına göre daha refleksif (öz-dönüşümsel) bir alternatif olarak önermiştir.⁷² Bireylerde varlıklarının güvenliklerini sağlama ve sürdürme güdüsünün küçük yaşlardan itibaren bilinçsiz bir şekilde var olduğunu söyleyen McSweeney’e göre ontolojik güvenlik, bireylerin sosyalleşme ihtiyacına cevap verebilecek güvene ve güvenilir ilişkilere dayanmaktadır. Nietzsche’ye atıfla bireyin “aşına olunana olan ihtiyacını” rutinler üzerinden anlatan yazar, ontolojik güvensizliği ise kolektif kimlik duygusunun bozulmasıyla ilişkilendirmektedir.⁷³

Çalışmasında Avrupa Birliği’nin (AB) ontolojik güvenlik tehdidi olarak görülmesinin kurumu güvenikleştirmeye yol açtığını belirten Manners ise ilk kez 2002’de Kopenhag Okulu’nun güvenikleştirme tipolojisi içinde var olan öznel/nesnel ve varlıksal (*existential*) / ontolojik (*varoluşsal*) ayrımlarını tartışırken, ontolojik güvenliğe atıflarda bulunmaktadır. Güvenliğin genişlemesi (*broadening*), derinleşmesi

⁷¹ Akt. Ejodus, *Crisis and Ontological Insecurity...*, s. 10; Jennifer Mitzen, “Ontological Security in World Politics, and Implications for the Study of European Security”, *CIDEL Workshop*, 2004, 1-52, s. 16, Ayrıntılar için bkz. J. Huysmans, “Security! What Do...”, s. 229, s. 242.

⁷² Ejodus, *Crisis and Ontological Insecurity...*, s. 10. Ayrıntılar için bkz. McSweeney, “Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School”, *Review of International Studies*, Sayı: 22, No: 1, 1996, 81–93; B. McSweeney, “Durkheim and the Copenhagen School: A Response to Buzan and Wæver”, *Review of International Studies*, Sayı: 24, No: 1, 1998, 137–140; B. McSweeney, *Security, Identity and...*

⁷³ B. McSweeney, *Security, Identity and Interests...*, ss.154-156.

(*deepening*) ve anlamının yoğunlaşmasına (*thickening*) ek olarak, dinamik bir şekilde yön vericiliğine vurgu yapan “*vectoring*” kavramını ortaya atan Manners, Kopenhag Okulu’ndan Buzan, Waever ve Wilde gibi güvenliğin nesnel olmak yerine öznel, durağan olmak yerine değişken ve dinamik bir süreç olduğunu iddia etmiştir.⁷⁴ Uİ’de ontolojik güvenlik, kavramsal olarak ilk kez yukarıda bahsi geçen, Huysmans, McSweeney ve Manners’in eserlerinde yer almış olsa da, bu kavramın bir teoriye dönüştürülmesinde öne çıkan isimler Kinnvall, Mitzen ve Steele’dir. Devam eden bölüm, bu yazarların başlıca eserlerini analiz değerlendirecektir.

4.2. Uİ’de OGT’nin Kinnvall, Mitzen ve Steele ile Gelişimi

Gustaffson, Browning, Mälksoo, Ejodus, Croft, Lupovici, Rumelili, Subotic, Zarakol, Berenskoetter, Darwich, Krolikowski ve Cash gibi pek çok akademisyen OGT literatüründe eserler verse de bu incelemeye adı geçen yazarların tüm çalışmalarını ve tartışmalarını sığdırmak imkânsızdır. Bu nedenle de kavramın diğer yaklaşımlardan farklılaşarak bir teori haline gelmesini sağlayan isimler oldukları için, çalışma temelde Kinnvall, Mitzen ve Steele’ye odaklanarak, güvenlik çalışanların bu yazarlarca alana yapılan katkıyı keşfetmesi amaçlamıştır.

Bu üç isimden ilk ele alacağımız araştırmacı olan Catarina Kinnvall, 2000’lerde milliyetçilik, küreselleşme, kolektif kimlikler ve din/inanç üzerine araştırmalarıyla ünlenmiş; ontolojik güvenlik kavramını ise özellikle siyaset psikolojisi alanında verdiği eserlerde kullanmıştır. Hindistan özelinde kimlik inşaları, ötekileştirme süreçleri, seçilmiş toplumsal travmalar üzerine pek çok çalışmaya imza atan Kinnvall, 2004’te yayımladığı “Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security” başlıklı makalesinde belirsizliklerin ve bilinmeyen tehditlerin, küreselleşmenin etkisiyle gittikçe arttığı bir ortamda, yoğun bir güvensizlik yaşadığını

⁷⁴ Ian Manners, “European [Security] Union from Existential Threat to Ontological Security”, Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü (COPRI), Cilt: 42, 2002, 1-43, ss. 8-12.

vurgulamaktadır.⁷⁵ Kinnvall'a göre artan bu ontolojik güvenlik ihtiyacı kolektif kimliklere aidiyetle giderilmektedir. Ontolojik güvenliğe ulaşmak için, din ve milliyetçilik özellikle tercih edilen kimlik belirteçleridir ve bu belirteçler, herhangi bir aidiyeti olmayan, belirsizlik ve yüksek kaygı halindeki insanlara, adeta bir *başlarını sokacak bir ev* sunmaktadır. Kinnvall, aynı yıl yayınlanan bir başka kitap bölümünde ise Erikson'un ontolojik güvensizlik ve varoluşsal kaygı tanımlarını incelemekte ve kimlik çatışmalarında var olan bileşenler fark edilirse, çatışma çözümüne katkı sağlanacağını iddia etmektedir.⁷⁶

Kinnvall, 2006'da çıkan *Globalization and Religious Nationalism in India: The Search for Ontological Security* isimli kitabında ise Sih ve Hindu kimlikleri üzerinden, kimlik çatışmalarına dair karşılaştırmalı bir analiz yapmıştır.⁷⁷ Yazar bu bağlamda, “teröre karşı savaş” ve “çok kültürlülük” gibi kavramlarla, küreselleşme, din ve milliyetçilik arasındaki ilişkiye odaklanarak; kimlik inşa süreçleriyle ontolojik güvenlik arasında var olduğunu düşündüğü güçlü bağı ortaya koymaya çalışmaktadır. Yazar, özellikle 11 Eylül olayları sonrası dönemin istikrarsız ve belirsiz ortamında Hindistan'da yükselen dini ve milliyetçi söylemlerin, güvensizliğe karşı adeta bir koruma kozası işlevi gördüğünü; bunun da toplumsal bir dönüşüme sebep olduğunu öne sürmektedir. Bu çerçevede Kinnvall, Hindistan özelinde, öz-benlik, kimlik, “öteki”lerin inşası, güvenlik, grupların mobilizasyonu ve küreselleşmenin insanlar üzerindeki

⁷⁵ Catarina Kinnvall, “Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity...”, ss. 741-744 ve s.763.

⁷⁶ Catarina Kinnvall, “Globalization, Identity, and the Search for Chosen Traumas”, Kenneth Hoover (ed.), *The Future of Identity: Centennial Reflections on the Legacy of Erik Erikson*, Lexington Books, Oxford, 2004, 111-136, s. 112. Ayrıca bkz. Erik H. Erikson, *Childhood and Society*, Paladin Books, London, 1977; Erik H. Erikson, *Identity and the Life Cycle*, W.W. Norton&Company, New York, 1959; Erik H. Erikson, *Insight and Responsibility: Lectures on the Ethical Implications of Psychoanalytic Insight*, W.W. Norton & Company, 1964; Vamik D. Volkan, *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, Basic Books, 1998; Julia Kristeva, *Powers of Horror: An Essay of Abjection*, University Presses of California, Columbia and Princeton, 1982.

⁷⁷ Kinnvall, *Globalization and...*, ss. 4-7.

etkilerine odaklanmaktadır. Kinnvall'un bu kitabı, daha önce yayımladığı "Nationalism, Religion and the Search for Chosen Traumas" makalesindeki tema ile de benzer özellikler taşımaktadır.⁷⁸ Kinnvall, adı geçen makalede küreselleşmeyle birlikte artan belirsizlik içinde, yerinden olmanın yol açtığı dini kimlik yapılanmalarına Sih ve Hindu örnekleri üzerinden bakmaktadır.

Kinnvall'un Linden'la birlikte 2010 yılında yayımladığı makalesinde de yine kimlik inşası üzerinden ontolojik güvenlik okuması yapılmakta; 21. yüzyılda küreselleşme, artan göç, yoğunlaşan korku ortamı ve terör iklimiyle birlikte, belli bir gruba/ideolojiye/inanca olan aidiyetlerin "biz" ve "öteki" ayrımlarını çoğalttığını öne sürülmektedir.⁷⁹ Çalışmada bir yandan küreselleşmenin göç ve çok kültürlülük üzerindeki güvenlik/güvensizlik yansımaları tasvir edilirken, diğer yandan, yine küreselleşmenin bir diğer etkisi olan bireylerin normalden fazla sayıda insanla ilişki kurmasını gerektiren "diyalog" kavramı üzerinde durulmaktadır. Küreselleşme, kimlik ve ontolojik güvenlik ilişkisi üzerinden yürüttüğü analizleri 2017 yılında yazdığı bir başka makaleyle devam ettiren Kinnvall, Ted Svensson'la yaptığı bu çalışmada bu kez "cemaat kimliklerine" odaklanmaktadır.⁸⁰ Çalışmada ulusötesi bir boyutta, aleni olarak faaliyet gösteren Tebliğ Cemaati hakkında var olan algılar incelenmekte; bu vaka üzerinden küresel yönetim ve ulusötesi yaklaşımın ulusal güvenlikteki yerleri tartışılmaktadır. Makalede ayrıca Dipesh Chakrabarty'nin "madun geçmişler" teorisi,⁸¹

⁷⁸ Catarina Kinnvall, "Nationalism, Religion and the Search for Chosen Traumas", *Ethnicities*, 2002, Cilt: 2, No: 1, 79-106, s. 79.

⁷⁹ Catarina Kinnvall ve Jitka Lindén, "Dialogical Selves between Security and Insecurity Migration, Multiculturalism, and the Challenge of the Global", *Theory & Psychology*, 2010, Cilt: 20, No: 5, 595-619, ss. 595-596.

⁸⁰ Catarina Kinnvall ve Ted Svensson, "Ontological Security and the Limits to a Common World: Subaltern Pasts and the Inner-worldliness of the Tablighi Jama'at", *Postcolonial Studies*, 2017, Cilt: 20, No: 3, 333-352, s. 333.

⁸¹ Dipesh Chakrabarty'nin baskın grubun kimlik politikalarıyla dezavantajlı hale getirilen madun toplulukların tarih yazımı üzerine görüşleri için bkz. Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton

özneliğin güvenliği bağlamında geliştirilmekte ve OGT literatürüne entegre edilmektedir.

Kinnvall toplumsal cinsiyet analizi yaptığı “Feeling Ontologically (In)secure: States, Traumas and the Governing of Gendered Space” çalışmasında ise kimliklerin sosyo-psikolojik köklerini incelemektedir. Hindistan özelinde “ontolojik güven(siz)liğin inşa edilmesinde var olan sosyo-psikolojik koşullar içinde yorumlanan kimlik dinamiklerine”⁸² atıfta bulunan yazar, ontolojik güvenlik arayışı içinde, travma ve kolektif hafıza anlatılarının yeniden inşa sürecinde, ülkelerdeki toplumsal cinsiyet alanlarının birebir etkili olduğunu iddia etmektedir. Makalede bir yandan travma ve kriz dönemlerinde ontolojik güvenliğin inşa ediliş şekli ile “ben ve öteki” ayrımlarının, günlük anlatılarla nasıl dönüştürüldüğü konularına eğilirken; diğer yandan “ontolojik güvenlik” meselesine “toplumsal cinsiyet” perspektifinden bakmaktadır.

Postkolonyalizmle birleşen bir OGT çalışması olarak ise Kinnvall’un John Cash ile birlikte 2017’de çıkan çalışması örnek verilebilir. Bu çalışmada modernite ve küreselleşmenin tüm zamanlardaki kolonyal/postkolonyal unsurlar üzerine etkileri ile kimlik ve kültür bağlamında, topluluklarda ve devletlerde ortaya çıkan ontolojik güvensizliklere odaklanılmaktadır.⁸³ Yazarlara göre, küresel serbest ticaret ve sermaye akımları ile iletişim, bilgi, seyahat teknolojilerinin getirdiği krizler ve politik belirsizlikler yeni ontolojik güvensizliklerin doğuşuna kaynaklık etmekte, bu da farklı yollarla da olsa, istikrar arayışlarına yol açmaktadır.

Günümüzdeki çalışmalarda sıklıkla kullanılan popülizm sorunsalı, gerçek-sonrası (*post-truth*) gibi kavramlar da ontolojik güvenlik literatüründe işlenmektedir. Örneğin Kinnvall, Avrupa’da yükselen aşırı sağ hareketler ve popülizmin dışlayıcı söylemlerinde kullanılan

University Press, Princeton, 2000, 97–113.

⁸² Catarina Kinnvall, “Feeling Ontologically (In)secure...”, s. 52.

⁸³ Catarina Kinnvall ve John Cash, “Postcolonial Bordering and Ontological Insecurities”, *Postcolonial Studies*, 2017, Cilt: 20, No: 3, 267–274, ss. 267-270.

ontolojik tehditlerle, Avrupa’da eşzamanlı olarak yükselen biyolojik ve kültürel ırkçılık hareketleri arasındaki psikolojik ilişkiyi ortaya koyabilmek amacıyla, “Racism and the Role of Imaginary Others in Europe” eserini yayımlamıştır.⁸⁴ Bu araştırmada bir anket çalışmasına da yer veren Kinnvall, Avrupa’da yaşanan ekonomik kriz, göçmenler ve Brexit krizi kargaşasında yerleşik halkta yükselen kaygının, bununla birlikte politikacılar tarafından kullanılan korku politikalarının ontolojik güvensizliğe ve bunun neticesinde zenofobi ve ırkçılığa yol açtığını sosyo-psikolojik gerekçelerle kanıtlanma çabasıdır. 2018 yılında yayımladığı bir diğer makalesinde ise Kinnvall, popülist siyasetin post-kolonyal imgeleriyle; belirsizlik, korku ve endişeyi tetikleyen anlatı ve söylemler arasındaki bağı incelemektedir.⁸⁵ Son günlerde etkisi giderek artan “gerçek-sonrası” tartışmaları ve bu çerçevede üretilen “alternatif” olguların; devlet söylem ve anlatıları üzerindeki etkisine değinen Kinnvall, bu sayede söz konusu söylem ve anlatıların duygusal cazibelerinin nasıl artırıldığını, popülist siyaset analizleri eşliğinde ortaya koymaktadır.

Kinnvall Hindistan siyasetine dair 2019 Mayıs’ında yayımlanan makalesinde de yine popülizm odaklı bir analiz yapmıştır. Yazar bu makalede Hindistan Başbakanı Narendra Modi’nin milliyetçilik, inanç, Hindu maskülinitesi ve nativizm⁸⁶ üzerine popülist anlatılarını kullanarak Hindistan’daki ontolojik güvensizlik durumunu eleştirel bir perspektiften açıklama çabasıdır.⁸⁷ Bunu yaparken yazar, Hindistan’da

⁸⁴ Catarina Kinnvall, “Racism and the Role of Imaginary Others in Europe”, *Nature Human Behaviour*, 2017, Cilt: 1, No: 0122, 1-4, ss. 1-2.

⁸⁵ Catarina Kinnvall, “Ontological Insecurities and Postcolonial Imaginaries: The Emotional Appeal of Populism”, *Humanity & Society*, 2018, Cilt: 42, No: 4, 523-543, s. 523.

⁸⁶ Nativizm (*nativism*) ya da “doğuşancılık” bir ülkede doğan/yerleşik insanların, başka bir yerden bu ülkeye gelen insanlardan daha önemli olduğu düşüncesidir. Aşırı sağ literatürde yer bulan bu ideolojiye göre, yerli olmayan unsurlar aslında ulus-devleti tehdit etmektedir. Bkz. Catarina Kinnvall, “Fear, Insecurity and the (Re)Emergence of the Far Right in Europe”, Paul Nesbitt-Larking, Catarina Kinnvall, Tereza Capelos ve Henk Dekker (eds.), *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology*, Palgrave Macmillan, England, 2014, 316-335, s.323.

⁸⁷ Catarina Kinnvall, “Populism, Ontological Insecurity and Hindutva: Modi and the Masculinization of Indian Politics”, *Cambridge Review of International Affairs*, 2019,

hayali bir ontolojik güvenlik limanı arayanlar için, Modi'nin, Lacancı bir anlayışla, popülist anlatıları, sembolleri, kolektif hafızayı ve mekânları nasıl araçsallaştırdığını gözler önüne sermektedir. Çalışmada “şizofrenik milliyetçilik” olarak tanımlanan Hindu köktencililiği Hindutva'ya ait popülist söylemlerle, azınlıkların nasıl ötekileştirildiği ve saldırıya uğradığı ontolojik güvensizlik olgusu üzerinden, ilgi çekici bir biçimde açıklanmaktadır.⁸⁸

OGT literatüründe Kinnvall'la eş-zamanlı olarak çalışmalar yapan Jennifer Mitzen'in eserleri incelendiğinde ise, bunların önemli bir kısmının AB odaklı olduğu görülmektedir. 2004 yılında yayımladığı bir çalıştay raporunda Mitzen, dünya siyasetindeki ontolojik güvenlik tartışmalarından yola çıkarak, AB'nin; geliştirmeye çalıştığı Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası'yla kurumsal kimliğini tehlikeye atıp atmayacağını tartışmaktadır.⁸⁹ Bu amaçla Mitzen, demokrasi ve kapitalizmi benzer şekilde uygulayan ABD ile AB'yi kıyaslamakta; ABD'nin askerî gücünün ahlaki kimliğiyle ve misyonuyla ilintili olan bir medeniyet aracı olarak görüldüğünden bahsetmektedir. Ancak Mitzen ABD'nin tersine, AB'nin askerî güç yeteneğine sahip olsa bile, “sivil” (*civilian*) ve “medenileştirici”⁹⁰ (*civilizing*) kimliğinin değişmeyeceğini iddia etmekte ve bunun sebebinin devletlerarası rutinlere dayandırılmaktadır. Böylelikle ontolojik güvenliğin temel unsuru olan rutinleri, devletlerarası düzeye taşıyan Mitzen'e göre ontolojik güvenlik anlamında istikrarı sağlayan AB rutinleri ve bu rutinlerle oluşan AB kimliği, değişime direnç gösterecektir. Dolayısıyla askerî yetenekler kazansa bile, AB mevcut “sivil” ve “medenileştirici” kimliğini koruyacaktır. Mitzen, bu raporun devamı niteliğinde olan, 2006 yılında yayımladığı bir

1-20, ss. 1-2.

⁸⁸ A.g.m., s. 11.

⁸⁹ Mitzen, “Ontological Security in World Politics, and Implications...”, ss.1-2.

⁹⁰ AB; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve diplomatik yolları öncelemesi nedeniyle “normatif”, “sivil”, “barışçıl” veya “medenileştirici” gibi olumlu sıfatlarla tanımlanmaktadır.

makalesinde de ontolojik güvenlik temelinde AB rutinlerini ortaya koymakta ve AB kimliğinin değişime direneceğine vurgu yapmaktadır.⁹¹

Mitzen'in 2018 yılında yayımlanan bir başka çalışmasında da AB'nin çokça eleştiri alan göç politikalarının sebeplerine, Avrupa'da ortaya çıkan ontolojik güvenlik kaygıları, korkular, rutinler ve savunma pratikleri açısından bakmaktadır.⁹² Her ne kadar AB, genelde egemen devlet faraziyesini belirsizleştiren, ulus-ötesi bir politik proje olarak görüyor olsa da artan göç sorununa verdiği tepkiler, birliği "Neo-Vestfalyan" olmakla itham etmektedir. Bunun sebebi AB göç politikasının; iltica, asimilasyon ve insan haklarına yönelik anlaşmalar eşliğinde sınır korumaya öncelik vermesidir. Yazar bu durumu, yine bireyden devlet düzeyine geçiş yaparak, "ev-vatan" benzetmesi ile açıklar. Buna göre, AB'nin sınırlandırıcı göç politikaları; ontolojik güvenlik hissi, tehditten uzaklık, aidiyet, öznellik ve kimlik konuları eşliğinde "misafirleri" "ev"ine (vatan) kabul etmeme metaforuyla açıklanabilir. Mitzen sınırları ayrıcalıklı kılan bu monolojik "ev" söylemi yerine, çoğul bir yapı önermektedir.

Mitzen, aynı sene yayımladığı "Anxious Community: EU as (In)security Community" çalışmasında da AB'yi "kaygılı topluluk" olarak nitelendirmekte ve göç krizi, Euro krizi, Brexit, popülizm ve aşırı sağın yükselişiyle artan bu kaygıların yol açabileceği değişime dikkat çekerek, Rumelili'ye atıfta bulunmaktadır.⁹³ Bu çalışmanın önceki bölümlerinde de değinildiği üzere, Rumelili'nin, kaygının değiştirici bir gücü olduğu ve seçim özgürlüğü tanıdığı tezinden hareketle,

⁹¹ Jennifer Mitzen, "Anchoring Europe's Civilizing Identity: Habits, Capabilities and Ontological Security", *Journal of European Public Policy*, 2006, Cilt: 13, No:2, 270-285, ss. 270-272.

⁹² Jennifer Mitzen, "Feeling at Home in Europe: Migration, Ontological Security, and the Political Psychology of EU Bordering", *Political Psychology*, 2018, Cilt: 39, No: 6, 1373-1386, ss. 1373-1375.

⁹³ Jennifer Mitzen, "Anxious Community: EU as (In)security Community", *European Security*, 2018, Cilt: 27, No: 3, 393-413, ss. 393-395. Kaygının değiştirici, seçim özgürlüğü sağlama gücü için bkz. Rumelili, "Ontological (In)security and Peace Anxieties...", s. 13.

Mitzen, bu kaygılı topluluğun (AB'nin) olumlu yönde değişime uğrama ihtimalinden bahsetmektedir. Yazar, AB'de göç yönetimi bağlamında, göçün güvenlik-dışlaştırılmasının (*desecuritization*) zorluğuna değinirken, AB değerleri ve kurumları üzerinden, göç yönetiminde sorun yaratan mekanizmaları ortaya çıkarmayı önermektedir.

Bir başka analizinde ise Mitzen; Manners ve Kinnvall ile birlikte, AB'nin varoluşuyla ve güvenliğiyle ilgili yaşanan krizlerin, hayatlarını fiziksel olarak tehdit etmiyor olsa dahi, Avrupalı sıradan insanlarda kaygıya neden olduğunu; dolayısıyla onları ontolojik güvensizliğe sürüklediğini iddia etmektedir.⁹⁴ Makaleye göre AB'yi fiziksel güvenlikten daha çok etkileyen ve mülteciler, ekonomik kriz, aşırı sağın yükselişi, Brexit ya da terörizm gibi sorunların arkasına saklanmakta olan asıl şey, gerçekte örgütün artan ekonomik ve sosyal beklentileri karşılayamayacağı kaygısına, dolayısıyla da ontolojik güvensizliğe sahip olmasıdır. Çalışmada, ontolojik güvenliğin, AB'de yaşanan siyasi hareketleri, toplumsal kaygı ve korkuları açıklayan anahtar bir kavram olduğu iddia edilmektedir.⁹⁵

Jennifer Mitzen'in güvenlik ikilemine uyguladığı ontolojik güvenlik açılımıyla ve uzun süreli çatışmalara getirdiği farklı yorumlarla ontolojik güvenlik çalışanlara ilham kaynağı olan ve OGT literatüründe

⁹⁴ Catarina Kinnvall, Ian Manners ve Jennifer Mitzen, "Introduction to 2018 Special Issue of European Security: Ontological (in)Security in the European Union", *European Security*, 2018, Cilt: 27, No: 3, 249-265, ss. 249-250.

⁹⁵ Mitzen, 2016 tarihli bir başka eserinde ise, nükleer İran'la olması muhtemel bir savaştan bahsedilirken kullanılan "akla gelmez – imkânsız savaş" (unthinkable war), terimine bakarak, yine bir ontolojik güvenlik analizi yapmıştır. Bkz. Jennifer Mitzen, "Security Communities and the Unthinkabilities of War", *The Annual Review of Political Science*, 2016, Cilt: 19, 229-248, ss. 229-231. Mitzen'in Larson'la birlikte 2017 yılında yayımladıkları "Ontological Security and Foreign Policy" ismini taşıyan makale de benzer şekilde, ontolojik güvenlik perspektifiyle dış politikayı yorumlayan çalışmaların değerlendirilmesini içermektedir. Makalede yazarlar, dış politikanın geleneksel öznesini oluşturan devletleri, "ontolojik güvenlik arayışında olan vatandaşlarının ihtiyaçlarına dış politika tercihleriyle cevap veren devletler" ile "fiziksel güvenliğin yanı sıra, ontolojik güvenlik arayışında olan devletler" şeklinde ikiye ayırmaktadır. Bkz. Jennifer Mitzen ve Kyle Larson, "Ontological Security and Foreign Policy", *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 2017, 1-26, ss.1-3.

popülerliğini sağlayan bir diğer eseri ise, İsrail-Filistin sorununa dair tespitler içeren “Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma” makalesidir.⁹⁶ Yazarın 2006’da yayımladığı bu makale, irrasyonel devlet davranışları ve uzun süreli çatışmaları ontolojik güvenlik perspektifinden açıklamaya çalışmaktadır.⁹⁷ Mitzen, Soğuk Savaş sonrası güvenlik ikilemi tartışmalarında yer alan, devletlerin güvenlik arayışı içindeyken iyi niyetle davrandıkları varsayımını sorgulamakta; ontolojik güvenlik ihtiyacı nedeniyle, devletlerin gerçekte mevcut güvenlik ikilemlerinden çıkmaya istekli olmadıklarını ve güç rekabetine devam ettiklerini ileri sürmektedir. Bu bakış açısıyla İsrail ve Filistin aslında, ontolojik anlamda güvende kalmak için, aralarındaki sorunu çözmeyi istememekte; bunun için gerekirse fiziksel anlamdaki güvenliklerinden de vazgeçmektedirler.⁹⁸

İlk bakışta ironik gibi görünse de Mitzen’e göre devletler risk yaratıyor olsalar dahi tehlikeli rutinlere bağlanabilirler. Güvenlik çalışmalarında devletlerin fiziksel güvenlik arayışlarına fazlaca yer verilip, ontolojik güvenliğin ihmal edildiğini düşünen Mitzen, “güvenlik ikilemi”nin “çatışmalara bağlanmak” gibi rasyonel olmayan devlet davranışlarını açıklayamadığını öne sürmektedir. Oysa Mitzen için, “benliğin güvenliğini” sağladığı için çatışmalardan, dolayısıyla da kurucu kimliğin yeniden üretilmesine imkân veren tehlikeli rutinlerden vazgeçmek ontolojik güvensizliğe yol açmakta; bu nedenle de taraflar görünenin aksine aslında bu rutinlerden vazgeçmek istememektedir. Mitzen’e göre, realist ekolün bir “güvenlik ikilemi” olarak tanımladığı İsrail-Filistin sorununda, iki taraf da kendisini “güvenlik arayıcısı” ya da “koşullara bağlı saldırgan” devlet olarak tanımlamaktadır. Oysa hiçbir strateji söz konusu aktörleri eylem ve kimliklerini uzlaştırmaya, var olan rutinlerini ve anlatılarını değiştirmeye zorlamadığı için, tarafların bir araya gelmelerinin ve karşılıklı güven duymalarının

⁹⁶ Jennifer Mitzen, “Ontological Security in World Politics...”, s. 354.

⁹⁷ Rumelili, “Uluslararası İlişkilerde Kimlik ve Ontolojik Güvenlik”, *Bilim ve Sanat Vakfı*, Bülten, Cilt: 83, İstanbul, 9 Ekim 2013, 8-10, s. 9.

⁹⁸ Mitzen, “Ontological Security in World Politics...”, ss.361-363.

mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu durum da çatışmayı çözümsüz hale getirmekte ve rutinleşen ihtilaf ilişkisi kalıcı olmaktadır.⁹⁹

Bu bölümde yer verilecek bir diğer önemli isim olan Steele ise OGT literatürüne 2005 yılında yayımladığı “Ontological Security and the Power of Self-Identity: British Neutrality and the American Civil War” adlı eseriyle giriş yapmıştır. Yazar bu eserinde Amerikan İç Savaşı’nda Büyük Britanya’nın tarafsız kalma kararının arkasındaki ontolojik kökenleri, söylem bazında incelemektedir.¹⁰⁰ Abraham Lincoln’ün *Özgürlük Bildirgesi*’nin İngiltere’de var olan müdahaleci tartışmalar üzerindeki etkisini inceleyen yazar, bu bildirgenin İngilizler için nasıl bir anlam farklılaşması yarattığını kimlik ve ontolojik güvenlik kavramları üzerinden irdelemekte ve bir olaydan toplumların ontolojik güvenlikleri etkilendiğinde, bunun en az fiziksel güvenliklerine etki kadar önemli olabileceğini öne sürmektedir.

Nitekim Steele, “Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR State” ismini taşıyan kitabında ise “devletler uluslararası arenada hayatta kalmayı mı, yoksa bundan daha fazlasını mı ister?” sorusundan yola çıkarak bir ontolojik güvenlik analizi daha yapmaktadır.¹⁰¹ Yazara göre devletlerin; genelde realist, özelde de rasyonel seçim akımını takip edenlerin iddia ettiğinin aksine, sadece maddi birtakım çıkarlar için değil, ahlaki, insani ya da onur/şeref gibi sebeplerle de çatışmaya girebildiğini düşünmek gerekir, çünkü bu tür sebepler bireyde olduğu gibi, toplum ya da devletlerde de “öz”ün bütünlüğünü korumakla ilgili kaygıların yansımasıdır ve bu durum ontolojik güvenlikle yakından ilgilidir.¹⁰² Çalışma kapsamında, ABD’nin

⁹⁹ A.g.m., ss. 353-354.

¹⁰⁰ Brent J. Steele, “Ontological Security and the Power of Self-Identity: British Neutrality and the American Civil War”, *Review of International Studies*, 2005, Cilt: 31, No: 3, 519-540, ss. 519-520.

¹⁰¹ Brent J. Steele, *Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR State*, Routledge, New York, 2008, ss. 1-2.

¹⁰² Ertem, *Geleneksel Amerikan Kimlik ve Güvenlik Algısının...*, s.72. Bu bakış açısı, öncüsü sayıldığı Realizm ekolü açısından şaşırtıcı olsa da Thucydides’in, savaşın 3 temel sebebinden birinin “onur” olduğu iddiası ile uyum içindedir. (Thucydides’in öne sürdüğü

yakın tarihli müdahalelerinden de bahseden Steele'ye göre, ABD 11 Eylül'den sonra yaptığı askerî operasyonlarla, bir yandan kendi vatandaşlarının fiziksel güvenliklerini garantiye alırken, diğer yandan ötekilere zarar verebilecek her türlü politikasını meşrulaştırmaktadır. Bu ise aslında değer bazlı, geleneksel Amerikan kimliği ile çelişmektedir. Yazar, ABD'nin çıkarlarını; ahlaki mecburiyetlerinden ve uluslararası arenadaki liberal, demokrat kimliğinden önde tutuyor olmasının Amerikan toplumunda kaygı yarattığını ve bu kaygının da ontolojik güvensizliğe neden olduğunu iddia etmektedir.

Amerikan askerlerinin Irak ve Afganistan'a yollanmasının ve savaş bölgelerindeki hapishanelerde tutuklulara yaptıkları işkencelerin altında yatan nedenleri, Amerikan kimliği, onur algısı ve ontolojik güvenlik bağlamında analiz ettiği 2008 yılına ait makalesinde¹⁰³ ise Steele, Foucault'nun "kendilikle" ilgili olduğunu düşündüğü, "evrensel olmayan etik"¹⁰⁴ anlayışından faydalanmaktadır. Yazara göre, ABD askerleri, liberal nitelikli ulusal ideallerini terörizmle savaşmak ve güvenliği sağlamak için terk etmekte ve bu fedakârlığı yine Amerikan kimliğinin bir unsuru olan "ulus onurunu korumak adına" yapmaktadır. Irak ve Afganistan'daki hapishanelerde işkenceleri gerçekleştiren askerlerin psikolojisi bozuk insanlardan oluştuğu iddialarının gerçeği yansıtmadığını öne süren Steele'ye göre ABD'li askerler, işkence ettikleri insanların kimliklerine, yani ontolojik güvenliklerine zarar veren işkence türlerini bilerek seçmiş; bu sayede "öteki" olarak gördükleri üzerinden, kendi ontolojik güvenliklerini sağlamlaştırmak istemişlerdir.

diğer iki sebep ise korku ve çıkarıdır.) Bkz. *Thucydides: The War of the Peloponnesians and the Athenians*, (Der. ve Çev. Jeremy Mynott), Cambridge University Press, Cambridge, 2013, s.46.

¹⁰³ Brent J. Steele, " 'Ideals That Were Really Never in Our Possession': Torture, Honor and US Identity", *International Relations*, 2008, Cilt: 22, No: 2, 243-261, ss. 243-244.

¹⁰⁴ Ayrıntılar için bkz. Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, Vintage Books, New York, 1977 ve M. Foucault, *On the Genealogy of Ethics: An Overview of Work in Progress*, Pantheon, New York, 1984.

2019 Şubat'ında yayımladığı makalesinde de Steele, 2000-2010 yıllarında Irak ve Afganistan'dan vatanlarına dönen Amerikan askerlerinin sosyal medyada paylaşılan, aileleriyle kavuşma videolarını ontolojik güvenlik perspektifinden incelemektedir.¹⁰⁵ Bu videolarda, güven veren kamuya açık alanlarda, aile üyelerine sürpriz yaparak ülkesine/evine dönen Amerikan askeri teması işlenmiştir. Yazara göre, yeniden bir araya gelişlerin kamusal alanlarda gerçekleşmesi ve bunun filme alınması, bir yandan geçmişle bağlantıyı sağlarken, diğer yandan da toplumsal hafızaya ait birtakım ritüellerle topluma güven duygusu aşlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu videolarda, askerlerin savaşa neden gittiğinin sorgulanmasını engelleme arzusu vardır ve sıradan günlük rutinlere geri dönüşlerle, kaosun “geçici”liği vurgulanmak istenmektedir. Steele, Amerikan yaşamının günlük rutinlerine dair ipuçları taşıyan ve adeta “savaş bitti; artık güvendeyiz” mesajı vermeye çalışan bu videoların; bir yandan ontolojik güvenliği sağlama amacı güderken, diğer yandan popülizmi araçsallaştırdığını ve bunun da aslında yaşadığımız kaos ve endişe çağında sıkça rastlanan ontolojik güvenlik arayışının bir diğer kanıtı olduğu iddiasındadır.

Steele, Donnelly ile birlikte 2019 yılında yayımladığı çalışmada ise savaş gibi olumsuz tarihi tecrübelerin ardından üretilen “anlatıların”, aslında tarihi çarpıtmak veya unutturmak gibi bir etkisi olduğu ve bu tip tarih anlatılarına da, tıpkı ontolojik güvenlik ve güvenleştirme konularında olduğu gibi eleştirel bakılması gerektiği tezi işlenmektedir.¹⁰⁶ “Ontological Insecurities and the Politics of Contemporary Populism” başlıklı makalede ise Steele'nin, Homolar'la birlikte ontolojik güvenliğin daha ziyade kavramsal boyutuyla ilgilendiği görülmektedir.¹⁰⁷ Bu çalışmada güvensizlikle arasındaki

¹⁰⁵ Brent J. Steele, “Welcome Home! Routines, Ontological Insecurity and the Politics of US Military Reunion Videos”, *Cambridge Review of International Affairs*, 2019, 1-22, ss. 1-3.

¹⁰⁶ Brent J. Steele ve Faye Donnelly, “Critical Security History: (De)securitisation, Ontological Security, and Insecure Memories”, *European Journal of International Security*, 2019, No: 4, 209-226, ss. 209-212.

¹⁰⁷ Brent J. Steele ve Alexandra Homolar, “Ontological Insecurities and the Politics of

ilişkiyi çözümleyerek bir popülizm eleştirisi sunan yazarlar, ontolojik güvenliğin temel unsurları olan rutinler ve kaygı, krizler ve güvensizlik ortamı, anlatılar ve toplumsal hafıza kavramları üzerinde de durmaktadır. Benzer şekilde 2014’te Innes’le birlikte yazdığı bir kitap bölümünde de Steele, travma ve hafıza konularıyla ontolojik güvenliği birleştirerek, devletlerin kendi varlıklarını; kolektif hafıza ve travmatik deneyimleri kullanarak nasıl ontolojik anlamda güvenli hale getirdiklerini göstermeye çalışmıştır. Çalışmada incelenen örnek olay ise Arap Baharı’yla birlikte Mısır’da atlatılmaya çalışılan “ontolojik güvensizlik durumu” ve “yeni düzen inşasıdır.”¹⁰⁸ Steele, 2018’de Subotic’le kaleme aldığı çalışmasında ise; Orta Doğu’da yaşanan savaşlar, göç sorunu, ekonomik kriz, ABD’de Trump’un başkan seçilmesi, Avrupa’da aşırı sağın ve popülizmin yükselişiyle birlikte, aslında küresel bir kriz yaşandığını ve bu krizin Amerika’nın siyasal yapısında yarattığı kaygı ile, geleneksel Amerikan kimliğinde bir değişim meydana geldiğini öne sürmektedir.¹⁰⁹

Steele’nin UI’de OGT’ye feminist teoriyi entegre eden çalışmaları da vardır. 2009’da Delehanty ile birlikte yayımladıkları “Engaging the Narrative in Ontological (In)security Theory: Insights from Feminist IR” makalesinde Steele ontolojik güvenlik çalışmalarında devletlerin öz-kimlik anlatılarında “cinsiyetli” ve “cinsiyetçi” olduklarını iddia etmektedir. Bu bakış açısıyla yazarlar, baskın devlet öz-kimlik anlatılarının eril karakterine dikkat çekmekte; içsel otobiyografik anlatının feminenliğine vurgu yapmaktadırlar. Yazarlara göre bu durum, devletlerin “cinsiyetçi” varsayımlarla öz-benlik algılarına tutarlılık ve birlik sağlamayı amaçladıklarını göstermektedir.¹¹⁰ Steele 2017 yılında

Contemporary Populism”, *Cambridge Review of International Affairs*, 2019, 1-8, ss. 1-3.

¹⁰⁸ Brent J. Steele ve Alexandria J. Innes “Memory, Trauma and Ontological Security”, Erica Resende ve Dovile Budryte, (eds.), *Memory and Trauma in International Relations: Theories, Cases and Debates*, Routledge, New York, 2014, 15-29, s. 15.

¹⁰⁹ Brent J. Steele ve Jelena Subotic, “Moral Injury in International Relations”, *Journal of Global Security Studies*, 2018, Cilt: 3, No: 4, 387–401, ss. 387-388.

¹¹⁰ Brent J. Steele ve Will K. Delehanty, “Engaging the Narrative in Ontological (in)Security Theory: Insights from Feminist IR”, *Cambridge Review of International Affairs*, 2009, Cilt: 22, No: 3, 523-540, ss. 523-525.

yazdığı makalede ise, CIA örgütü özelinde yapılan işkencelerin ontolojik güvenlik okumasını, Laura Sjöberg'in toplumsal cinsiyet argümanı; CIA rutinleri ve kamuoyu ile politik seçkin söylemleri arasındaki etkileşim üzerinden yapmakta ve bu sayede söz konusu işkencelerin yeniden benimsenmesinin altında yatan olguları araştırmaktadır.¹¹¹

Tüm bu çalışmalara ilaveten, söz konusu yazarların Uİ alanında OGT'yi açıklayan bazı ortak çalışmaları da mevcuttur. Bunlara örnek olarak Mitzen'in Kinnvall'la birlikte 2017'de ve 2018'de yazdıkları; dünya siyasetini ve küreselleşme ile artan kaygıların yarattığı güvensizlik ortamını ontolojik güvenlik açısından analiz ettikleri makaleler verilebilir.¹¹² Bu özel sayıda yer alan makaleler, çatışma ve toplum, ülke ve birey olmak üzere, analiz düzeyleri ve odakları farklılaşan; devletlerin ontolojik güvenlik arayışlarını ya da ontolojik güvensizliklerini alternatif Uİ teorilerini baz alarak açıklayan çalışmalardan oluşmaktadır. Görüldüğü üzere; küreselleşme, ötekileştirme, azınlık problemleri, popülizm, toplumsal travma, ırkçılık, aşırı sağ, göç, çok kültürlülük, kolektif hafıza, inanç, milliyetçilik, aidiyet, kimlik inşası gibi konuların yanı sıra, *ölümlü uluslar*, devlet anlatılarındaki manipülasyonlar, güvenlikleştirme süreçleri, mağduriyet, utanç, suçluluk, anlamsızlık kaygısı gibi birbirinden farklı hususlarda, dünyanın pek çok bölgesinden örnek olaylar incelenerek, ontolojik güvenlik odaklı çalışmalar yapılmaktadır. Bu durum, OGT'nin zengin içerikli ve interdisipliner yapısını gözler önüne sermektedir.¹¹³

4.3. Uİ'de OGT'ye Türkiye'den Katkılar

Türkiye'de Uİ alanında yapılan ontolojik güvenlik çalışmaları Batı'ya kıyasla oldukça azdır. Bununla birlikte 2010 sonrası Türkiye'de

¹¹¹ Brent J. Steele, "Organizational Processes and Ontological (In)security: Torture, the CIA and the United States", *Cooperation and Conflict*, 2017, Cilt: 52, No: 1, 69-89, ss. 69-71.

¹¹² Bkz. Catarina Kinnvall ve Jennifer Mitzen, "An Introduction to the..." ve Catarina Kinnvall ve Jennifer Mitzen, "Ontological Security and Conflict: The Dynamics of Crisis and the Constitution of Community", *Journal of International Relations and Development*, 2018, Cilt: 21, No: 4, 825-835.

¹¹³ Bkz. Ejodus, *Crisis and Ontological...*

konu ile ilgili çalışmaların arttığını ve bu çalışmalarda özellikle Bahar Rumelili'nin önemli bir yeri olduğunu vurgulamak gerekir. Yazarın, aralarında 2015 tarihli *Conflict Resolution and Ontological Security* adlı derleme kitabının da olduğu, ontolojik güvenlik teorisini temel alan çok sayıda çalışması mevcuttur.¹¹⁴

Bunun dışında, Pınar Bilgin ve Başak İnce'nin, Rumelili'nin yukarıda adı geçen kitabında, yazdıkları bölüme¹¹⁵ ilaveten, "Security and Citizenship in the Global South: In/securing Citizens in Early Republican Turkey (1923–1946)"¹¹⁶ adlı bir ontolojik güvenlik çalışmaları olduğunu hatırlatmak gerekir. Pınar Bilgin'in, 2010 tarihli "Identity/Security"¹¹⁷ başlıklı çalışması da ontolojik güvenlik yaklaşımına yer vermektedir. Ayrıca Ayşe Betül Çelik'in yine Rumelili'nin kitabında yer alan "The Kurdish Issue and Levels of Ontological Security" başlıklı bölümü de Türkiye'de ontolojik güvenlik perspektifiyle yapılan çalışmalara örnektir.¹¹⁸

¹¹⁴ Detaylar için bkz. Rumelili, "Identity and Desecuritisation..."; Bahar Rumelili, "Breaking with Europe's Pasts: Memory, Reconciliation, and Ontological (In)security", *European Security*, 2018, Cilt: 27, No: 3, 280-295; Bahar Rumelili, "Identity and Desecuritization: Possibilities and Limits", *NUPI's Research Seminar Series*, 2011, Oslo, February, 1-36; Rumelili ve Karadağ, "Göç ve Güvenlik..."; Rumelili, "Ontological (In)security...", Rumelili (ed.), *Conflict Resolution and...*; Bahar Rumelili, "Integrating Anxiety into International Relations Theory: Hobbes, Existentialism, and Ontological Security", *International Theory*, Cilt: 12, No:2, 2020, 257-272. Rumelili son olarak, Umut Can Adısönmez ile birlikte Türkiye'de yapılacak çalışmalara katkı olarak OGT konulu Türkçe bir makale de yayınlamıştır. Rumelili ve Adısönmez, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik Güvenlik...".

¹¹⁵ Pınar Bilgin ve Başak İnce, "Ontological (In)security of 'Included' Citizens: The Case of Early Republican Turkey (1923-1946)", Rumelili, (ed.), *Conflict Resolution and...*, 117-133.

¹¹⁶ Pınar Bilgin ve Başak İnce, "Security and Citizenship in the Global South: In/securing Citizens in Early Republican Turkey (1923–1946)", *International Relations*, 2015, Cilt: 29, No: 4, 500-520.

¹¹⁷ Pınar Bilgin, "Identity/Security", J. Peter Burgess, (ed.), *The Routledge Handbook of New Security Studies*, Routledge, New York, 2010, 81-89.

¹¹⁸ Ayşe Betül Çelik, "The Kurdish Issue and Levels of Ontological Security", Bahar Rumelili, (ed.), *Conflict Resolution and Ontological Security*, Routledge, New York, 2015, 52-70.

Literatüre, devlet rutinleri ve ulusal kimlik bağlamında Türkiye’den yapılan bir katkı da Aslı Nur Düzgün’ün “Turkish Foreign Policy towards Israel (2008-2019): Routines, Identity and Ontological Security” başlıklı İngilizce kitap bölümüdür.¹¹⁹ Yazar bu eserinde, Türkiye’nin, ulusal kimliğinin yapı taşları açısından önemli bir yeri olan Filistin’e İsrail tarafından uygulanan politikaları, adeta kendisine karşı yapılmış saydığını ve bu politikalara yüksek sesle itiraz ederek, aslında kendi ontolojik güvenliğini koruduğunu öne sürmektedir. Düzgün’e göre Türkiye, İsrail’e yönelik dış politikası bağlamında ortaya koyduğu eylemlerle aslında Türk halkının ontolojik güvenlik ihtiyacını karşılamaktadır ve bu da Türkiye’yi, Mitzen ve Larson’un, önceki bölümlerde kısaca değinilen, “vatandaşlarının ontolojik güvenlik arayışını dış politika tercihleriyle gidermeye çalışan devletler” kategorisine sokmaktadır.

Son olarak Aslı Ilgıt’ın, Deepa Prakash ile kaleme aldığı makale de, Türkiye’nin İsrail’e yönelik dış politikasına diğer ülkelerden gelen eleştirilerin içeride yarattığı duygusal tepkileri ve bu nedenle ortaya çıkan krizleri, yine ontolojik güvenlik bağlamında incelemektedir. Ilgıt ve Prakash’a göre, söz konusu eleştiriler Türkiye’de, ontolojik güvenlik teorisi ile uyum içinde, devlet kimliğini sağlamlaştırmak için bir fırsat olarak görülmektedir.¹²⁰

Sonuç

Benliğin (kimliğin/varlığın) zaman ve mekâna uygun şekilde güvenceye alınması anlamına gelen ontolojik güvenlik, fiziksel güvenlikten farklı olarak sosyal yaşamda rutinlerle sağlanan bir süreklilik ve öngörülebilirlik çabasıdır. Bu rutinler bozulduğunda ise karşılaşılan belirsizlik, kararsızlık ve kaygı, ontolojik güvensizliği açığa çıkarmaktadır. Ontolojik güvensizliği tetikleyen kaygı ise, korkudan

¹¹⁹ Bkz. Aslı Nur Düzgün, “Turkish Foreign Policy towards Israel (2008-2019): Routines, Identity and Ontological Security”, Zülfükâr Aytaç Kışman (ed.), *Turkey in International Arena: Political and Economic Relations*, Editura Universităţii “Aurel Vlaicu”, Arad, 2019,13-46, ss.14-15.

¹²⁰ Aslı Ilgıt ve Deepa Prakash, “More than a Feeling: Emotional Responses to International Criticism in Erdogan’s Turkey”, *Review of International Studies*, 2017, Cilt 43, 130-151.

farklı olarak, kaynak oluşturacak somut bir nesneye sahip olmayan; neye, kime, niçin hissedildiği anlaşılabilen bir duygudur ve insanı ilk önce hareketsiz bıraksa da değişimin başlangıcını sağlayabilecek, olumlu bir nitelik de taşımaktadır. Rutinler, istikrar, kaygı gibi kavramlar, ontolojik güven(siz)lik kavramının öğeleri olduğundan; bu yaklaşım psikanaliz ve sosyoloji disiplinlerinden UI literatürüne bu öğeler eşliğinde aktarılmıştır.

Birey düzeyinde ontolojik güvenlik çalışmalarının UI'ye aktarılmasıyla güvenlik literatüründe giderek önem kazanan bu kavram, pek çok teori ve vaka ile birlikte çalışılmıştır. Ontolojik güvenliğin ilgi çeken tarafı, farklı bakış açılarına sahip diğer güvenlik teorileriyle açıklanamayan bazı durumları açıklanabilir hale getirmesidir. Bu bağlamda ontolojik güvenlik örneğin; devletlerin değişime açık olmadığı varsayılan kimliklerinin/iç-kaynaklı varlıklarının aslında yeniden inşa edilebildiğini, hatta anlatılar aracılığıyla yeniden üretilebildiğini göstermektedir. Ayrıca, zarar görme ihtimaline rağmen, mantığı olmayan ve büyük riskler taşıyan, irrasyonel devlet davranışlarının sebeplerini ve bunların uzun süreli, kronik çatışmalar üzerindeki etkisini açıklayabilmektedir. Bu yönüyle de ontolojik güvenlik yaklaşımı, güvenlik ve dış politika analizi bağlamında literatüre tamamlayıcı bir nitelik katmaktadır.

Tüm bu özellikleri sayesinde ontolojik güvenlik yaklaşımı, UI disiplininde oldukça dikkat çekmiş ve pek çok çalışmaya kaynaklık etmiştir. Ontolojik Güvenlik Teorisi'ne (OGT) dair kavram ve literatür odaklı bir inceleme içeren bu makalede, ontolojik güvenlik yaklaşımında öncül isimler olan Huysmans, McSweeney ve Manners'ın çalışmalarına kısaca yer verilmekle birlikte, ağırlıklı olarak alanda ismi öne çıkan Kinnvall, Mitzen ve Steele'nin OGT konulu eserlerine değinilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda; küreselleşme, ötekileştirme, popülizm, toplumsal travma, ırkçılık ve aşırı sağ gibi küresel sorunların yanı sıra; göç, çok kültürlülük, kolektif hafıza, inanç, milliyetçilik, aidiyet ve kimlik inşası gibi konular üzerinde farklı örnek olayları içine alan ontolojik güvenlik çalışmaları yapıldığı görülmüştür. Bugüne kadar postyapısalcılık, postkolonyalizm, feminizm ve eleştirel güvenlik gibi

pek çok teorik perspektiften faydalanan OGT halen gelişmeye açık bir konumdadır ve çok sayıda farklı çalışmaya öncülük edebilir.

Bu makale, “ontolojik güvenlik” yaklaşımının, büyük küresel değişimlerin yaşandığı; eşitsizliğin dünya çapında arttığı; aşırı sağın ve dolayısıyla popülizmin yükselişe geçtiği, bölgesel savaşlar ve kitlesel göç hareketleriyle sarsılmakta olan 21. Yüzyılı, diğer bir deyişle “Kaygı Çağı”nı,¹²¹ anlamaya çalışmakta önemli bir işlevi olduğunu öne sürmektedir. COVID-19 salgınının da etkisi ile bugün daha çok hissedilen “küresel belirsizlik” hali, felce uğramış “günlük hayat rutinleri” ve artarak devam eden “kaygı” atmosferi içinde yaşanan değişim; psikolojik, sosyolojik ve siyasi bağlamda analiz edilirken de ontolojik güvenlik yaklaşımı kilit bir rol üstlenebilecek kapasitededir. Bu nedenle de salgın sürecindeki ve sonrasında birey, toplum ve devlet reflekslerini anlamlandırmada, ontolojik güvenlik odaklı çok sayıda yeni ve ilgi çekici çalışmanın ortaya çıkması sürpriz olmayacaktır. Ümit edilen, bu incelemenin benzer çalışmaların Türkiye’de de yapılmasına kolaylaştırıcı bir etki yaratmasıdır.

Summary

This study aims to conceptually and practically assess the ontological security approach, which has long been the subject of numerous academic works in international literature but is not known well enough in Turkey. For Wolfers, security “in an objective sense, measures the absence of threats to acquired values; in a subjective sense, the absence of fear that such values will be attacked”. With this strong psychological dimension, security is shaped by perceptions. Ontological security, which can be defined as the security of the “self”, not the body, is a basic need both for the societies, the states, and the individuals. Giddens, who used the concept especially while describing the identity and the self of the individual, defined ontological security as “the confidence human

¹²¹ Ziya Öniş, “The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order”, *The International Spectator*, 2017, Cilt: 52, No:3, 18-35, s. 1.

beings have in the continuity of their self-identity and in the constancy of the surrounding social and material environments of action”.

Giddens argues that the individuals, who need to feel that their selves and identities are secure, become attached to some routine patterns of behaviour to provide their physical and ontological security. According to that argument, the continuation of the routines that individuals experience in social life, in other words the continuation of the social structure that is being shaped by repeated patterns of behaviour, is the main element that shapes their security perception. With the motivation of being secure, the individuals escape from cognitive and emotional uncertainties/instabilities, perceived as threats, and become attached to these routines that provide them with stability. The foreseeable patterns of behaviour in the relationship of the “others” with the “self”, give a feeling of ontological security; thus these “knowable contacts” are preserved by being attached to them.

Relying on Giddens’ formulation, ontological security studies in the International Relations discipline pass from the individual level to the state level and by antropomorphizing the state, they question the inter-state routines, state identities and behaviours, which cannot be understood by the studies on physical security; and make ontological security-based explanations in this sense. Ontological security researches, such as Rumelili and Karadağ’s, criticize imprisonment of state security into physical security and defining of security solely through the concepts like danger, threat and survival. Instead, they point out much more abstract concepts such as identity and value. Basic determinants of identity, which are specially chosen to provide ontological security, are religion and nationalism. At this point, what lies at the centre of many chronic international relations problems alongside a quest for ontological security, appears to be a state of ontological insecurity and anxiety, too, driving from clashes of identity. This provides us with a functional tool for the solution of inter-society/inter-state conflicts. For that reason, it is possible to analyze many problems that drag the attention nowadays, such as identity crises, international terrorism, ethnic clashes, territorial demands, the refugee problem, economic depression and the rise of far-right, through an ontological security perspective. Mitzen, for example,

benefited from the concept of ontological (in)security, while interpreting irrational state behaviour or long-term conflicts, such as the Israel-Palestine problem and the US' intervention in Iraq. According to Mitzen, with some unreasonable and quite risky behaviour, states reconstruct their identities despite the possibility of being physically harmed. Ironically, by being nourished from the clash with the Other, these states carry their entity to the future; thus, feeling ontologically secure.

With its conceptual and practical dimensions, this study aims to descriptively examine the ontological security approach, which is directly linked to the routines, social interactions and stability in the lives of both the societies and the states as well as the individuals. With this target, through a wide literature review, the article presents the related discussions and case studies, which have been made in the international level. It also gives place to the related researches in Turkey, though their numbers are quite limited. The idea here is to introduce the ontological security approach to the wider masses and contribute to the analytical enrichment of future studies on security and foreign policy analysis. With its interdisciplinary structure and strong theoretical background, ranging from constructivism and post-structuralism to feminism and post-colonialism, the ontological security approach exceedingly holds such potential.

Kaynakça

Kitaplar

- BİLGİN, Pınar, "Identity/Security", J. Peter Burgess, (ed.), *The Routledge Handbook of New Security Studies*, Routledge, New York, 2010, 81-89.
- BİLGİN, P. ve İnce, Başak, "Ontological (In)security of 'Included' Citizens: The Case of Early Republican Turkey (1923-1946)", Bahar Rumelili, (ed.), *Conflict Resolution and Ontological Security*, Routledge, New York, 2015, 117-133.
- BOOTH, Ken, *Dünya Güvenliği Kuramı*, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.
- BUZAN, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, (2nd Edition), ECPR Press, Colchester, 2007.
- BUZAN, B., Wæver, Ole ve Wilde, Jaap De, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1998.

Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi:
Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme

- CHACE, James ve Carr, Caleb, *America Invulnerable: The Quest for Absolute Security from 1812 to Starwars*, Summit Books, New York, 1988.
- CHAKRABARTY, Dipesh, *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton University Press, Princeton, 2000, 97–113.
- CRAIB, Ian, *Anthony Giddens*, Routledge, New York, 2011.
- ÇELİK, Ayşe Betül, “The Kurdish Issue and Levels of Ontological Security”, Bahar Rumelili, (ed.), *Conflict Resolution and Ontological Security*, Routledge, New York, 2015, 52-70.
- DARWICH, May, *Threats and Alliances in the Middle East: Saudi and Syrian Policies in a Turbulent Region*, Cambridge University Press, United Kingdom, 2019.
- DÜZGÜN, Aslı Nur, “Turkish Foreign Policy towards Israel (2008-2019): Routines, Identity and Ontological Security”, Zülfükar Aytaç Kışman (ed.), *Turkey in International Arena: Political and Economic Relations*, Editura Universităţii “Aurel Vlaicu”, Arad, 2019, 13-46.
- EJDUS, Filip, *Crisis and Ontological Insecurity: Serbia’s Anxiety over Kosovo’s Secession*, Palgrave Macmillan, Switzerland, 2020.
- ERIKSON, Erik H., *Identity and the Life Cycle*, W.W. Norton&Company, New York, 1959.
- ERIKSON, E. H., *Insight and Responsibility: Lectures on the Ethical Implications of Psychoanalytic Insight*, W.W. Norton & Company, 1964.
- ERIKSON, E. H., *Childhood and Society*, Paladin Books, London, 1977.
- FOUCAULT, Michel, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, Vintage Books, New York, 1977.
- FOUCAULT, M., *On the Genealogy of Ethics: An Overview of Work in Progress*, Pantheon, New York, 1984.
- GARFINKEL, Harold, *Studies in Ethnomethodology*, Prentice Hall, New Jersey, 1967.
- GIDDENS, Anthony, *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*, Palgrave Macmillan, England, 1979.
- GIDDENS, A., *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, University of California Press, Berkeley, 1984.
- GIDDENS, A., *The Consequences of Modernity*, Polity Press, United Kingdom, 1990.
- GIDDENS, A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Polity Press, Cambridge, 2006.
- GOFFMAN, Erving, *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, Prentice-Hall, New Jersey, 1963.
- GOFFMAN, E., *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour*, Anchor Books, 1967.
- GOFFMAN, E., *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*, Penguin University Books, 1972.
- HEIDEGGER, Martin, *Being & Time*, (Çev. J. Macquarrie & E. Robinson), Blackwell Publishers, Oxford, 1962.
- HUSSERL, Edmund, *Phenomenology and the Crisis of Philosophy*, Harper & Row, New York, 1965.
- KIERKEGAARD, Soren, *Kaygı Kavramı*, (çev. Türker Armaner), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2013.

KINNVALL, Catarina, "Globalization, Identity, and the Search for Chosen Traumas", Kenneth Hoover, (ed.), *The Future of Identity: Centennial Reflections on the Legacy of Erik Erikson*, Lexington Books, Oxford, 2004, 111-136.

KINNVALL, C., *Globalization and Religious Nationalism in India: The Search for Ontological Security*, Routledge, New York, 2006.

KINNVALL, C., "Fear, Insecurity and the (Re)Emergence of the Far Right in Europe", Paul Nesbitt-Larking, C. Kinnvall, Tereza Capelos ve Henk Dekker, (eds.), *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology*, Palgrave Macmillan, England, 2014, 316-335.

KRISTEVA, Julia, *Powers of Horror: An Essay of Objection*, University Presses of California, Columbia and Princeton, 1982.

LAING, Ronald D., *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*, Penguin Classics, 1990, (ilk basım yılı 1959).

MCSWEENEY, Bill, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

RUMELİLİ, Bahar, *Conflict Resolution and Ontological Security*, Routledge, New York, 2015.

RUMELİLİ, B., "Ontological (In)security and Peace Anxieties: A Framework for Conflict Resolution", B. Rumelili (ed.), *Conflict Resolution and Ontological Security*, Routledge, New York, 2015, 10-29.

RICHARDS, Barry, "Extreme Nationalism and the Hatred of the Liberal State", Nicolas Demertzis (ed.), *Emotions in Politics: The Affect Dimension in Political Tension*, Palgrave Macmillan, England, 124-142.

SCHUTZ, Alfred, *The Phenomenology of the Social World*, Northwestern University Press, London, 1967.

STEELE, Brent J., *Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR State*, Routledge, New York, 2008.

STEELE, B. J. ve Innes, Alexandria J. "Memory, Trauma and Ontological Security", Erica Resende ve Dovile Budryte, (ed.), *Memory and Trauma in International Relations: Theories, Cases and Debates*, Routledge, New York, 2014, 15-29.

ŞİRAZİ, Hafız, *Şark İslam Klasikleri Hafız Divanı*, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), MEB Yayınları, İstanbul, 1992.

THUCYDIDES, *The War of the Peloponnesians and the Athenians*, (der. ve çev. Jeremy Mynott), Cambridge University Press, Cambridge, 2013.

Makaleler

ADLER NIESSEN, Rebecca, "Stigma Management in International Relations: Transgressive Identities, Norms, and Order in International Society", *International Organization*, 2014, Cilt: 68, No: 1, 143-176.

BİLGİN, Pınar ve İnce, Başak, "Security and Citizenship in the Global South: In/securing Citizens in Early Republican Turkey (1923–1946)", *International Relations*, 2015, Cilt: 29, No: 4, 500-520.

GUSTAFSSON, Karl ve Krickel-Choi, Nina C, "Returning to the roots of ontological security: insights from the existentialist anxiety literature", *European Journal of International Relations*, 2020.

Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi:
Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme

- HUYSMANS, Jef, "Security! What Do You Mean?: From Concept to Thick Signifier", *European Journal of International Relations*, 1998, Cilt: 4, No: 2, 226-255.
- ILGIT, Aslı ve Prakash, Deepa, "More than a Feeling: Emotional Responses to International Criticism in Erdogan's Turkey", *Review of International Studies*, 2017, Cilt 43, 130-151.
- KINNVALL, Catarina, "Nationalism, Religion and the Search for Chosen Traumas", *Ethnicities*, 2002, Cilt: 2, No: 1, 79-106.
- KINNVALL, C., "Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security", *Political Psychology*, 2004, Cilt: 25, No: 5, 741-767.
- KINNVALL, C. ve Lindén, Jitka, "Dialogical Selves between Security and Insecurity Migration, Multiculturalism, and the Challenge of the Global", *Theory & Psychology*, 2010, Cilt: 20, No: 5, 595-619.
- KINNVALL, C., "Feeling Ontologically (In)secure: States, Traumas and the Governing of Gendered Space", *Cooperation and Conflict*, 2016, Cilt: 52, No: 1, 90-108.
- KINNVALL, C. ve Svensson, Ted, "Ontological Security and the Limits to a Common World: Subaltern Pasts and the Inner-Worldliness of the Tablighi Jama'at", *Postcolonial Studies*, 2017, Cilt: 20, No: 3, 333-352.
- KINNVALL, C. ve Cash, John "Postcolonial Bordering and Ontological Insecurities", *Postcolonial Studies*, 2017, Cilt: 20, No: 3, 267-274.
- KINNVALL, C. ve Mitzen, Jennifer, "An Introduction to the Special Issue: Ontological Securities in World Politics", *Cooperation and Conflict*, 2017, Cilt: 52, No: 1, 3-11.
- KINNVALL, C., "Racism and the Role of Imaginary Others in Europe", *Nature Human Behaviour*, Cilt: 1, No: 0122, 2017, s.1-4.
- KINNVALL, C., Manners, Ian ve Mitzen, Jennifer, "Introduction to 2018 Special Issue of European Security: Ontological (In)Security in the European Union", *European Security*, 2018, Cilt: 27, No: 3, 249-265.
- KINNVALL, C. ve Mitzen, Jennifer, "Ontological Security and Conflict: The Dynamics of Crisis and the Constitution of Community", *Journal of International Relations and Development*, 2018, Cilt: 21, No: 4, 825-835.
- KINNVALL, C., "Ontological Insecurities and Postcolonial Imaginaries: The Emotional Appeal of Populism", *Humanity & Society*, Cilt: 42, No: 4, 2018, s. 523-543.
- KINNVALL, C., "Populism, Ontological Insecurity and Hindutva: Modi and the Masculinization of Indian Politics", *Cambridge Review of International Affairs*, 2019, 1-20.
- KINNVALL C. & Mitzen J., "Anxiety, fear, and ontological security in world politics: Thinking with and beyond Giddens", 2020, *International Theory*, 12(2), 240-256.
- KULA, Sedat ve Çakar, Bekir, "Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki", *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2015, Cilt: 6, No: 12, 191-210.
- MANNERS, Ian, "European [security] Union from existential threat to ontological security", Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü (COPRI), 2002, Cilt: 42, 1-43.
- MASLOW, Abraham H., "The Dynamics of Psychological Security-Insecurity", *Character & Personality; A Quarterly for Psychodiagnostic & Allied Studies*, 1942, 10, 331-344.
- MASLOW, Abraham H., "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review*, 1943, Cilt: 50, No: 4, 370-396.

- MCSWEENEY, Bill, "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", *Review of International Studies*, Sayı: 22, No: 1, 1996, 81-93.
- MCSWEENEY, B., "Durkheim and the Copenhagen School: A Response to Buzan and Wæver", *Review of International Studies*, Sayı: 24, No: 1, 1998, 137-140.
- MITZEN, Jennifer, "Ontological Security in World Politics, and Implications for the Study of European Security", *CIDEL Workshop*, 2004, 1-52.
- MITZEN, J., "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma", *European Journal of International Relations*, 2006, Cilt:12, No: 3, 341-370.
- MITZEN, J., "Anchoring Europe's Civilizing Identity: Habits, Capabilities and Ontological Security", *Journal of European Public Policy*, 2006, Cilt: 13, No:2, 270-285.
- MITZEN, J., "Security Communities and the Unthinkabilities of War", *The Annual Review of Political Science*, 2016, Cilt: 19, 229-248.
- MITZEN, J. ve Larson, Kyle, "Ontological Security and Foreign Policy", *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 2017, 1-26.
- MITZEN, J., "Anxious Community: EU as (In)security Community", *European Security*, 2018, Cilt: 27, No: 3, 393-413.
- MITZEN, J., "Feeling at Home in Europe: Migration, Ontological Security, and the Political Psychology of EU Bordering", *Political Psychology*, 2018, Cilt: 39, No: 6, 1373-1386.
- MORGAN, Patrick, "Safeguarding Security Studies", *Arms Control*, 1992, Cilt: 13, No: 3, 464-479.
- NIESSEN, Rebecca Adler, "Stigma Management in International Relations: Transgressive Identities, Norms, and Order in International Society", *International Organization*, 2014, Cilt: 68, No: 1, 143-176.
- ÖNİŞ, Ziya, "The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order", *The International Spectator*, 2017, Cilt: 52, No:3, 18-35.
- ÖKTEM, Ülker, "Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Açıklık (Evidenz) Problemi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2005, Cilt:45, Sayı: 1, 27-55.
- RUMELİLİ, Bahar, "Identity and Desecuritization: Possibilities and Limits", *NUPI's Research Seminar Series*, 2011, Oslo, February, 1-36.
- RUMELİLİ, B., "Uluslararası İlişkilerde Kimlik ve Ontolojik Güvenlik", *Bilim ve Sanat Vakfı*, Bülten, Cilt: 83, İstanbul, 9 Ekim 2013, 8-10.
- RUMELİLİ, B., "Identity and Desecuritization: The Pitfalls of Conflating Ontological and Physical Security", *Journal of International Relations and Development*, 2013, 1-23.
- RUMELİLİ, B. ve Karadağ, Sibel, "Göç ve Güvenlik: Eleştirel Yaklaşımlar", *Toplum ve Bilim*, 2017, Cilt: 140, 69-92.
- RUMELİLİ, B., "Breaking with Europe's Pasts: Memory, Reconciliation, and Ontological (In)security", *European Security*, 2018, Cilt: 27, No: 3, 280-295.
- RUMELİLİ, B. ve Adisönmez, Umut Can, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik Güvenlik İlişisine Dair Yeni bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi", *Uluslararası İlişkiler*, 15 Nisan 2020, 1-17.
- RUMELİLİ, B., "Integrating Anxiety into International Relations Theory: Hobbes, Existentialism, and Ontological Security", *International Theory*, Cilt: 12, No:2, 2020, 257-272.

Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi:
Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme

SARI ERTEM, H., “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2012, Cilt:16, Cilt: 16, 177-234.

SAYAR, Kemal, “Varoluşçu Psikoloji Açısından Anksiyete: Kierkegaard ve Anksiyete”, <https://kemalsayar.com/insana-dair/varoluscu-psikoloji-acisindan-anksiyete>, (Erişim Tarihi: 11.10.2020).

STEELE, Brent J., “Ontological Security and the Power of Self-Identity: British Neutrality and the American Civil War”, *Review of International Studies*, 2005, Cilt: 31, No: 3, 519–540.

STEELE, B. J., “Making Words Matter: The Asian Tsunami, Darfur, and “Reflexive Discourse” in International Politics”, *International Studies Quarterly*, 2007, Cilt: 51, No: 4, 901-925.

STEELE, B. J., “ ‘Ideals That Were Really Never in Our Possession’: Torture, Honor and US Identity”, *International Relations*, 2008, Cilt: 22, No: 2, 243-261.

STEELE, B. J. ve Delehanty, Will K. “Engaging the Narrative in Ontological (In)security Theory: Insights from Feminist IR”, *Cambridge Review of International Affairs*, 2009, Cilt: 22, No: 3, 523-540.

STEELE, B. J., “Organizational Processes and Ontological (In)security: Torture, the CIA and the United States”, *Cooperation and Conflict*, 2017, Cilt: 52, No: 1, 69-89.

STEELE, B. J. ve Subotic, Jelena, “Moral Injury in International Relations”, *Journal of Global Security Studies*, 2018, Cilt: 3, No: 4, 387–401.

STEELE, B. J. ve Homolar, Alexandra, “Ontological Insecurities and the Politics of Contemporary Populism”, *Cambridge Review of International Affairs*, 2019, 1-8.

STEELE, B. J., “Welcome Home! Routines, Ontological Insecurity and the Politics of US Military Reunion Videos”, *Cambridge Review of International Affairs*, 2019, 1-22.

STEELE, B. J. ve Donnelly, Faye, “Critical Security History: (De)securitisation, Ontological Security, and Insecure Memories”, *European Journal of International Security*, 2019, No: 4, 209-226.

VOLKAN, Vamık D., *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, Basic Books, New York, 1998.

WENDT, Alexander, “Collective Identity Formation and the International State”, *American Political Science Review*, Cilt: 88, No: 2, 384–396.

WOLFERS, Arnold, “National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, 1952, Vol. 67, No.4, 481-502.

YILDIRIM, Engin, “Anthony Giddens’in Yapılanma Teorisi”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1999, Cilt: 1, 25-44.

Tezler

SARI ERTEM, Helin, Geleneksel Amerikan Kimlik ve Güvenlik Algısının 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikasına Etkileri, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Güvenlikleştirme Kuramında 'Söz Edim' ve 'Pratikler': Türkçe Güvenlikleştirme Yazınında 'Yöntem' Arayışı

'Speech Acts' and 'Practices' in Securitization Studies:
A Search for 'Methods' in Turkish Securitization Literature

İsmail Erkam SULA*

Öz

Güvenlikleştirme Kuramı uluslararası yazında olduğu gibi Türkçe yazında da sık kullanılan bir kuramsal yaklaşımdır. Bu araştırmanın ortaya koyduğu üzere, özellikle 2010 yılından itibaren yıllık ortalama üç güvenlikleştirme makalesi yayınlanmakta, her dört ayda bir güvenlikleştirme konulu yeni bir makale Türkçe literatürde yerini almaktadır. Türkçe literatürde kurama yönelik bu rağbetin artışını tartışan bu makale, Türkiye'de yayınlanmış olan güvenlikleştirme çalışmalarına dair kapsamlı bir inceleme yapmak amacıyla hazırlanan veri-temelli bir incelemeye dayanmaktadır. Türkçe yazına dair içerik analizi yöntemi ile yapılan kapsamlı bir veri-kodlaması ışığında (1) genel bir kantitatif bir inceleme ve (2) Türkiye'de güvenlikleştirme çalışmalarının mevcut durumuna (State of the Art) dair kalitatif bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme neticesinde, makale Türkçe güvenlikleştirme yazınında önemli boşluklar olduğunu, bu boşlukların doldurulmasının da alana yeni girecek araştırmacılar için birtakım fırsatlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Makale bir yandan güvenlikleştirme yaklaşımlarının

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0001-6011-4032, E-posta: iesula@ybu.edu.tr

Geliş Tarihi / Submitted: 12.11.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 24.02.2021

uluslararası yazındaki farklı türlerini açıklarken, Türkçe yazının ayrıntılı bir haritasını çıkararak yazındaki önemli sınırlılıkları ve fırsatları ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Araştırma Yöntemleri, Güvenlikleştirme, Güvenlikdışlaştırma, Güveniksizleştirme, Güvenlik Çalışmaları.

Abstract

'Securitization' is a theoretical approach that is frequently used in the academic literature. This article discusses the increase in the demand for this theory in the Turkish literature. The research is based on a comprehensive review of the Turkish literature and its comparison with the English literature. It applies a content analysis of the existing articles and codes information on a dataset. Evaluating the coded information, the article makes (1) a general quantitative analysis and (2) a qualitative assessment of the current literature on 'securitization' – the state of the art- in Turkey. As a result of this evaluation, the article reveals that there are gaps in Turkish securitization literature creating opportunities especially for researchers who recently entered the field. The article explains various approaches to securitization in the international literature, it creates a detailed map of the Turkish literature, and reveals important limitations and opportunities for researchers.

Keywords: Research Methods, Securitization, Desecuritization, Insecuritization, Security Studies.

Giriş

Güvenlik çalışmaları yazınında, 'güvenlikleştirme' kavramı ilk olarak Avrupa güvenlik çalışmalarında Kopenhag Okulu olarak da adlandırılan bir grubun çalışmalarıyla önerilmiştir.¹ Kopenhag okulunun

¹ Bill McSweeney, "Durkheim and the Copenhagen school: a response to Buzan and Wæver", *Review of International Studies*, 1998, Cilt 24, sayı 1, 137–40.; Ole Wæver, "Securitisation and Desecuritisation", Ronnie D. Lipschuts, (ed.), *On Security*, New York: Columbia University Press, 1995, 46–86.; Barry Buzan, Jaap de Wilde, ve Ole

kurucularından birisi olarak kabul edilen Waever, okulun üç temel çalışma fikri üzerine inşa edildiğini ifade etmektedir: 1) Güvenlikleştirme,² 2) Güvenlik sektörleri³ ve 3) Bölgesel güvenlik kompleksleri.⁴ Güvenlikleştirme Kuramı zaman içerisinde Kopenhag Okulu’nun uluslararası güvenlik çalışmalarına sunduğu en önemli katkılardan birisi haline gelmiş, okulun temel ayırt edici yaklaşımı halini almıştır.⁵

Güvenlikleştirme kuramının gelişiminde önemli rol oynayan bir diğer okul de Paris Okulu’dur. Bourdieu, Derrida ve Foucault’nun çalışmalarından esinlenen Paris Okulu’nun mensupları güvenlikleştirme kavramına resmî kurumların uygulamalarına ve günlük pratiklerine odaklanan farklı bir bakış açısı getirmişlerdir.⁶ Çeşitli devlet kurumların günlük pratiklerinin ampirik olarak incelediğinde, çoğunlukla kararlılıkların resmî söylemlerinin incelenmesi yoluyla ortaya koyulan yapı

Waever, *Security: A New Framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Boulder CO, 1998.; Ole Waever, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen New ‘Schools’ in Security Theory and their Origins between Core and Periphery”, *Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Montreal, March 17- 20, 2004*, 2004.

² Wæver, “Securitisation and Desecuritisation”; Ole Waever, “Insecurity, Security, and asecurity in the West European non-war community”, Emanuel Adler ve Michael Barnett (ed.), *Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, 69-118.

³ Buzan, de Wilde, ve Waever, *Security: A New Framework for analysis*.

⁴ Barry Buzan, “Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World”, Fredrik Söderbaum ve Timothy Shaw (ed.), *Theories of New Regionalism*, New York: Palgrave, 2003, 140-159.; Barry Buzan ve Ole Wæver, *Regions and Powers*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

⁵ Olav F. Knudsen, “Post-Copenhagen Security Studies: Desecuritizing Securitization”, *Security Dialogue*, 2001, Cilt 32, Sayı 3, 355-368, s. 358.

⁶ Didier Bigo, “International Political Sociology”, Paul Williams (ed.), *Security studies: An introduction*, Routledge, New York, 2008, 116-30.; Didier Bigo ve Anastassia Tsoukala (ed.) , *Terror Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes After 9/11*, Routledge, Londra, 2008.; Elspeth Guild, *Controlling Frontiers: Free Movement Into and Within Europe*, Routledge, Londra, 2017.; Jef Huysmans, *The Politics of Insecurity, The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*, Routledge, Londra, 2006.; Claudia Aradau ve Rens Van Munster, “Governing Terrorism Through Risk: Taking Precautions, (un)Knowing the Future”, *European Journal of International Relations* 2007, Cilt 13, Sayı 1, 89-115.

ve süreçlerden çok daha farklı sonuçların ortaya çıkabildiğini ortaya koymaktadırlar.⁷

Güvenikleştirme kuramı iddiasının açık ve anlaşılır olması sebebiyle güvenlik çalışanların sık başvurdukları bir kuramsal yaklaşım haline gelmiştir. Söz-edimi yoluyla güvenikleştirme ile pratik yoluyla güvenikleştirme yaklaşımları farklı vakaları incelemek üzere uygulanmış ve 2000li yılların başından bu yana oldukça geniş bir uygulamalı-literatür oluşmuştur. Hem Kopenhag Okulu hem de Paris Okulu mensupları çalışmalarının büyük çoğunluğunda kuramı uygulayarak geliştirmeyi tercih etmiş, sadece kuramı soyut olarak anlatan çalışmalar (*pure-theory*) daha az sayıda yapılmıştır. Güvenikleştirme kuramı Avrupa güvenliği, çevre güvenliği, toplum güvenliği⁸ gibi genel başlıklarda, güvenlik ve din ilişkisi,⁹ güvenlik ve terör ilişkisi,¹⁰ göç ve sınır güvenliği,¹¹ sağlık¹² ve dış politika¹³ gibi birçok temel konuyu incelemek için kullanılmıştır.

Güvenikleştirme kuramı Türkçe akademik yazında da özellikle 2010'dan sonra önemli bir yer bulmuştur. Uluslararası literatürü Türkçe

⁷ Wæver, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen”, 9; Bigo, “International Political Sociology”.

⁸ Wæver, “Securitisation and Desecuritisation”; Buzan, de Wilde, ve Wæver, *Security: A New Framework for analysis*; Nina Græger, “Environmental security?”, *Journal of Peace Research*, 1996, Cilt 33, Sayı 1, 109-116.

⁹ Carsten Bagge Laustsen ve Ole Wæver, “In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization”, *Millennium: Journal of International Studies*, 2000, Cilt 29, sayı 3, 705-39.

¹⁰ Aradau ve Van Munster, “Governing Terrorism Through Risk”; Bigo ve Tsoukala, *Terror, Insecurity and Liberty*.

¹¹ Jef Huysmans, “The European Union and the Securitization of Migration”, *JCMS: Journal of Common Market Studies* Cilt 38, sayı 5, 2000, 751-77.; Huysmans, *The Politics of Insecurity*; Paul Roe, “Securitization and minority rights: Conditions of desecuritization”, *Security Dialogue*, 2004, Cilt 35, Sayı 3, 279-294. ; Maggie Ibrahim, “The securitization of migration: A racial discourse”, *International Migration*, 2005, Cilt 43, Sayı 5, 163-187.; Christina Boswell, “Migration Control in Europe After 9/11: Explaining the Absence of Securitization”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 2007, Cilt 45, Sayı 3, 589-610.

¹² Stefan Elbe, “Should HIV/AIDS Be Securitized? The Ethical Dilemmas of Linking HIV/AIDS and Security”, *International Studies Quarterly*, 2006, Sayı 50, 119-144.

¹³ Pinar Bilgin, “‘Only Strong States Can Survive in Turkey’s Geography’: The uses of ‘geopolitical truths’ in Turkey”, *Political Geography*, 2017, Cilt 26, sayı 7, 740-56.

olarak tanıtan çalışmalar¹⁴ olduğu gibi, güvenikleştirme kuramını uygulamalı olarak çalışan birçok Türkçe makale yazılmıştır. Kuram bugüne kadar göç ve sınır güvenliği,¹⁵ Türkiye ve bölge ülkelerinin çeşitli güvenlik meseleleri¹⁶ ve enerji güvenliği, toplumsal güvenlik, Rusya/Ukrayna krizi gibi çeşitli güvenlik meselelerine uygulanmıştır.¹⁷

¹⁴ Başar Baysal ve Çağla Lülecı, “Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri* 2015, Cilt 11, sayı 22, 61-96.; Sinem Akgül-Açıkmeşe, “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2011, Cilt 8, Sayı 30, 43-73.

¹⁵ Gökay Özerim, “Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa’da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenikleştirilmesi”, *Uluslararası İlişkiler*, 2013, Cilt 10, Sayı 39, 105–130.; Gökay Özerim, “Avrupa’da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi Ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem Mi?”, *Ege Strategic Research Journal*, 2014, Cilt 5, sayı 1, 11–48; Önder Canveren ve Fulya Akgül Durakçay, “Macaristan Hükümetinin Gocmen Krizine Yönelik Soylemlerinin Analizi: Avrupa Supheçiligi ve Guvenliklestirmenin Bir Birlesimi”, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt 24, sayı 3, 857–876.; Bulent Şener, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2017, Cilt 6, Sayı 1, 01–31.; Sabiha Nur Meç, “Göçün Güvenikleştirilmesi: Almanya’da Aşırı Sağ Parti AfD’nin Yükselişi ve Suriyeli Mülteci Krizi”, *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, 2018, Sayı 8, 123–150.; Ahmet Türköz, “Avrupa Birliği’nin Entegre Sınır Yönetim Modeli”, *Türk İdare Dergisi*, 2018, Cilt 90, Sayı 487, 709–742.; Selin Türkes-Kılıç, “Avrupa Komşuluk Politikası’nda Uluslararası Göçün Güvenikleştirilmesi”, *MUKADDİME*, 2018, Sayı 9, 1-20.; Aslı Ilgıt ve Özge Çetiner, “Suriye Krizi Döneminde Avrupa’ya Yönelik Göçlerin Güvenikleştirilmesi: Avrupa Birliği Kurumlarının Söylemleri Kapsamında Bir İnceleme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2020, Cilt 18, Sayı 2, 493–533.

¹⁶ Alper Kaliber, “Türkiye’de Güvenikleştirilmiş Bir Alan Olarak Dış Politikayı Yeniden Düşünmek: Kıbrıs Örneği”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2005, Cilt 2, Sayı, 7, 31-60.; Gülden Özcan, “Revisiting National Security Discourse In Turkey With A View To Pacification: From Military Power To Police Power Onto Orchestration Of Labour Power”, *Moment Journal*, 2014, Cilt 1, Sayı 1, 37–55; Muhsin Baran ve Muzaffer Ercan Yılmaz, “Türkiye-İrak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) İlişkilerinde Güveniksizleştirmeler: 2008-2016 Arası Dönem”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, Cilt 3, Sayı 2, 341 - 361.; Tolga Demiryol, “The Role of Energy in Turkey-Russia Relations: Asymmetric Interdependence and its Limits”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2018, Cilt 17, Sayı 4, 1438–1455.; Arzu Al ve Nur Aslan,

Bu makale, güvenlikleştirme kuramının uluslararası literatürdeki temel tartışmalarını özetlemekte ve Türkiye’de yazılmış Türkçe güvenlikleştirme çalışmalarının genel bir haritasını çıkarmaktadır. Bunu yaparken alana yeni girecek olan araştırmacılar için Türkçe literatürdeki çeşitli sınırlılıkları tespit etmekte, uluslararası literatürün daha güncel olarak takip edilebilmesi için Türkçe literatürde geliştirilebilecek yönleri ve güvenlikleştirme yaklaşımının Türkçe literatürde az çalışılmış veya çalışılmamış yönlerini belirleyerek çeşitli ‘sektörel boşlukları’ ortaya koymayı amaçlamaktadır. Makale bu amaçlara yönelik olarak ilk kısımda Kopenhag Okulu’nun ‘söz edimi’ olarak güvenlikleştirme (*securitization*) ve güvenlikdışılaştırma (*desecuritization*) yaklaşımlarını ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. İkinci kısımda, Türkçe yazında kendisine neredeyse hiç yer bulamamış olan ancak uluslararası yazında Kopenhag Okulu’nun yaklaşımına en güçlü eleştirileri getiren Paris Okulu’nun güvenlik(siz)leştirme (*(in)securitization*) kuramı incelenmektedir. Üçüncü kısımda bu iki okulun çalışmalarında hangi araştırma yöntemlerinin tercih edildiği özetlenmektedir. Dördüncü kısımda ise, ilk üç kısımda ortaya koyulan kuramsal çerçeveye uygun olarak Türkçe güvenlikleştirme yazınının haritası çıkarılmakta ve yazındaki temel boşluklar ortaya koyulmaktadır.

“Transformation of Turkish Security Approach: Turkish – Iraqi Relations”, *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 2019, Cilt 7, Sayı 2, 493–515.

¹⁷ Göktürk Tuysuzoglu, “Karadeniz Havzası’ndaki Çatışma Gerçekliğinin Güvenlikleştirme Yaklaşımı Çerçevesinde Anlamlandırılması”, *Karadeniz Araştırmaları*, 2014, Sayı 41, 87–109; Kadir Zora, “Güvenlikleştirme: Hukuksal Meşruiyetten Siyasal Meşruiyete Evrilme ve Kopenhag Okulu”, *Selcuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, Cilt 23, Sayı 2, 111–126.; Göktürk Tuysuzoglu, “Toplumsal Kimliğe Dayalı Güvenlikleştirmelerin Siyasal Sorunlar Bağlamında İrdelenmesi: Belucistan Örneği”, *Güvenlik Stratejileri*, 2015, Cilt 11, Sayı 21, 39–87.; Selim Kurt, “Güvenlikleştirme Kuramı Açısından Rusya Federasyonu-Ukrayna Çatışmasını Anlamak”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2020, Cilt 75, Sayı 1, 1–30. ; Selim Kurt, “Dağlık Karabağ Sorunu’nun Güvenlikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2017, Cilt 6, Sayı 2, 1–22; Efe Sivis, “Enerji Politikalarında Denge Arayışı, ABD - Rusya ve Avrupa Birliği Üçgeni: TürkAkım Projesinin Belirleyici Faktörleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019, Cilt 23, Sayı 2, 1373–1388.

Makalenin sonuç kısmında Türkçe literatürde ortaya çıkan boşlukların nasıl doldurulabileceği ve alana yeni girecek olan araştırmacıların Türkçe literatüre hangi açılardan katkıda bulunabilecekleri değerlendirilmektedir.

1. Kopenhag Okulu: ‘Söz Edimi’ Olarak Güvenikleştirme

Kopenhag Okulu’nun kökenleri 1980li yıllarda Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü’nde bulunan bir grup araştırmacının güvenlik kavramının genişletilmesi – *widening* tartışmasının bir parçası olarak ürettikleri ve güvenlik kavramının tanımını yapmaya çalıştıkları çalışmalardan doğmuştur.¹⁸ O dönemde birçok çalışma güvenlik tanımının içerisine girebilecek veya giremeyecek unsurları tartışmıştır. Bir yandan güvenlik tanımının genişletilmesi gerektiğini öne süren Kopenhag Okulu, diğer yandan ise ‘güç’ ve ‘ulusal güvenlik’ kavramlarının da güvenlik ile ilişkisini çalışmıştır. Örneğin Buzan, ulusal güvenlik kavramının bir sosyal ve siyasal seferberlik aracı olarak muazzam bir güce sahip olduğunu öne sürmüştür, Kopenhag Okulu’nun benzer fikirlere sahip mensupları da ulusal güvenlik kavramının bir seferberlik aracı olarak nasıl kullanılabileceğini çalışmıştır.¹⁹

Wæver güvenlik kavramı ile ilgili geleneksel yaklaşımları incelerken güvenlik anlayışının iki yönde geliştiğini tespit edip, bu iki yönün her biri ile ilgili farklı değerlendirmeler sunmaktadır.²⁰ İlk olarak, geleneksel güvenlik çalışmalarında ‘güvenlik’ genellikle ‘verili’ ya da ‘dilden önce var olan’ olarak alınır. Güvenliği, söylemin dışında kendiliğinden var olan, verili bir olgu olarak almak yerine kavramın merkezine inmenin daha iyi olabileceğini ifade eden Wæver, güvenliğin bu kavramı kullananlar tarafından söz-edimi yoluyla yahut söylemle nasıl inşa edildiğini incelemek gerektiğini iddia etmektedir. Güvenlik

¹⁸ Pinar Bilgin, Ken Booth, ve R Wyn Jones, “Security studies: the next stage?”, *Naçao e Defesa (National Defence)*, 1998, Cilt 82, Sayı 99, 131–57.

¹⁹ Barry Buzan, “Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations”, *Journal of Peace Research*, 1984, Cilt 21, Sayı 2, 109-125.; Wæver, “Securitisation and Desecuritisation”; Wæver, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen”, 6–7.

²⁰ Wæver, “Securitisation and Desecuritisation”.

söylemle inşa edilir, kavram söylem yoluyla anlamını kazanır. Weaver'e göre geleneksel güvenlik anlayışının gelişiminin ikinci yönü ise kavramın tanımının genişletilmesi (*widening*) ve derinleştirilmesi (*deepening*) tartışmalarıdır. Waever, güvenliğin bu tartışmalar neticesinde 'her-şey-dâhil' bir kavram haline gelmekte olduğunu ifade etmektedir. Eleştirel kuramcılar güvenlik kavramının geleneksel tanımına ataklarını sürdürürken, sosyal hayatın 'çevre, göç, refah, insan hakları' gibi birçok yönü güvenlik alanının içerisine girmektedir. Eğer güvenliğin referans nesnesi (güvenliği sağlanacak olan şey) 'birey' olarak alınırsa, her konu kolaylıkla güvenliğe yönelik potansiyel bir tehdit olarak tanımlanabilir. Buna ek olarak, temel sosyal düzen sağlayıcı kurum 'devlet' olduğu için birçok yeni konunun eklenmesi suretiyle genişletilmiş olan bir güvenlik ajandasında yer alan problemlerle baş etme konusunda devlete çok önemli bir rol verilmiş olur. Devletin problemlerle baş etme kabiliyetine yönelik vurgunun artması ise bir gelişme olarak görülmeyebilir, devletin güvenlik sağlayıcı olarak artan rolü istenen sonuçları doğurmayabilir.²¹

Kopenhag Okulu mensupları güvenliğin referans nesnesi olarak 'devlet'in alınmasını sorunsallaştırmazlar. Yaptıkları çalışmalar kimin güvenliğinin sağlanacağı tartışmasından daha çok güvenliğe yönelik tehditlerin neler olduğu, nasıl tanımlandığı veya nasıl inşa edildiği ile ilgilidir. Waever de güvenliği sağlanacak referans nesnesinin ne olduğunu tartışmak yerine herhangi bir konunun nasıl bir güvenlik konusu haline geldiğini tartışır.²² Çoğunlukla devletin egemenliğini tehdit eden veya egemenliğin 'altını oyma' potansiyeline sahip olan gelişmelerin tehdit olarak kabul edilip güvenlik ajandasına dâhil edildiğini gözlemlemektedir. Konu böyle anlaşıldığında ise, böylesi bir tehdidin var olması devlete kendisini o tehdiye karşı savunmak için 'meşru hak' vermektedir. Tehditlerin çoğunlukla tehdit altında olan özneler tarafından tanımlandığı gerçeği değerlendirildiğinde, güvenlik kavramı tanımı itibariyle devleti yönetenlere (devlet elitlerine) hangi

²¹ A.g.e.

²² Waever, "Aberystwyth, Paris, Copenhagen".

tehdidin ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olduğunu belirleme imkânı vermektedir. Bu şekilde değerlendirildiğinde, bir mesele devlet elitleri tarafından ‘güvenlik meselesi’ olarak nitelendirildiğinde güvenlik alanına girmeye başlar, o alana söz-edim yoluyla sokulmadan önce, verili olarak, önceden güvenlik meselesi halinde olmayabilirler. Güvenlik bir ‘söz-edimi’dir. İfade edildiği anda ortaya çıkar. Çeşitli aktörler (çoğunlukla devlet elitleri) güvenlik ifadesini kullanarak söz-edim yoluyla güvenikleştirme girişiminde bulunmuş olurlar.²³

Söz edimi ile ilgili dilbilimi çalışmalarından²⁴ da etkilenen Waever ‘söz edimi yoluyla güvenikleştirme’ kuramını ortaya koymuştur. Güvenikleştirme, herhangi bir konunun, belirli bir referans nesnesine yönelik tehdit olduğundan söz edilmesi yoluyla yapılmaktadır. Bu söz edimi sayesinde harekete geçmesi hedeflenen kitle referans nesnesine yönelik tehdide karşı harekete geçirilmeye çalışılır. Güvenlik kavramının muhteviyatı bakımından her zaman ‘olumlu’ bir kavram olmayabileceğini öne süren Kopenhag Okulu, daha fazla güvenliğin daha iyi olacağı düşüncesine karşı da şüpheli yaklaşmaktadır. Güvenliği azami düzeye çıkarmak her zaman tercih edilebilir sonuçlara yol açmayabilir. Güvenliğe yapılan aşırı vurgu ‘ilerleyici’ bir dönüşümün önünde bir engel olabilir. Dolayısıyla belirli meseleleri söz edimi yoluyla güvenikleştiren aktörler demokratik olmayan veya tercih edilmeyebilecek sonuçların doğmasını önlemek için, ‘söz-edimi’ yoluyla yaptıkları güvenikleştirmeyi sınırlandırmalıdır.²⁵ Güvenikleştirme, meselelerin ‘ilerleyici değişimini’ ve çözümünü sağlamak için tercih edilen veya tavsiye edilen bir yaklaşımdır.

‘Söz edimi’ ile herhangi bir güvenlik-dışı konu (göç, çevre, din, ekonomi... vs.) kolaylıkla güvenlik alanının içerisine taşınabilir. Bu durum ise, özellikle uzun vadede, olumlu bir gelişme olmayabilir.

²³ A.g.e., s. 8–9.

²⁴ John Langshaw Austin, *How to Do Things with Words*, M. Sbisà ve J.O. Urmson (ed.), 2. baskı, Oxford University Press, Oxford, 1962.; John Searle, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969.

²⁵ Waever, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen”, s. 7–9.

Herhangi bir mesele devlet elitleri onu güvenlik meselesi olarak tanımladıklarında güvenlik alanı içerisine girebilir. Bu kabiliyet ise devlet gücünü elinde tutanların güvenlikleştirilmiş meselelerle mücadele etmek amacıyla özel yetkiler ve sıra dışı önlemler almak için konuları güvenlikleştirmelerine sebep olabilir. Siyasetin işleyişi düşünüldüğünde, bu durum kolaylıkla kaçınılabilecek ve önlenebilecek bir durum değildir.²⁶ Güvenlik, kavram olarak oldukça yüksek bir etkiye sahip olduğu için bir konu güvenlik meselesi haline getirildiğinde o konu ile ilgilenmek için özel bir siyaset türü ya da siyaset-üstü bir yaklaşım geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkar. Siyaset bu şekilde incelendiğinde ise belirli siyaset-dışı (*non-politicized*) konuların önce siyaset alanına çekilerek siyasileştirildiği (*politicized*), ardından ise siyaset alından siyaset üstü bir alan olan güvenlik alanına çekilerek güvenlikleştirilmiş (*securitized*) bir konu hâline getirildiği geniş bir yelpaze oluşturulabilir.²⁷ Konuların bu yelpazenin neresinde duracağını ise çoğunlukla devlet elitleri belirlemeye çalışır. Devlet elitleri tarafından başarılı bir şekilde güvenlikleştirilmiş meseleler, kolayca normal (demokratik) siyasetten çıkarılarak güvenlik alanına eklenir ve devlet elitleri güvenliği sağlamak için ihtiyaç duyulan her türlü yöneme başvurabilme yetkisini elde etmiş olurlar.

Kopenhag okulu tarafından güvenlikleştirmenin bir ‘söz-edim’ olarak tanımlanması, her konunun güvenlik yaftası vurulduğu anda başarılı bir şekilde güvenlikleştirilmiş olduğunu iddia ettiklerini düşündürmemelidir. Güvenlikleştirme sosyal ve özneler-arası (*intersubjective*) bir süreçtir ve bu süreç ‘söz-edim’ yapıldığı anda otomatik olarak işlemez.²⁸ Güvenlikleştirme sürecinin başarılı olarak tamamlanıp tamamlanmayacağı güvenlikleştirme girişiminde bulunan

²⁶ Wæver, “Securitisation and Desecuritisation”.

²⁷ Buzan, de Wilde, ve Wæver, *Security: A New Framework for analysis*, 23; Barry Buzan ve Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 214.

²⁸ Rita Taureck, “Securitization theory and securitization studies”, *Journal of International Relations and Development*, 2006, Cilt 9, Sayı 1, 53-61, s. 54.

birimin (güvenikleştiren aktör- *securitizing actor*) dinleyicilerini/ izleyicilerini (*audience*) bir tehdidin var olduğuna dair ikna etme gücü ve imkânlarına bağlıdır. Güvenikleştirme, güvenikleştiren aktör ile dinleyiciler arasında gerçekleşen bir özneler-arası tehdit inşası süreci olarak değerlendirilmelidir.

‘Güvenikleştirmeyi kim yapar?’ sorusuna güvenikleştirme kuramını ortaya koyan tüm çalışmalarda tek bir birim veya grup işaret edilerek cevap verilmediği görülmektedir. Teoride, herhangi bir birim veya grup güvenikleştirme sürecini başlatabilir. Ancak, pratikte Kopenhag okulunun güvenikleştirme sürecinin genelde devlet elitleri tarafından başlatıldığını kabul ettiği söylenebilir.²⁹ Güvenikleştirme kuramı teoride prensip olarak herhangi birisinin güvenikleştirme girişiminde bulunabilmesine açık olmasına rağmen, pratikte en sık karşılaşılan güvenikleştirici aktörler “Siyasi liderler, bürokrasiler, hükümetler, lobi örgütleri, ve baskı gruplarıdır”.³⁰

Bir meselenin güvenlik alanına dâhil edilmesi mümkün olduğu gibi güvenlik alanının dışına çıkarılması da mümkündür. Hatta, Kopenhag Okulu’nun mensupları belirli durumlarda güvenlikdışlaştırmanın daha iyi bir seçenek olacağını değerlendirilmesi gerektiğini belirtirler. Meseleleri, güvenlik çerçevesinde çözmenin zorlaşması dolayısıyla, güvenikleştirmeye karşı eleştirel yaklaşırlar.³¹ Güvenlik çalışmaları alanında yaygın olarak kabul edilen yaklaşımın aksine, ‘güvenlik’ kavramının negatif yönüne vurgu yaparlar. Çünkü bir konu güvenikleştirildiğinde, güvenliğe yönelik tehdit olarak inşa edilen o konuyu ele almak için olağanüstü önlemlere başvurulur ve bu durum meselenin çözümüne dair ilerleyici bir dönüşümün önüne geçer. Waever

²⁹ A.g.e., s. 54–55; Waever, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen New”, s. 13–14.

³⁰ Buzan, de Wilde, ve Waever, *Security: A New Framework for analysis*, s. 40–41; Buzan ve Hansen, *Evolution of International Security Studies*, s. 232.

³¹ Waever, “Insecurity, Security, and asecurity in the West European non-war community”; Waever, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen New ‘Schools’ in Security Theory and their Origins between Core and Periphery”, s. 13–14; Buzan, de Wilde, ve Waever, *Security: A New Framework for analysis*, s. 28–30.

soğuk savaş döneminde Avrupa'yı konu aldığı çalışmasında bunu ayrıntılı incelemektedir. Soğuk Savaş döneminde değişim isteyen aktörlerin güvenikleştirici söz-edimi başarısızlığa uğratarak (*speech-act failure*), güvenlikdışlaştırma girişiminde bulunduğunu iddia etmektedir.³²

Waever güvenlikdışlaştırmanın, konuları basitçe 'önlemlerimizi aldığımız ve hazırlıklı olduğumuz tehditler' kategorisine çekmek olmadığını, konuları tehdit ve tehdiye karşı savunma düzleminden tamamen çıkarmak anlamına geldiğini ifade etmiştir. Böylece, güvenlik alanına alındığı için çözümsüzleşen konular, güvenlik alanından günlük kamusal alana çıkarılmış ve olağanüstü siyaset sürecinden normal siyaset sürecine çekilmiş olacaktır.³³ Kopenhag Okulu'nun, güvenikleştirme süreçlerinin nasıl çalıştığını incelerken, güvenikleştirilmiş meselelerin çözümsüzlüğü dolayısıyla çözümün sağlanabilmesinin mümkünse konuların güvenlikdışlaştırması yoluyla sağlanabileceğini öne sürdüğünü söyleyebiliriz. Daha fazla 'güvenlik' her zaman daha yararlı sonuçlar doğurmaz.

Birçok akademik çalışmada olduğu gibi Kopenhag Okulu'nun 'söz-edimi olarak güvenikleştirme' yaklaşımı da literatürde çalışılmış ve eleştirilmiştir. Kopenhag okulunun güvenikleştirme kuramının 'sosyolojik olarak ispatlanamaz',³⁴ birçok tartışılabilir varsayım içeren³⁵, en iyi ihtimalle ahlaken karmaşık, en kötü ihtimalle siyaseten sorumsuz³⁶ olduğunu iddia eden çalışmalar vardır.³⁷ Kopenhag Okulu'nun söz edimi

³² Wæver, "Securitisation and Desecuritisation".

³³ Waever, "Aberystwyth, Paris, Copenhagen", s. 14.

³⁴ McSweeney, "Durkheim and the Copenhagen school: a response to Buzan and Waever".

³⁵ Knudsen, "Post-Copenhagen Security Studies: Desecuritizing Securitization", s. 14.

³⁶ Johan Eriksson, "Observers or Advocates?", *Cooperation and Conflict*, 1999, Cilt 34, sayı 3, 311-330.

³⁷ Michael C. Williams, "Words, images, enemies: Securitization and international politics", *International Studies Quarterly*, 2003, Cilt 43, Sayı 4, 511-531.; Claudia Aradau, "Security and the democratic scene: desecuritization and emancipation", *Journal of International Relations and Development*, 2004, Cilt 7, sayı 4, 388-413.; Thierry Balzacq, "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", *European Journal of International Relations*, 2005, Cilt 11, Sayı 2, 171-201; Thierry Balzacq, "The Policy Tools

olarak güvenikleştirme yaklaşımına getirilen güçlü eleştirilerden birisi de Paris Okulu’nun pratik olarak güvenikleştirme yaklaşımıdır.

2. Paris Okulu: ‘Pratik’ Olarak Güvenlik(siz)leştirme

Paris Okulu düşünürlerinin temel araştırmaları siyaset sosyolojisinden etkilenmiştir. Güvenikleştirme ile ilgili çalışmalarında çeşitli bürokratik kurumların rutin davranışlarını incelemiş ve güvenikleştirme çalışmak üzere özgün bir yöntem ortaya koymuşlardır. Türkiye’deki güvenikleştirme çalışmalarında çok sık karşımıza çıkmayan Paris Okulu’nun, özellikle güvenliği sağlamakla yükümlü devlet organlarının günlük rutin pratiklerini incelemeye odaklanan yaklaşımları uluslararası literatürde önemli bir yere sahiptir ve bu yaklaşım güvenlik yazınında birçok çalışmada da kullanılmaktadır.³⁸ Paris Okulu, çalışmalarının köklerini Uluslararası İlişkiler disiplininin değil siyaset teorisinden ve özellikle de Avrupa’nın sınır yönetimi ve göç sosyolojisi çalışmalarından almaktadır. Bu okulun yaklaşımını benimseyen çalışmalara göre güvenikleştirme sadece devlet elitlerinin söylemleri ile yapılmaz. Güvenikleştirme polis, sahada görevli memurlar ve güvenlik ile ilgili diğer birimlerin pratikleri sonucunda ortaya çıkar. İlgili kurumların günlük rutin pratiklerini incelemeyen yapılan bir güvenikleştirme analizi eksik kalır veya sahada olanı görmekte başarısız olur.

of Securitization: Information Exchange, EU Foreign and Interior Policies*”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 2007, Cilt 46, Sayı 1, 75–100.; Mark B. Salter, “Securitization and desecuritization: A dramaturgical analysis of the Canadian Air Transport Security Authority”, *Journal of International Relations and Development*, 2008, Cilt 11, Sayı 4, 321-349.; Holger Stritzel, “Towards a theory of securitization: Copenhagen and beyond”, *European Journal of International Relations*, 2007, Cilt 13, Sayı 3, 357-383.

³⁸ Didier Bigo ve R. B.J. Walker, “Political sociology and the problem of the international”, *Millennium: Journal of International Studies*, 2007, Cilt 35, Sayı 3, 725–739.; Bigo ve Tsoukala, *Terror, Insecurity and Liberty*; Bigo, “International Political Sociology”, 2008; Guild, *Controlling Frontiers*; Huysmans, *The Politics of Insecurity*; Aradau ve Van Munster, “Governing Terrorism Through Risk: Taking Precautions, (un)Knowing the Future”.

Bigo, bu yaklaşımı kullanarak yaptığı çalışmalarda güvenlik(siz)lik ((*in*)security) kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Bu kavramı da sahadaki uygulamalarıyla ‘güvenlikleştirme’ sürecine dâhil olanların, uyguladıkları pratiklerin hangi sonuçları doğurduğunun farkında olmadıklarını vurgulamak için kullanmaktadır. Sahada uygulanan pratiklerin sonucu, bu pratikleri uygulayan aktörlerin kimin güvenliğinin daha önemli olduğunu tanımlamak için birbirleri ile yaptıkları mücadeleye göre şekillenmektedir³⁹. Bu süreç bir gelişmenin ne kadar güvelik(siz) olduğunun vurgulanması sonucunu da getirebilmektedir. Güvenlik, güvensiz olma durumunun zıttıdır. Güvensizlik, mevcut (veya ‘mevcut’ olarak inşa edilmiş) bir tehditten kaynaklandığı ifade edildiğinde, güvenlik bu tehditle mücadele etmek anlamını alır. Örneğin Kopenhag Okulu’nun açıklamasına göre başarılı bir güvenlikleştirme (*successful securitization*) girişimi, tehdit olarak inşa edilmiş bir meseleye karşı olağanüstü önlemler alınması sonucunu doğurur. Ancak bu önlemlerin alınması ve uygulanıyor olması tehdidin ortadan kaldırılması sonucunu doğurmuş olmaz. Bu durumda, herhangi bir gelişmenin ‘güvenleştirilmesi’ girişimi, aslında o meselenin güvelik(siz)liğinin vurgulanması ve ortaya çıkarılması sonucunu doğurur. Farklı bir ifadeyle, bir meselenin güvenleştirilmesi girişimi sonucunda tehdit ortadan kalkmış olmak yerine ortaya çıkarılmış olacağı için, bir meseleyi ‘güvenleştiren’ aktör de aslında o meselenin güvenlik(siz)liğini (*insecurityness*) ortaya koymuş olur. Dolayısıyla süreci güvenlikleştirme olarak değil güvenlik(siz)leştirme olarak adlandırmak daha doğrudur.⁴⁰ Öte yandan, güvenlik ve güvenlik(siz)lik her zaman aynı anda var olurlar. Güvenlik pratikleri bazıları için daha fazla güvenlik sağlıyor olsa dahi, bu güvenlik sağlama pratikleri başkaları için güvenlik(siz)lik durumu oluşturur. Bu bakımdan güvenlik pratikleri sonucunda herkes için, aynı anda mutlak güvenlik durumunun oluşması mümkün değildir.⁴¹

³⁹ Bigo, “International Political Sociology”, 2008, s. 124.

⁴⁰ A.g.e., s. 124–25.

⁴¹ Didier Bigo, “International Political Sociology”, s. 125–126.

Paris Okulu güvenlik(siz)leştirmenin devlet elitlerinin giriştiği istisnai durumlar olarak algılanmaması gerektiğini, aksine, bu sürecin güvenlik ile ilgilenen devlet organlarının ‘günlük pratikleri’nin içinde incelenmesi gerektiğini vurgular.⁴² Elbette, buradan ‘söz-edim yoluyla güvenlikleştirme’nin Paris Okulu tarafından tamamen önemsizleştirildiği sonucunu da çıkarmamak gerekir. Bigo’nun da ifade ettiği üzere: “Güvenlik(siz)leştirme sürecinde söz-edimin merkezi bir rolü vardır, ancak güvenlik(siz)leştirmeyi sadece siyaset profesyonelleri tarafından ilan edilen istisnai bir ana sıkıştırmamak gerekir.”⁴³ Örneğin, 11 Eylül saldırıları sonucunda Avrupa’da ortaya çıkan liberal olmayan uygulamalar “bir ana planı takip eden siyaset profesyonellerinin istisnai bir kararı” sonucunda ortaya çıkmamıştır.⁴⁴ Farklı bir ifadeyle, o dönemde girişilen güvenlik(siz)leştirme süreci devlet elitlerinin planladığı ve söz-edim yoluyla ortaya koyduğu terörün güvenlikleştirilmesi sonucunda ortaya çıkmamıştır. O dönemde ortaya çıkan güveniksizlik “İç siyasetçiler ile AB düzeyindeki siyasetçiler, polis ve istihbarat görevlileri, askerî personel, güvenlik uzmanları, gazeteciler ve sivil toplum görevlileri”nin risk yönetimi konusundaki uygulamalarının birbirleri ile etkileşimi sonucunda doğmuştur.⁴⁵

Bigo’nun çalışmalarında pratiklere ve rutinlere yönelik ilgi beraberinde risk yönetimine yönelik ilgiyi de getirmiştir. Güvenlik profesyonellerinin gelecekte ortaya çıkabilecek tehlikeleri önlemek için yaptıkları ön-alıcı pratikler de çalışmıştır.⁴⁶ Güvenlik profesyonelleri gelecekte ortaya çıkabilecek muhtemel riskleri önleyebilmek adına birtakım değerlendirmeler yapmakta ve buna bağlı olarak bağlayıcı birtakım kararlar alabilmektedir. Güvenlik pratikleri uygulanırken, ilgili birimler ‘söz-edim’ yoluyla güvenlikleştirmeye başvurma ihtiyacı

⁴² Bigo ve Tsoukala, *Terror, Insecurity and Liberty*.

⁴³ Bigo, “International Political Sociology”, 2008, s. 124.

⁴⁴ Bigo ve Tsoukala, *Terror, Insecurity and Liberty*, s. 3–4.

⁴⁵ A.g.e.

⁴⁶ Aradau ve Van Munster, “Governing Terrorism Through Risk: Taking Precautions, (un)Knowing the Future”, s. 90.

duymadan, doğrudan uygulama sırasında aldıkları kararlar yoluyla da güvenlik(siz)leştirme yapmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, doğrudan pratikleri yoluyla güvenlik(siz)leştirme yapmış olurlar. Ayrıca, siyaset yapım sürecinin aksine, güvenlik profesyonellerinin bu güvenlik(siz)leştirme pratiklerini uygularken birinci öncelikleri siyasi meşruiyet elde etmek de değildir. Bu profesyoneller uygulama anında siyasi meşruiyetten daha çok, tabi oldukları ilgili güvenlik kurumunun öncelikleri ve talimatlarını dikkate alırlar.⁴⁷ Sahada güvenliği sağlamak ile görevli olan bu güvenlik birimleri (örneğin, güvenlik uzmanları, polis kuvvetleri, sınır görevlileri, istihbarat görevlileri... gibi) görev sahalarını ve yetki alanlarını farklı konu başlıklarını da ekleyerek genişletmeye meyilli olabilirler. Kullandıkları teknolojileri ve yaptıkları uygulamaları farklı politika alanlarına da ihraç etme yönelimi gösterebilirler.⁴⁸

Göç yönetimi örneğinde, güvenlik birimleri uyguladıkları polislik faaliyetleri ve gözetim yöntemleri ile güvenlikleştirme yapmaktadır. Göç yönetimi emniyet ve ilgili asayiş birimleri tarafından düzenlenen ve idare edilen bir hal aldığına göç meselesi de güvenlikleştirilmiş olur.⁴⁹ Çünkü emniyet ve asayiş birimleri görev alanları itibarıyla hangi meselenin 'güvenlik(siz)' olduğu bilgisini üretme imkânına sahiptirler. Belirli konuları tehdit olarak sunma ve o tehditlere karşı mücadele edilmesi için çeşitli yöntemler önerme kabiliyetini de kullanırlar. Huysmans, AB'nin göç meselesi karşısındaki tutumunu incelediği çalışmada AB düzeyinde belirlenen politikalarda 'sığınmacılık' konusu bir insan hakkı olarak değerlendirilip bu konunun insan hakları çerçevesinde ele alınması tavsiye edilmiş olmasına rağmen, sadece güvenlik birimlerinin pratikleri yoluyla "göçmen, sığınmacı ve mültecilerin" bir güvenlik sorunu haline dönüştürüldüğünü anlatmıştır.⁵⁰

⁴⁷ Boswell, "Migration Control in Europe After 9/11: Explaining the Absence of Securitization", s. 592.

⁴⁸ Boswell, "Migration Control in Europe After 9/11: Explaining the Absence of Securitization".

⁴⁹ Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration", s. 757.

⁵⁰ A.g.e.; Huysmans, *The Politics of Insecurity*.

Waever’in teorisine benzer şekilde, Paris Okulu da güvenlik(siz)liğin siyasi ve sosyal inşasına vurgu yapmakta ancak sürecin işleyişine dair farklı bir açıklama sunmaktadır. Bu konudaki temel iddia, ‘söz-edim’in güvenlikleştirme sürecinde etkili olduğu ancak tek başına belirleyici olmadığıdır. Paris Okulu’na göre ‘söz edim’ler güvenliğe dair kendilerine özgü tanımları olan, farklı yetki ve meşruiyet kaynaklarına sahip aktörlerin birbirileri ile giriştikleri mücadelenin bir sonucudur. O halde, güvenlik(siz)leştirme (bir tehdidin inşası ve bu tehdide olağanüstü önlemlerle yanıt verilmesi) süreci farklı baskın aktörlerin söz edimleri ve güvenlik birimlerinin pratiklerinin tümünün birbirleri ile stratejik etkileşiminin bir sonucu olarak tanımlanabilir. Böyle bir durumda da “güvenlik(siz)leştirme girişimini kim yapıyor? Hangi şartlar altında, kime yönelik olarak ve hangi sonuçları doğuracak şekilde yapıyor?” soruları büyük önem kazanmaktadır.⁵¹

Bigo’nun sorduğu bu sorulara Kopenhag Okulu’nun yanıtını yukarıda belirtmiştik. Tekrar özetlemek gerekirse Kopenhag Okulu çeşitli gelişmelerin genellikle devletin egemenliğinin altını oyma potansiyeline sahip oldukları zaman güvenlik tehdidi olarak algılandıklarını belirtmiştir. Özellikle Waever’e göre güvenliğin referans nesnesi genellikle devlet’tir ve herhangi bir gelişmenin ‘varoluşsal bir tehdit’ veya ‘beka’ya yönelik bir tehdit’ olarak tanımlanması sürecini de devlet elitleri başlatır. Güvenlikleştirme girişimini devlet elitleri yapar. Eğer güvenlikleştirme girişimi başarılı olursa, yani dinleyici kitle olan kamu nezdinde devlet elitlerinin sundukları ‘varoluşsal’ tehdit kabul edilirse, tehdit olarak sunulan konu normal politika alanının dışına çıkarılarak güvenlik alanına taşınır. Güvenlik alanına dâhil edilen ‘olağanüstü’leşmiş konularla da ‘olağanüstü yöntemler’ ile mücadele edilir.⁵² Paris Okulu bu sorulara verdikleri yanıtlar bakımından Kopenhag Okulu’ndan ayrılır. Güvenlik(siz)leştirme süreci sadece devlet elitlerinin bir konuyu güvenlik alanına taşıma girişimleri ile yapılmaz. Güvenlik(siz)leştirici aktör tanımını daha geniş tutan Paris Okulu,

⁵¹ Bigo, “International Political Sociology”, 2008, s. 125.

⁵² Wæver, “Securitisation and Desecuritisation”.

güvenliğin idaresinde görev alan birimlerdeki güvenlik profesyonellerinin, risk yönetimi sürecinde görev alan özel birimlerin ve bu süreci takip eden izleyen toplumun ‘söz edim’ yoluyla güvenikleştirmenin zeminini hazırladığını ve neyin ‘varoluşsal’ bir tehdit olarak tanımlanacağını karşılıklı etkileşimleri yoluyla birlikte inşa ettiklerini iddia eder.⁵³ Bu noktada, Paris Okulu’nun yukarıda belirttiğimiz ilk soruya net bir şekilde ‘güvenikleştirici aktör budur’ gibi bir yanıt vermediğini, bu sorunun her bir güvenlik(siz)leştirme vakasında farklı olduğunu iddia ettiğini belirtmek gerekir. Paris Okulu’nun güvenlik(siz)leştirme kuramını uygulayan çalışmaların, inceledikleri vakalarda Paris Okulu’nun bu süreci birden fazla aktörün hem ‘söz-edim’ hem de ‘pratikleri’ yoluyla dâhil olduğu ve birbirleriyle bir tür stratejik etkileşim halinde olduğu bir alan (*field*) olarak gördüğünü gözden kaçırmamaları gerekir. Paris Okulu güvenikleştirmenin kapsamlı bir biçimde incelenebilmesi için sadece ‘söz-edim’e bakmanın yeterli olmayacağını, güvenlik(siz)leştirme sürecinin farklı aktörlerin risk yönetimi sürecindeki uygulamalarının ve birbirleri ile olan stratejik etkileşimlerinin de etkili olduğu ‘dinamik’ bir alan olarak incelenmesi gerektiğini iddia eder.

3. Güvenikleştirme Çalışmalarında Yöntem

Güvenikleştirme kuramı her iki okulun yaklaşımında da ampirik uygulamalar ile geliştirilmiştir. Bu yönüyle, kuramı kullananların öne sürdükleri iddiaları ispatlamak üzere güvenikleştiren aktörleri, güvenikleştirme sürecinin aşamalarını ve güvenikleştirme süreçlerinin sonuçlarını bir arada inceledikleri birçok çalışma ortaya çıkmıştır. Uluslararası yazında, Kopenhag okulunun güvenikleştirme yaklaşımını uygulayan çalışmalarda çoğunlukla birkaç aşama izlenmektedir. Söz edimi yoluyla güvenikleştirme kuramının uygulamasında öncelikle (1) güvenikleştirildiği düşünülen bir konu/vaka tespit edilir. Ardından (2) güvenikleştirilen mesele ve (3) güvenikleştirme sürecinde yer alan aktörler belirlenir. Ardından, (4) güvenikleştirme girişimi (söz-edim)

⁵³ Bigo ve Tsoukala, *Terror, Insecurity and Liberty*; Bigo, “International Political Sociology”, 2008, s. 122.

ve güvenikleştirme sürecinin başlatılmasını kolaylaştırıcı koşullar (*facilitating conditions*) değerlendirilir. Kolaylaştırıcı koşulların tartışılmasında söz-eylem’in nasıl yapıldığı, güvenikleştiren aktörün siyasi gücü/pozisyonu, içerisinde bulunulan dönemin şartları, tehdit olarak sunulan konunun tarihsel arkaplanı gibi güvenikleştirme girişiminin yapıldığı ve girişimin başarılı olmasını kolaylaştıracak bağlamın değerlendirmesi yapılır. Bu 4 adımın incelenmesinin ardından (5) güvenikleştirme girişiminin başarılı (*successful securitization*) olup olmadığının da değerlendirilmesi gerekir.⁵⁴

Güvenikleştirme girişimin başarılı olup olmadığının incelenmesi için dinleyici kitlenin (kamuoyunun) konu hakkındaki değerlendirmeleri veya güvenikleştirme girişimin siyaseten doğurduğu sonuçlar incelenerek güvenikleştirme analizi tamamlanır. Kopenhag okulunun uygulamalarında ele alınan vakaya göre son aşama olarak (6) güvenlikdışılaştırma (*de-securitization*) çalışanlar da vardır. Güvenlikdışılaştırma çalışanların da konunun güvenlik alanından normal güvenlik-dışı alana nasıl çekildiğini de gözlemlemeleri gerekir. Bu incelemelerde en sık kullanılan yöntemlerden birisi güvenikleştirici aktör olduğu düşünülen aktörlerin konuşmalarının içerik veya söylem analizi incelenmesidir.

Paris okulunun ‘Pratikler yoluyla güvenlik(siz)leştirme’ yaklaşımının Kopenhag Okulundan farklı olarak doğrudan ele alınan konu ile ilgili uygulamalara odaklanarak geliştiği ve bir bakıma kuramdan uygulamaya değil, uygulamadan kurama dönüştüğü ifade edilebilir. Örneğin göç ve güvenlik ilişkisini inceleyen Paris okulu çalışmaları Avrupa Birliği’nin sınır yönetimi pratiklerini incelerken güvenlik sağlamak adına sınırdaki uygulanan mikro-pratikler (görevlilerin uygulamaları) aracılığıyla göçmenlerin varlığının nasıl bir güvenlik tehdidi haline getirildiğini çalışırlar. Bu açıdan incelendiğinde Paris Okulu’nun yaklaşımını kullanan çalışmalarda (1) güvenlik meselesine

⁵⁴ Matt McDonald, “Constructivisms”, Paul D. Williams (ed.), *Security studies: An introduction*, Routledge, Londra, 2012, 63–76.

dönüşen konu ve öznel (2) güvenlik(siz)leştirme pratiklerinin uygulandığı bağlamı oluşturan politikalar (Ör. AB sınır yönetim politikaları), (3) süreçte yer alan aktörler (devlet organları, diğer kurum ve kuruluşların mensupları), (4) sahada görevli aktörlerin (güvenlik profesyonellerinin) uyguladıkları güvenlik(siz)lik oluşturan pratikler ve (5) sürecin sonunda oluşan güvenlik(siz)lik incelenir. Güvenlik(siz)leştirme bahsettiğimiz tüm unsurların birbiri ile olan etkileşimi sonucunda, durağan olmayan, hareketli bir sürecin derinlemesine incelenmesini gerektirir. Paris Okulu'nun çalışmalarında incelenen her güvenlik(siz)leştirme vakasının nev-i şahsına münhasır özellikleri vardır. Güvenlik(siz)leştirme yaklaşımını uygulayan çalışmalarda, güvenlik(siz)leştirme süreci genellikle sahada görevli güvenlik profesyonelleri ve güvenlik(siz)leştirme pratiklerinden etkilendiği düşünülen öznel ile mülakatlar yapılarak ve sahadaki uygulamalar gözlemlenerek incelenir.

Güvenlikleştirme yaklaşımı uluslararası alanda olduğu gibi Türkiye'de de birçok araştırma makalesinde uygulanmıştır. Kuramın çok tercih edilmesinin kuramın ilk çıktığı dönemden bu yana çoğunlukla ampirik uygulamalarla geliştirilmiş olması ile yakından ilgili olduğu iddia edilebilir. Hem güvenlikleştirme hem de güvenlik(siz)leştirme yaklaşımlarının oluşturulma ve geliştirilmesinin seyri kuramın iddialarının ve bu iddiaların ispatlanması için izlenecek olan yolun açıkça ortaya koyulmasını gerektirmektedir. Kuram, çalışmaların tamamına yakınında soyut iddialardan değil, ampirik uygulamalardan ve gözlemlerden yola çıkılarak hem geliştirilmiş ve hem de eleştirilmiştir. Ampirik ve uygulamaya dayalı örneklerin çok olması, her makalenin aynı zamanda kuramı uygulamak isteyen diğer yazarlara da yol gösterici olması açısından önemlidir.

Ampirik uygulamalar ile geliştirilmiş olmasının yanı sıra kuramın iddialarının da kolay anlaşılır ve esnek olması muhtemelen bu kuramın birçok çalışmada 'kuramsal çerçeve' olarak değerlendirilebileceğini düşündürmektedir. Herhangi bir konunun söylem veya eylemler yoluyla bir güvenlik meselesi ve bir tehdit olarak inşa edilebilecek olduğu iddiası oldukça geniş kapsamlı bir iddiadır. Bu açıdan genel anlamda 'güvenlik' ile ilgili herhangi bir konuyu çalışmak isteyen her yazarın bu yaklaşımı kuramsal çerçeve olarak alabileceği söylenebilir.

Ancak, kuramın iddiasının bu esnek yapısı, yönetsel olarak da çok esnek olduğunu düşündürmemelidir. Ampirik uygulamaya dayalı, esnek ve geniş kapsamlı varsayımlara sahip olan Güvenlikleştirme kuramı, birçok benzer kuramda olduğu gibi iddialarının da açıkça ve somut verilerle desteklenerek ispatlanmasını gerektirmektedir.

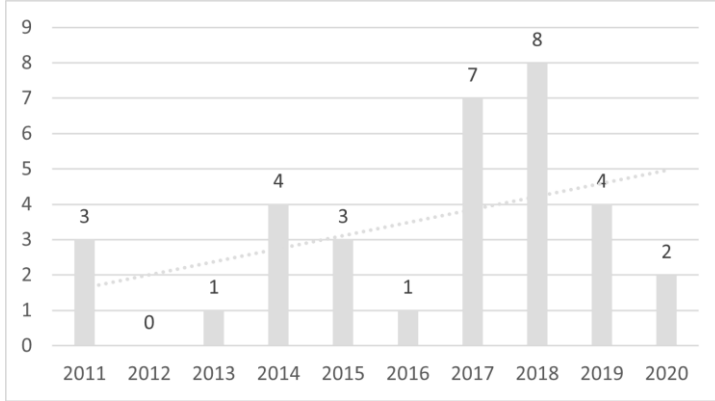
Kuramın iddiasının temelini oluşturan, herhangi bir konunun söz edim veya pratikler yoluyla güvenlikleştirilebileceği varsayımı, kuramı ortaya koyan çalışmalarda izlenen, yukarıda bahsettiğimiz adımlar izlenmediği sürece ispatlanmamakta ve anlamını yitirmektedir. Örneğin, bir konunun söz edim yoluyla güvenlikleştirilebileceği varsayımı, Kopenhag Okulu’nun güvenlikleştirme kuramını uygulayacaklar için “Bir konunun hangi şartlar gerçekleştiğinde güvenlikleştirilmiş olacağı?” sorusunun da yanıtının verilmesini gerektirir. Burada, ilgili varsayımın ispatlanması için ‘söz edim’in var olduğunun gösterilmesi yeterli olmayacaktır. Sırasıyla güvenlikleştirilen konunun ne olduğu, güvenlikleştirmenin kim tarafından yapıldığı ve en önemlisi güvenlikleştirme girişiminin başarılı veya başarısız olduğunun ortaya koyulması gerekmektedir. Farklı bir ifadeyle, ‘söz edim’ bir ‘güvenlikleştirme girişimidir’ ve bu girişimin başarılı olduğu çeşitli yöntemlerle ispatlanmadan bir konunun güvenlikleştirilmiş olduğu ispatlanmış olmaz. Dolayısıyla, eğer bir çalışma sadece güvenlikleştirme girişiminin var olduğunu iddia etmek niyetinde değilse, o girişimin başarılı olduğu çeşitli araştırma yöntemleri ile ispatlanmadığı sürece ele alınan konunun güvenlikleştirildiği iddia edilmemelidir.

4. Türkiye’de Güvenlikleştirme Çalışmaları: Bulgular ve Değerlendirme

Türkiye’de Türkçe olarak yapılmış güvenlikleştirme çalışmalarının bu kuramın görünürde kolay uygulanır ve esnek olan yapısından faydalanmak isterken benzer bir yönetsel kısıtlılığın içerisine düştüğü görülmektedir. Bu makale için yapmış olduğumuz literatür değerlendirmesi kapsamında Türkiye’de Türkçe olarak yayınlanmış makaleler incelenmiştir. Yapmış olduğumuz literatür değerlendirmesi kapsamında Türkiye’de Türkçe olarak yayınlanmış, başlığında, özetinde veya anahtar kelimeleri arasında ‘güvenlikleştirme’ geçen,

Dergipark ve ULAKBİM TRDizin arama motorlarında ‘güvenlikleştirme’ arama sözcüğü ile yapılan taramada çıkan, uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış olan ve açık erişime sunulan tüm makaleler incelenmiştir. En son tarama 2020 Eylül ayında yapılmıştır. Bu inceleme yapılırken ilgili makale (1) hangi konuyu ele almıştır?, (2) hangi güvenlikleştirme yaklaşımını kullanmıştır? ve (3) hangi yöntemi kullanmıştır? soruları sorulmuş ve elde edilen cevaplar nicel ve nitel olarak değerlendirilmiştir. Altta ki figür ilgili çalışmaların en çok hangi yıllarda yayınlandıklarını göstermektedir.

Şekil 1. Yıllarına Göre Türkçe Güvenlikleştirme Makaleleri

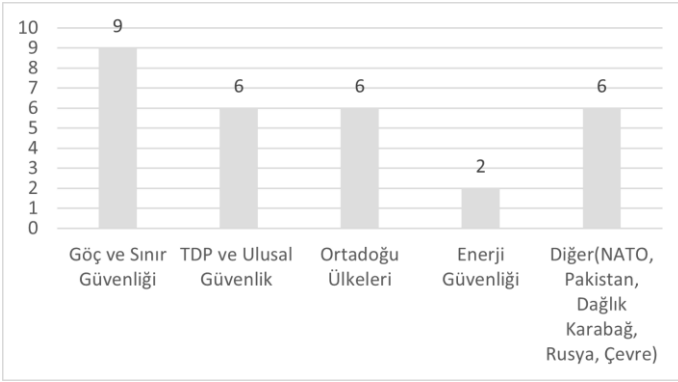

2005 yılında güvenlikleştirme konusunda yayınlandığı tespit edilen ilk makalenin ardından, 2011 yılına kadar başka bir makale bulunmadığı, 2011 yılından itibaren ise Türkçe olarak yazılan güvenlikleştirme makalelerinin sayısında önemli bir artış olduğu tespit edilmiştir. Üstteki figür detaylı incelendiğinde, yine 2011 yılından itibaren farklı konularda yıllık ortalama 3 güvenlikleştirme makalesinin yayınlandığı, her 4 ayda bir güvenlikleştirme konulu bir makalenin Türkçe literatürde yerini aldığı ve bu ortalamanın artarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

2005- 2020 yılları arasında yayınlandığını tespit ettiğimiz 34 makaleden 3'ünün anahtar kelimelerinde, ana metninde veya

özetlerinde güvenikleştirme kuramının bahsi geçiyor olmasına rağmen herhangi bir konunun güvenikleştirilmesinin çalışılmadığı veya güvenikleştirme kuramının uygulanmadığı tespit edilmiştir. Literatür tanıtımı veya literatür taraması niteliğinde olan 2 makale de çıkarıldığında kalan çalışmaların sırasıyla en çok göç ve sınır güvenliği (9 Makale), Türkiye’nin ulusal güvenliği ve Türk dış politikası (6), çeşitli Orta Doğu ülkelerinin güvenlik ve dış politikaları (6 Makale), enerji güvenliği (2), ve diğer muhtelif konulara odaklandıkları (NATO, Pakistan, Dağlık Karabağ sorunu ve Rusya Ukrayna krizi) belirlenmiştir. Bu bulgular alttaki figürde özetlenmektedir.

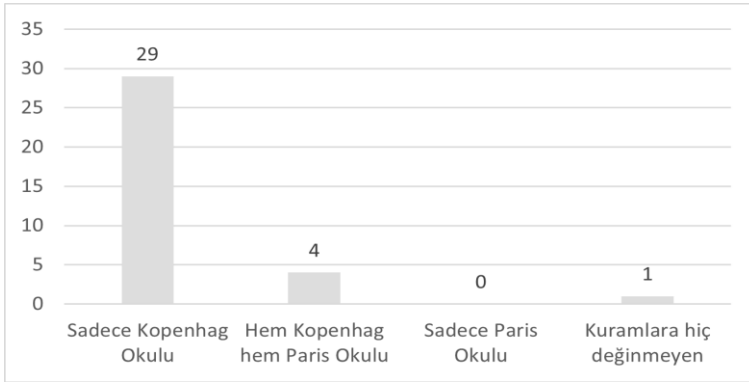
Şekil 2. Konularına Göre Türkçe Güvenikleştirme Makaleleri

Makale üretimindeki verimlilik ve konu seçimindeki çeşitlilik tespit edildikten sonra Türkçe literatürdeki çalışmaların en sık hangi güvenikleştirme yaklaşımını kullandıkları incelenmiştir. Bu inceleme elde edilecek bulguların daha ayrıntılı sunulabilmesi adına (2) Çalışma hangi güvenikleştirme yaklaşımını kullanmıştır sorusu iki alt soruya bölünmüş ve (2a) Çalışmada hangi güvenikleştirme yaklaşımlarına değinilmiştir? ve (2b) Çalışmada hangi güvenikleştirme yaklaşımı bir vakaya uygulanmıştır? soruları ayrı ayrı sorulmuştur. İlk sorunun yanıtında, çalışmaların 1 tanesinin sadece güvenikleştirme kavramını kullandığı ancak hiçbir okulun yaklaşımına değinmediği, geri kalan

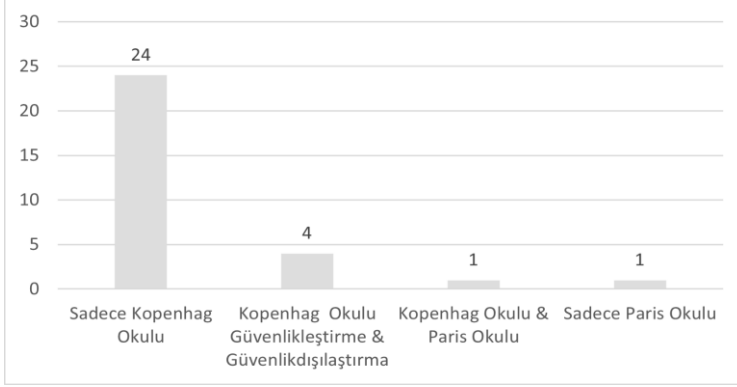
çalışmaların ise tamamına yakınının literatür taramalarında sadece Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme yaklaşımına değindiği (29 Makale), Kopenhag Okulu'nun yaklaşımını kullanan makalelerin ise yarısından azının güvenlikdışlaştırma konusuna değindiği tespit edilmiştir (12). Hem Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme hem de Paris Okulunun güvenlik(siz)leştirme yaklaşımlarına bir arada değinen sadece 4 makale olduğu tespit edilmiş, sadece Paris Okuluna değinen herhangi bir makale olmadığı gözlemlenmiştir. Alttağı figür bu bulguları özetlemektedir:

Şekil 3. Literatür Taramalarında Değindikleri Kuramlara Göre Makale Sayısı

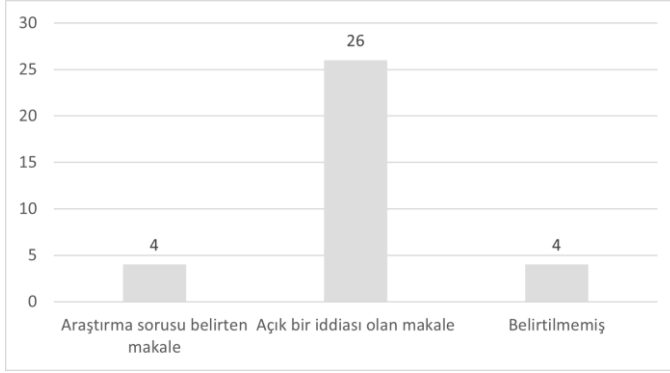
Değindikleri kuramlara göre incelediğimiz makaleler ardından “(2b) Çalışmada hangi güvenlikleştirme yaklaşımı bir vakaya uygulanmıştır?” sorusunun yanıtına göre de değerlendirilmiştir. Sadece Kopenhag Okulu'nun ‘güvenlikleştirme’ yaklaşımına kullanan 24 makale, Kopenhag Okulunun güvenlikleştirme kuramını yine Kopenhag Okulu'nun ‘güvenlikdışlaştırma’ konusundaki yaklaşımı ile birlikte kullanan 4 makale, Kopenhag okulu ile Paris okulunun ‘güvenlik(siz)leştirme yaklaşımını bir arada kullanan 1 makale ve sadece Paris Okulunun ‘güvenlik(siz)leştirme yaklaşımını kullanan 1 makale olduğu tespit edilmiştir. Bulgular alttağı figürde özetlenmektedir.

Şekil 4. Bir Olaya/Vakaya Uyguladıkları Güvenlikleştirme Yaklaşımlarına Göre Makale Sayısı

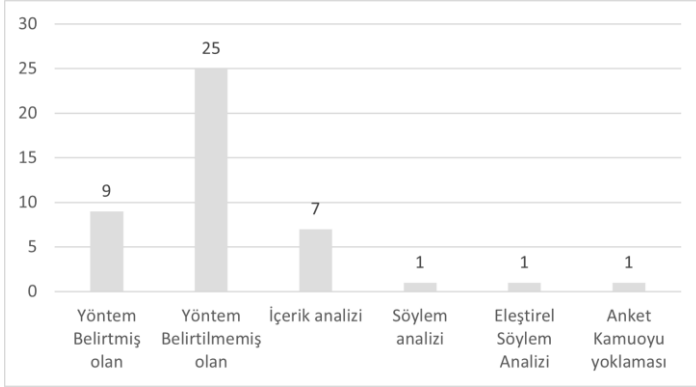
İlk iki soru kapsamında yaptığımız inceleme neticesinde, Türkçe Güvenlikleştirme literatürünün daha çok Kopenhag Okulu'nun yaklaşımını tercih ettiği tespit edilmiş ardından güvenlik çalışmalarında hangi araştırma yönteminin tercih edildiği araştırılmıştır. Bu aşamada (3) ilgili çalışmada hangi araştırma yöntemi tercih edilmiştir? Sorusu da 4 alt soruya bölünerek (3a) Çalışmada net bir araştırma sorusu belirtilmiş midir? (3b) Çalışmada güvenlikleştirme kuramı ile ilgili bir iddia net bir şekilde ortaya koyulmuş mudur? (3c) Çalışmada hangi metodolojik yaklaşım (Kantitatif veya Kalitatif) tercih edilmiştir? (3d) Çalışmada varsayımları desteklemek için hangi araştırma yöntemi/teknik tercih edilmiştir? Sorularının yanıtlarına göre bir inceleme yapılmıştır. Bu soruların yanıtlarına göre 34 makale içerisinde sadece 4 makalede net bir araştırma sorusu sorulduğu, kalan makalelerden 26'sında güvenlikleştirme kuramı ile ilişkili net bir iddia ortaya koyulduğu, geriye kalan 4 makalede ise açıkça belirtilmiş bir iddia veya araştırma sorusu bulunmadığı gözlemlenmiştir.

**Şekil 5. Araştırma Sorusu veya İddiası Olan
Türkçe Güvenlikleştirme Makaleleri**

İlgili makalelerin hangi metodolojik yaklaşımı tercih ettiğine dair yaptığımız incelemede (3c) ise mevcut çalışmaların 16 tanesinde kalitatif (nitel) yaklaşım tercih edilirken hiçbirinde nicel yaklaşımlardan faydalanılmamış olduğu, 18 makalede herhangi bir metodolojik yaklaşım belirtilmediği gözlemlenmiştir. Bu makalelerde varsayımları desteklemek için hangi araştırma yöntemi/teknik tercih edilmiş olduğunu tespit etmek üzere sorduğumuz son soruda (3d) ise 34 makale içerisinde sadece 9’unda açıkça bir araştırma yöntemi belirtilmiş olduğu, bu makalelerin 7’sinde söylem analizi, 1’inde kalitatif içerik analizi, 1’inde eleştirel söylem analizi ve 1’inde ise güvenlikleştirmenin başarılı olup olmadığını tespit etmek üzere kamuoyu yoklaması/anket verilerinden faydalandığı anlaşılmıştır. Bulgular aşağıdaki şekilde özetlenmektedir.

**Şekil 6. Kullanılan Araştırma Yöntemlerine Göre
Güvenikleştirme Makaleleri**

Sonuç Yerine: Türkçe Güvenikleştirme Çalışmalarında Sınırlılıklar ve Fırsatlar

Bu makale, Türkiye’de ‘güvenikleştirme’ kuramının nasıl kullanıldığını ve bu konudaki Türkçe yazında öne çıkan yaklaşımları veri-temelli olarak inceleyerek, mevcut literatürün eksikliklerini ve bu eksikliklerin giderilmesi noktasında öne çıkan fırsatları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için makalenin ilk kısmında uluslararası (İngilizce) literatürde güvenikleştirme kuramının nasıl ortaya çıktığını, kimler tarafından nasıl çalışıldığını ve kuramın iddialarının neler olduğunu değerlendirmektedir. Güvenikleştirmenin farklı yönlerini çalışan ve ön plana çıkan iki temel yaklaşımı inceleyen ilk kısım kuramı ilk ortaya koyan Kopenhag Okulu’nun ‘söz-edim olarak güvenikleştirme’ yaklaşımını ve bu yaklaşımın çok önemli bir eleştirisini ortaya koyarak uluslararası literatürde birçok çalışmayla kendisine yer bulmuş olan Paris Okulu’nun ‘pratikler olarak güvenikleştirme’ yaklaşımlarını ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.

İlgili kuramsal yaklaşımların temel iddialarını ortaya koyduktan sonra bu yaklaşımların hangi varsayımlara dayandığını ve bu varsayımları ispatlamak üzere literatürde hangi yolların izlendiğini değerlendiren makalede, uluslararası yazındaki ampirik uygulamaların Türkçe yazın

için de önemli dersler içerdiği tartışılmaktadır. Bu kısımda kuramın oldukça esnek olan çeşitli varsayımlarının birçok araştırmacıyı bu kuramı uygulamaya yönlendirdiğini ancak sadece kuramın varsayımlarını ortaya koymanın yeterli olmayacağı bu varsayımların doğru araştırma yöntemleri yardımıyla ispatlanmasının ve desteklenmesinin gerekli olduğu tartışılmaktadır. Örneğin, Kopenhag Okulu'nun uygulandığı bir çalışmada sadece 'söz edim'den bahsedilmesi o vaka'da bir güvenikleştirme girişimi olduğunu gösterir. Ancak, Kopenhag Okulu'nun kuramsal yaklaşımının tam olarak uygulanabilmesi için o girişimin başarılı olduğunun da çeşitli verilerle gözlemlenerek, tespit edilerek ortaya koyulması gerekmektedir. Güvenikleştirme kuramı, diğer birçok kuram gibi ampirik uygulamalarla ortaya çıkan bir kuram olduğu için, kuramın iddialarının doğrulanabilmesi için doğru araştırma yöntemlerinin tercih edilmesi son derece önemlidir. İhtiyaç duyulan doğru araştırma yöntemi tercih edilerek uygulanmadığı takdirde hem güvenikleştirme kuramı tam anlamıyla uygulanmamış olacak hem de iddiaları kaçınılmaz olarak havada kalacaktır.

Yöntemsel yaklaşımların önemi değerlendirildikten sonra makale Türkiye'deki Türkçe Güvenikleştirme çalışmalarının bir haritasını çıkarmakta ve Türkçe literatürün gelişimi açısından çok önemli olduğunu iddia ettiğimiz birkaç hususu ön plana çıkarmaktadır. Bu konudaki Türkçe akademik yazına dair sorduğumuz sorular neticesinde Türkiye'deki güvenikleştirme yazınında hem kuramın anlaşılması açısından hem de uygulaması açısından çeşitli sınırlılıklar ve fırsatlar ortaya çıkmaktadır. Birinci soruda Türkiye'de güvenikleştirmenin en sık hangi konulara uygulandığı belirtilmektedir. Bu inceleme neticesinde kuramın sıklıkla Türkiye'nin ve bölge ülkelerinin çeşitli güvenlik sorunlarına uygulandığı ortaya çıkmıştır. İlgili bulgular hem güvenikleştirme yaklaşımını uygulamakta olan araştırmacılar için hem de alana yeni girecek olan araştırmacılar için hangi vakaların tercih edilebileceği konusunda yönlendirici olacaktır. Kuramın en çok uluslararası göç konusuna uygulandığı, ancak ikinci soruda ortaya çıktığı üzere bu uygulamaların neredeyse tamamen Kopenhag Okulu'nun yaklaşımını tercih ettiği ortaya çıkmıştır. Avrupa'da sınır ve göç yönetimi konusunun Paris Okulu'nun güvenlik(siz)leştirme yaklaşımının asıl

çıkış konusu ve çalışma alanı olduğu değerlendirilecek olursa Türkiye’deki çalışmaların uluslararası yazını takip etme konusunda belirli eksiklikleri olduğu ifade edilebilir.

İkinci soru Türkçe akademik yazında en sık hangi kuramsal yaklaşımın tercih edildiğini tespit edilmektedir. Türkiye’de bu konudaki akademik yazın Kopenhag Okulu’nun güvenlikleştirme yaklaşımı konusunda güçlü olmasına rağmen Paris Okulunun güvenlik(siz)leştirme yaklaşımı konusunda oldukça zayıf durumdadır. Bu durum, bir yandan Türkçe çalışmalarda kuramın uluslararası yazındaki gelişmişlik düzeyinin henüz yakalanamamış olduğunu gösterirken, diğer yandan alana yeni girecek araştırmacılar için Türkçe literatürde önemli bir ‘sektörel boşluk’ olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu ‘sektörel boşluk’ özellikle alana yeni girecek araştırmacıların güvenlikleştirme yaklaşımını sadece ‘söz-edim’ olarak almayı, Paris Okulu’nun geliştirmiş olduğu ‘pratikler yoluyla güvenlik(siz)leştirme’ yaklaşımıyla çalıştıklarında Türkçe literatüre önemli katkılar yapabilmeleri için iyi bir fırsat da oluşturmaktadır.

Güvenlikleştirme çalışmalarının hangi yöntemsel yaklaşımları ve araştırma yöntemlerini kullandığını ortaya koymak üzere sormuş olduğumuz üçüncü soruda ise Türkçe yazında çok önemli bir eksiklik olduğu ve bu eksikliğin giderilmesi için çeşitli yolların düşünülmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Türkiye’de ULAKBİM TRdizin’de taranan güvenlikleştirme konulu makalelerin yüzde 75’inin hangi araştırma yöntemini kullandığı çalışma içerisinde belirtilmemektedir. Hangi yöntemi kullandığını belirten makalelerin tamamına yakını nitel içerik analizi kullanmaktadır. Bu nitel analiz yaptığını belirten çalışmaların ise büyük çoğunluğu lider konuşmalarını seçerken, seçtikleri konuşmaları incelerken ve elde ettikleri bulguları ortaya koyarken hangi adımları izledikleri konusunda açık bir bilgilendirme yapmamaktadır. Dolayısıyla, Türkçe yazında var olan çalışmalarda, bir vakanın güvenlikleştirildiği iddia edilirken ‘söz-edim’ veya ‘pratiklere’ nasıl bakıldığı konusu bilimsel açıdan cevaplanmamış bir soru olarak kalmaktadır.

Sonuç olarak, bu makale Türkçe güvenlikleştirme yazınında önemli birkaç boşluğu ortaya koymakta ve literatüre katkı yapılması adına önemli fırsatlar olduğunu da gözleme dayalı olarak göstermektedir. Bu konuda çalışmak isteyen araştırmacıların (1) Kopenhag Okulu’nun

başarılı güvenikleştirme (*successful securitization*) ve güvenlikdışılaştırma (*desecuritization*) gibi daha az çalışılmış yönlerini çalışmaları, (2) Paris Okulu çalışmalarından daha ayrıntılı olarak yararlanmaları, ve (3) güvenikleştirme veya güvenlik(siz)leştirme çalışırken özellikle bilimsel araştırma yöntemleri konusunda daha açık, ayrıntılı ve tekrarlanabilir (*replicable*) çalışmalar yapmaları literatürdeki önemli boşlukları dolduracaktır.

Summary

This article outlines the theories and debates on securitization in international literature and draws a detailed map of securitization studies in Turkey. In doing so, it identifies various limitations in the Turkish literature for new researchers who will enter the field. It aims to reveal various 'sectoral gaps' by determining the aspects that can be developed in the Turkish literature and the aspects of the securitization approach that have not been studied in the Turkish literature. For these purposes, the article first examines the Copenhagen School's 'securitization as speech act' approach in detail. Then, the article analyzes the (in) securitization approach of the Paris School, which has hardly found a place for itself in the Turkish literature, but has brought the strongest criticism to the Copenhagen School's approach in the international literature. The third part summarizes which research methods are preferred in the studies of these two schools. In the fourth part, in accordance with the theoretical framework set forth in the first three parts, the article draws a map of Turkish securitization literature and discusses important limitations in the Turkish literature.

The article aims to examine the 'securitization' literature in Turkey and how the theory is used by different scholars on various cases. It provides a data-based quantitative and qualitative analysis of the Turkish literature. The article argues that the various assumptions of the theory, which are quite flexible, lead many researchers to apply this theory. Yet, it is not sufficient to just reveal the assumptions of the theory, as most Turkish studies do, but these assumptions should be proven and supported with the help of appropriate research methods. The securitization theory cannot be fully applied, and the theory's claims cannot be supported

without using a research method. The article reveals that 75% of the articles that are published in peer-reviewed academic journals in Turkish, do not even mention which method they used in their application. It also reveals that all studies that mention which method they use, have preferred qualitative analysis in their application of the theory. Most of the studies that stated that they use ‘qualitative analysis’ do not give clear information about what steps they took while choosing the leaders’ speeches, examining the speeches they chose, and revealing their findings. While claiming that an issue is ‘securitized’, the question of “How to observe the ‘speech acts’ or ‘practices’ of securitization?” remains unanswered in the Turkish literature.

The article reveals several important gaps in Turkish securitization literature and shows, based on observation, that there are important opportunities to contribute to the literature. The article offers that researchers who are willing to work on this subject in Turkish should (1) study less studied aspects of the Copenhagen School such as ‘successful securitization’ and ‘de-securitization’, (2) benefit more from the Paris School studies focusing on (in)securitization ‘practices’, and (3) produce replicable studies via providing detailed explanations on which research methods they use in their studies of securitization and (in)securitization.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AUSTIN, John Langshaw. *How to Do Things with Words*. M. Sbisà ve J.O. Urmson (ed.), 2. baskı, Oxford University Press, Oxford, 1962.
- BIGO, Didier, ve Anastassia TSOUKALA. *Terror Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes After 9/11*, Routledge, Londra, 2008.
- BUZAN, Barry, ve Lene HANSEN. *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
- BUZAN, Barry, ve Ole WÆVER. *Regions and Powers*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- BUZAN, Barry, Jaap de WILDE, ve Ole WAEVER. *Security: A New Framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Boulder CO, 1998.
- GUILD, Elsbeth. *Controlling Frontiers: Free Movement Into and Within Europe*, Routledge, Londra, 2017.

HUYSMANS, Jef. *The Politics of Insecurity. The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. Routledge, Londra, 2006.

SEARLE, John. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969.

Kitap Bölümleri

BUZAN, Barry. "Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World". Fredrik Söderbaum ve Timothy Shaw (ed.), *Theories of New Regionalism*, New York: Palgrave, 2003, 140-159.

WÆVER, Ole. "Insecurity, Security, and asecurity in the West European non-war community", Emanuel Adler ve Michael Barnett (ed.), *Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, 69-118.

WÆVER, Ole. "Securitisation and Desecuritisation", Ronnie D. Lipschuts, (ed.), *On Security*, New York: Columbia University Press, 1995, 46-86

Makaleler

AKGÜL-AÇIKMEŞE, Sinem. "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2011, Cilt 8, Sayı 30, 43-75.

AL, Arzu, ve Nur ASLAN. "Transformation of Turkish Security Approach: Turkish – İraqi Relations". *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 2019, Cilt 7, Sayı 2, 493-515.

ARADAU, Claudia. "Security and the democratic scene: desecuritization and emancipation". *Journal of International Relations and Development*, 2004, Cilt 7, Sayı 4, 388-413.

ARADAU, Claudia, ve Rens VAN MUNSTER. "Governing Terrorism Through Risk: Taking Precautions, (un)Knowing the Future". *European Journal of International Relations*, 2007, Cilt 13, Sayı 1, 89-115.

BAGGE Laustsen, Carsten, ve Ole WÆVER. "In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization". *Millennium: Journal of International Studies*, 2000, Cilt 29, Sayı 3, 705-739.

BALZACQ, Thierry. "The Policy Tools of Securitization: Information Exchange, EU Foreign and Interior Policies". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 2007, Cilt 46, Sayı 1, 75-100.

BALZACQ, Thierry. "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context". *European Journal of International Relations*, 2005, Cilt 11, Sayı 2, 171-201.

BARAN, Muhsin, ve Muzaffer Ercan YILMAZ. "Türkiye-İrak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) İlişkilerinde Güveniksizleştirmeler: 2008-2016 Arası Dönem". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, Cilt 3, Sayı 2, 341-361.

BAYSAL, Başar, ve Çağla LÜLECI. "Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi". *Güvenlik Stratejileri*, 2015, Cilt 11, Sayı 22, 61-96.

BIGO, Didier. "International Political Sociology", Paul Williams (ed.), *Security studies: An introduction*, Routledge, New York, 2008, 116-30.

BIGO, Didier, ve R. B.J. WALKER. "Political sociology and the problem of the international". *Millennium: Journal of International Studies*, 2007, Cilt 35, Sayı 3, 725-739.

BILGIN, Pinar. "'Only Strong States Can Survive in Turkey's Geography': The uses of 'geopolitical truths' in Turkey". *Political Geography*, 2007, Cilt 26, Sayı 7, 740-756.

- BILGIN, Pinar, Ken BOOTH, ve R Wyn JONES. "Security studies: the next stage?" *Naçao e Defesa (National Defence)*, 1998, Cilt 82, Sayı 99, 131–157.
- BOSWELL, Christina. "Migration Control in Europe After 9/11: Explaining the Absence of Securitization". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 2007, cilt 45, Sayı 3, 589–610.
- BUZAN, Barry. "Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations". *Journal of Peace Research*, 1984, Cilt 21, sayı2, 109-125.
- CANVEREN, Önder, ve Fulya Akgül DURAKÇAY. "Macaristan Hukümetinin Gocmen Krizine Yonelik Soylemlerinin Analizi: Avrupa Supheciligi ve Guveniklestirmenin Bir Birlesimi". *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt 24, Sayı 3, 857–876.
- DEMIRYOL, Tolga. "The Role of Energy in Turkey-Russia Relations: Asymmetric Interdependence and its Limits". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2018, Cilt 17, Sayı 4, 1438–1455.
- ELBE, Stefan. "Should HIV/AIDS Be Securitized? The Ethical Dilemmas of Linking HIV/AIDS and Security". *International Studies Quarterly*, 2006, Sayı 50, 119-144.
- ERIKSSON, Johan. Johan Eriksson, "Observers or Advocates?", *Cooperation and Conflict*, 1999, Cilt 34, sayı 3, 311–330.
- GRÆGER, Nina. "Environmental security?", *Journal of Peace Research*, 1996, Cilt 33, Sayı 1, 109-116.
- HUYSMANS, Jef. "The European Union and the Securitization of Migration". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 2000, Cilt 38, Sayı 5, 751–77.
- IBRAHİM, Maggie. "The securitization of migration: A racial discourse", *International Migration*, 2005, Cilt 43, Sayı 5, 163-187.
- ILGIT, Aslı, ve Özge ÇETİNER. "Suriye Krizi Döneminde Avrupa'ya Yönelik Göçlerin Güvenikleştirilmesi: Avrupa Birliği Kurumlarının Söylemleri Kapsamında Bir İnceleme". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2020, Cilt 18, Sayı 2, 493–533.
- KALİBER, Alper. "Türkiye'de Güvenikleştirilmiş Bir Alan Olarak Dış Politikayı Yeniden Düşünmek: Kıbrıs Örneği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2005, Cilt 2, Sayı, 7, 31-60.
- KNUDSEN, Olav F. "Post-Copenhagen Security Studies: Desecuritizing Securitization". *Security Dialogue*, 2001, Cilt 32, Sayı 3, 355–68.
- KURT, Selim. "Dağlık Karabağ Sorunu'nun Güvenikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2017, Cilt 6, sayı 2, 1–22.
- KURT, Selim. "Güvenikleştirme Kuramı Açısından Rusya Federasyonu- Ukrayna Çatışmasını Anlamak". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2020, Cilt 75, Sayı 1, 1–30.
- MCDONALD, Matt. Matt McDonald, "Constructivisms", Paul D. Williams (ed.), *Security studies: An introduction*, Routledge, Londra, 2012, 63–76.
- MCSWEENEY, Bill. "Durkheim and the Copenhagen school: a response to Buzan and Wæver". *Review of International Studies* 1998, Cilt 24, Sayı 1, 137–140.
- MEÇ, Sabiha Nur. "Göçün Güvenikleştirilmesi: Almanya'da Aşırı Sağ Parti AfD'nin Yükselişi ve Suriyeli Mülteci Krizi". *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar* 2018, Sayı 8, 123–150.
- ÖZCAN, Gülden. "Revisiting National Security Discourse In Turkey With A View To Pacification: From Military Power To Police Power Onto Orchestration Of Labour

- Power”. *Moment Journal*, 2014, cilt 1, sayı 1, 37–55.
- ÖZERİM, Gökay. “Avrupa’da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi Ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem Mi?” *Ege Strategic Research Journal*, 2014, Cilt 5, Sayı 1, 11–48.
- ÖZERİM, Gökay. “Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü : Avrupa’da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi”. *Uluslararası İlişkiler*, 2013, Cilt 10, Sayı 39, 105–130.
- ROE, Paul. “Securitization and minority rights: Conditions of desecuritization”, *Security Dialogue*, 2004, Cilt 35, Sayı 3, 279-294.
- SALTER, Mark B. “Securitization and desecuritization: A dramaturgical analysis of the Canadian Air Transport Security Authority”, *Journal of International Relations and Development*, 2008, Cilt 11, Sayı 4, 321-349.
- SENER, Bulent. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu Ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2017, Cilt 6, Sayı 1, 01–31.
- SIVIS, Efe. “Enerji Politikalarında Denge Arayışı, ABD - Rusya ve Avrupa Birliği Üçgeni: TürkAkım Projesinin Belirleyici Faktörleri”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019, Cilt 23, Sayı 2, 1373–1388.
- STRITZEL, Holger. “Towards a theory of securitization: Copenhagen and beyond”, *European Journal of International Relations*, 2007, Cilt 13, Sayı 3, 357-383.
- TAURECK, Rita. “Securitization theory and securitization studies”, *Journal of International Relations and Development*, 2006, Cilt 9, Sayı 1, 53-61.
- TÜRKEŞ-KILIÇ, Selin. “Avrupa Komşuluk Politikası’nda Uluslararası Göçün Güvenlikleştirilmesi”, *MUKADDİME*, 2018, Sayı 9, 1-20.
- TURKOZ, Ahmet. “Avrupa Birliği’nin Entegre Sınır Yönetim Modeli”. *Türk İdare Dergisi*, 2018, Cilt 90, Sayı 487, 709–742.
- TUYSUZOGLU, Göktürk. “Karadeniz Havzası’ndaki Çatışma Gerçekliğinin Güvenlikleştirme Yaklaşımı Çerçevesinde Anlamlandırılması”. *Karadeniz Araştırmaları*, 2014, Sayı 41, 87–109.
- TUYSUZOGLU, Göktürk. “Toplumsal Kimliğe Dayalı Güvenlikleştirmelerin Siyasal Sorunlar Bağlamında İrdelenmesi: Belucistan Örneği”. *Güvenlik Stratejileri*, 2015, Cilt 11, Sayı 21, 39–87.
- WÆVER, Ole. “Aberystwyth, Paris, Copenhagen New ‘Schools’ in Security Theory and their Origins between Core and Periphery”. *Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Montreal*, March 17- 20, 2004.
- WILLIAMS, “Words, images, enemies: Securitization and international politics”, *International Studies Quarterly*, 2003, Cilt 43, Sayı 4, 511-531.
- ZORA, Kadir. “Güvenlikleştirme: Hukuksal Meşruiyetten Siyasal Meşruiyete Evrilme ve Kopenhag Okulu”, *Selcuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, Cilt 23, Sayı 2, 111-126.

PKK’da Kadın Teröristlerin Rolü ve Örgüt İçi Cinsel İstismar

The Role of Female Terrorists and Sexual Abuse in the PKK

Enes BAYRAKLI* - Aslıhan ALKANAT**

Öz

Terör örgütleri mevcudiyetlerini devam ettirebilmek için sürekli yeni elemanlar devşirmeye muhtaçtırlar. 20. yüzyılda kadının toplumsal hayattaki ve iş hayatındaki rolünün artmasının da etkisiyle terör örgütleri kadınları örgüt içerisinde çeşitli rollerde kullanmıştır. Savaşmalarının yanı sıra çoğu zaman ikincil rollerde - kuryelik, aşçılık, temizlikçi vb. - kullanılan kadınlar, intihar saldırılarını gerçekleştirmede çeşitli avantajlara sahip olmalarından dolayı bu eylemlerde de sıklıkla tercih edilmektedir. Ayrıca bazı terör örgütlerinde kadınlar, cinsel kimlikleri ön plana çıkarılarak “yem” veya “cinsel köle” olarak da kullanılmaktadır. Çalışmada PKK’da kadın teröristlerin intihar saldırılarındaki kullanımı ve örgüt içerisinde maruz kaldıkları cinsel istismar ele alınmaktadır. Çalışmanın ana argümanı örgüt lideri Abdullah Öcalan tarafından yapılan kadın tanımlamasının gerçeği yansıtmadığı, PKK’da kadın-erkek eşitliğinin bulunmadığı ve kadınların sıklıkla cinsel istismara maruz kaldığı yönündedir. Terör çalışmaları ve kadın konusunda literatürde PKK üzerine sınırlı sayıda çalışma olması ve çoğunlukla örgütün cinsel

* Doç. Dr., Türk – Alman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-5039-3493, e-posta: bayrakli@tau.edu.tr.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-8682-5569, e-posta: aslihanalkanat@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 05.01.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 02.03.2021

istismar suçlarının göz ardı edilmesi nedeniyle bu çalışmanın literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Terör Örgütleri, Kadın Teröristler, PKK, Cinsel İstismar, İntihar Saldırıları.*

Abstract

Terrorist organizations need to recruit new militants in order to maintain their existence. In the 20th century, the role and visibility of women in social and business life has increased, which also led to an increasing recruitment of female terrorists for various roles and purposes. Besides engaging in terrorism activities female terrorists are also used in secondary roles such as courier, cooker, cleaner, etc. They are also frequently preferred in suicide attacks as they have various advantages over male terrorists in carrying out these attacks. Furthermore, some terrorist organizations also use female terrorists as a “bait” or “sexual slaves” by putting their sexual identities in the foreground. This paper analyses the role of female terrorists in the suicide attacks carried out by PKK and the sexual abuse experienced by female terrorists. The main argument of the study is that Abdullah Öcalan’s claims about women emancipation in the PKK do not reflect the reality. On the contrary women are not equal to men in the PKK and they are often exposed to sexual abuse. This study aims to fill an important gap in the literature, since there are a limited number of studies about the role of female terrorists and sexual abuse against them in the PKK.

Keywords: *Terrorist Organizations, Female Terrorists, PKK, Sexual Abuse, Suicide Attacks.*

Giriş

Terör örgütlerinin evrilmesi ve yapısında yaşanan değişimler ile özellikle örgütlerin kadın algısında önemli değişimler gerçekleşmiştir. Başlangıçta terör örgütlerinde kadınların örgüt içerisindeki işlevlerinin kısıtlı olduğuna yönelik bir algı mevcutken bu algı değişime uğramış, kadınlar terör örgütleri tarafından çeşitli rollerde kullanılmak üzere daha çok tercih edilmeye başlanmış ve kadın teröristlerin sayısı zamanla artış göstermiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında ele alınacağı gibi,

özellikle örgütlerin intihar saldırılarında sıklıkla tercih ettiği kadın teröristler, örgüt içerisinde çatışmalara katılmanın yanı sıra ikincil rollerde de kullanılmış ve çoğunlukla örgütün iç dinamiklerini dengeleme amacıyla terör örgütleri tarafından tercih edilmiştir. Dünyada birçok terör örgütü tarafından kullanılan kadın teröristler, PKK içerisinde de çeşitli rollerde kullanılmaktadır. Özellikle 1990'lardan itibaren kadın teröristlerin sayısı örgüt içerisinde artış göstermiş ve kadınlar intihar saldırıları, açlık, bilgi taşıyıcılığı gibi rollerde aktif yer almıştır. Ancak dünya üzerindeki terör örgütlerinde kadınların yaşadığı en büyük problemlerden birinin; cinsel istismara uğramak ve cinsel köle olarak kullanılmak olduğu söylenebilir. Bu problemler terör örgütlerinin çoğunda mevcut olmakla birlikte PKK içerisinde de gerek güvenlik güçlerinin raporlarında gerekse teslim olan/yakalanan teröristlerle yapılan mülakatlarda ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada öncelikle kadınların terör örgütlerindeki rolü açıklanarak, örgütlerin neden kadınlara ihtiyaç duyduğu anlatılacaktır. Daha sonra terör örgütlerinde ihtiyaç duyulan kadınların, örgütler için hem maliyet açısından ucuz hem de görece daha etkili olan intihar saldırılarındaki rolü ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde PKK'daki kadın teröristlerin konumu incelenecektir. Bu bölümde PKK'nın ve terörist başı Abdullah Öcalan'ın tarihsel süreç içerisinde kadına bakış açısında yaşanan değişimin üzerinde durulacak ve daha sonra PKK tarafından kadın teröristlerin neden tercih edildiğine ve örgütün ideolojik olarak kadın ve aile konusundaki yaklaşımına değinilecektir. İkinci bölümün alt başlıklarından biri olan ve PKK'nın sıkça kullandığı bir yöntem olan intihar saldırılarında PKK'lı kadın teröristlerin rolü anlatılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünün ikinci alt başlığında ise PKK'lı kadın teröristlere yönelik örgüt içerisinde gerçekleşen cinsel istismarlara değinilecektir. Bu bölüm aynı zamanda çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Çalışma, PKK içerisinde yer alan kadın teröristlerin rolünü açıklaması açısından önem arz etmektedir. Çalışmanın ana argümanı ise Abdullah Öcalan tarafından dile getirilen “özgürleştirilen kadınlar” söyleminin gerçeği yansıtmadığı ve kadın teröristlerin örgüt içerisinde kadın-erkek eşitliğine dayalı bir yapıdan ziyade kadınların cinsel

sömürüyle karşı karşıya kaldığı bir yapıyla muhatap oldukları yönündedir. Çalışmada söz konusu cinsel sömürü teslim olan terörist itiraflarına, kadın teröristlerle yapılmış ve yayınlanmış röportajlardan elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Aynı zamanda Öcalan'ın kadın ve aile gibi konulardaki söylemlerine yer verilerek yapılan röportajlar kapsamında kadınların örgüt içerisindeki rolü analiz edilmektedir. Karma bir metodolojik yöntem izlenen çalışmada, hem Öcalan ve teslim olan teröristlerin yayınlanmış röportajları hem de haberler ve raporlar gibi ikincil kaynaklar kullanılarak bir analiz gerçekleştirilmektedir. Ayrıca çalışmada terörizm çalışmaları kapsamında “seküler ve dini eğilimli terör örgütleri” şeklinde yapılan sınıflandırma tercih edilerek PKK, ideolojisi ve eylemleri çerçevesinde seküler terör örgütleri içerisinde değerlendirilmektedir.

1. Kadınların Terör Örgütlerindeki Rolü

Birçok terör örgütü tarafından tercih edilen kadın teröristlerin terör örgütlerindeki rolü üzerine yapılan akademik çalışmalar içerisinde IRA (*Irish Republican Army*), ETA (*Euskadi Ta Askatasuna*), Tamil Kaplanları, Boko Haram ve DEAŞ (*Devlet'ül Irak ve's Şam*) gibi örgütlerde kadınların rolüne dayalı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin; ETA'da örgüt içerisinde aile bağları, kadın-erkek ilişkileri tamamen ikinci plana atılmış ve kadın-erkek arasında cinsel ilişki de yasaklanmıştır. “Erkek kardeşlik” miti bulunan örgüte 1960'lı yıllarda kadınların katılımı oldukça az olmasına rağmen kadın teröristlerin örgüte katılımı 1970'lerden itibaren artış göstermiştir.¹ IRA'daki kadın teröristler ise örgütün kuruluşundan beri örgüt içerisinde aktif bir rol almıştır. Kadınlar, hapisanelerdeki erkeklere yardım sağlamada, açlık ve maddi destek gibi konularda destekte bulunmuştur.² IRA'nın yapısına bakıldığında, kadın-erkek ilişkileri örgüt içerisinde sınırlandırılarak özellikle kadınların

¹ Carrie Hamilton, *Women and ETA: The Gender Politics of Radical Basque Nationalism*, Manchester University Press, Manchester, 2007, s. 88-89.

² Ann Mathews, *Renegades: Irish Republican Women: 1900-1922*, Mercier Press, 2010, s. 15.

cinsel ilişki yaşamayı yasaklanmış ve bekâr kadın teröristlerden örgüt içerisinde hamile kalan olması durumunda örgütten atılmıştır.³

Son dönemde akademik çalışmalarda oldukça yaygın bir şekilde yer alan DEAŞ’ta ise kadınların örgüt tarafından “cezalandırma” stratejisi kapsamında cinsel istismara maruz bırakılarak cinsel köle olarak kullanılmasından söz edilmektedir.⁴ Terörizm, kadın ve cinsel istismar konusunda sıklıkla çalışmalar yapılan bir başka terör örgütü de Nijerya’da bulunan Boko Haram’dır. Boko Haram’ın okullardan kız çocuklarını kaçırıp tecavüz, cinsel istismar ve zoraki evlilik gibi eylemlerde bulunduğundan söz edilmektedir. Örneğin; Nisan 2014’te Boko Haram 276 kız çocuğunun da içerisinde bulunduğu binlerce kadını kaçırap örgütteki erkek teröristlerle zorla evlendirmiş ve kadınları cinsel köle olarak kullanmıştır.⁵ Son dönemde terör örgütleri içerisinde kadınların oranının artması sebebiyle birçok örgütte kadın-erkek ilişkilerine dair benzer sınırlandırmalar getirildiği ve kadınların cinsel istismar gibi benzer problemler yaşadıkları görülmektedir. Çalışmanın konusunu oluşturan PKK’nın örgüt ideolojisi kapsamında kadın-erkek ilişkilerini ele alan akademik çalışmalar incelendiğinde ise çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.⁶ Örgüt içerisinde kadınlara yönelik cinsel istismarın ele alındığı çalışmalar da genellikle teslim olan teröristlerle yapılan röportajlarla sınırlı kalmakta ve bu konuda literatürde boşluk olduğu görülmektedir.

Günümüzde kadınlar, terör örgütleri içerisinde aktif bir şekilde

³ Age, s. 251.

⁴ May-Rukh Ali, “ISIS and Propaganda: How ISIS Exploits Women”, *University of Oxford Reuters Institute for the Study of Journalism*, 2015, 1-25, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/research/files/Isis%2520and%2520Propaganda-%2520How%2520Isis%2520Exploits%2520Women.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

⁵ *5th Global Report: Sexual Exploitation New Challenges, New Answers*, Fondation Scelles, 2019, s. 366, http://fondationscelles.org/pdf/RM5/5th_Global_Report_Fondation_SCELLES_2019_download.pdf, (Erişim Tarihi: 28 Ekim 2020).

⁶ Bu çalışmalara örnek olarak bkz; H. Bahadır Türk, “Hegemonic Masculinity and Terrorism: The Case of The PKK and Abdullah Öcalan”, *Critical Studies on Terrorism*, 2020, Cilt 13, Sayı 2, 258-279.

azımsanamayacak oranda yer almaktadır. Özellikle küreselleşmenin de etkisiyle toplumda kadının konumu ve rolünde değişim meydana gelmiş ve bu değişimin yaşandığı bir başka alan da terör örgütleri olmuştur. 1965’li yıllardan itibaren kadınlar, özellikle radikal sol terör örgütlerine katılmaya başlamış olsa da kadınların terör örgütlerine yoğun bir şekilde katılımı 1980’li yıllardan itibaren dini eğilimli terör örgütlerinin de kadın teröristlere örgüt içerisinde yer vermesiyle gerçekleşmiştir.⁷ Çeşitli nedenlerden terör örgütlerine katılan kadınların hem seküler hem de dini eğilimli terör örgütleri içerisinde son yıllarda daha aktif bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Başlangıçta dini terör örgütleri kadınların örgütlere katılımı konusuna daha mesafeli yaklaşırken; seküler terör örgütleri ise kadınların örgüt içerisinde yer almasına daha çabuk uyum sağlamıştır. Yapılan ampirik çalışmalarda da kadınların gerçekleştirmiş olduğu saldırıların yüzde 85’i, kadın-erkek eşitliğini ön plana çıkaran söylemleri bulunan seküler terör örgütlerindeki kadın teröristler tarafından gerçekleştirilmiştir.⁸ Söz konusu eşitlikçi söylemlerden etkilenecek terör örgütlerine katılan kadınların ise ideallerinin aksine daha farklı görevlerde kullanıldığı görülmektedir. Terör örgütlerinde aktif bir şekilde rol alan kadınlara hem dini hem de seküler terör örgütlerinde genellikle “ikincil terörist” sınıflandırması yapılmakta ve kadınlar örgütlerde çoğunlukla temizlik, kurye, bekçi, gibi işlerde kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra kadın teröristler; eğitimci, bomba yapımcısı, intihar eylemcisi, hava korsanı, güvenlik elemanı, bal tuzağı,⁹ sabotajcı, eş, silah ve mühimmat taşıyıcısı,¹⁰ mayın temizleyicisi,

⁷ Şükrü Okyar Çebi, “Terörizm Olgusu İçerisinde Kadın Militanların Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 1-2.

⁸ Lindsey A. O’rourke, “What’s Special about Female Suicide Terrorism?”, *Security Studies*, 2009, Cilt 18, Sayı 4, 681-718, s. 693-696.

⁹ Bal Tuzağı (*Honey Trap*): Kadınların cinselliklerinin kullanılarak erkeklerden bilgi alması veya örgüt içerisinde erkek elemanları devşirmek amacıyla kullanılması. Bal tuzağı yöntemlerine birçok terör örgütü başvurmaktadır. Örneğin; Pakistan’da terörist gruplar bu yöntemi kullanarak örgüte erkek teröristleri devşirmektedir. (“Pakistan Terror Groups Use Women to ‘Honey Trap’ Youths: Officials”, *Economic Times*, 3 Aralık 2018, <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/pakistan-terror-groups-use-women-to->

hasta bakıcı, istihbarat toplayıcı¹¹ gibi birçok farklı konumda kullanılmaktadır.

Bunların yanı sıra genellikle örgütlerin yönetim kadrolarında erkeklerin bulunması dolayısıyla da örgüte katılan kadınların yalnızca bahsi geçen görevlerde kullanılmadığı, aynı zamanda cinsel anlamda da sömürüldüğü bilinmektedir.¹² Öncelikle kadınların cinsel kimliği, teröre eğilimli erkekleri terör örgütü içerisine çekme konusunda bir “yem” olarak kullanılmaktadır. Benzer şekilde erkek teröristlerin örgütteki devamlılıklarının sağlanması amacıyla da kadınların cinsel olarak sömürüldüğü bilinmektedir. Hatta terör örgütleri tarafından örgüte kadınların katılımı söz konusu hedefler doğrultusunda da desteklenmektedir. Özellikle Marksist ideolojinin benimsendiği terör örgütlerinde tek eşliliğe yönelik eleştiriler kapsamında örgüt içerisindeki kadın-erkek ilişkileri şekillendirilmektedir. Örneğin; 1973-1975 yılları arasında ABD’de aktif olarak faaliyet gösteren radikal sol terör örgütü SLA (*Symbionese Liberation Army*) içerisinde kadınların erkeklerle cinsel birlikteliğe zorlanmamasına rağmen söz konusu birlikteliğin kabulünün “yoldaşça” görülmesi dolayısıyla kadınların cinsel sömürüye rıza gösterdiği bilinmektedir.¹³

Kadınların cinsel kimliği dolayısıyla tercih edilmesinin yanı sıra intihar saldırılarında da sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. İntihar bombacılığı, taktiksel açıdan basit ve maliyetinin az olması, intihar

honey-trap-youths-officials/articleshow/66906490.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst, (Erişim Tarihi: 30.10.2020).

¹⁰ Anne Speckhard, “Female Terrorists in ISIS, al Qaeda and 21st Century Terrorism”, *Trends Research*, Mayıs 2015, 1-9, s. 6, https://www.researchgate.net/profile/Anne_Speckhard/publication/277204743_Female_Terrorists_in_ISIS_al_Qaeda_and_21st_Century_Terrorism/links/556472a908ae86c06b6a76c5/Female-Terrorists-in-ISIS-al-Qaeda-and-21st-Century-Terrorism.pdf, (Erişim Tarihi: 11.09.2020).

¹¹ Necati Alkan, *PKK'da Semboller, Aktörler, Kadınlar*, Karınca Yayınları, Ankara, 2017, s. 67.

¹² Deborah M. Galvin, “The Female Terrorists: A Socio –Psychological Perspective”, *Behavioral Sciences & The Law*, 1983, Cilt 1, Sayı 2, 19-32, s. 23-25.

¹³ A.g.e, s. 25-26.

bombacısının zaman ve mekânı seçebilmesi nedeniyle zayıflığın yüksek olması, teröristlerin kolluk kuvvetleri tarafından yakalanıp sorgulanma gibi bir ihtimalinin bulunmaması ya da çok az olması ve hem halk üzerinde hem de medyada büyük bir psikolojik etkiye sahip olması açısından terör örgütleri tarafından kullanılmaktadır.¹⁴ Terör örgütleri, intihar bombacılarının seçiminde yaş veya cinsiyet ayrımı yapmamakla birlikte, genellikle kadınları tercih etmektedir.

Kadınların intihar saldırılarında terör örgütleri tarafından tercih edilmesinin birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlar arasında; öncelikle yapılan araştırmalarda kadınların gerçekleştirmiş olduğu intihar saldırılarının erkeklerin gerçekleştirdiklerine oranla daha fazla zarar verdiği ortaya çıkmıştır. Özellikle kadın teröristlerin buldukları toplumda kadın-erkek eşitsizliği mevcutsa ve kadına atfedilen roller sınırlıysa, eşitsiz muameleye maruz kalan kadın teröristlerin gizlenme potansiyelini en üst düzeye çıkararak erkeklere göre daha ölümcül saldırılarda bulunduğu belirtilmektedir.¹⁵ Aynı zamanda cinsiyet farkı dolayısıyla kadınların kontrol noktalarından geçerken erkekler kadar detaylı bir aramaya maruz kalmaması, hamilelik süsü vererek kolaylıkla kontrol noktalarından geçebilmeleri, toplumda kadınların “şiddetten uzak kişiler” olduğuna yönelik algı, örgütlerin tanıtımının ve propagandasının yapılmasında kadınların daha etkili olması ve teröristler arasında daha fazla psikolojik etkiye sebep olması gibi nedenler sayılabilmektedir.¹⁶ Benzer şekilde intihar saldırılarını gerçekleştiren kadın teröristlerin hedef ülke içerisinde mağduriyet yaşadığı argümanı hem ulusal hem de uluslararası düzeyde medya aracılığıyla etki oluşturduğu da gözlenmektedir.¹⁷ Aynı zamanda küreselleşmenin ve liberal düzenin de etkisiyle kadınların toplumsal rollerinde meydana

¹⁴ Ehud Sprinzak, “Rational Fanatics”, *Foreign Policy*, 20 Kasım 2009, <https://foreignpolicy.com/2009/11/20/rational-fanatics/>, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

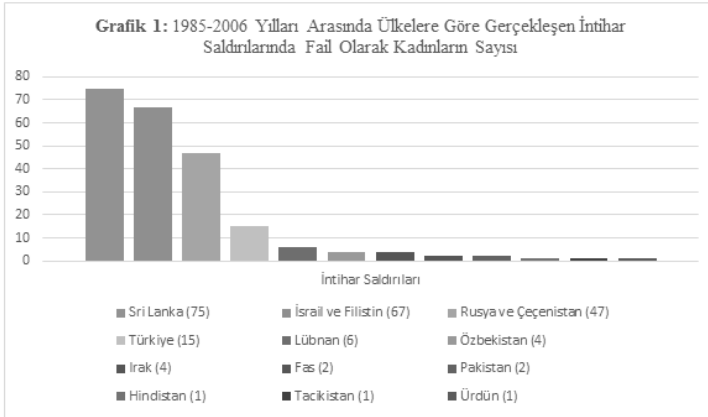
¹⁵ O’rourke, a.g.e., s. 685.

¹⁶ Debra D. Zedalis, “Female Suicide Bombers”, *The Strategic Studies Institute*, June 2004, 1-18, s. 7.

¹⁷ O’rourke, a.g.e., s. 702.

gelen değişim ile terör örgütleri sadece operasyonel kolaylıklar ve fırsatlar açısından değil, örgütün imajı ve kadının değişen rolüne de vurgu yaparak söz konusu kadın imajını bir propaganda aracı olarak kullanmak amacıyla da buna önem vermiştir. Tüm bu nedenlerden ötürü hem seküler hem de dini eğilimli terör örgütleri tarihsel süreç içerisinde kadınları örgüt içerisinde ve özellikle intihar eylemlerinde sıklıkla kullanmayı tercih etmiştir.

Aşağıdaki grafikte de 1985-2006 yılları arasında gerçekleşen intihar saldırılarında en çok kadın intihar bombacısının kullanıldığı ülkelere yer verilmiştir.

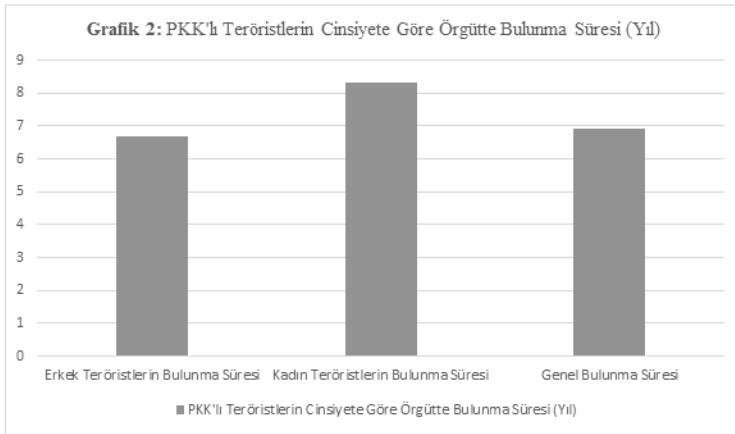

Kaynak: Yoram Schweitzer, *Female Suicide Bombers: Dying for Equality?*, Tel Aviv University, Jaffee Center for Strategic Studies, 2006, s. 8'den aktaran; Necati Alkan, *PKK'da Semboller, Aktörler, Kadınlar*, Karınca Yayınları, Ankara, 2017, s. 68.

Yukarıdaki grafikte 1985-2006 yılları arasında gerçekleşen intihar saldırılarında failin kadın teröristler olduğu eylemlerin sayısı ülke bazında incelenmiştir. Bu aralıkta intihar saldırılarında en fazla kadının kullanıldığı ülke Sri Lanka'dır. Türkiye ise PKK terör örgütünün intihar saldırılarında kadınları sıkça kullanması dolayısıyla dördüncü sırada yer almakta ve böylece PKK içerisinde de kadınların intihar saldırılarında aktif olarak yer aldığı görülmektedir.

2. PKK'nın Kadın Teröristleri

Türkiye'de 1979'da ilk terör eylemini gerçekleştiren PKK'ya 1990'lardan itibaren kadın teröristlerin katılımında artış yaşandığı bilinmektedir. PKK içerisindeki kadın teröristlerin oranı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, TEPAV tarafından 2001-2011 yılları arasında PKK'lı teröristler üzerine yapılan bir araştırmada; kadın teröristlerin PKK içerisindeki oranı yüzde 12 olarak belirtilmiştir. Azımsanamayacak bir oranı bulunan PKK'lı kadın teröristlerin örgütte ölüm yaşının ise ortalama 26 olduğu tespit edilmiştir.¹⁸ Teröristlerin örgütte bulunma süreleri üzerine yapılan çalışmada ise şu şekilde bir sonuca ulaşılmıştır:

Kaynak: Nihat Ali Özcan ve Erdem Gürkaynak, “Kim Bu Dağdakiler”, *TEPAV*, 10 Şubat 2012, s. 49, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1335350447-4.Kim_Bu_Dagdakiler.pdf, (Erişim Tarihi: 16.10.2020).

¹⁸ Nihat Ali Özcan ve Erdem Gürkaynak, “Kim Bu Dağdakiler”, *TEPAV*, 10 Şubat 2012, s. 52, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1335350447-4.Kim_Bu_Dagdakiler.pdf, (Erişim Tarihi: 16.10.2020).

Örgüt içerisinde yer alan teröristlerin örgütte buldukları yıl üzerine yapılan çalışmada kadınların örgütte bulunma süresi erkeklere göre daha uzundur. Kadınlar PKK içerisinde ortalama 8,3 yıl kalırken, erkek teröristler ise örgütte ortalama 6,7 yıl kalmaktadır. PKK'lı teröristlerin örgüt içerisinde genel olarak bulunma süresi ise ortalama 6,9 yıldır. Bunun temel sebebi olarak kadın ve erkeklere örgüt içerisinde çoğunlukla farklı roller verilmesini ve bu teröristlerin örgüt içerisinde farklı amaçlarla kullanılmasını söyleyebiliriz.

PKK hem tarihsel süreçte hem de günümüzde kadınların birçok sebepten örgüt içerisinde yer almasını istemektedir. Kadınların PKK içerisinde tercih edilme sebepleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1: PKK İçerisinde Kadın Teröristlerin Tercih Edilme Sebepleri¹⁹
Örgüt içi iktidarı elde tutma
Bilgi toplama
Propaganda faaliyetleri
Örgüt içi disiplini sağlama
Erkekleri eylemlere motive etme
Erkeklerin örgütten kaçmalarını engelleme
PKK'nın toplumsal tabana yayılmasını sağlama
PKK'ya yeni elemanlar kazandırma
Yeni bir ulus inşa sürecinde bir araç olarak kullanma

PKK içerisinde kadın teröristler çeşitli sebeplerden tercih edilmekte ve bu tercihlerin en belirgin özelliğinin ise örgüt içerisindeki düzeni sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. Terör örgütlerinde kadınların kullanılması üzerine literatürde yer alan yayınlarda olduğu gibi PKK içerisinde de kadınlara çoğunlukla ikincil rol verilmekte ve kadınlar, erkek teröristlerin örgütte tutulması için de birer yem olarak kullanılmaktadır.

¹⁹ Alkan, a.g.e., s. 276.

PKK içerisinde kadınların tercih edilme sebeplerinin yanı sıra PKK içerisindeki kadın algısının süreç içerisinde değişime uğraması da örgütün yapısına etki etmiştir. Kadın teröristler PKK içerisinde örgütün ilk eylemlerini gerçekleştirdiği tarihten itibaren aktif bir şekilde katılım göstermemiş, zamanla hem örgütün kadın algısında yaşanan değişimle hem de kadınların PKK algısında yaşanan değişimle kadınlar isteyerek veya zorla PKK saflarına katılmıştır. Bu nedenle PKK'nın kadın algısının tarihsel süreç içerisinde nasıl bir değişime uğradığından bahsetmek gerekmektedir.

PKK'nın eylemlerinin başladığı tarihten uzun bir süre sonra kadınların örgüte katılmasında, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile sosyalizmin çöküşü ve bunun sonucunda Abdullah Öcalan'ın kadınların örgütteki varlığı ile ilgili söylemlerinin değişmesi yer almaktadır. PKK'nın kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar, kadınların örgüt içerisinde yer alarak örgütün savaşıma kabiliyetini azaltacağı yönünde bir görüş hâkimken, 1990'lardan itibaren Sovyetler Birliği'nin yıkılıp Marksist ideolojinin aileye yönelik olumsuz bakışının yumuşamasıyla PKK içerisinde de kadınlara yönelik algının değişmeye başladığı görülmektedir.²⁰ Örgütün faaliyetlerine başladığı ilk yıllarda örgüt içinde kadınlara yönelik söylem “özgürleştirilecek köle-kadınlar” iken 1990'lı yıllardan itibaren ise örgüt içerisinde kadına kutsallık içeren bir atf yapılarak “özgürleştirilecek kadınlar, tanrıçalar” şeklinde değişmiştir.²¹ Örgütün kadın tanımlamasında yaşanan değişimin etkisiyle 8 Mart 1995'te örgüt ilk kadın kongresini düzenlemiş ve sözde “Kürdistan Özgür Kadınlar Birliği” kurulmuştur. Bu tarihten itibaren kadınların örgüt içerisinde aktif rol almasından dolayı bu tarih PKK tarafından kadınların “özgürlük hareketlerinin” başlangıç tarihi olarak gösterilmiştir.²²

²⁰ Nergiz Erdem, “Kadın Terörist Kimliğinin Psiko-Sosyal Kökenleri ve Sosyal Politikalar”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Aralık 2017, Cilt 19, Sayı 3, 8-26, s. 13.

²¹ Handan Çağlayan, *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar: Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 100-101.

²² Valentina Dean, “Kurdish Female Fighters: The Western Depiction of YPJ Combatants in Rojava”, *Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation*, 2019, Sayı 1, 1-29, s. 6,

PKK'da kadın teröristlerin varlığı üzerine yapılmış sınıflandırmalarda örgüt, tarihsel olarak üç döneme ayrılmıştır. Örgütün kurulduğu 1978 yılından kadın teröristler için sözde “Kürdistan Yurtsever Kadınlar Birliği” ismiyle ayrı bir örgütlenmenin kurulduğu 1986 yılına kadarki süreç örgütün ilk dönemi olarak değerlendirilmektedir. İkinci dönem olarak 1986 yılından Öcalan'ın yakalandığı 1999 yılına kadarki süreç ele alınmaktadır. Örgütün üçüncü dönemi olarak ise 1999 yılından günümüze kadarki süreç kabul edilmektedir.²³

Yapılan dönemsel sınıflandırmaya göre örgütün ilk döneminde örgüte katılan kadın sayısı oldukça az olmuştur. Bu dönemde ön plana çıkan kadın terörist ise terörist başı Öcalan ile ilişkisi bulunan Fatma kod adlı Kesire Yıldırım'dır. Örgüte ilk dönemde kadın katılımının az olmasının en önemli nedeni olarak Öcalan'ın Kesire Yıldırım ile yaşadığı problemler gösterilmiş ve bu problemler dolayısıyla Öcalan'ın kadınları “erkekleri düşüren, yozlaştıran” bir sorun olarak görmesi belirtilmiştir. Bu dönemde Öcalan'ın kadıma bakış açısındaki olumsuzluğun yanı sıra; kadın teröristlerle yapılan mülakatlarda örgütün ilk döneminde katılım sağlayan kadınların Kesire Yıldırım tarafından psikolojik baskıya uğradığı ve böylece kendisine alternatif olabilecek kadın teröristleri örgütten uzaklaştırdığı dile getirilmektedir. Söz konusu baskılar dolayısıyla da örgüte ilk dönemde kadın terörist katılımının az olduğu ifade edilmektedir.²⁴

Örgütün ikinci dönemini oluşturan 1986-1999 yılları arasında ise Öcalan Kesire Yıldırım'dan ayrılmış ve Kesire Yıldırım örgüt tarafından “devletin ajanı” olarak nitelendirilmiştir. Böylece bu dönemde Öcalan tarafından, örgüt içerisinde yer alan kadın teröristler üzerine yeni bir tanımlama yapılmıştır. Bu dönemde örgütün kadın konusuna daha fazla eğilmesinin sebebi olarak da Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonucu Marksist ideolojinin önemini yitirmesiyle kadın ve aile yapısı üzerine

https://glocalismjournal.org/wp-content/uploads/2019/05/Dean_gjcpi_2019_1.pdf, (Erişim Tarihi: 22.01.2020).

²³ Alkan, a.g.e., s. 77-91.

²⁴ A.g.e, s. 79-81.

geliştirilen söylemlerde yumuşamalar gerçekleşmesi gösterilebilir. Bu dönemde Öcalan, örgüte kadınların katılımını artırmak amacıyla daha önceki olumsuz söylemleri yerine kadınları “özgürlük” teması üzerinden tanımlamıştır. Kadınların kölelik hayatından kurtarılması ve özgürleştirilmesi söylemlerini kullanarak “özgürleşen kadın, özgürleşen [sözde] ‘Kürdistan’” sloganını üretmiştir.²⁵ Öncesinde örgütte erkeklerin kendilerini sakınması gereken tehlikeli varlıklar olarak görülen kadınlara, daha sonra sözde “Kürdistan’ın kurtarılması” için birlikte mücadele edilmesi gereken kişiler misyonu yüklenmiştir.²⁶

1990’lı yıllardan itibaren ise kadın teröristlerin örgüte aktif olarak katıldığı gözlenmiş ve böylece örgütün kadın söylemi de değişmiştir. 1990’lı yıllardan sonra yer alan örgüte ait metinlerde kadınların kötü olmadığından ve kadınlara güvenilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Öcalan tarafından yapılan özgür ve güvenilir kadın tanımlaması, örgüt içerisindeki kadınlar için yeni bir tanım olarak gösterilmiştir. Daha öncesinde yapılan “köle kadın” tanımlamasında cinsiyetçi bir bakış açısıyla kadınlar, uzak durulması gereken varlıklar olarak tasvir edilmiştir. Ancak 1990’lı yıllardan itibaren yapılan yeni kadın tanımlaması yalnızca söylemsel açıdan daha pozitif bir imaja sahip olmakla birlikte kadının cinsel kimliği de söylem bazında ikinci plana atılmıştır. Yeni tanımlamada kadın, oldukça fazla fedakârlık yapması gereken ve fedakârlıklar sonucunda “tanrıça” haline gelecek bir varlık olarak ifade edilmiştir.²⁷

1990 yılından itibaren PKK’nın kadın tanımlamasındaki değişim ile kadınların örgüte katılmasında ciddi bir artış yaşanmıştır. 1993 yılından itibaren sayıları önemli ölçüde artan kadınların oranı, bu tarihte örgütün üçte birine tekabül etmiştir. Kadınların örgüte en fazla katılım sağladığı yıl ise 1999 olmuştur.²⁸ Aynı zamanda kadınların örgüte katılım oranının en yüksek olduğu yıllar olan 1992-1994 arası ise PKK’nın terör faaliyetlerini en üst seviyeye çıkardığı yıllardır. Bu

²⁵ A.g.e., s. 82-83.

²⁶ Çağlayan, a.g.e., s. 102-111.

²⁷ Çağlayan, a.g.e., s. 112-118.

²⁸ Alkan, a.g.e., s. 76.

dönemde özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kadınların “özgürleşmek” propagandasına kapılarak örgüte katılması hızlanmıştır. Zira PKK, kadın teröristlerin çatışmalarda ölmesini de propaganda aracı olarak sıkça kullanmıştır.²⁹

1999 sonrası süreçte terörist kadınlarla yapılan mülakatlarda, öncelikle Öcalan’ın yakalanmasının kadınlar üzerinde psikolojik bir çöküşe sebep olduğu ifade edilmiştir. Kadın teröristlerin doğrudan Öcalan’a bağlı örgütlenmelerinin olması ve talimatları da bizzat Öcalan’dan almaları, Öcalan’ın yakalanmasıyla kadın teröristlerde bir panik havası yaratmış ve kadınlara, örgüt içerisinde erkek teröristlerin büyük tepkileri ve engelleriyle karşılaşacaklarını düşündürmüştür.³⁰ Öcalan’ın yakalanmasından sonra örgüt içerisindeki erkek teröristlerden tepki göreceklerinden emin olan kadınlardan “Zelal” kod adlı terörist o dönemki korkularını; *“Bizim hepimizde şöyle bir psikoloji gelişmişti. Erkekler bizi mahvedecek. (...) bundan sonra bizi karıları yapacaklar, kendi metresi yapacaklar, istedikleri gibi bize yaklaşacaklar, o dönemin bütün intikamını alacaklar”*³¹ sözleriyle ifade etmiştir. Ancak kadın teröristlerle yapılan mülakatlarda, Öcalan’ın yakalanmasından önce de kadınların özgürleşmesi söyleminin gerçeklik payının olmadığı, aksine PKK’ya katılan kadınların diğer kadınlara göre daha köle gibi yaşadığı ifade edilmiştir:

“Aslında kadın özgürlüğü diye bir şey yapılmadı, PKK’deki kadın dışardakilere oranla çok daha köledir. Çünkü dünyaya ilişkin bir görüşü yoktur. Genel bir kültürü yoktur. Bütün dünyası ve bildiği A. Öcalan’dır. (...) Kendisi ‘bu parti kadın partisidir, ben erkeklğini öldürmüş bir kadın önderiyim’ der ama aynı kadını bireysel hizmet ve isteklerinde çok rahat kullanmıştır. Bunu yaptığı zaman ‘tabularınızı kırıyorum, tabuları olan kadın özgür değildir’ değerlendirmesiyle gerekçeliyordu. Kısaca

²⁹ A.g.e, s. 84-85.

³⁰ A.g.e, s. 88-89.

³¹ A.g.e, s. 89.

PKK'deki kadın, toplumda, köyünde yaşayan kadından daha geridir diyorum.”³²

Öcalan'ın yakalanmasının ardından örgütün kadın yapılanması örgütün genel yapısına bağlanmış ve kadınların sözde yönetim kadrolarındaki görevlere gelmeleri engellenmiştir. Bu süreçte de örgüt tarafından yapılan kadın tanımlamalarında zamanla kadın teröristlerin yüceltiildiği görülmektedir. Bu yüceltme Öcalan'ın yakalanmasından önce de olduğu gibi, yalnızca söylem düzeyinde gerçekleşmiş olması dolayısıyla örgüte daha fazla kadın teröristin katılımının sağlanması için yapılmış hamleler olarak değerlendirilebilir. Zira örgütteki kadın teröristlerle yapılan mülakatlarda ve teröristlerin itiraflarında örgütün kadınları özgürleştirmediğine, aksine kadınların daha fazla küçümsendiğine, değer görmediğine ve cinsel istismara uğradıklarına yönelik ifadeler yer almaktadır. Örgütün kadınlar üzerine söylemleri ve örgüt içerisinde kadımlara yönelik eylemleri arasında büyük bir tezat bulunduğunu fark eden kadımlardan örgütten kaçmak isteyenler yakalandığı takdirde hain ilan edilerek tecrit edilmiş ve hatta infaz edilenler de olmuştur.³³

PKK'lı kadın teröristlerle yapılan mülakatlarda, Öcalan'ın propagandasını yaptığı gibi örgüt içerisinde kadın-erkek eşitliğine dayalı bir yapının olmadığı görülmektedir. Zira örgütün sözde yönetim kadrosunda her ne kadar kadın teröristler yer alsada kadınların, karar alıcı olarak yeterince güçlü bir pozisyonda olmadığı kadın teröristlerle yapılmış mülakatlarda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Leyla isimli kadın terörist, “*Karar alma süreçlerinde ağırlık daima erkeklerdeydi. Oylama yapılıyordu, erkekler daha kalabalık olduğu için onların dediği oluyordu*”³⁴ ifadelerini kullanarak kadınların örgütün sözde yönetim kadrosunda erkeklerden sayıca daha az olması dolayısıyla örgütte karar alıcı konumunda bulunmadıklarını belirtmiştir. Benzer şekilde

³² Necdet Buldan, *PKK'de Kadın Olmak*, Doz Yayınları, İstanbul, 2004, s. 58-59.

³³ A.g.e, 90-91.

³⁴ Alkan, a.g.e., s. 236.

Çiğdem isimli kadın terörist de 2008 yılında kendisiyle yapılmış mülakatta şu sözleri kullanarak örgütün sözde yönetiminde kadınların konumu hakkında birtakım çıkarımlarda bulunmuştur:

“Ben örgütten ayrıldığımda kadınlar konseyde erkeklerle hemen hemen eşit düzeyde temsil ediliyorlardı. Üst düzeyin bazen üçte ikisinin kadın olduğu zamanlar oldu. Neden eşit düzeyde bir temsil çabası vardı bunu hep düşünmüşümdür. Bunu yapıdan ayrıldıktan sonra daha iyi anlayabildim. PKK kadınları örgütte tutmak istiyordu. Çünkü kadınların örgütten ayrılması erkeklerin de örgütten kopuşunu hızlandırıyor. Ancak bu temsil düzeyine rağmen karar alma süreçlerinde kadınlar yoktu. Çünkü yine kararı erkekler veriyordu. Murat Karayılan, Cemil Bayık ve Duran Kalkan veriyordu. Kadınların durumu göstermelik ve sembolik bir durumdu.”³⁵

Örgüt içerisinde kadın-erkek eşitsizliğinin yanı sıra, kadınlar arasında da bir hiyerarşi mevcut bulunmaktadır. Bizzat Öcalan tarafından bu hiyerarşi oluşturulmuş ve söz konusu hiyerarşik yapı dolayısıyla örgüt içerisindeki kadınlar arasında da problemler yaşanmıştır. “Neval” kod adlı kadın terörist tarafından yapılan açıklamada Öcalan hakkında övgü dolu sözler yazan kadınların, herhangi bir silahlı çatışmaya girmese de veya herhangi bir tecrübesi/yetkinliği olmasa da örgütün sözde yönetim kadrosu içerisinde yer aldığından söz edilmiş ve örgüt içerisinde kadınlar arasında dahi bir eşitliğin söz konusu olmadığından bahsedilmiştir.³⁶ Bu konuda “Hevi” kod adlı terörist ise örgüt içerisindeki hiyerarşik ve eşitsizliğe dayanan yapıyı şu sözlerle ifade etmiştir:

“Dağda [sözde] yönetim kadrosundaki bayanların kişisel eşyaları, özel yaşantıları vardı. İlk hayal kırıklığımlı onları görünce yaşadım da diyebilirim. Örneğin, (...) gittiğimiz yerde sadece taşlar var. Tek bir ağaç, tek bir gölgelik yok. Güya kadın konferansı yapılıyor, tüm bayanların yüzü güneşten kavrulmuş,

³⁵ A.g.e, s. 237.

³⁶ Buldan, a.g.e., s. 35.

yanmış, yara olmuş. O kızgın güneşin altında yemek yapıyorlar, ekmek pişiriyorlar, güneşten mahvolmuşlar. Ama yönetimdeki bayanlar için çadırlar açılmış, gölgelikler yapılmış. Dağda bulunması çok zor olan kremleri, kınaları var. Elleri sıcak sudan soğuk suya değmiyor, güvenlikleri (korumaları) var. Banyo suları bile güvenlikteki arkadaşlar tarafından getiriliyor.”³⁷

Benzer şekilde Pelin isimli bir başka kadın terörist ise Öcalan’ın kadınlar karşısında kendisini kutsallaştırdığını ve kadınların kandırılıp bu söylemlere inandırılarak adeta kendisine tapındığını belirtmiştir. Hatta bu tapınmayı meşrulaştırmak amacıyla terörist başının “*ben erkek değilim, beni karşınızda bir cins olarak görmeyin*” ifadesini kullandığını belirtmektedir. Örgüt içerisinde bunları kadınların sorgulaymadığını dile getiren kadın terörist, aynı zamanda örgütteki kadın teröristler arasındaki eşitsizliği kast sistemine benzeterek her kadına aynı değerin verilmediğini³⁸ şu sözlerle ifade etmiştir:

“Öcalan çirkin kadını sevmiyordu. Biçime ve fiziğe müthiş önem veren bir insandı. Devrimci ve savaştan bir ortamda bence kafadaki güzelliklere ve devrimci becerilere önem vermesi gerekiyordu. Oysa lise mezunu, üniversite mezunu fiziği güzel olanlara, canım-cicim dediğinde gevşeyenlere ve çok seçici yaklaşıyordu kadınlara. Ön safta olan güzelliği (...) Yoğunlaşma evlerinde [Öcalan’ın Suriye’de olduğu dönemde ‘özel eğitim’ amacıyla kadınlardan seçtiği kişileri yanına alarak ‘eğittiği’ evler] neden hep güzel bayanların kaldığını sanıyorsunuz? Birlikte çekilen fotoğraflar var, havuzlarda çekilen fotoğraflar var. Biz dağda acımızdan ölürken saraylarda yaşıyordu.”³⁹

Öcalan’ın kadın teröristler konusunda güzelliğe oldukça düşkün olduğu kendisinin ifadelerinde de yer almaktadır. Öcalan’ın kadınlara yönelik sözleri incelendiğinde kadın teröristlerin örgüte katılımında

³⁷ A.g.e, s. 80-81.

³⁸ A.g.e, s. 45-46.

³⁹ A.g.e, s. 45-46.

güzellik ölçütünün oldukça önemli olduğu görülmektedir. “Çirkinleri saflarımıza almamak lazım. Kim alıyor bunları? Bizim için güzellik ölçüsü; fiziksel, düşünsel, zekâ yönünden güzel olmalıdır.”⁴⁰ Öcalan’ın PKK’lı kadın teröristlere yönelik söz konusu açıklamalarından yola çıkarak kadınların hem Öcalan hem de örgüt tarafından birer meta olarak görüldüğünü ve kadın teröristlere de çoğunlukla güzellik ölçüsünde roller verildiğini söylemek mümkündür.

PKK içerisinde kadınların konumu incelendiğinde; kadın-erkek eşitsizliğinin yanı sıra kadınlar arasında da ciddi bir hiyerarşi bulunduğu, bu hiyerarşi dolayısıyla da örgüt içerisindeki kadınların dahi eşit olmadığı ve sözde yönetim kadrosu tarafından da eşit görülmediği ifade edilebilir. Aynı zamanda kadınların örgüte katılarak özgürleşeceği söylemi hem Öcalan hem de örgüt tarafından sıklıkla kullanılmasına rağmen; kadınlara örgüt içerisinde daha çok ikincil roller verilmiştir. Örgütün sözde yönetim kadrosunda da birçok kadın teröristin bulunması, örgütte kadınların karar alıcı konumunda yer almasına katkıda bulunmamakta, hatta örgüte katılan kadınların fiziksel güzelliğine önem verilerek bu güzelliğe göre kadınlar statü elde etmektedir. Bunların yanı sıra; diğer terör örgütlerinde olduğu gibi PKK’da da kadın teröristler ikincil rollerin yanı sıra özellikle intihar saldırılarında sıklıkla kullanılmaktadır.

2.1. PKK’nın İntihar Saldırılarında Kadınlar

Kadınların örgüt içerisinde hem eylemlerde hem de örgüt propagandası yapma amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Özellikle intihar saldırılarında ve kendini yakma eylemlerinde yer alan kadınlar, PKK’nın sembolü haline getirilerek Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yerel halkı etkileyerek örgüte terörist devşirme amacıyla hareket etmektedirler. Zira Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan raporda, 1996-2010 yılları arasında PKK’lı kadın teröristlerin intihar saldırılarına katılım

⁴⁰ Aytekin Yılmaz, *Son Diktatör*, Vadi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 146.

oranının yüzde 55 olduğu belirtilmektedir.⁴¹ PKK içerisindeki kadın teröristlerin oranının yüzde 12 civarında olduğu göz önünde bulundurulacak olursa kadın teröristlerin böyle yüksek bir oranda intihar saldırılarında kullanılma sebepleri 7 maddede açıklanmıştır. Bu maddeler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 2: PKK'lı Kadın Teröristlerin İntihar Saldırılarında Kullanılma Sebepleri⁴²
İlk yıllarda örgüte hâkim olan eril zihniyetin, kadınları bir güç olarak görmemesi nedeniyle, kadınların kendilerini erkeklere karşı ispat etme arayışı içerisinde olması,
Kadınların erkeklere göre daha duygusal olmaları ve örgütün bu duygusallığı değerlendirmesi,
Kadınların erkeklere göre Abdullah Öcalan'a daha çok bağlı olmaları,
İntihar eylemleri sonrasında kadınların örgüt içerisinde "tanrıçalar" olarak yüceltilmesi,
Örgütün kadınlara karşı güvenlik güçlerinin aramalarında gelenek ve göreneklerden kaynaklanan nedenlerle müsamaha gösterdiğinin farkında olması,
Bombaların hamilelik süsü verilerek kadınların üzerinde daha kolay kamufle edilebiliyor olması,
Kadınların şehirlerde makyaj yaparak, saçlarını boyayarak ya da kısaltarak, yerine göre açık ya da kapalı kıyafetler giyerek kendilerini deşifre olmaktan koruyabilmesi.

Kadınların terör örgütlerinin intihar saldırılarında kullanılmasına ilişkin literatürde yer alan nedenlerin PKK için de geçerli olduğu görülmektedir. Tüm bunlara ek olarak PKK'lı kadınların intihar saldırılarında yer almasının başka sebepleri de bulunmaktadır. Özellikle örgüt içerisinde ataerkil zihniyet yapısının bulunması ve kadınların erkekler tarafından aşağı görülmesi dolayısıyla kadınlar, kendilerini

⁴¹ Alkan, a.g.e., s. 71.

⁴² A.g.e, s. 229.

erkeklere ispatlama ihtiyacı hissetmektedir. Bunun haricinde kadınlar, örgüt içerisinde Öcalan’ın, kadınları “tanrıçalaştıran” söylemleri, ayrı örgütlenmelere sahip olmaları ve örgütteki erkek teröristlerden ayrı tutulmaları dolayısıyla da terörist başı Öcalan’a karşı daha güçlü bir şekilde bağlıdırlar. Böylece herhangi bir emir geldiği takdirde erkeklere oranla kadınlar, intihar saldırılarında yer almaya daha yatkın görünmektedir.

1999 yılından itibaren Öcalan’ın yakalanmasıyla örgüt içerisinde kadın teröristlerin kendini yakma ve intihar saldırılarına katılma oranı oldukça hızlı bir şekilde yükselmiştir. İntihar bombacıları, PKK tarafından eylemler gerçekleştirilirken sağlanan stratejik kolaylıklar dolayısıyla sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle örgütün faaliyet alanlarının kısıtlandığı ve yeniden bir kitle desteğine ihtiyaç duyduğu bir dönemde PKK, kadınları ilk kez intihar bombacısı olarak kullanmaya başlamıştır.

Türkiye’de ilk intihar saldırısını gerçekleştiren kadın terörist “Zilan” kod adlı Zeynep Kınacı, 30 Haziran 1996 tarihinde Tunceli’de askeri tören esnasında gerçekleştirdiği intihar saldırısı ile 29 askerin yaralanmasına ve 8 askerin şehit olmasına sebep olmuştur. Kadın teröristin askeri tören alanına karnına bağladığı patlayıcılarla kendisine hamile kadın imajı vererek girdiği tespit edilmiştir. Zilan kod adlı teröristin, başta Öcalan olmak üzere örgüt tarafından “kahraman” olduğu iddia edilmiştir. Öcalan şu sözleri kullanarak Zilan kod adlı teröristin intihar saldırısını kahramanlaştırmakta ve örgüt içerisindeki kadın teröristlere Zilan’ı örnek göstermektedir:

“Dönüşmeyen kişilik ikiyüzlüdür. Ateşle barutu bir arada tutarız ama sistemin kalbinde patlatırız. Zilan, bombasını sistemin beyninde patlattı. (...) Başka türlü de olmaz. Devrimci çalışmaları sevmeliyiz. Kendinizi hemen her zaman terbiye edin.”⁴³

PKK’lı kadın teröristler ve PKK sempatanları tarafından övgüyle bahsedilen ve adeta “rol model” haline gelen Zilan kod adlı terörist adına Diyarbakır’da sözde anma törenleri dahi düzenlenmiştir. Zira Sebahat Tuncel, 2011 yılında gerçekleşen sözde anma törenlerinden

⁴³ Yılmaz a.g.e., s. 144-146.

birinde; Zilan kod adlı intihar bombacısı teröristi hem Türk devleti karşısında “kahramanlaştırmak” istemiş hem de söz konusu terör eylemlerinin amacının yalnızca devlet sistemi olmadığını, aynı zamanda feminizme vurgu yaparak kadın özgürlüğünü sağlama amacı taşıdığını da iddia etmiştir.⁴⁴

Kadın intihar bombacılar tarafından yapılan eylemlerin niçin son yıllarda daha sık bir şekilde tercih edildiği konusunda yapılan araştırmalara atıfla, söz konusu teröristlerin bir kahraman gibi gösterilerek örgüt propagandasının yapıldığı ve böylece örgüt içerisindeki teröristleri daha çok psikolojik olarak etkilemeye yönelik söylemlerde bulunduğu söylenebilir. Zira örgütün yapmış olduğu bu “kahraman kadın” propagandalarına birçok kadın inanmış ve örgüte katılmıştır. Üniversite ikinci sınıfta okurken örgüte katılan “Zinarin” kod adlı terörist, PKK tarafından sembolleştirilen kişilerden biri olan Beritan isimli kadın teröristten etkilenerek örgüte katıldığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“(…) Ben Beritan’dan çok etkilenmiştim örgüte girmeden önce. Örgüt o zaman gazetelerde, dergilerde Beritan’ın resmini, silahlı resmini, işte onun hayat hikayesini, o dönemdeki gazete ve dergilerde boy boy yayınlanmıştı. Onun hikayesini okudukça PKK’ya katılma kararlılığım arttı.”⁴⁵

Örgütün genç kızları ve kadınları devşirme konusunda çatışmalarda ölen ve intihar saldırıları gerçekleştiren kadınları rol model göstererek sembolleştirilmesi, kadınların terör örgütüne katılımında oldukça önemli bir rol oynamıştır. PKK’nın özellikle Öcalan’ın yakalanmasının ardından hızlandırmış olduğu bu strateji, yalnızca Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden değil aynı zamanda batıdaki büyük şehirlerden de PKK’ya kadınların katılımını büyük ölçüde artırmıştır.

⁴⁴ “Sebahat Tuncel İntihar Bombacısını Övdü”, NTV, 1 Temmuz 2011, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/sebahat-tuncel-intihar-bombacisini-ovdu,qeC-UAv0dU2bEsQKWKOZcQ>, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

⁴⁵ Alkan, a.g.e., s. 179.

2.2. PKK’lı Kadın Teröristlere Yönelik Cinsel İstismar

Kadın teröristlerin örgüte katılırken içerisinde bulunduğu kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, ataerkil düzene yönelik eleştiriler, sistemi değiştirerek özgürleşme gibi beklentilerinin aksine kadınlar örgüt içerisinde özgürleşmemiş, tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak istismar edilmiştir. Öcalan ve örgütte sözde yönetim kadrosunda yer alan kişiler tarafından sıkça dile getirilen “kadının özgürleşmesi” söylemlerinin gerçeği yansıtmadığı ve örgüt içerisinde kadınların istismar edildiği yapılan araştırmalarda ve özellikle örgütten kaçarak teslim olan teröristlerin itiraflarında açıkça görülmüştür.

Öcalan, kadınları tanımlarken oldukça olumlu ifadeler kullanmış ve sözde “Kürdistan’ın” özgürlüğünü kadınların özgürlüğü ile bağdaştırmıştır. Kadınları söylemleriyle “tanrıçalaştıran” PKK içerisinde kadın ve erkek teröristler arasında yaşanabilecek her türlü duygusal ilişki yasaklanmıştır. Sevgi ve aşk gibi kavramlar yeniden tanımlanarak bu kavramlar örgüt, propaganda, örgütlenme gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Böylece örgüt içerisinde kadın ve erkek arasındaki duygusal ilişkilerin önüne geçilmek istenmiş ve duygusal ilişkiler örgütten ayrılan militanların sayısını artırdığı, örgütün çatışma kapasitesini azalttığı ve örgüt içerisinde yozlaşmaya neden olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır. Öcalan, kadın-erkek arasında oluşabilecek duygusal ilişkiyi engellemek amacıyla yalnızca kadınlara karşı “özgürlük” söylemini kullanmamış, aynı zamanda erkeklere de bu konuda birtakım zorunluluklar getirmiştir. Terörist başı Öcalan, erkeklerin “*parti içerisinde devrimci olmayan duygularını terbiye etmeyi*” amaçladığını ve bu nedenle de erkeklerin “*içindeki erkeği öldürmesi gerektiğini*” dile getirmiştir. Örgütün özgürlük tanımlaması kadın ve erkek teröristler için değişmekte ve kadınlar “*tabularını yıkmadıkça*” özgürleşemezken, erkeklerin de “*içlerindeki erkeği öldürmedikçe*” özgürleşemeyeceği belirtilmiştir.⁴⁶

Öcalan’ın yakalanmasının ardından Temmuz 2003’te gerçekleştirilen bir toplantıda, terör örgütü PKK’nın sözde yönetim kadrosunda yer alan

⁴⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 47.

Osman Öcalan'ın da onayıyla örgüt içerisinde ilişki ve "evlilik"⁴⁷ serbestliği getirilmiştir. Bu kararın ardından örgüt içerisinde birçok terörist evlenmiş veya nişanlanmış, hatta bu durumun örgütü yozlaştırmaya sebep olduğu yönünde örgüt içerisinden eleştiriler de yapılmıştır. Söz konusu serbestliğin eleştirilerle karşılaşmasının ardından sözde kongre yapılmış ve bu kongrede sözde seçim yapılarak kadın-erkek ilişkilerinin serbest olması gerektiğini savunan Osman Öcalan ve ekibi tasfiye edilmiştir. Böylece yeniden PKK içerisinde kadın-erkek ilişkileri sınırlandırılmaya başlanmıştır.⁴⁸

Öcalan'ın PKK içerisinde kadın-erkek ilişkilerine yönelik yapmış olduğu bu sınırlandırmaya yalnızca erkek teröristler arasından değil, kadın teröristler arasından da karşı çıkanlar bulunmuştur. "Bese" kod adlı kadın terörist, örgüt içerisinde cinsel ilişki konusunda çifte standart olduğundan bahsetmiş ve "*sözde örgütte cinsel ilişki yasaktı, fakat bu yasak ne hikmetse üst düzey yönetim için geçerli değildi*" sözlerini kullanırken "Ejin" kod adlı terörist de terörist başı Öcalan ve örgütün sözde yönetim kadrosunda yer alan Murat Karayılan, Cemil Bayık, Duran Kalkan ve Bahoz Erdal gibi teröristlere cinsel ilişkinin serbest olmasına rağmen kadın teröristler için yasak olduğunu dile getirmiştir.⁴⁹ Aynı zamanda örgüt içerisinde kadın-erkek ilişkileri konusunda daima kadınların haksız olduğu yönünde bir anlayışın hâkim olduğundan da bahsedilmiştir. Böylece kadın-erkek ilişkilerindeki yasaklar ve katı uygulamalar nedeniyle kadın teröristler arasında eşcinsel ilişkilerin de gizli bir şekilde artış gösterdiği teröristlerle yapılan mülakatlarda belirtilmiştir.⁵⁰

Kadın-erkek ilişkilerine yönelik söz konusu yasaklamalar örgütü korumak ve kadını özgür kılmak söylemleriyle yapılmışsa da kadınların,

⁴⁷ Örgüt içerisinde kadın ve erkek teröristlerin, örgütün sözde üst düzey yönetimi ile görüşerek evlendiklerini beyan etmesiyle söz konusu evlilikler gerçekleşmiştir. (Alkan, a.g.e., s. 251.

⁴⁸ A.g.e., s. 251-253.

⁴⁹ A.g.e., s. 255.

⁵⁰ A.g.e., s. 256.

örgüt içerisinde tecavüze ve cinsel istismara sık sık maruz kaldıkları ortaya çıkmaktadır. Söz konusu istismarların genellikle örgütün sözde yöneticileri tarafından yapılması da örgütün propagandaları ile eylemlerinin arasında büyük bir tutarsızlık olduğunu gözler önüne sermektedir. Hâlbuki Öcalan, kadın tanımlamasını yaparken radikal feminist söylemler kullansa da Öcalan ve örgütün pratikte kadınları cinsel köle olarak kullandığı örgütten kaçarak teslim olan teröristlerin itiraflarında yer almaktadır.⁵¹

Terör örgütlerinde kadınların önemli rollerinden biri olan, erkek teröristleri örgüte bağlamak görevi PKK’da da benzer şekilde uygulanmaktadır. Kadın teröristler üzerinden gerçekleştirilen bir cinsel sömürü ile erkek teröristlerin örgüte olan bağlılıklarının artırıldığı, kadın teröristlerle yapılan mülakatlarda yer bulmaktadır. 1996 yılında örgüte katılan “Aryen” kod adlı terörist, Öcalan’ın kadın teröristlerin birçok erkekle flört etmesi gerektiğini dile getirerek erkeklerin örgüt içerisinde bağlılıklarının artırılmasına atıf yaptığını belirtmiştir.⁵² Böylece erkeklerin kadınlara bağlı olması ve kadınların da yalnızca Öcalan’a bağlı olmaları sebebiyle kadınların, erkeklerle Öcalan arasında bir köprü görevi görmesi istenmiştir.

Öcalan’ın söylemlerinde “özgürleştirilecek kadınlar-tarıçalar” olarak yer bulan kadın teröristler, PKK içerisinde Öcalan da dâhil olmak üzere erkek teröristlerin tecavüzüne ve cinsel istismarına maruz kalmaktadır. Erken yaşta istenmeyen evlilik, aileler tarafından kız çocuklarının okula gönderilmemesi, aile içi şiddet ve baskı gibi genellikle psikolojik ve sosyolojik temelli nedenlerle örgüte katılan kadınlar, özellikle örgüt tarafından 1990’lı yıllardan itibaren sıkça kullanılan “özgürleşen kadın, özgürleşen [sözde] ‘Kürdistan’dır” söyleminden etkilenecek PKK’yı bir “kaçış yolu” veya “umut” olarak görmüşlerdir. Kadın teröristlerle yapılan mülakatlardan birinde Melis adlı bir kadın terörist, şu sözlerle örgütün özgürlük söyleminden

⁵¹ A.g.e, s. 253.

⁵² Buldan, a.g.e, s. 66.

etkilenerek katıldığını ve kandırıldığını ifade etmiştir:

“(…) O anda düşünün işte dağda kadınlar, ellerinde silah var öldürüyorlar. O dönem bu propaganda çok yapıldı. Ve bu ister istemez kadını dağa yöneltti. O toplumsal yapı gerçekliğinde bunun propagandası çok yapıldı. Benim katıldığım dönemde bu propagandalar bana çok yapıldı. Mesela kadınlar özgür. Kadınlarla erkekler arasındaki ilişkiler tamamıyla eşittir. Hiçbir sorun yok. Aslında melek insanlar yani. Hiç olumsuz yaklaşım yok, melek gibi yani. Kadınlar bu propagandaya inandı, inandırıldılar.”⁵³

Kadın teröristin ifadelerinde de yer bulduğu şekliyle kadınların çoğunlukla toplumsal baskılardan ve kadın-erkek arasındaki eşitsiz ilişki yapısından kaçmak amacıyla örgüt propagandalarından etkilendiklerinden söz edilmektedir. PKK yerel halkı etkilemek amacıyla, örgüt içerisinde kadının önemli ve güçlü bir konumda olduğu algısı oluşturarak örgüte eleman devşirmeyi hedeflemiştir. Ancak kadın-erkek eşitliği gibi sebeplerden örgüte katılan kadınlar, cinsel istismar ve tecavüzlerle karşılaşmış ve örgütün söylemleriyle faaliyetleri arasında zıtlık olduğunu idrak edebilmiştir.

Kadın teröristlerle yapılan mülakatlarda, örgüte katılan kadınların yüzde 90'ının örgütün “tecavüz üssü” haline gelen Kandil'e götürüldükten sonra ilk 30 gün içerisinde erkek teröristler tarafından tecavüze uğradığı belirtilmiştir.⁵⁴ Tecavüzcülerin hiçbir şekilde cezalandırılmamasına rağmen kadınların ise şikâyet ettikleri takdirde tecrit veya infaz ile cezalandırıldığı anlatılmaktadır. Sara Kanireş isimli teröristin PKK'nın kadın yapılanmasının başındaki teröriste, “*bizi seks kölesi olarak kullanıyorlar*” şikâyetinin ardından örgütteki tüm kadınların aynı şeyleri yaşadığı dile getirilmiş ve örgüt içerisinde

⁵³ Alkan, a.g.e., s. 178.

⁵⁴ “PKK'nın ‘Tecavüz Üssü’ Kandil! Kadın Terörist PKK'nın Kirli Yüzünü Anlattı”, *Sabah*, 9 Kasım 2019, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/11/09/pkknin-tecavuz-ussu-kandil-kadin-terorist-pkknin-kirli-yuzunu-anlatti>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

kadın teröristlerin karşılaştıkları bu şiddet normalleştirilmiştir.⁵⁵

Özgürleştirilme ifadesi kullanılarak özellikle Öcalan tarafından kadınların “yoğunlaşma evlerinde” defalarca tecavüze ve şiddete maruz kaldığı terörist ifadelerinde yer almaktadır. “Dilaram” kod adlı kadın teröristin örgütte kendisinin ve hemcinslerinin yaşadıkları cinsel istismarı ve şiddeti anlatmak amacıyla yazmak istediği kitabı için diğer kadın teröristlerle yapmış olduğu mülakatlarda da söz konusu istismar açıkça görülmektedir. Özellikle örgüt içerisinde kadınlar arasındaki hiyerarşinin bu cinsel istismar çerçevesinde şekillendiği ve kadınların bu şekilde “rütbe” aldığı görülmektedir. Bu mülakatlardan birinde Öcalan’ın “yoğunlaşma evlerine” genç ve güzel kadınların alındığı belirtilmiştir. Burada Öcalan’ın kadınlara “özel eğitim” adı altında tecavüz edip şiddet uyguladığı ifade edilmektedir. Şam’da bulunan yoğunlaşma evinde kalan kadın teröristlerden biri, kendisine tecavüz etmeye yeltenen Öcalan’a karşı çıktığı için “özgürleştirilmeyi reddettiği” gerekçesiyle Öcalan tarafından dayak yemiştir. Aynı evde kalan diğer kadınlar tarafından da tecavüze ses çıkarmaması için “hazırlanmıştır”. “*Başkan bizi özgürleştiriyor. Sen özgürleşmek istemiyor musun? Başkana erkek gözüyle bakıyorsun. O başkan, o zincirlerimizi kıran bir peygamber*”^{56,57} sözleriyle karşılaşan kadın terörist, Öcalan tarafından yapılan tecavüzlere sesini çıkarmaktan korkmuştur. Aynı zamanda Öcalan’ın evinde kalan kadınlara “*Benim yetiştirdiğim kadınlar, hiçbir erkekle ilişkiye girmemeli, sonuna kadar bana bağlı kalmalı*” sözlerini kullanarak kadınları tehdit ettiğini belirten terörist, dağda başka erkeklerle ilişkiye girerek Öcalan’dan intikam almak istediğini ve Öcalan’ın “özel eğitim”

⁵⁵ “PKK Örgütü Dosyası: Bin 150 Kadın İtirafçıdan PKK’nın Tecavüz ve İnfazları”, *Özel Büro İstihbarat Grubu*, <https://www.ozelburoistihbarat.com/terror/pkk-orgutu-dosyasi-bin-150-kadin-itarafcidan-pkknin-tecavuz-ve-infazlari-9129>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

⁵⁶ Alıntılanan metin, makale yazarlarının ve *Güvenlik Stratejileri Dergisi*’nin görüşlerini yansıtmamakta, yalnızca makalenin argümanını desteklemek ve örgütün kadınları nasıl kandırdığını belirtmek amacıyla kullanılmaktadır.

⁵⁷ “Kandil Dağı’ndan Yaşanmış Tecavüz Hikayeleri”, *Hürriyet*, 5 Şubat 2006, <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/kandil-dagi-ndan-yasanmis-tecavuz-hikayeleri-3886942>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

adı altında kendisine tecavüz ettiği ve şiddet uyguladığı için de rütbesi olması dolayısıyla söz konusu ilişkileri nedeniyle infaz edilmediğini dile getirmiştir.⁵⁸

Öcalan'ın “yoğunlaşma evlerinde” tutulan kadınların örgüt içerisinde rütbe almasının yanı sıra, örgütün sözde üst düzey diğer yöneticileri tarafından da kadın teröristlerin sık sık tecavüze uğradığı terörist ifadelerine yansımıştır. Hatta söz konusu açıklamalardan, örgüt içerisinde kadın teröristlere yapılan tecavüzlerin ve cinsel istismarın bir hak olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Zira birçok kadın terörist, tecavüze uğradıktan sonra yaşamış oldukları travmayı kaldıramayarak örgütten kaçmaya çalışmış, kaçamayanlar da intihar etmiştir. Örneğin; “Dilan” kod adlı terörist, PKK'nın sözde yönetim kadrosunda yer alan terörist Murat Karayılan'ın tecavüzüne uğradıktan sonra el bombasıyla intihar etmiştir.⁵⁹ PKK'dan kaçarak teslim olan “Amara Digor” kod adlı terörist; Duran Kalkan ve Murat Karayılan gibi örgütün sözde yönetim kadrosunda bulunan teröristler tarafından istismara uğradığı konusunda şikâyetçi olan kadınların kamplarda PKK tarafından oluşturulan sözde mahkemelere çıkarılarak ajanlıkla, iftira atmakla ve hatta yalan söylemekle suçlanarak infaz edildiğini ifade etmiştir.⁶⁰

Özellikle örgütün sözde üst düzey yönetimindeki teröristler tarafından tecavüze uğrayan kadın teröristler, şikâyet ettikleri takdirde infazla cezalandırıldıkları için genellikle örgütten kaçmaya çalışmaktadır. Ancak yakalandıkları takdirde aynı şekilde infaz edilecekleri için yakalandıklarında intihar etmeyi tercih etmektedir. PKK'ya kadın teröristlerin katılımının gerçekleştiği tarihlerden itibaren sık sık yaşanan bu hadiselerde erkek teröristlere -özellikle sözde üst düzey yönetimde yer alanlara- örgütün herhangi bir yaptırım uygulamamasına

⁵⁸ A.g.e.

⁵⁹ “PKK Elebaşı Karayılan'ın Tecavüz Ettiği Kadın Terörist El Bombasıyla Kendini Patlattı”, *Haberler.com*, 10 Ağustos 2018, <https://www.haberler.com/pkk-elebası-karayılan-in-tecavuz-ettiği-kadın-11132995-haberi/>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

⁶⁰ “İşte PKK'daki Tecavüz Dehşetinin Belgesi! Duran Kalkan'ın Video Kaydını Verdi....”, *Takvim*, 22 Kasım 2019.

rağmen; cinsel istismara uğrayan kadın teröristlerin cezalandırılması ve infaz edilmesi kadın teröristlerin intiharı tercih etmesine sebep olmaktadır. Bu hadiselerden biri de “Mardinli Rojin” kod adlı bir teröristin Suriye’de örgütün sözde üst düzey yönetiminden birinin tecavüzüne uğraması sonucu hamile kalması ile gerçekleşmiştir. Kadın teröristin hamile olduğunun öğrenilmesi sonucu Öcalan tarafından Dicle Nehri’ne atılıp öldürülmüştür.⁶¹ Benzer şekilde örgüte ait kanallarda TSK’nın bombardımanı sonucunda öldüğü iddia edilen Rabia Kaya isimli kadın teröristin otopsi raporunda ise PKK’lı teröristlerce tecavüz edildikten sonra infaz edildiği ortaya çıkmıştır.⁶²

Temmuz 2019’da PKK’dan kaçarak güvenlik güçlerine teslim olan “Garan” kod adlı terörist de örgütün sözde üst yönetim kadrosunda bulunan terörist Cemil Bayık’ın kadınların özgürlüğünden bahsetmesine rağmen örgüt içerisinde kadınlara karşı hem psikolojik hem cinsel hem de fiziksel şiddet uyguladığından bahsetmiştir. Söz konusu cinsel istismarların örgüt içerisinde herkes tarafından bilindiğini ve durumun örtbas edilerek kadının susturulduğunu ya da infaz edildiğini itiraf etmiştir. Aynı zamanda sözde yönetim kadrosunda yer alan terörist Cemil Bayık’ın tecavüzü sonucu hamile kalan bir kadın teröristin Suriye’de kamptan uzaklaştırıldığını, kadının kaçmaya çalışması sonucunda ise infaz edildiğini dile getirmiştir.⁶³

PKK içerisinde kadın teröristler yalnızca sözde üst düzey yöneticilerin değil, aynı zamanda diğer erkek teröristlerin de cinsel istismarına maruz kalmaktadır. Söz konusu istismarlara dayanamayarak kaçan kadınlar güvenlik güçlerine teslim olarak PKK içerisinde kadınların

⁶¹ “Dağda Önce Tecavüz, Sonra İnfaz”, *Sabah*, 20 Şubat 2019, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/02/20/dagda-once-tecavuz-sonra-infaz>, (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

⁶² “PKK/KCK Terör Örgütünün Çocukları ve Kadınları İstismarı”, *Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı*, Şubat 2017, s. 44, <http://bern.emb.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/12/4fe86f07-3dad-4fef-b77f-0018a008c177.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

⁶³ “Terör Örgütü PKK'nın Kirli Yüzünü Anlattı”, *TV100*, 13 Temmuz 2019, <https://www.tv100.com/teror-orgutu-pkknin-kirli-yuzunu-anlatti-haber-463337>, (Erişim Tarihi: 04.11.2020).

“özgürleştirilme” yalanıyla sömürüldüğünü gözler önüne sermektedir. 17 yaşındayken örgüte katılan “Nirvana” kod adlı teröristin teslim olmasının ardından yapmış olduğu itirafları buna örnek olarak gösterebiliriz.

“Örgütün tüm organları içinde geçen yıllarımda, kadınların uğradığı taciz ve tecavüzleri gördüm ve kendim de yaşadım. Örgütün ve erkek üyelerinin kadına bakış açıları fikri tüm bağlarımı kopardı. Yaşadığım ve gördüğüm cinsel tacizlere artık dayamayınca, artık örgütte kalamayacağımı ve kendime çektiğim cezanın yettiğini düşünerek kaçtım.”⁶⁴

PKK içerisinde yaşanan tecavüzler sonucu hamile kalan kadınlara ya hayati riski olmasına rağmen zorla kürtaj yapıldığı ya infaz edildikleri ya da doğurdukları çocukların Avrupa’ya satıldığı bilinmektedir.⁶⁵ Zira kürtaj meselesi Almanya’da Düsseldorf Eyalet Mahkemesi’nde bir dava konusu da olmuştur. PKK’nın Stuttgart sorumlusu “Ahmet” kod adlı terörist tarafından tecavüze uğrayan kadın teröristin hamile kalması sonucu kürtaja zorlandığı ve kabul etmemesi halinde ölümle tehdit edildiği ortaya çıkmıştır. 2008 yılında gerçekleşen olayda kadın terörist; “Kürtajı kabul etmeyince silahlı 2 PKK’lı tarafından örgütün Avrupa sorumlusu ile görüştürülmek üzere zorla Brüksel’e götürüldüğünü, burada da kürtaja zorlandığımı” dile getirmiştir. Kadın terörist kürtaj sonrasında da birçok kez intihar teşebbüsünde bulunduğunu ifade etmiştir.⁶⁶

Örgütün en önemli gelir kaynaklarından olan uyuşturucunun, teröristlerin cesaretlenmesi ve silahlı eylemlere katılmasını teşvik etmek amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Ancak örgüt içerisinde kadınların cinsel istismara ses çıkarmaması ve mecburi bir rıza göstermesi için uyuşturucu bağımlısı yapıldığı da teslim olan teröristlerin ifadelerine

⁶⁴ “Nirvana’ Kod Adlı PKK’lı Teröristten İğrenç İtiraf: Cinsel Tacizlerine Dayanamadım”, *Takvim*, 3 Aralık 2019.

⁶⁵ “PKK’dan İğrençlikte Son Nokta! ‘Tam Bir Sapıklık...’”, *Milliyet*, 18 Şubat 2019, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/pkktan-igrenclikte-son-nokta-tam-bir-sapiklik-2829446>, (Erişim Tarihi: 18.02.2020).

⁶⁶ “PKK’de Tecavüz ve Kürtaj”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 2009, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/pkkde-tecavuz-ve-kurtaj-71132>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

yansımıştır. TSK’nın Suriye’de gerçekleştirmiş olduğu Zeytin Dalı Harekâtı’nda yakalanan Leyla isimli terörist, örgüte katıldıktan iki hafta sonra kamplarda kendilerine cesaret hapları ve uyuşturucu verildiğini dile getirmiştir. Böylece örgüt, kamplardaki teröristleri silahlı eylemlere katılmaları için cesaretlendirip ölüme hazırlamış hem de cinsel istismarı kolaylaştırmayı sağlamıştır. Afrin’de örgüt sorumlusunun evinde kaldığı 2 gün boyunca uyuşturucu verilerek birçok kişi tarafından tecavüze uğradığını dile getiren kadın terörist, bunu neden yaptıklarını sorduğunda ise “verilen eğitimin karşılığı” yanıtını aldığını belirtmiştir.⁶⁷

Özellikle PKK gibi seküler terör örgütleri içerisinde yer alan kadın teröristlerin, örgüt adına olumlu birçok katkısı bulunmaktadır. En önemlisi ulusal ve uluslararası medyada savaşan kadın imajının hem toplumsal hem psikolojik düzeyde oldukça etkili olmasıdır. Kadınlar terör örgütlerinde hem savaştırılmakta hem de propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda kadınlar cinsel sömürüye maruz kalarak terör örgütleri için en önemli konumda olan erkek teröristlerin örgüte bağlılığını da sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Terörist başı Öcalan tarafından yapılan kadın tanımlamasında yer alan “özgürleşecek kadınlar-tarıncılar” ifadelerinin, örgüte terörist devşirmek amacıyla kullanılan manipülatif söylemler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira kadın teröristlerin örgüt içerisinde erkeklerle eşit konumda bulunmadığı ve hatta örgüte katılmadan önce daha özgür oldukları kadın teröristler tarafından da ifade edilmektedir. Yalnızca erkekler tarafından eşitsizliğe maruz kalmamakla birlikte kadınlar, örgüt içerisindeki kadınlar arasında da eşitsiz bir yapının bulunduğu söz etmektedir. Her türlü eşitsiz bir muameleyle karşılaşan kadınlar arasındaki hiyerarşinin ise Öcalan’ın cinsel sömürüsüne maruz kalmakla belirlenmesi, örgüt içerisinde kadınların karşılaştıkları zulmü gözler önüne sermektedir.

⁶⁷ “Kadın Terörist ‘İki Gün Tecavüze Uğradım’”, *Yeniçağ*, 20 Mayıs 2018, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/kadin-terorist-2-gun-tecavuze-ugradim-192969h.htm>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

Sonuç

Çalışmada öncelikle terör örgütlerinde kadınların aktif rolü üzerinde durulmuş ve kadınlara terör örgütlerinde duyulan ihtiyacın sebebi anlatılmıştır. Genellikle kadınlara terör örgütlerinde verilen roller; kuryelik, bekçilik, taşımacılık, temizlik gibi ikincil roller olmuştur. Ancak bunların dışında, kadın teröristlerin cinsel sömürü ile erkek teröristlerin terör örgütlerine olan bağlılığını sağlama konusunda da bir köprü vazifesi görmesi istenmiştir. Aynı zamanda toplumda kadınların görece daha pozitif ve barışçı olduklarına yönelik algı dolayısıyla kadınlar kontrol noktalarından daha kolay geçmekte ve özellikle kendilerine hamile imajı vermeleri durumunda çoğu zaman üzerleri dahi aranmamaktadır. Bu nedenle kadın teröristler, terör örgütleri tarafından özellikle intihar saldırılarında daha sık tercih edilmektedir. Kadın teröristler aynı zamanda toplumda var olan kadın-erkek ilişkilerindeki eşitsiz yapı dolayısıyla da intihar saldırılarıyla örgüt içerisindeki erkeklere kendilerini ispatlamak istemektedirler.

Dünyada birçok terör örgütü içerisinde yer alan kadın teröristler, PKK içerisinde de aktif rol almaktadır. PKK'nın terör eylemlerine başladığı ilk senelerde kadına daha çok "örgütü yozlaştıran" birer varlık olarak bakılırken, 1990'lardan sonra Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ve aile yapısına yönelik eleştiriler yönelten Marksist ideolojinin gücünü kaybetmesinin etkisiyle örgüt, kadına olan bakış açısını değiştirmiştir. Bu dönemde kadınlara yönelik "özgürleştirilecek tanrıçalar" söylemi geliştirilmiş ve sözde "Kürdistan'ın" kurtuluşunun ancak kadınların özgürleşmesiyle gerçekleşeceği" iddia edilmiştir. Kadınların söz konusu özgürleşmesinin ise sözde "feminist" bir yapıya sahip olduğu iddia edilen terör örgütüne katılarak gerçekleşebileceği ifade edilmiştir. Özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yerel halktaki PKK algısını olumlamak amacıyla silahlı kadın teröristler meydanlarda boy göstermiş ve küçük yaşta evlendirilen, okutulmayan, aile içi şiddet gören kadınları etkileyerek örgüte eleman devşirme hedeflenmiştir. Tüm bu sebeplerden örgüte katılan kadın teröristler, Öcalan'ın toplumun kadın-erkek eşitliğine dayanması gerektiği söylemlerine itibar etmiştir. Ancak örgüte katılan kadın teröristler, erkek teröristlere göre daha çok ikinci plana atılmıştır.

PKK’daki kadın teröristler her ne kadar örgütün sözde yönetiminde söz sahibi olsa da örgüt yönetiminin hem erkeklerin sayıca fazla olması hem de örgütün sözde yönetim kadrosunda son sözü erkek teröristlerin vermesi dolayısıyla kadın teröristlerin konumunu sembolik olarak değerlendirmek mümkündür.

Kadın teröristlere örgüt içerisinde çoğunlukla ikincil roller verilmesinin yanı sıra, kadınlar örgüt içerisinde sıkça cinsel istismara maruz kalmış ve gerek güvenlik güçlerinin raporlarında gerekse teslim olan/yakalanan teröristlerin itiraflarında söz konusu cinsel istismarlar dile getirilmiştir. Cinsel kimliği kullanılarak kadın teröristler hem terörist başı Öcalan’ın hem sözde yönetim kadrosunun hem de diğer erkek teröristlerin tecavüzlerine maruz kalmış/kalmaktadır. Öcalan ve sözde yönetim kadrosu tarafından adeta bir hak olarak görülen cinsel istismarlar, kadın teröristleri örgütten kaçma veya intihar etme arasında tercih yapmak zorunda bırakmıştır. Zira söz konusu istismarları şikâyet etmeleri durumunda örgüt tarafından “devlete ajanlık yapmakla suçlanarak” infaz edilmektedirler. Aynı zamanda kadın teröristlerin hamile kalması durumunda ya zorla kürtaj yapıldığı ya doğan çocuğun Avrupa’ya para karşılığında satıldığı ya da kadın teröristin infaz edildiği terörist itiraflarında dile getirilmektedir. Bu nedenle PKK içerisinde “özürlüleştirilmesi gereken kadınlar”, “tabularının yıkılması” için birer cinsel köle haline getirilmektedir.

PKK’da erkek teröristler karşısında ikincil öneme sahip kadın teröristlerin kendi içerisinde dahi bir eşitlik olmadığı anlaşılmaktadır. Zira kadın teröristler arasında da belirli bir hiyerarşi olduğu ve bu hiyerarşinin belirlenmesinde de güzelliğin en önemli ölçüt olduğu dile getirilmektedir. Kadın teröristler arasındaki hiyerarşi ise Öcalan’ın “özel eğitim” adı altında kadın teröristleri istismar etmesiyle belirlenmektedir. Tarihsel süreç içerisinde PKK’nın kadın tanımlaması sıklıkla değişmesine rağmen kadınların örgüt içerisindeki rolünün çok fazla değişmediği görülmektedir. Örgüt içerisinde yaşanan tüm bu şiddet, örgütün kadınlara yönelik eşitlikçi söylemleri ile faaliyetleri arasında büyük bir zıtlık olduğunu göstermektedir. Yani Öcalan’ın ve örgütün “özürlülük” ve “eşitlik” söylemlerine inanarak/inandırılarak PKK’ya katılan kadın teröristlerin dışarıdaki hayatından çok daha fazla köleleştiği

ve bu söylemlerin gerçeği yansıtmadığı açıkça görülmektedir.

Sonuç olarak çalışmada; kadınların terör örgütlerine kadın-erkek eşitliği, ataerkil düzene karşı mücadele gibi motivasyonlarla katılarak özgürleşmeyi umduğu ve örgütün de böyle bir eşitlik varmış gibi bir algı oluşturduğu, ancak PKK içerisinde özgürlüklerine kavuşmanın aksine daha çok köleleştikleri tespit edilmiştir. Özellikle PKK çevre terörü, örgüt içi infaz, çocuk savaşçı kullanımı gibi eylemleri nedeniyle algısını değiştirmek isteyerek propagandaya ihtiyaç duymakta ve dolayısıyla söz konusu propagandayı da örgütün “özgürleşen kadın” söylemleriyle gerçekleştirmek istemektedir. Aynı zamanda kadınların örgütte aktif rol aldığı ve “feminist bir devrim” gerçekleştireceği iddialarıyla uluslararası toplumdan destek bulma talebi içerisine de girmektedir. Zira örgüt, özellikle “feminizm” üzerinden bir kadın terörist algısı oluşturmaya çalışarak Türkiye’nin terörle mücadele operasyonlarının meşruiyetinin sorgulanmasını da istemektedir. Her ne kadar özellikle uluslararası medyada PKK’nın bu manipülatif söylemleri karşılık bulsa da gerçekliğin tamamen farklı olduğu, PKK içerisinde kadın teröristlerin özgür olmadığı, Öcalan tarafından oluşturulmak istenen “özgürleşen kadın” imajının gerçeği yansıtmadığı ve kadın teröristlerin maruz kaldığı cinsel istismarın göz ardı edildiği görülmektedir.

Summary

With the increase in the visibility and activity of terrorist organizations, changes also observed in the structure of terrorist organizations. Especially, important changes have occurred regarding terrorist organizations’ perception of women. As women became more visible in society, the perception of women in terrorist organizations also changed and women started to be preferred by terrorist organizations. Women terrorists have been given various roles within both secular and religious terrorist organizations. When terror studies and studies on women are considered, there are many different motivations for terrorist organizations to prefer women. Besides fighting and suicide attacks, women take also place in secondary roles such as cook, security personnel, cleaner, and courier. In addition to these roles of female

terrorists, it is known that they are used as “honey traps” and “baits” to attract male terrorists and pull them into the organization. Thus, the internal structure of the organization is protected through the sexual identity of women.

Within the scope of this study, the PKK was chosen as a case and the role of female terrorists in the PKK was explained. While PKK and organization leader Abdullah Öcalan's definition of women was initially based on the discourse of “women who corrupt men”, it later turned into “women to be liberated”. The most important reason for this change in the discourse of the PKK, a Marxist organization, is the collapse of the USSR. With the change in the PKK's discourse on women, women terrorists started to take an active role in the organization. As a result of women joining the PKK as a “way of escape” due to reasons such as domestic violence, deprivation of education, forced marriage at an early age, it is seen that women do not become emancipated, as Öcalan claimed in his statements. According to captured/surrendered terrorists' statements, besides using women for suicide attacks, they are also often given secondary roles and are literally used as slaves within the PKK. At the same time, the PKK uses women's sexual identity as a bait for keeping men in the organization, as other terrorist organizations do.

Although emotional and sexual relations between women and men are prohibited within the PKK, female terrorists are frequently exposed to sexual harassment and rape by Öcalan's so-called management staff and other male terrorists. The rape of women terrorists by Öcalan is attempted to be legitimized as “breaking taboos”. It can be stated that the so-called management staff of the organization regard these sexual abuses as so to speak a right. Furthermore, in the confessions of the arrested/surrendered terrorists it is stated that if women exposed that they were raped and sexually abused, they were punished with isolation or execution.

Another problem faced by female terrorists within the PKK is the inequality amongst women. Although the organization emphasizes gender equality in its propaganda activities, it is seen that there is inequality between women and men within the organization, and it is even understood that there is inequity amongst women. While female terrorists who have passed Öcalan's “special training” live in better conditions and

have access to all kinds of personal care products they need, other female terrorists are exploited in the mountains under difficult conditions. While physical beauty is the most important criterion in determining women, who have “undergone special training” by Öcalan, these women are exposed to rape and violence by him.

In this study, which deals with the role of women in terrorist organizations, the role of female terrorists in the PKK is analysed. Following the PKK’s and Öcalan’s definition of women and the explanation of why they prefer women in the organization, the motivations of women to participate in suicide attacks are explained. Finally, the inequalities that women terrorists encounter within the organization are discussed. Inequality between men and women and the rape and sexual abuse faced by women are explained by a mixed methodological method. Using both the news in the media and the confessions of the captured/surrendered terrorists, the contradiction between the PKK’s women’s discourse and the exploitation of women inside the PKK analysed in this study.

Kaynakça

Kitaplar

- ALKAN, Necati. *PKK’da Semboller, Aktörler, Kadınlar*, Karınca Yayınları, Ankara, 2017.
BULDAN, Nejdet. *PKK’de Kadın Olmak*, Doz Yayınları, İstanbul, 2004.
ÇAĞLAYAN, Handan. *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar: Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğinin Oluşumu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
HAMILTON, Carrie. *Women and ETA: The Gender Politics of Radical Basque Nationalism*, Manchester University Press, Manchester, 2007.
MATHEWS, Ann. *Renegades: Irish Republican Women: 1900-1922*, Mercier Press, 2010.
SCHWEİTZER, Yoram. *Female Suicide Bombers: Dying for Equality?*, Tel Aviv University, Jaffee Center for Strategic Studies, 2006.
YILMAZ, Aytekin. *Son Diktatör*, Vadi Yayınları, İstanbul, 2020.

Makaleler

- ALİ, May-Rukh. “ISIS and Propaganda: How ISIS Exploits Women”, *University of Oxford Reuters Institute for the Study of Journalism*, 2015, 1-25.

DEAN, Valentina. "Kurdish Female Fighters: The Western Depiction of YPJ Combatants in Rojava", *Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation*, 2019, Sayı 1, 1-29, https://glocalismjournal.org/wp-content/uploads/2019/05/Dean_gjpci_2019_1.pdf, (Erişim Tarihi: 22.01.2020).

ERDEM, Nergiz. "Kadın Terörist Kimliğinin Psiko-Sosyal Kökenleri ve Sosyal Politikalar", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Aralık 2017, Cilt 19, Sayı 3, 8-26.

GALVIN, Deborah M. "The Female Terrorists: A Socio-Psychological Perspective", *Behavioral Sciences & The Law*, 1983, Cilt 1, Sayı 2, 19-32.

O'ROURKE, Lindsey A. "What's Special about Female Suicide Terrorism?", *Security Studies*, 2009, Cilt 18, Sayı 4, 681-718.

SPECKHARD, Anne. "Female Terrorists in ISIS, al Qaeda and 21st Century Terrorism", *Trends Research*, Mayıs 2015, 1-9, https://www.researchgate.net/profile/Anne_Speckhard/publication/277204743_Female_Terrorists_in_ISIS_al_Qaeda_and_21st_Century_Terrorism/links/556472a908ae86c06b6a76c5/Female-Terrorists-in-ISIS-al-Qaeda-and-21st-Century-Terrorism.pdf, (Erişim Tarihi: 11.09.2020).

TÜRK, H. Bahadır. "Hegemonic Masculinity and Terrorism: The Case of The PKK and Abdullah Öcalan", *Critical Studies on Terrorism*, 2020, Cilt 13, Sayı 2, 258-279.

ZEDALİS, Debra D. "Female Suicide Bombers", *The Strategic Studies Institute*, Haziran 2004, 1-18.

Raporlar ve Tezler

"PKK/KCK Terör Örgütünün Çocukları ve Kadınları İstismarı", *Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı*, Şubat 2017, <http://bern.emb.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/12/4fe86f07-3dad-4fef-b77f-0018a008c177.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

5th Gobal Report: Sexual Exploitation New Challenges, New Answers, Fondation Scelles, 2019, http://fondationscelles.org/pdf/RM5/5th_Global_Report_Fondation_SCELLES_2019_download.pdf, (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

ÇEBİ, Şükrü Okyar. "Terörizm Olgusu İçerisinde Kadın Militanların Analizi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2010.

ÖZCAN, Nihat Ali. ve Gürkaynak, Erdem. "Kim Bu Dağdakiler", *TEPAV*, 10 Şubat 2012, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1335350447-4.Kim_Bu_Dagdakiler.pdf, (Erişim Tarihi: 16.10.2020).

İnternet Kaynakları

"Dağda Önce Tecavüz, Sonra İnfaz", *Sabah*, 20 Şubat 2019, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/02/20/dagda-once-tecavuz-sonra-infaz>, (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

"İşte PKK'daki Tecavüz Dehşetinin Belgesi! Duran Kalkan'ın Video Kaydını Verdi...", *Takvim*, 22 Kasım 2019, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2019/11/22/iste-pkkdaki-tecavuz-dehsetinin-belgesi-duran-kalkanin-video-kaydini-verdi>, (Erişim Tarihi: 11.09.2020).

"İşte PKK'nın İğrenç Yüzü! İki Kadını Yanına İstedİ, Önce Tecavüz Etti Sonra...", *A Haber*, 30 Ocak 2019, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2019/01/30/iste-pkknin-igrenc-yuzu-iki-kadini-yanina-istedi-once-tecavuz-etti-sonra>, (Erişim Tarihi: 11.10.2020).

"Kadın Terörist 'İki Gün Tecavüze Uğradım'", *Yeniçağ*, 20 Mayıs 2018, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/kadin-terorist-2-gun-tecavuze-ugradim-192969h.htm>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

“Kandil Dağı’ndan Yaşanmış Tecavüz Hikayeleri”, *Hürriyet*, 5 Şubat 2006, <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/kandil-dagi-ndan-yasanmis-tecavuz-hikayeleri-3886942>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

“Nirvana’ Kod Adlı PKK’lı Teröristten İğrenç İtiraf: Cinsel Tacizlerine Dayanamadım”, *Takvim*, 3 Aralık 2019, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2019/12/03/nirvana-kod-adli-pkkli-teroristten-igrenc-itiraf-cinsel-tacizlerine-dayanamadim>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

“Öcalan’ın Suriye Günleri”, *Habertürk*, 6 Eylül 2011, <https://www.haberturk.com/yasam/haber/666525-ocalanin-suriye-gunleri>, (Erişim Tarihi: 21.09.2020).

“Pakistan Terror Groups Use Women to ‘Honey Trap’ Youths: Officials”, *Economic Times*, 3 Aralık 2018, https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/pakistan-terror-groups-use-women-to-honey-trap-youths-officials/articleshow/66906490.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst, (Erişim Tarihi: 30.10.2020).

“PKK Elebaşı Karayılan’ın Tecavüz Ettiği Kadın Terörist El Bombasıyla Kendini Patlattı”, *Haberler.com*, 10 Ağustos 2018, <https://www.haberler.com/pkk-elebas-karayilan-in-tecavuz-ettiği-kadin-11132995-haberi/>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

“PKK Örgütü Dosyası: Bin 150 Kadın İtirafçıdan PKK’nın Tecavüz ve İnfazları”, *Özel Büro İstihbarat Grubu*, <https://www.ozelburoistihbarat.com/teror/pkk-orgutu-dosyasi-bin-150-kadin-itirafcidan-pkknin-tecavuz-ve-infazlari-9129>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

“PKK’dan İğrençlikte Son Nokta! ‘Tam Bir Sapıklık’...”, *Milliyet*, 18 Şubat 2019, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/pkkdan-igrenclikte-son-nokta-tam-bir-sapiklik-2829446>, (Erişim Tarihi: 18.09.2020).

“PKK’de Tecavüz ve Kürtaj”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 2009, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/pkkde-tecavuz-ve-kurtaj-71132>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

“PKK’nın ‘Tecavüz Üssü’ Kandil! Kadın Terörist PKK’nın Kirli Yüzünü Anlattı”, *Sabah*, 9 Kasım 2019, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/11/09/pkknin-tecavuz-ussu-kandil-kadin-terorist-pkknin-kirli-yuzunu-anlattı>, (Erişim Tarihi: 12.09.2020).

“Sebahat Tuncel İntihar Bombacısını Övdü”, *NTV*, 1 Temmuz 2011, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/sebahat-tuncel-intihar-bombacisini-ovdu,qeC-UA0dU2bEsQKWKOZcQ>, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

“Terör Örgütü PKK’nın Kirli Yüzünü Anlattı”, *TV100*, 13 Temmuz 2019, <https://www.tv100.com/teror-orgutu-pkknin-kirli-yuzunu-anlattı-haber-463337>, (Erişim Tarihi: 04.11.2020).

SPRİNZAK, Ehud. “Rational Fanatics”, *Foreign Policy*, 20 Kasım 2009, <https://foreignpolicy.com/2009/11/20/rational-fanatics/>, (Erişim Tarihi: 21.08.2020).

Türk Stratejik Kültüründe Çözümü Çerçevelemek: Katmanlı Bir Harekât Tasarımı Önerisi

Framing the Solution in Turkish Strategic Culture:
A Suggestion of Layered Operational Design

Özgür KÖRPE*

“Maksad tamâmen taayyün etmeden muhârebe edilmez.
Ve muhârebe esnâsında da maksadı nazar-ı dikkatden
aslâ dûr tutmamak lâzımdır.”¹

Öz

Harpte kullanılan araç ve yöntemlerin değişmesi hususunda esas belirleyici olan şey “maksattır”. Maksat, stratejik seviyede siyasi/askerî elitin, operatif seviyede ise komutanın zihninde oluşan, muhasamatın sonucuna dair bir görüdüür. Mevcut durumun ve istenen son durumun anlaşılması ise harekât tasarımı olarak adlandırılan bir sürecin sonucunda ortaya çıkar. Stratejik ve operatif seviyede harekâta ilişkin meseleler, karmaşık, bulanık ve kötü yapılandırılmışlardır. Günümüz hibrit harekât ortamında, lineer bir bakış açısına bağımlı kalmamak gerektiği ve tasarımın pragmatik yaklaşımla çok katmanlı bir hale getirilmesinin karar alıcılara bilişsel bir esneklik sağlayabileceği

* Dr.Öğr.Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Enstitüsü Askerî Strateji Çalışmaları Ana Bilim Dalı Başkanlığı, ORCID: 0000-0002-7633-7596, e-posta: okorpe@msu.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 04.02.2021
Kabul Tarihi / Accepted: 09.03.2021

¹ “Amacı tam olarak belirlemeden muharebe yapılmaz. Muharebe sırasında da amacı göz önünden asla uzak tutmamak gerekir.” Mustafa Kemal Atatürk, *Taktik Meselesinin Çözümüne ve Emirlerin Yazılmasına İlişkin Öğütler*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2011, s. 12.

değerlendirilmektedir. Pragmatik katmanlı yaklaşım stratejik kültür yazarlarınca da benimsenir ve Türk stratejik kültüründe de problem çözümede pragmatik yaklaşımın izlerine sıklıkla rastlanır. Bu makalede, harekât tasarımı, katmanlı yaklaşımla, bir tür bulanık mantık çerçevesinde yeniden ele alındı. Harekât tasarımının geliştirilmesi için kullanılan diğer yöntemler ortaya koyuldu ve yaygın olarak uygulanan ağırlık merkezi temelli zihin haritalaması yaklaşımının eksiklikleri gösterildi. Bunun yerine yeni bir harekât tasarımı yöntemi önerildi.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Güvenlik, Niteliksel Yöntemler, Harekât Tasarımı, Türk Stratejik Kültürü, Pragmatizm.

Abstract

The main determinant in terms of changing the means and methods used in war is the "purpose". The aim is a vision of the outcome of the hostility, formed in the mind of the political / military elite at the strategic level and the commander at the operative level. The understanding of the current situation and the desired final state emerges as a result of a process called operational design. Operational issues at the strategic and operative level are complex, blurred and poorly structured. In today's complex operational environment, it is considered that one should not be dependent on a linear perspective and that multi-layered design can provide cognitive flexibility to decision-makers. Pragmatic layered approach is also adopted by strategic culture writers and traces of pragmatic approach to problem solving are frequently encountered in Turkish strategic culture. In this article, the operational design is reconsidered with a layered approach, in a kind of fuzzy logic. Other methods used to improve the operational design were introduced and the shortcomings of the widely applied center of gravity-based mind mapping approach were demonstrated. Instead, a new method of operation design was proposed.

Keywords: International Security, Qualitative Methods, Operational Design, Turkish Strategic Culture, Pragmatism.

Giriş

Harpler ve harekât² ortamı karmaşık hale geldikçe, harp ve harekâtın öngörülmesi, tasarlanması, planlanması ve icrasına ilişkin yeni kavramlar da gelişmektedir. Öte yandan harbe ilişkin kavramsallaştırma periyotları gittikçe sıklaşmakta, kuramlar arasındaki aralık daralmaktadır. Bu nedenle diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi uluslararası güvenlik ve strateji araştırmaları alanında da karmaşıklıkla ilişkili kuramlar yaygın hale gelmiş, bazıları akademik derinliğe sahip olmasalar da bu alana yönelik yayınlar artmıştır.

Her şeyden önce harp, doğası gereği riskler ve belirsizliklerle doludur. Subay ve komutanın başlıca görevi ise bu riskleri yönetmek ve belirsizliği azaltmaktır. Akademisyenlerin harplerin ne zaman çok boyutlu ve çok aktörlü hale geldiğine ilişkin milat belirleme, harbi nesillere ayırma ve kategorize etme gayretlerine ilişkin ortak özellik, bu gayretlerin hiçbirisinin yeni olmamasıdır.

Teknolojik, toplumsal ya da siyasi gelişmelerin tüm etkileri bir yana bırakılırsa, harpte kullanılan araç ve yöntemlerin değişmesi hususunda esas belirleyici olan şey “maksattır”.³ Maksat, stratejik seviyede⁴ siyasi/askerî karar alıcıların, operatif/taktik seviyede ise

² “Harp”, silahlı bir mücadele, “harekât” ise bu mücadeleyi kazanmaya yönelik icra edilen askerî faaliyetlerdir. Metinde akıcılığı sağlamak amacıyla, kimi zaman “harp” yerine “savaş” kavramı da kullanılmıştır.

³ “Maksat”, “gaye”, “hedef” ve “amaç” kavramlarının arasındaki anlam ayrımına dikkat etmek gerekir. Literatürde “amaç” kelimesinin, diğer üç kelimeyi kapsayacak şekilde kullanılması, “mana birleşmesi problemi” olarak eleştirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bknz. Yasin Yayla, “Türkiye Türkçesinde mana birleşmesi problemi: “Gaye”, “Hedef”, “Maksat”, “Amaç” örneği”, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2020, Sayı:20, 145-156. Diğer taraftan “amaç” Türkiye Türkçesinde yaygınlaşmış durumdadır. Biz bunun farkında olarak, “amaç” kelimesini, diğer kelimelerin anlam farklılıklarının bilincinde olarak kullanmaya gayret ediyoruz.

⁴ Askerî literatürde sıkça kullanılan ve günümüzde genel akademik ve aktüel literatürde de yaygın bir kullanım alanı bulan harbin seviyeleri, millî menfaatleri destekleyen askerî gücü harp alanı ve muharebelere tatbik etmek için bir yapı sağlar. Harbin üç seviyesi olarak, stratejik, operatif ve taktik seviye kavramları kullanılmaktadır. Bunların askerî faaliyetler olarak düşünülmesi de mümkündür. Stratejik seviye millî menfaatlerin korunması ve millî

komutanın zihninde oluşan, muhasamatın sonucuna dair bir görüdür. Stratejik seviyede maksat, karar alıcının “gayesi” veya “ülküsü” olarak ifade edilir. Harbe ve bu bağlamda harekâta ilişkin tüm planlama gayreti de işte bu maksada ulaşmaya yöneliktir. Ancak maksadı belirlemenin ön şartı, meseleyi ve onun çözümünü anlamak; diğer bir deyişle çözümü çerçevelemektir.

Clausewitz’in de belirttiği gibi;⁵ devlet adamı ve komutanın ilk vereceği, en önemli ve kesin sonucu en çok etkileyici hüküm; giriştiği harbi bu ilişkiler içinde iyi tanımak, onu olduğundan başka türlü değerlendirmemek ya da hal ve şartların müsaade edemeyeceği bir şekle sokmaya çalışmamaktır. Bu, stratejik soruların ilki ve en kapsamlısıdır. Clausewitz’in stratejik seviyeye yönelik bu vurgusu, harekât tasarımı aynı zamanda uluslararası güvenlik alanına bağlamaktadır. Çünkü esasen çerçevesiz olan problem [bundan sonra mesele olarak ifade edilecek], uluslararası sistemin yapısı nedeniyle [ister Neo-Realist, ister Yapısalcı, ister Post-Yapısalcı açıdan bakılsın] karmaşık hale gelmektedir.

Karmaşıklık hayatın her alanında, bu çalışmanın özelinde askerî harekâtın her seviyesinde karşılaşılabilen bir olguysa da karmaşıklığı azaltılabilecek imkân ve kabiliyetlere ancak operatif ve stratejik seviyede ulaşılabilir. Diğer bir deyişle taktik seviyedeki bir karar alıcının elinde, karmaşıklığı azaltmak için, operatif ve stratejik seviyedeki karar alıcılardan daha az kaynak vardır. Bu nedenle taktik seviyedeki komutanlar operatif seviyenin kararlarını hayata geçirirler, uygulamaya dönüştürürler. Ancak bu durum operatif seviyeye; taktik seviyenin işini iyi bir plan yapmak suretiyle kolaylaştırmak sorumluluğunu da yükler.

Bilindiği üzere askerî planlamalar, Askerî Karar Verme Süreci (AKVES) adı verilen bir sürece tâbidir. AKVES, farklı detaylara sahip

hedeflerin elde edilmesiyle ilgili en üst seviyeyi; operatif seviye, büyük birliklerin sevk ve idaresini ve harbin sanat yönünü; taktik seviye, birliklerin muharebe sahasındaki taktik durumun gereklerine göre düzenlenmesini ve manevra yapmalarını ifade eder.

⁵ Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, (Çev. H. Fahri Çeliker), Özne Yayınları, İstanbul, 1999, s. 36.

olmakla birlikte, her seviyede uygulanır. Örneğin taktik seviye için fiziki hedefler ile manevrayı belirlemek; bunu icra edecek kuvveti hazırlamak önem kazanırken, stratejik/operatif seviye için istenen son durumu, harekâtın maksadını, muhasım ağırlık merkezlerini ve bunlarla ilişkili harekât yaklaşımlarını belirlemek önceliklidir.

Maksadı, yöntem ve yaklaşımları belirlemek ise harbin hesaplamasına özgü belirsizlik ve karmaşıklıkla da birleşen çetrefilli bir görevdir. Çatışmaya neden olan karmaşık sorunlar, özünde kötüdür. Dahası, harbin meydana geldiği uluslararası sistem, harbi bir yöntem olarak seçen devletler, harbi yürüten silahlı kuvvetler ve nihayet harbin kendisi de karmaşık uyabilen sistemlerdir.⁶ Harp, bileşenleri ve bağlamları doğrusal olmayan, karmaşık, çoğu zaman iteratif, öte yandan insani ve öngörülemez bir olgudur.

Yine de stratejik/operatif karar alıcının, iyi bir gelecek tasarlama ve ona doğru düzenli bir yol inşa etme sorumluluğu harbin karmaşık doğası nedeniyle ortadan kalkmaz. Nitekim Sun Tzu, Jomini, Clausewitz gibi düşünürler de harbin planlanmasındaki titiz analitik süreçlerin değerine vurgu yapmışlardır. Atatürk de *Taktik Meselesinin Çözümüne İlişkin Öğütler* adlı eserinde meselenin çözümünde kullanılacak en iyi yöntemin, düşünceleri şu birkaç kısa soru etrafında toplamak olduğunu söyler.⁷

⁶ Bahsedilen yapılar düzenli ve karmaşıktır; çünkü yapısal özelliklerini ortaya koymak oldukça zordur. Düzenlilikleri, bir sosyal düzen ya da ekosistem içinde yer almalarından, karmaşıklıkları ise bu düzen içinde karmaşıklık ve belirsizlik alanı yaratmalarından kaynaklanır. Bir ortam içinde kendi başına hareket edebilen bu tarz sistemler “özerk etken” olarak adlandırılır. Bağımsız varlığa sahip bütün hücreler ve organizasyonlar özerk etkenlerdir. Bir özerk etken; kendisini çoğaltma yani üreme ve en az bir iş döngüsünü yerine getirme gücüne; kısacası “uyabilme” niteliğine sahiptir. Karmaşık uyabilen sistemler, yani Complex Adaptive Systems, “etken” denen çok sayıda etkileşimli bileşenden oluşur; bu bileşenler etkileşime girerken birbirlerine ayak uydurur ya da birbirlerinden öğrenirler. Ayrıntılı bilgi için Bknz. John Brockman, *Gelecek 50 Yıl: 21. Yüzyılın İlk Yarısında Sanat ve Bilim*, (Çev. Nurettin Elhüseyni), NTV Yayınları, İstanbul, 2008.

⁷ Atatürk, *Taktik Meselesinin Çözümüne ve Emirlerin Yazılmasına İlişkin Öğütler*, s. 6.

1. Görev ve durumun gerektirdiği önlemler nelerdir? 2. Düşman bu tedbirleri almamızı nasıl önleyebilir? 3. Düşmanı kendi isteğimize göre harekete zorlayabilmek ve onun amacına ulaşmasına engel olabilmek için neler yapabiliriz? Bu soruya cevap vermek için, tarafların kuvveti, bu kuvvetlerin tertiplenmesi, arazi, her iki tarafın ulaşım hatları göz önüne alınarak olası durumlar ortaya çıkarılmalıdır. 4. Alınacak ilk önlemler için karar!

Özetle Atatürk, meselenin çözümüne durumun anlaşılması ve vazifenin tahliliyle başlamayı önerir. İşe düşmanın muhtemel maksatlarından başlamayı ise, komutanın kararını düşmanın maksatlarına bağlı kılabilmesi için önermez. Esasen Atatürk'ün bu yaklaşımı, örtük şekilde de olsa, Türk stratejik kültüründe yerleşik olan eylemsel fayda odaklı karar verme eğilimlerini işaret ediyor. Gerçekten de Atatürk'ün bizzat kaleme aldığı eserlerde sıklıkla “maksat ve gaye”, “hatt-ı harekât” ve “niyet” gibi kavramları kullanması bir tesadüf değildir.

Atatürk'ün vurgulamalarından da görüleceği üzere vazife tahlili ile mevcut durum ve istenen son durum arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Zira vazife tahlili mevcut durumdan yola çıkarak, komutanın karşı karşıya olduğu meseleyi anlama ve mesele çözüldüğünde istenen son durumun ne olacağını belirleme işlemidir. İstenen son durum operatif ve taktik seviyede vazifenin maksadıyla ifade edilir. Komutan, “ben bu harekâtı icra ettiğimde oluşmasını beklediğim askerî ve politik şartlar nelerdir?” sorusunun cevabını bulduğunda, vazifesinin maksadını da tespit etmiş olur. Diğer bir deyişle operatif/taktik seviyedeki komutanın vazifesinin maksadı, onun icra edeceği harekâtın sonunda neye ulaşmayı beklediğini ifade eder. Benzer bir bilişsel süreç stratejik karar alıcının zihninde de bu kez istenen son durumun belirlenmesi için gerçekleşir. Mevcut durumun ve istenen son durumun anlaşılması ise birçok hesaplamanın sonucunda ortaya çıkar. Bu hesaplama gerçekliği aynı zamanda harekât tasarımının da özüdür. Göz ardı edilmemesi gereken, hesaplamanın, karmaşıklığa yönelik olarak; maksatlı, faydacı, safhalı, esnek, işe yarar, ezcümle pragmatik bir çözümü vadetmesi zorunluluğudur.

Bu makale stratejik kültür ile harekât tasarımı ve askerî karar verme arasındaki ilişkiyi tespit etmekte, harekât tasarımını kavramsal olarak ele alıp AKVES'teki yerini netleştirmekte ve pragmatik bir bilişsel arka planı olan harekât tasarımının stratejik kültürden bağımsız olmadığını vurgulamakta, bu bağlamda tasarımda kullanılan zihin haritalama yönteminin çok katmanlı hale getirilmesini önermektedir.

1. AKVES'i Doğru Anlamak, Stratejik Kültürü Doğru Kullanmak

Günümüzde AKVES'i eskimiş ve kullanışsız gösteren yüzeysel değerlendirmeler yapılmaktadır. Ancak AKVES'i bilinçli ya da bilinçsiz olarak küçümseyenler, subayın muharebedeki rolüne saldırmış olurlar. Zira adıyla müsemma “subay”, birinci görevi karar vermek olan askerdir. Kaldı ki bir mesele tanımlama ve çözme yöntemi olan AKVES'i küçümsemek mantiken de hatalıdır. Herhangi bir mesele tanımlama ve çözme metodunu eleştirenlerin ise eskisinden daha verimli bir öneri sunmaları beklenir. Aksi takdirde bu eleştiri “mesele vardır ama onu anlamayalım ve çözmeyelim” demek olur. Bilimsel temeli olmayan küçümseyici eleştiriler ise “boş sözler” olmaktan öteye gidemez. Diğer taraftan, temel mantığını göz ardı etmemek kaydıyla, AKVES metodolojisinin belli bölümleri pek tabii ki eleştirilebilir.

Yakın zamanda rastladığımız bazı yayınlarda, AKVES'in günümüz harekât ortamına uygulanamayacak kadar eskidiği ileri sürülmüştür. Halbuki AKVES bilişsel ve iteratif bir süreçtir, meselenin anlaşılması ve çözülmesi olarak iki ana safhadan oluşur. Önerilen metotlar bu nedenle AKVES'in iteratif mantığını sıklıkla ıskalarlar. Önerilmesi gereken, AKVES'i terk etmek değil, hibrit⁸ meselelerin anlaşılması ve çözümü için AKVES'in iteratif mantığına, yaratıcılığı ilave etmektir.

⁸ Günümüzün karmaşık toplumunda ya da Kardeş'in Schmitt'ten aktarımıyla “plastik çağda”, savaşın değişen doğasına ilişkin farklı tanımlamalar da bulunmaktadır. Örn. Kardeş, günümüz savaşlarının yıkıcı ve hukuk kurmayan birer “yönsüzleşmiş savaşlar” olduklarını vurgular (M. Ertan Kardeş, *Yönsüzleşmiş Savaşlar*, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 13-14). Kavramın daha anlaşılır olabilmesi maksadıyla, bu makalede,

Yine bazı yayınlarda AKVES, karar almayı kalıplara sınırlayan bir sorun olarak gösterilmiştir. Halbuki AKVES bir kalıp değildir; meseleyi çözmeye ihtiyaç duyulabilecek asgari unsurları öneren mantıki bir sıradır. AKVES'i kalıp olarak kabul eden ise yüzeysel bakış açısidir. Yönetim ve organizasyon kuramcıları dahi AKVES'ten esinlenmişlerdir. Atatürk'ün eserlerinden, çağdaş yabancı doktrinlere kadar pek çok yayında benzer metodoloji görülebilir. Kısacası AKVES'in bilimselliğinde ve etkinliğinde bir sorun yoktur. Sorun, AKVES'in karar alıcılara yeteri kadar anlatılamamış olması, AKVES içeriklerinin çağdaş gerekliliklere göre güncellenmemesi ve karar alırken AKVES şablonunun asgari maddelerine, durumun gerektirdiği yaratıcı birtakım süreçler eklemekten kaçınılmasıdır. Ayrıca ilerideki bölümlerde ortaya koyulacağı üzere, meseleyi çözmek öncelikle taktik seviyenin görevidir. Operatif seviyenin öncelikli görevi ise ortamı, meseleyi ve çözümü doğru bir şekilde çerçevelemektir.

Son dönemdeki yayınlarda stratejik kültür kavramının da tam olarak anlaşılmadığı ve AKVES'le bağlantısının kurulmadığı görülmektedir. Örneğin bu metinlerde; stratejik kültür kavramının asıl üreticisi olan Snyder yerine başka yazarlar adres gösterilmekte, stratejik kültüre karar alıcının kültürlenmesinden başka bir değer yüklenmemekte, bu nedenle kavram olduğundan çok daha geniş kullanılmakta ve Booth'un "kültür taassubu" uyarısı dikkate alınmamaktadır. Halbuki Snyder, "Stratejik Kültür Kavramı: Sorumluluk Kullanıcındır" adlı makalesinde, orijinal stratejik kültür kavramının bu kadar geniş bir anlamının olmadığını ve o zamandan bu yana kendisine ait bu kavramın genellikle politik kültür veya millî kültür ile birleştirildiğini işaret etmiştir. Snyder, stratejik kültür de dâhil olmak üzere, kültürün; sadece diğer her şey başarısız olduğunda kullanılması

bu kavramlar arasında en popüler ve askerî doktrine yerleşmekte olan "hibrit" kelimesi tercih edilmiştir. Diğer taraftan bu makalenin yazarı, Hegel'in "alacakaranlıkta uçar Minerva'nın baykuşu" vecizesine atfen, devam etmekte olan bir fenomen hakkında erken hüküm vermekten uzak durmaktadır. Savaşta dönüşümün bir siyasi bir sınır meselesi olduğu ve yönsüzleştiği hususunda Kardeş'le aynı fikirdedir.

gereken bir açıklama olduğunu ısrarla vurgulamıştır ki bu husus daha önce başka bir makalede ortaya koyulmuştu.⁹ Benzer şekilde Ken Booth'un stratejik kültürü, bir ulusun stratejik ortama uyabilmede ve mesele çözüme kullandığı yöntem olarak özetlediği de aynı makalede söylenmişti. Nitekim Snyder “(fikirlerime) kalıcı değerini gösteren bir katkı, Ken Booth'un kültür taassubundan dolayı stratejik düşüncede doğabilecek olan tehlikelere dikkat çekmesi olmuştur” sözleriyle, stratejik kültürün bir nevi yöntemsel sınırlılığını vurgular.¹⁰

Kaldı ki son dönem araştırmalarında, Gray-Johnston tartışmasından da bihaber olarak, karar verme süreçlerine stratejik kültürü esas alan tarihsel ve/veya daraltılmış yanlışlanabilir bir yöntem önerisi de getirilememektedir. Herhangi bir kavram, sırf moda olduğu için aceleyle stratejik kültüre bağlanmakta, stratejik kültür yorumlaması “bu kavram bizim kültürümüzde var” gibi, deneysel olarak sınamamayan, yüzeysel olumluma ifadelerinden ibaret kalmaktadır. Halbuki üçüncü nesil stratejik kültür yazarları, bu alandaki analizlerin yanlışlanabilir bir kurama ulaşmayı amaç edinmelerini vurgularlar. Örneğin Johnston, daraltılmış tanımlama için; bilişsel haritalama ve inançsal operasyonel kodları içeren sembol çözümlemesi yöntemlerini önerir.¹¹

Stratejik kültür analizine soyunan bazı yayınlarda da kurum kültürü kavramı, Jones'un ortaya koyduğu stratejik kültür analiz düzeylerinden habersiz bir şekilde en üst analiz birimi olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan yayınların stratejik kültürün katman ve ince ayar niteliğinden de habersiz olmaları; AKVES'in iteratif ve pragmatik niteliğini görememe sebeplerindedir. Kısacası AKVES sadece holistik değildir; aynı zamanda pragmatik, iteratif, entegre ve heüristikdir.

⁹ Özgür Körpe, “Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Kasım 2016, Yıl: 12, Sayı: 24, 147-182, s. 162.

¹⁰ Jack L. Snyder, “The Concept of Strategic Culture: Caveat Emptor,” in C.G. Jacobsen, (ed.), *Strategic Power: USA/USSR*, St Martin's Press, New York, NY, USA, 1990, 3-9, p. 3.

¹¹ Alastair I. Johnston, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press, Princeton, USA: 1998, pp. 42-43.

2. Harekât Tasarımında Karmaşıklıktan Hibritliğe: Kökenler, Tanımlar, Süreçler

Son iki asırda meydana gelen değişimler, harekât ortamını kaçınılmaz bir şekilde ve tarihin hiçbir devrinde olmadığı kadar karmaşık hale getirmiştir. Karmaşıklık ise özünde belirme, buluş, öğrenme ve uyabilmenin doğasıyla ilgilidir. Waldrop'a göre, karmaşık olan sorunlar ancak bütüncül bir yaklaşımla ve eşzamanlı olarak çözülebilir. Bunun için, karmaşık sosyal sistemleri önce düzen içinde konumlandırmak gerekir.¹² İşte stratejik ve operatif seviyedeki karar alıcı, karşılaştığı karmaşık ve kötü meseleleri tanımlamak için, sistem teorisinin operatif sanata uygulanması anlamına gelen harekât tasarımı kullanır.

Harekât tasarımı, karar alıcının stratejik/operatif seviyede karşılaştığı karmaşık meseleyi çerçevelemek ya da tanımlamak için modellemeden yararlanmasıdır. İlk kullanıcısı olan Goffman'a göre çerçeve; bireyin olayları anlamlandırdığı yorum şemasıdır.¹³ Goffman'ın meseleyi anlamının karşılığı olarak ortaya attığı çerçeveleme kavramı, karar verme alanında benimsenmiş ve yaygınlaşmıştır. ABD doktrini de harekât tasarımı; “karmaşık, kötü yapılanmış meseleleri anlamak, görselleştirmek, tanımlamak ve bunları çözecek yaklaşımlar geliştirmek için eleştirel ve yaratıcı düşünceyi uygulamaya yönelik bir metodoloji”¹⁴ olarak tanımlar. Schmitt'e göre bir harekât meselesi, “kötü” bir sorundur. Pek tabii ki çoğu sorun, değişen derecelerde kötülük sergiler. Stratejik ve operatif meseleler bundan da ötede, aşırı derecede kötü olma eğilimindedirler. Ancak bu “şeytani bir kötülük” anlamına gelmez.

¹² Melanie Mitchell Waldrop, *Complexity: The Emerging Science at the Edge of Order and Chaos*, Simon & Schuster Paperbacks, New York, NY, USA 1992, p. 14.

¹³ Goffman, bu kavramı Bateson, Austin, Schwayder gibi yazarlardan ödünç aldığını da söylemiştir. Erving Goffman, *Frame analysis: An essay on the organization of experience*, Harvard University Press, Cambridge, MA, USA, 1974, pp. 7-9.

¹⁴ Joint Warfighting Center, *Design in Military Operations*, JWFC Publication, Norfolk, Virginia, USA 2011, p. 4; FM 5-0, *Operations Process*, Department of Army, Washington, DC, USA 2010, p. 3-1.

Daha çok meydan okuyucu, kötü yapılandırılmış, bulanık ve karmaşık anlamına gelir.

Gerçekten de stratejik ve operatif meseleler çözülemez değildirler ama zor ve kafa karıştırıcıdır. Doğaları gereği, kötü yapılandırılmış meselelerin çözümüne daha az, tanımlanmalarına ise daha fazla gayret sarf edilir.¹⁵ Bu gayret sarfının öncelik sıralamasında da önce tanımlama, sonra çözüme vardır. Harekât tasarımı, sistem yaklaşımının ve bununla yakın ilişkisi olan etki odaklı harekâtın (EOH), karar süreçlerine yansıyan bilişsel bir sonucudur. Hatırlanacağı üzere EOH, karmaşık harekât ortamında, askerî güce destek olarak diğer güç unsurlarının da kullanılmasıyla; hasmın kabiliyetlerini ve ihtiyaçlarını belirleyip, ardından onun bu en hassas noktalarına etki ederek onu yenmeyi amaçlar. EOH'nın amaçlılığı;¹⁶ onu felsefi olarak pragmatizme bağlarken, bilişsel ve yöntemsel olarak da kritik kabiliyetler/kritik hassasiyetler/kritik ihtiyaçlar yaklaşımını ve ağırlık merkezi analizini doğurmuştur. ABD Müşterek Doktrinine göre¹⁷ harekât tasarımı planlamadan hemen önce başlar ve planlamayla eşzamanlı olarak süregider.

Kötü meseleler ve stratejik seviyenin bu konudaki yönlendirmesi genellikle geniş ve dinamik olduğundan; harekât tasarımı meselenin tespitine, diğer bir deyişle vazifenin tahlili sonuçlarına odaklanır. Harekât tasarımı mantığı; eğer bir mesele yeterince iyi anlaşılırsa, meselenin çözümünün de kendiliğinden ortaya çıkacağı önermesine dayanır.¹⁸ Harekât tasarımının meseleyi doğru belirleme konusuna odaklanması, onu AKVES'in vazife tahliliyle birlikte ilk analitik

¹⁵ Horst W.J Rittel & Melvin M. Weber, "Dilemmas in a General Theory of Planning", *Policy Sciences*, (4), 1973, pp. 160-167, akt. John F. Schmitt, "A Systemic Concept for Operational Design", the Marine Corps Combat Development Command, Concepts and Plans Division, Marine Corps Warfighting Lab, August 2006., p. 9.

¹⁶ Amaçlılık, maksatlı olma halini ifade eder. Büyük Türkçe Sözlük'te (2009) "maksatlı" kelimesi "amaçlı"; "amaçlı" kelimesinin karşılığı da "gayeli" olduğundan, bu araştırmada, telaffuzu daha kolay olan "amaçlılık" kelimesi tercih edilmiştir. Ancak "maksatlılık" kelimesi de aynı anlamı karşılar.

¹⁷ JWFC, *Design in Military Operations*, p. 32; FM 5-0, *Operations Process*, p. 3-1.

¹⁸ Schmitt, a.g.e., s. 3, 5.

faaliyetlerinden birisi haline getirir. Schmitt'e göre tasarım, meseleyi tanımlama; planlama ise meseleyi çözme faaliyetidir.¹⁹ Harekât Tasarımı meseleyi çözmek için bir yaklaşım ortaya çıkacak şekilde onun altta yatan nedenlerini, yapısını ve işleyiş dinamiklerini bulmayı, tanımlamayı ve modellemeyi içerir. Planlama ise genellikle yerleşik birtakım prosedürlerinin (örneğin Durum Muhakemesi bunlardan birisidir) işletilmesi yoluyla, uygulanacak bir dizi eylemi tasarlama sürecidir. Taktik seviyede meselenin tanımlanması için tek başına vazife tahlili yeterliyken; operatif ve stratejik seviyede meselenin tanımlanması için; vazife tahliline harekât tasarımının da ilave edilmesi gerekmektedir.

Karmaşıklığın çözümü için geliştirilen sistem yaklaşımı, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kökenlidir ve 1970'lerden sonra kendisini göstermeye başlamıştır. Sovyetler Birliği harekât doktrini üzerinde yapılan araştırmaların da bir sonucu olarak, 1980'lerde Amerikan askerî söyleminde "harbin operatif seviyesi" adında yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Davison, operatif seviye kavramıyla ilgili kısa bir tarihçe verir:

O yıllara kadar stratejik düzeyde karar vermeyi yönlendirmek için çok şey yazılmıştı. Taktik seviyede problem çözme yaklaşımları ise doğrusaldı ve daha üst komutanlık seviyeleri için yetersiz kalmaktaydı. Stratejik ve taktik arasında gidip gelen ara kademelerdeki karar alıcılar, stratejik seviyenin görülerini ve niyetlerini sahadaki icracı komutanlara ustalıklarla aktaracak olan harp sanatını elle tutulur hale getirebilmek için, entelektüel yaklaşımlar aradılar. Üstelik bu yaklaşımlar bilimsel titizliğe ve sanatsal yaratıcılığın esnekliğine sahip olmalıydılar. Böylece 1980'lerden itibaren sistem yaklaşımı ve tasarım yöntemleri, operatif sanattaki boşluğu doldurmak maksadıyla, strateji ve harekât söylemine girmiş oldu.²⁰

¹⁹ A.e., s.3, 15.

²⁰ Ketti, C. Davison, *Systemic Operational Design (SOD): Gaining and Maintaining the Cognitive Initiative*, BiblioScholar, Washington DC, USA 2012, pp. 4-11.

Tasarım ve operatif sanat arasındaki ilişki, bu kavramların ve üreticilerinin harbin operatif seviyesi üzerinde araştırmalar yapan ABD Silahlı Kuvvetleri çevrelerinde taraftar bulmasıyla güçlenmiş ve buradan da müttefik ordulara yayılmıştır.²¹ Bu yazarlara göre, sistem düşüncesi operatif sanata üç ana katkı sağlamıştır.²² İlk olarak kendi kuvvetlerini karmaşık, hiyerarşik bir sistem olarak kavramsallaştırmak, operatif komutanın “sistemi stratejik amacına ulaşmaya yönlendirmekten” ibaret olan rolünü anlamasını sağlamıştır. İkinci katkı, komutanın kendi kuvvetleri ve hasım kuvvetler hakkında yapacağı bir sistem analizinin, her iki tarafın güçlü ve zayıf yönlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlaması ya da en azından anlaşılma fırsatının yakalanabileceğini göstermesi olmuştur. Son olarak sistem yaklaşımı, operatif öğrenmeyi kolaylaştırmış; kendi gücünü, rakibin zayıf yanları üzerinden tanımlamaya ve eşleştirebilmeye imkân sağlayan “diyalektik düşünmeyi” geliştirmiştir.

ABD'nin sistem yaklaşımının gelişmesinde Vietnam Harbi'nin ve Küba Krizi'nin büyük bir etkisinin olduğunu; Afganistan ve Irak Özgürlük Harekâtı'ndan alınan derslerin ardından bu konudaki çalışmaların hızlandığını da not etmek gerekir.²³ Son yıllarda ABD'de harekât tasarımının çeşitli perspektiflerini savunan yayımlar yapılmaktadır. Jeffrey M. Reilly, *Harekât Tasarımı: Karar Eylemi İçin Netliği Karmaşıklıktan Ayıklamak* adlı eserinde, “harekât tasarımı, ortak doktrinde ortaya çıkan belki de en önemli dönüşümdür” demektedir.²⁴ Diğer taraftan ABD'li Emekli Orgeneral James N. Mattis, harekât planlama süreçlerinin “aşırı derecede prosedürleştirilmesine” karşı uyarıda bulunur ve harekât tasarımını, müşterek harekât planlaması içinde “açıklığı, dikkatli düşünmeyi ve yaratıcılığı” canlandırmanın bir yolu olarak görür.²⁵ Ancak her ne kadar Reilly ve Mattis gibi yazarlar

²¹ A.e., s. 12.

²² Shimon Naveh, *In Pursuit of Military Excellence*, Routledge, Cambridge, USA, 1997, p. 7.

²³ Jeffrey M. Reilly, *Operational Design: Distilling Clarity from Complexity for Decisive Action*, Air University Press, Alabama, USA, 2021, p. 67.

²⁴ A.e., s. 1.

²⁵ James N. Mattis, “Memorandum for US Joint Forces Command: Vision for a Joint

harekât tasarımının önemine vurgu yapmış olsalar da bu konuda ortak bir doktrinin oluşturulması, doğası gereği sinkretik ve zaman alacak bir süreçtir.

Maksadın belirlenmesi ve çözümün modellenmesi meselenin çözümündeki seçkin yerini korumaktadır. Ancak günümüzde tasarımın sadece karmaşıklıkla sınırlanması mümkün değildir. Günümüz harekât meseleleri, hem kesin bir askerî başarı elde etmek hem de bir terörist yapılanmayı sindirmek/etkisiz hale getirmek maksadıyla; sivil işlerin, konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan harekâtın bir kombinasyonunu gerektirebilecek şekilde hibrittir. Bu yüzden de karmaşıklık yaklaşımının kötü meseleler argümanını kabul etmekle birlikte, meseleye yaklaşımda karmaşıklık kavramını tek başına yeterli görmüyor ve “hibrit” kavramının göz önüne alınmasını öneriyoruz. En basit biçimiyle hibrit savaş tabiriyle, konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan taktiklerin bir arada kullanıldığı harp türü anlaşılır. Kavramı şimdiki manasında ilk kez kullanan Hoffman’a göre hibrit savaş; birçok savaş çeşidinin yaratıcı bir şekilde aynı anda kullanıldığı bir savaş türüdür.²⁶ Hibrit harekât ortamı; karmaşık ortamdan farklı ve onu kapsayacak şekilde, lineer ve iteratif olmayan, çok katmanlı ve bulanık bir yapıdır. Muharebe sahasını yurtiçi sahasından ayıran sınırlar belirsiz, asker-sivil ayrımı bulanık, muharip, terörist ve organize suçlu arasındaki hukuki fark ise istismara açıktır. Hibrit meseleler, sofistike, esnek, uyabilen ve pragmatiktirler.²⁷

3. Türk Stratejik Kültüründe Harekât Tasarımının Pragmatik Niteliği

Hoffman hibrit savaşın pragmatik niteliğini, ünlü İngiliz ajanı Lawrence’a dayandırır ve ona atıfla, gelecek muharebe sahasında bilişsel

Approach to Operational Design.” Norfolk, VA: US Joint Forces Command, 6 October 2009, JFCOM web sitesi, http://www.jfcom.mil/newslink/storyarchive/2009/aod_2009.pdf, p. 43, (Erişim Tarihi 30.01.2021).

²⁶ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Virginia, USA, 2007, p. 17.

²⁷ *A.e.*, s. 5, 7, 11, 52.

alanın tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar önem kazanacağını iddia eder.²⁸ Hoffman'ın, teorisini esasen Türklere karşı mücadelesine dayandıran Lawrence'a atfı, Türk Stratejik Kültürünün harekât tasarımına pragmatik yaklaşımını incelemek hususunda teşvik edicidir. Zira tüm toplumsal olgular gibi, askerî meseleler için de kültür belirgin bir tanımlama biçimidir. Bunun için stratejik kültür kavramı kullanılır. Snyder da stratejik kültürdeki değişimi açıklamada düz eski siyasetin veya pragmatizmin, en yararlı prizmayı sağlayacağını ifade eder²⁹.

Goffman, çerçevenin ifade ettiği anlamın örtük kültürel kökenleri olduğunu vurgular.³⁰ Goffman'ın bu tespiti de harekât tasarımını stratejik kültürle ilişkilendirmeye imkân sağlar. Zira stratejik kültür (harp tarihçilerinin daha çok benimsediği şekliyle savaş tarzı), karar alma davranışına kültürel kodlar üzerinden açıklamalar getirmeyi esas alır. Stratejik kültür alanında, kavramın üreticileri de dâhil olmak üzere, kapsam ve yöntem tartışmaları vardır. Bu araştırma, tüm tartışmaların bilincinde olarak; kapsamı dar tutma ve başka bir çözüm ihtimali kalmadığı takdirde stratejik kültüre başvurma (Snyder), kültür taassubundan kaçınma (Booth), tarihsel miras ve kültürlenmeye önem verme (Gray), yanlışlanabilirlik (Johnston), ince ayar (Longhurst) ve katman (Morgan) önerilerine sadık kalmaktadır. Bu bağlamda stratejik kültür kavramını gelişigüzel kullanmadığımızı; stratejik kültür analizini Türk stratejik kültüründeki harekât tasarımını inceleyecek kadar daralttığımızı; Türk stratejik kültürünü bağımsız değişken yaparak, kültürün katman niteliğini, operatif sanatın uygulamasında yanlışlanabilir bir bağımlı değişken olarak ortaya koyduğumuzu vurgulamakta yarar vardır.

Zira katmanlı yaklaşım stratejik kültür kuramcılarının da işaret ettikleri bir yöntemdir. Basrur, stratejik kültürü iç ve dış uyaranlar arasında bir katman olarak nitelendirir.³¹ Morgan bakımından stratejik

²⁸ A.e., s. 52.

²⁹ Snyder, a.g.e., s. 8.

³⁰ Goffman, a.g.e., s. 22.

³¹ Rajesh M. Basrur, "Nuclear Weapons and Indian Strategic Culture," *Journal of*

kültür, stratejik çevreden gelen uyarıcılar ile karar alıcının bu uyarılara tepkisini (bu makalenin problemiği bakımından meselenin tanımlanması) ilişkilendiren bir aracı değişkendir.³² Longhurst de stratejik kültürün ayarlanabilen katman niteliğini pragmatik bir “ince ayar” olarak adlandırır.³³ Biz bu ince ayarı, tasarıma her seferinde bir katman ekleyerek yapmayı öneriyoruz. Bu yöntemle karar alıcının çevresel uyarana (meseleye) tepkisinin işlevsel hale getirilebileceğini düşünüyörüz.

Nitekim Cicero'nun da dediğı gibi, bu gökyüzünün altında söylenmemiş söz yoktur. Sistem yaklaşımı ve harekât tasarımı kavramsallaştırmasından çok önce de komutanlar meseleyi tanımlamak ve sınırlandırmak hususuna kafa yormuşlardır. Pek çok harp tarihi örneğinde görülebileceğı üzere, esasen tüm karar alıcıların ve harekât planlayıcılarının ana sorunsalı “maliyet etkin bir harekât yönetim metodu olabilir mi?” sorusunun cevabını bulabilmektir. Neticede sistem yaklaşımı fikrinin de Birinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet harekât doktrininin tarihsel bir analizi neticesinde ortaya çıktığı daha önce vurgulanmıştı.³⁴ Dolayısıyla harekât tasarımı unsurlarının çoğı ne askerî teori için yeni ne de harekât planlaması için yenidir. Bu bağlamda Tyler da harekât tasarımını, eleştirel ve sistemsel düşünme, iteratif süreçler, örgütsel öğrenme, yaratıcı liderlik ile ekip oluşturma şeklinde dört ana fikirden müteşekkil kavramsal bir çerçeveye dayandırır.³⁵

Esasen bu dört ana fikir, eş anlamlı tanımlamalarla Clausewitz'in *Savaş Üzerine* adlı eserinde de bulunur.³⁶ Fiziksel, zihinsel ve ahlaki

Peace Research, 2001, Vol. 38, 181-198, p. 195.

³² Forrest E. Morgan, *Compellence and the Strategic Culture of Imperial Japan: Implications for Coercive Diplomacy in the Twenty-First Century*, Praeger Publishers, Westport, CT, USA, 2003, p. 42.

³³ Kerry Longhurst, *Germany and the Use of Force: The Evolution of Germany Security Policy 1990-2003 (Issues in German Politics)*, Manchester University Press, Manchester, UK, 2005, p. 26.

³⁴ Naveh, *a.g.e.*, s. 6.

³⁵ Brian J. Tyler, *Intelligence and Design: Thinking about Operational Art*, Air University Press, Alabama, USA, 2014, p. 67.

³⁶ Clausewitz, *a.g.e.*, s. 37, 70, 76, 566, 567.

faktörlerin birbirine bağıllığı (*Die wunderliche Dreifaltigkeit*-Acayip Üçleme); ağırlık merkezinin tespitine verilen önem (*Das Schwerpunkt-Ağırlık Merkezi*) ve öngörülemezlikle ilgili kaygı (*Der Kriegsnebel-Savaş Sisi* ve *Die Friktion-Sürtünme*), onun eleştirel ve sistematik düşünme (önce parçala ve sonra tekrar bütünleştir) yöntemlerindeki ustalığını göstermektedir. Yine, iki taraflı bir görüngü olan savaşın “asla kısa bir darbe ya da nihai bir izole eylem olmadığını”³⁷ tekrar tekrar vurgulaması iteratif süreçlere işaret eder ki bu; savaşın dinamik doğasının uyabilmeye ve öğrenmeye istekli bir komutana sunduğu fırsatları da göstermesi bakımından anlamlıdır. Son olarak Clausewitz, deha biçimindeki yaratıcı liderliğin (*Das Kriegerische Genie*-Savaşçı Dahi), meselenin çerçevesi için olağanüstü bir avantaj sağladığına da inanmıştır.³⁸

Harekât tasarımı mantığında işaret edilen sentetik-analitik yaklaşım pragmatik bir bilişsel süreci ifade eder. Bu bağlamda Schmitt’in dörtlü çerçevesine “pragmatik düşünmeyi” ilave etmenin faydalı olabileceğini değerlendiriyoruz. Bu noktada bu iddiayı açıklamakta yarar vardır.

Hatırlanacağı üzere pragmatizm, bir önermenin tatmin edici biçimde işe yaradığı takdirde doğru olduğunu ve söz konusu önermenin, sadece uygulamalı sonuçlarının dikkate alınması gerektiğini savunur. Pragmatizme göre pratik olmayan fikirler reddedilmelidir. Kırık ve Morva, ister pozitivist-analitik, isterse de fenomenoloji olsun, ana akım felsefe açısından eylemin, açıklanmaya muhtaç, şarta bağlı, deneysel bir görüngü olduğunu tespit ederler.³⁹ Pragmatizm ise, tüm bu felsefi akımlardan farklı olarak, eylemi bütün açıklamaların başlangıcı olan evrensel bir görüngü olarak taçlandırır.

Kısaca eylemin felsefesi olarak tanımlanabilen ve maksatlı bir eylemciliği karşılayan pragmatizm, daha önce var olan fikir ve

³⁷ A.e., s. 25.

³⁸ A.e., s. 52.

³⁹ Hikmet Kırık ve Oya Morva, *Cumhuriyet ve Pragmatizm: Yazılmamış Kuram*, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 9.

uygulamalardan faydalanma önerisini, kendi kendisine de uygular ve felsefesini eylemsel fayda ölçütüne göre yapılandırır. Bundan dolayıdır ki, birçok felsefi akımda pragmatik olarak adlandırılacak akıl yürütmelere rastlanabilir. Ya da tam tersine, Pragmatizm felsefenin birçok dalından izler taşır.

Askerî karar verme de harekâtın maksadına uygun, maliyet etkin, safhalı ve işe yarar çözüm vaadeden bir planlama ve icrayı esas alır. Hatta bir adım daha ileri giderek, pragmatizmin savaş gibi kriz hallerinde başvurulan bir yaklaşım olduğunu söylemek de mümkündür. Bu nedenle operatif sanatın (bu makalenin özelinde harekât tasarımının) bilişsel yapısıyla pragmatizmin bağlantısını tespit etmek için özel bir çabaya gerek kalmaz.

Harekât tasarımı ve pragmatizm arasındaki en belirgin bağlantı “maksat” ve “safhalandırma” üzerindedir. Bu konuyla ilgili olarak Axelrod detaylı bir bakış açısı sunuyor.⁴⁰ Axelrod’a göre bir karar alıcı, dış dünyada karşılaştığı karmaşıklıkları basitleştirmelidir. Bu bağlamda da çevresini tanımlayabilmek ve onunla baş edebilmek için, dış dünyanın yönetilebilir bir temsilini oluşturabilmelidir. Bu temsilin gerekçeli kararlar verebilmek için kullanılması, olası seçimleri potansiyel sonuçlarla ilişkilendiren bazı inançları gerektirmektedir.

Axelrod’a göre seçimi ve sonucu bağlayan bir inancın ana özelliği, genellikle dolaylı olmasıdır; bir kişi genellikle bir seçimden sonuca kadar tekil bir tümdengelim sıçraması yapamaz.⁴¹ Bunun yerine, bu süreci safhalara ayırarak; “Belirli bir seçim yaparsam ve diğer aktörler de böyle böyle yaparlarsa ve o sırada dış dünyanın özellikleri de böyle böyle olursa, o zaman belli tahmini sonuçlar, spesifik sonuçlara dönüşür” diye düşünür. Bu durumda bahse konu spesifik sonuçların; beklenen etkilere sahip olan, bu beklenen etkilerin de kendilerine ait etkileri olan

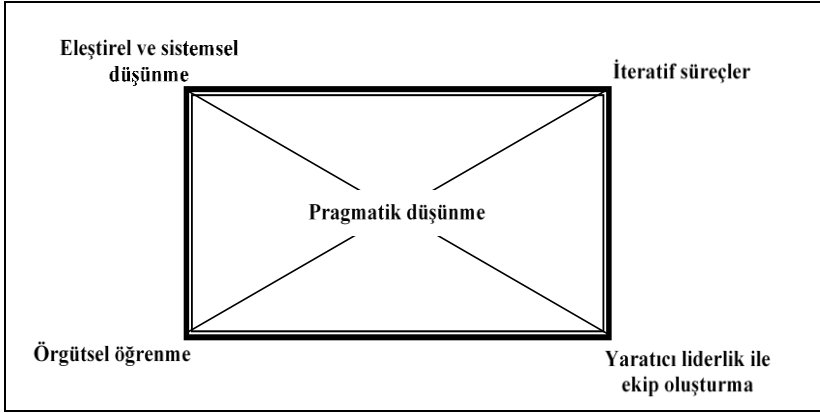
⁴⁰ Robert Axelrod, “Decision for Neoimperialism: The Deliberations of the British Eastern Committee in 1918” in *Structure of Decision: Cognitive Maps of Political Elites*, Robert Axelrod, (ed.), Princeton University Press, New Jersey, USA, 1976, 77-95.

⁴¹ A.e., s. 77.

ve böylece devam eden beklenen yansımaları olur. Axelrod'a göre "seçimin bu doğrudan ve dolaylı sonuçları, çıktının beklenen değerini belirlemek olarak kabul edilebilir."⁴² İşte stratejik ve operatif meselelerin tanımlanması ve çözümünde buna "istenen son durum" adı verilir. Pragmatik bilişsel yapının özellikleri, Kırık ve Morva'nın ile Axelrod'un seçim ve sonuç bağlantısından yararlanılarak belirlenmiş ve ilerideki bölümlerde detaylarıyla görüleceği üzere, harekât tasarımının bir katmanı olarak yararlanılmıştır.

Yukarıdaki bilgilendirme ışığında, pragmatik düşünmeyi Schmitt'in dörtlü kavramsal çerçevesine bir simetri merkezi şeklinde ekleyerek, harekât tasarımını beş noktalı hale getirmenin, AKVES'te meselenin tanımlanması sorunsalı bakımından daha açıklayıcı olabileceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda meselenin tanımlanması Şekil 1'de görülen bir çerçeveye kavuşmuş olacaktır.

Şekil 1. Harekât Tasarımının Fikrî Çerçevesi

⁴² A.e., s. 79.

Bu araştırmada önerilen harekât tasarımının fikrî çerçevesi, Türk Stratejik Kültüründen ilham almaktadır. Pek tabii ki ortaya koyduğumuz ölçütlerden yararlanılarak, pek çok karar alıcıların bilişsel/sembolik analizleri yapılabilir. Ama biz bu makalede, Türk stratejik kültürünün başat karar alıcı figürü olan Atatürk'ün söyleminden elde edilen bulgulara yer vereceğiz. Atatürk'ün “savaş, sürekli mücadele halinde bulunan gözle görülmez kuvvetlerin göze görünür şekil ve görünüş almasıdır”⁴³ ve “savaşta kuvvetten çok, kuvveti amaca uygun yönetmek önemlidir”⁴⁴ sözleri, Schmitt'in ortaya koyduğu eleştirel düşünme biçimine verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Keza, “eğer ben askerî yaşamımda, Suriye geri çekilme hareketinin bir kısmını yönetmemiş olsaydım, Sakarya Meydan Savaşı'ndan önce geri çekilme hareketini yapmaya bu kadar kesinlikle cesaret edemezdim” sözü de Atatürk'ün operatif sanatın iteratif süreçleri ve öğrenme konusundaki farkındalığını ortaya koyar. “Komutan olan bir kimsenin, büyük bir kararlılıkla fırsatları elden kaçırmaması gerekir. Aynı zamanda, akla uygun olan şeyleri izlemesi gerekir” sözü ise Atatürk'ün yaratıcı liderliğiyle ilgili verilebilecek pek çok örnekten yalnızca birisidir. Öyleyse Türk Stratejik Kültüründe harekât tasarımının fikrî çerçevesinin simetri merkezi olan pragmatik düşünmenin önemli bir yeri vardır.⁴⁵ Nitekim Atatürk Nutuk'ta, pragmatik düşünce ölçütlerine uygun olarak, uygulamayı safhalara ayırmak ve maksat ve gayeye (amaca) süreç boyunca sadık kalmak hususunda şunları söylemektedir:

“Türk ata yurduna ve Türk'ün istiklâline saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe silâhla karşı koymak ve onlarla

⁴³ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III (Açıklamalı Dizin ile)*, Ankara 2006, s. 206.

⁴⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, yay.krl. Abdullah Atay, Sertif Demir, Yusuf Serdar Demirtaş, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 23.

⁴⁵ Atatürk'ün Türk Stratejik Kültüründe pragmatik bir ince ayar niteliği teşkil eden karar verme davranışı ile ilgili ayrı bir detaylı araştırmayı işaret ediyor. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özgür Körpe, *Cesur ve Pragmatik: Atatürk ve Türk Stratejik Kültüründeki İnce Ayar*, İlgî Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2021.

çarpışmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gerek ve zaruretlerini daha ilk gününde açığa vurup ifade etmek, elbette isabetli olamazdı. Uygulamayı birtakım safhalara ayırmak, olaylardan ve olayların akışından yararlanarak milletin duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve basamak basamak ilerleyerek hedefe ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Nitekim öyle olmuştur. Eğer dokuz yıllık faaliyetimiz ve yaptıklarımız bir mantık silsilesi ile gözden geçirilirse, ilk günden bugüne kadar takip ettiğimiz genel doğrultunun, ilk kararın çizdiği yoldan ve yöneldiği hedeften asla sapmamış olduğu kendiliğinden anlaşılır.”⁴⁶

Pragmatik bilişsel yapının özellikleri ise aynı zamanda pragmatik davranışın ölçütleri olarak, Kırık ve Morva ile Axelrod’un tespitlerinden yola çıkılarak belirlenmiştir (Tablo 1). Tablo 1’de görüldüğü üzere “eylemsel fayda ölçütü”; karar alıcının saha tecrübelerinden beslenir. Akla ve hayatın gerçeklerine dayanan bir eylemlilik halidir. “Değişebilirlik ölçütü”; maksat ve gayeden sapmamak kaydıyla, uygulanan araç ve yöntemlerin yeniden esnekliğine dayanır. “Amaçlılık ölçütü”; bir başarının ancak daha büyük bir amaca ulaşabilmek için bir araçtan ibaret görülmesidir. “İşe yarar çözüm üretme ölçütü”; maksat hâsil olduğu sürece, işe yarayan çözümlere kıymet vermek, gereksiz yere zaman kaybetmemek anlamına gelir. “Mesele odaklı pragmatist akılcılık ya da stratejik pragmatizm ölçütü”; uygulamayı safhalara ayırmak, olgulardan yararlanarak fikren hazırlanmak ve adım adım yürüyerek hedefe varmaktır. Ayrıca tarihsel olayların biriktirdiği tecrübeye, kuramsal hakikat arayışı karşısında hayatın gerçekliğine inanmak, “deneyimlere dayanmak”; samimi ve meşru olmak kaydıyla her fikri değerli bulmak, “fayda-mahzur analizi”; gerçekleştirilebilir maksatların belirlenmesi, bu maksatların başarılması üzerine bir siyaset ve strateji belirlemek, “somut başarı kriterleri koymak” ve eylem ve uygulamanın sözden ve kuramdan önce

⁴⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, yay. haz. Zeynep Korkmaz. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 25.

gelmesi, “sonuç odaklılık” olarak tanımlanmış ve “Stratejik Pragmatizm” özelliğinin alt katmanları olarak tanımlanmıştır.

Tablo 1. Pragmatik Bilişsel Yapının Özellikleri

S. No.	Tanımlamalar	Ölçütler	
1	Esas olarak tecrübelerden beslenen, aklın ve gerçekliğin izinden giderek ulaşılmış bir hakikat algısının yönlendirdiği eylemlilik hali	Eylemsel fayda ölçütü	
2	Askerî başarının ancak daha büyük bir amaca ulaşabilmek için bir araçtan ibaret görülmesi	Amaçlılık	
3	Maksat hasil olduğu sürece, işe yarayan çözümlere kıymet vermek, gereksiz yere zaman kaybetmemek	İşe yarar çözüm üretmek	
4	Uygulamayı safhalara ayırmak, olgulardan yararlanarak fikren hazırlanmak ve adım adım yürüyerek hedefe varmak	Stratejik pragmatizm	
Alt Katmanlar	a	Tarihsel olayların biriktirdiği tecrübe, kuramsal hakikat arayışı karşısında hayatın gerçekliği	Deneyimlere dayanmak
	b	Samimi ve meşru olmak kaydıyla her fikri değerli bulmak	Fayda-mahzur analizi
	c	Gerçekleştirilebilir maksatların belirlenmesi, bu maksatların başarılması üzerine bir siyaset ve strateji	Somut başarı kriterleri koymak
	ç	Eylem ve uygulamanın sözden ve kuramdan önce gelmesi	Sonuç odaklılık
5	Maksat ve gayenin değil ama araç ve yöntemlerin değiştirilebilirliği ve yeniden yorumlanabilirliği	Değişebilmek	

Bu özellikler ışığında, hibrit bir meseleyi tanımlamaya soyunan bir karar alıcı, istenen son durumu belirlerken ve tüm tasarım sürecinin kontrolünde, pragmatik bilişsel yapının özelliklerinden yararlanabilir. Tablo 2, maksadın belirlenmesinde ve kontrolünde kullanılabilecek bir uyumluluk matrisi önerisi sunmaktadır.

Tablo 2. Pragmatik Uyum Soruları Matrisi

S. No.	Kontrol Soruları
1	Harekâtın maksadı eylemsel faydayı sağlıyor mu?
2	Harekâtın maksadı stratejik amaca uygun mu?
3	Harekâtın maksadı işe yarar çözüm üretiyor mu?
4	Çözüm hal tarzı deneyimlere dayanıyor mu?
	Çözüm hal tarzı fayda-mahzur analizine imkân veriyor mu?
	Çözüm hal tarzı somut başarı vadediyor mu?
	Çözüm hal tarzı sonuç odaklı mı?
5	Çözüm hal tarzı değiştirilebilir mi?

4. Güncel Kötü Meseleleri Tanımlamadaki Eksiklik

Maksatlı pragmatik eylemin çıkış noktası olan “karmaşıklık” kontrol altına alınmasını, bu sayede kötü meselenin tanımlanmasını ve çözülmesini esas alan EOH ve sistem yaklaşımı, ortaya çıktığı 1980’lerden bu yana kendi içinde farklı yöntemler geliştirmiştir. Bugün, meselenin çerçevesi ya da daha açık bir ifadeyle harekât tasarımı için, askerî doktrinde Reilly’nin zihin haritalama yöntemi benimsenmişse de yöntemler bununla sınırlı değildir. Esasen yöntemlerin sayısı, insan zekasının yaratıcılığıyla sınırlıdır. Harekât tasarımında önemli olan, meseleyi tanımlayabilecek bir benzeşim modeli kurabilmektir. Ancak, aşağıda sunulan modellerin de bu konuda etkinliği denenmiş ve kabul görmüş olduklarını unutmamak ve bunları yok saymamak gerekir.

Örneğin Kem’in *Eleştirel Akıl Yürütmeye Dayanan Mesele Çözme* yaklaşımına göre harekât tasarımı; planlayıcıların bir muharebeyi kazanmak için gerekli tüm eylemleri dikkate almalarına yardımcı olmak maksadıyla geliştirilmiştir. Tasarım faaliyetleri; “mevcut bağlamı anlamak”; “gelecekteki bağlamı veya istenen son durumu

görselleştirmek” ve “mevcut ortamı istenen son duruma dönüştürmek” maksadıyla, mevcut ile istenen durum arasındaki boşluğu dolduran operatif bir yaklaşım veya bir eylem teorisi geliştirmektir. Kem, meseleyi belirlemek için kullanılan eleştirel muhakemeyi, çözümü belirlemek için kullanılan yaratıcı düşünceden ayırır ve meseleyi belirlemek için üç temel soru sorar: Mesele nedir? Çözüm nedir? Çözüm meseleyi karşılayabiliyor mu?⁴⁷

ABD askerî yayınları olan *FMI 5-2 Design* ve *FM 3-0 Operations*'daki tasarım yaklaşımında; mesele çerçeveleme, bir çözüm yaratma, değerlendirme ve yeniden çerçevlendirmeyi içeren üç aşamalı bir metodoloji ana hatlarıyla ortaya koyulmuştur.⁴⁸

Franks, *Çizgiler ve Dilimler* yaklaşımında, meseleyi tanımlamak için matris gösterimden yararlanmayı önerir. Matristeki yatay çizgiler harekât hatlarını ve dikey dilimler hedefleri veya ağırlık merkezlerini içerir. Bu yapıda örtük olarak, tüm hedef kümelerini etkilemenin vazifenin maksadını gerçekleştireceği ve istenen son durumu tesis edeceği fikri vardır.⁴⁹

Warden'ın *Beş Halka* yaklaşımı; diğerlerine kıyasla çok genel bir tasarım olmasına rağmen, yine de harekât için bir yapı gösterir. İç içe geçmiş halkalardan oluşan modelde, merkezdeki daireye baskı uygulamanın hedeflerin elde edilmesini sağlayacağı ve böylelikle istenen son duruma ulaşılacağı iddia edilir.⁵⁰

Mattis'in *Gayret Birliği* yaklaşımına göre, komutanları ve planlamacıları AKVES adımlarına aşırı bağımlı kılmak yerine; onların

⁴⁷ Jack D. Kem, *Campaign Planning: Tools of the Trade (Department of Joint and Multinational Operations)*, U.S. Army Command General Staff College, Kansas, USA 2002, p. 1.

⁴⁸ *FMI 5-2 Design*, Department of Defense, Washington DC, USA, 2009, p. i; *FM 3-0 Operations*, Department of Defense, Washington DC, USA, 2017, p. 6-6.

⁴⁹ Tommy R. Franks, *American Soldier*, William Morrow Paperbacks, New York, NY, USA 2005, p. 527.

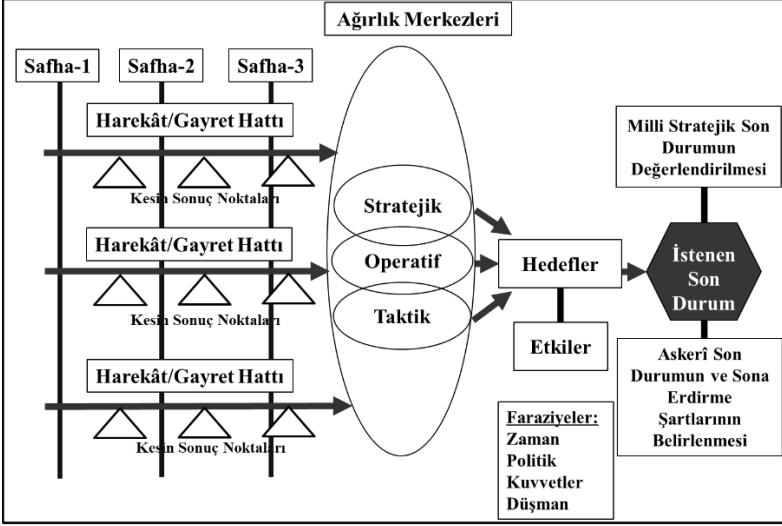
⁵⁰ John A. Warden III, “The Enemy as a System,” *Airpower Journal*, Airpower Journal sitesi www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95/files/warden.htm, (Erişim Tarihi 28.12.2020).

karmaşık meseleleri tanımlamalarına yardımcı olmak için, harekât tasarımını doktrine yerleştirmek ve benimsetmek gerekir.⁵¹

Bugün askerî doktrin tarafından benimsenmiş olan Reilly'nin tasarım modeli (Şekil 2) ise, *zihin haritalamayı* esas alır. Reilly'nin modelinin odak noktasının ağırlık merkezlerine yapılacak etkiler olduğunu hatırlatmak yeterli olacaktır. Ancak bu model, düşman ağırlık merkezlerine odaklanmanın dışında, günümüzün hibrit meseleler ortamında ihtiyaç duyulan “strateji ve görev arasındaki bağlantıdan” yoksundur. Dolayısıyla model, teşkilatı ve yapısı bilinen bir hasma karşı etkilidir. Diğer bir deyişle kritik kabiliyetler, kritik ihtiyaçlar, kritik hassasiyetler yaklaşımını esas alan ağırlık merkezi analizi, ancak ve ancak somutlaştırılabilen bir hasma karşı sonuç verebilir. Ancak amorf ve değişken, ağırlık merkezi tespit edilemeyen bir hasma karşı uygulanması zorlaşmakta, modele yeni bir katman ilave edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Kaldı ki karşılaşılan meselelerdeki örtük nedenselliği ortaya çıkartabilmek için haritalamanın katmanlı hale getirilmesi gerektiğini savunan yazarlar da bulunmaktadır.⁵²

⁵¹ Mattis, *a.g.e.*

⁵² Gerard P. Hodgkinson ve A. John Maule, “The Individual in the Strategy Process: Insights from Behavioural Decision Research and Cognitive Mapping” Anne S. Huff, Mark Jenkins, (ed.), in *Mapping Strategic Knowledge*, Sage Publishing, Thousand Oaks, CA, USA, 2002, 196-219, p. 197.

Şekil 2. Reilly'nin Ağırık Merkezi Odaklı
Zihin Haritalaması⁵³

Modelin bir diğer eksikliği; konjonktürel nedenlerle, görevler ve kesin sonuç noktalarından (KSN) istenen son duruma ulaşmadaki mantıksal bağlantıyı kurma ihtiyacı duymamış olmasıdır. Zira model ağırık merkezlerini harekât hatları ile hedefler arasına yerleştirerek; ağırık merkezleri ile harekât hatları ve askerî hedefler arasında lineer bir bağlantı oluşturmaktadır. Ancak lineer bağlantı günümüzde iyice karmaşıklaşmış ve bulanıklaşmış olan operatif ve stratejik seviyedeki meselenin anlaşılması için yeterli değildir. Bunu yürürlükteki doktrinden de görmek mümkündür. Hatırlanacağı üzere, harekât hatları her ne kadar KSN'leri yer ve zamanca ağırık merkezlerine bağlasalar da etki etmek için değil, hedefleri elde etmek için geliştirilirler. Zira hedefler kritik hassasiyetlerden üretilir. Hedef, bazen istenen etkidir, bazen de

⁵³ Reilly, *a.g.e.*, s.32.

harekâtın fiziki sonucudur. Her seviyedeki harekât açıkça ifade edilmiş, erişilebilir ve sonuç getirici hedeflere yöneltilir.⁵⁴ Hatta operatif seviyedeki komutan taktik seviyedeki aslarına KSN'leri birer hedef olarak verir. Nitekim taktik seviyede harekât hatları hedefe coğrafi istikametler kullanarak ulaşmak anlamına gelir. Diğer bir deyişle ağırlık merkezi odaklı zihin haritası, hem hedeflerin net olarak belirlenmesini önermekte hem de bu önerisiyle çelişerek, hedefleri şablonda ağırlık merkezlerinin ötesine konumlandırmaktadır. Bunu bu lineer şablonda gösterebilmek de zordur. Bakış açısını lineerden, çok katmanlı bir hale getirmek, bu konuda bir çözüm sunabilir. Çünkü hibrit meselelerin sofistike doğası yüzünden, harekâtın her safhasında yeni yöntemler ve tehditlerle karşılaşılabilir. Bu durumda lineer mantık yerine, katmanlı mantık kullanmak daha pragmatik olacaktır.

Askerî doktrin, kritik hassasiyetler tespit edilemediğinde, kritik ihtiyaçlara etki edilerek hassasiyet yaratılmasını ve bir ağırlık merkezi tespit edilememesi durumunda da harekât hatlarının doğrudan istenen son duruma bağlanmalarını önermektedir.⁵⁵ Yani komutan gerektiğinde doğrudan amacına ulaşabilecek bilişsel hatlar tesis edebilmelidir. Ancak harekât hatlarının geliştirilmesi ağırlık merkezi analizine bağlıdır. Bu nedenle de harekât hatları ağırlık merkezinden çıkarılan kritik hassasiyetlerin kullanılması yöntemiyle oluşturulurlarsa, doğal olarak ağırlık merkezlerine etki edemezler. Öte yandan ağırlık merkezlerinin imhasının belli bir hedefin elde edebileceğinin ve hatta bazen bir ağırlık merkezi tespit edilebileceğinin dahi garantisi yoktur. Bu öneri de bir kez daha hedeflerin ağırlık merkezlerinin berisinde belirlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Zira ancak ve ancak kritik hassasiyetleri istismar edilmesini sağlayacak hedefler elde edilince, harekât istenen son duruma ulaşmış olur. Bu yüzden de ağırlık merkezlerini harekât hatlarıyla hedeflerin arasına yerleştiren lineer bakış açısı, eylemsel faydanın sağlanması bakımından eksik kalmış bir bilişsel süreçtir.

⁵⁴ FM 5-0, *Operations Process*, pp. xix, IV-19.

⁵⁵ *A.g.e.*, s. xxiii, VI-29.

5. Hibrit Tasarım Önerisi: Lineer Yerine Katmanlı

Reilly'nin ağırlık merkezi odaklı zihin haritalama yaklaşımında, hibrit savaş çerçevesinde yukarıda tespit edilen iki eksiklik, çok katmanlı tasarım modelinin de fikrî çıkış noktasını oluşturmaktadır. Yukarıda da vurgulandığı gibi, karmaşıklığı tanımlamada yetkin bir yöntem olan sistem yaklaşımının, bir adım ileride, bulanıklığı tanımlamada yetersiz kaldığı yanlar bulunmaktadır.

Daha önce de açıklandığı gibi, muharebe sahasında karşılaşılan bütün meseleler içinde, sadece taktik seviyedekiler iyi yapılandırılmış meselelerdir. Meseleler, operatif ve stratejik seviyelere çıkıldığında, “kötü meseleler” haline gelirler. Günümüzün harekât ortamında bu kötü meseleler, hibrit bir hal almışlardır. Bu bilgiler ışığında, hibrit meselelerin tanımlanmasında çok katmanlı bir yaklaşım gerektiğini tekrar vurgulamak gerekir. Askerî doktrin de katman niteliğinden bahsetmese de harekât tasarımında eşzamanlı üç adım olduğunu belirterek, hibrit bir yaklaşıma kolaylık sağlıyor. Askerî doktrin önerdiği üç adım;

- * Ortamı çerçeveleme,
- * Meseleyi çerçeveleme ve
- * Harekât yaklaşımlarını değerlendirmedir.⁵⁶

Bu çalışmada, çok katmanlı tasarım için askerî doktrin bu üç adımdan yararlanılmıştır. Birinci adım, yani harekât ortamını çerçevelemek, karmaşık bir gerçekliği anlamlandırmayı içermektedir. Bu çalışmanın önerdiği tasarımda öncelikle, pragmatik düşüncenin denge merkezi olduğu Şekil 1'deki genel fikrî çerçeve, temel altlık olarak çizilir. Ardından da ortamın çerçevelenmesine başlanır. Müşterek Harekât Bölgesi İstihbarat Hazırlığı (MHBİH) biçimindeki bir sistem analizi; durumun doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için ilgili aktörleri ve bunların aralarındaki ilişkileri düzenler, gruplandırır ve tanımlar.

Günümüz harekât ortamı, lineer sistem yaklaşımının geliştirildiği döneme kıyasla daha da karmaşık olduğundan; mevcut askerî doktrin,

⁵⁶ FM 5-0, *Operations Process*, p. 3-7; Schmitt, *a.g.e.*, s. 20-23.

muhasım tarafların tüm düzenli birliklerinin teşkilat ve tertiplenmelerini büyük ölçüde muhafaza ederek muharebe edecekleri faraziyesine dayanır. Doktrinin esas aldığı harekât ortamı, askerî harekâtın başrol olma niteliğini kaybetmediği ve fakat bu harekâtın maksadının tahakkukunu etkileyen yeni fenomenlerin ortaya çıktığı bir dünyadır. Böyle bir harekâtın MHBİH'nde, hasım sistemindeki kritik kabiliyetleri, kritik ihtiyaçları, kritik hassasiyetleri ve kesin sonuç noktalarını ortaya koyarak, ağırlık merkezlerini belirleyen bir kritik faktör analizi yapılabilir.

Ancak, hibrit harekât ortamı böyle değildir. EOH'da kullanılan dost ve hasım ağırlık merkezlerinin belirlenmesindeki kritik kabiliyetler, kritik ihtiyaçlar, kritik hassasiyetler yöntemi, hibrit meselelerin sofistike ve spontane karakteristiğine uygun değildir. Zira bu sıralama, somut bir biçimi olan bir hasmın kabiliyetleri, ihtiyaçları ve hassasiyetlerini esas alır. Hasımın evsafının net olmadığı durumda, etki edilebilecek bir ağırlık merkezi de bulunamayacaktır. Diğer bir deyişle, istihbarat geliştiricilerinin yapacakları sistemler sistemi analizi, PASEBA'yı⁵⁷ yönlendirmekte yetersiz kalabilecektir.

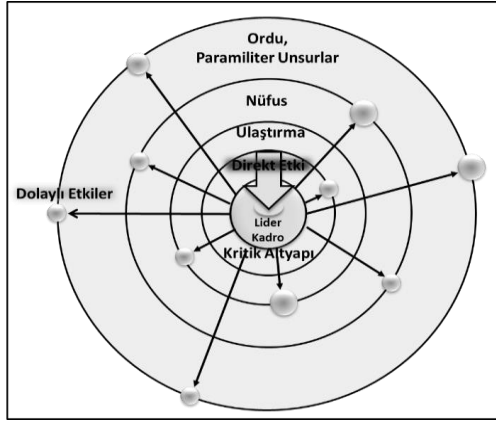
Karar alıcı ağırlık merkezi tespitiyle vakit harcamak yerine, ortamı kendi maksat ve gayesine uyumlu hale getirmeye odaklanmalıdır. Bu yaklaşım Türk Stratejik Kültürünün pragmatik niteliğini ortaya koyan “Eylemsel fayda”, “amaçlılık” ölçütlerine uygundur. Bu durumda ilk aşamada bir ağırlık merkezi seçilmeli ve onun neden bir ağırlık merkezi olması gerektiği savunulmalıdır. ABD'de bu yöntem “Seç ve Savun Yöntemi” olarak subaylara öğretilmektedir.⁵⁸ Müteakip aşamada; ortamdaki çıkartıldığında veya üzerine etki edildiğinde ortamdaki birtakım aktörleri rahatsız eden kabiliyetler ve ihtiyaçlar, hassasiyet olarak belirlenmelidir. Askerî doktrin de benzer bir öneriyi EOH yaklaşımı için yapmaktadır.

⁵⁷ PASEBA, stratejik ve operatif seviyede sistemler sistemi analizinde kullanılan bir formülasyondur. Politik, Askerî, Sosyal, Ekonomik, Bilgi, Altyapı sistemlerinin analizine işaret eder.

⁵⁸ Joe Strange ve Richard Iron, *Understanding Centers of Gravity and Critical Vulnerabilities*, Department of War Studies, Swedish National Defence College 2005, p. 7.

Diğer bir deyişle ortama etki yapılmalı ve etkinin dalgaları ya da etkiye karşı tepkiler takip edilmelidir. Böylece, planlamaya ayrılması gereken ve fakat ağırlık merkezlerinin tespiti için gereksiz yere harcanan zamandan tasarruf edilmiş olur. Bu araştırmada önerilen ikinci aşama “Dalga Etkisi” olarak adlandırılmıştır. Warden’ın Beş Halka Modelinden yararlanılarak, harekât tasarımına Şekil 3’teki gibi bir Dalga Etkisi şablonuyla başlanabilir.

Şekil 3. Ağırlık Merkezi Tespitinde Dalga Etkisi Şablonu

Ancak ağırlık merkezi analizi meselesi bu kadarla bitmiyor. Eksik olan, stratejik seviye ile operatif ağırlık merkezlerini birbirine bağlamaktır. Ağırlık merkezlerini bu şekilde konumlandırmak, kritik hassasiyetlerden üretilen hedeflere yapılacak etkileri de netleştirecektir. Zira günümüzde ordular, genellikle topyekûn harp düzeyine ulaşmayan çatışmalara girmektedirler. Artık, güç unsurlarının baş rol oynama önceliklerinin değiştiği hibrit bir çatışma ortamı bulunmaktadır.

Bilindiği üzere yüksek stratejide uygulanan birçok yöntem vardır. Bunlar; şekillendirme, caydırma ve zorlama olarak adlandırılır. Bu stratejilerin her biri çeşitli mekanizmalar kullanılır. Sözelimi şekillendirme; etkileme, dengeleme ve imkân sağlama mekanizmalarını kullanır. Caydırıcılık, doğrudan veya dolaylı mekanizmaları kullanabilir.

Zorlama; yıpratma, imha ve baskı altına alma gibi mekanizmaları kullanır. Strateji geliştirme, ağırlık merkezlerinin belirlenmesi için oldukça faydalıdır ve stratejik kültürle yakından ilişkilidir. Zira strateji geliştirmede karar alıcının operasyonel kodları belirleyicidir. Örneğin, güçlü taarruzi operasyonel kodlara sahip olan bir karar alıcı sırasıyla; zorlama > dengeleme > etkileme mekanizmalarına başvuracaktır⁵⁹. Keza Feng de Çin stratejik kültüründeki diyalektiği operasyonel kodlarla açıklamıştır⁶⁰. Bunun nedeni, her stratejinin ve bunlarla ilgili stratejik mekanizmanın bir ağırlık merkezine uygun düşme ihtimalinin yüksek olmasıdır. Diğer bir deyişle stratejik biliş düzeyi, etkilerimizin nereleri hedef alması gerektiğini belirler. Bir strateji seçildikten ve bu strateji bir mekanizmaya bağlandıktan sonra, kritik hassasiyetleri ortaya çıkarmak için, kritik faktör analizi yöntemiyle ağırlık merkezi analizi yapılması mümkün hale gelir. Hibrit savaşta, birden fazla strateji, mekanizma veya yöntemin kullanılabilmesi de unutulmamalıdır. Bu yaklaşım Türk Stratejik Kültürünün pragmatik niteliğini ortaya koyan “somut başarı kriterleri koymak” ve “deneyimlere dayanmak” ölçütlerine uygundur.

Doktrin ağırlık merkezi analizinde, kritik hassasiyetleri belirlemenin bir yolu olarak kritik faktör analizini önermektedir.⁶¹ Ancak, günümüzde kritik kabiliyetler, kritik ihtiyaçlar ve kritik hassasiyetler arasında anlaşılır bir mantıksal bağlantı kurmaya ihtiyaç vardır. Kritik faktör analizinde bilinen dörtlü matris, iteratif mantığı nedeniyle, sistem yaklaşımına dayanan EOH için yeterliyken, hibrit savaşın iteratif olmayan niteliği nedeniyle; kritik kabiliyetleri, kritik ihtiyaçlara ve ardından kritik hassasiyetlere bağlamak zorlaştırmıştır. Dolayısıyla dörtlü matris, bağlantıyı bir unsurdan diğerine aktarmada yetersiz olmaktadır ve kritik faktörler bağımsız birer beyin fırtınası

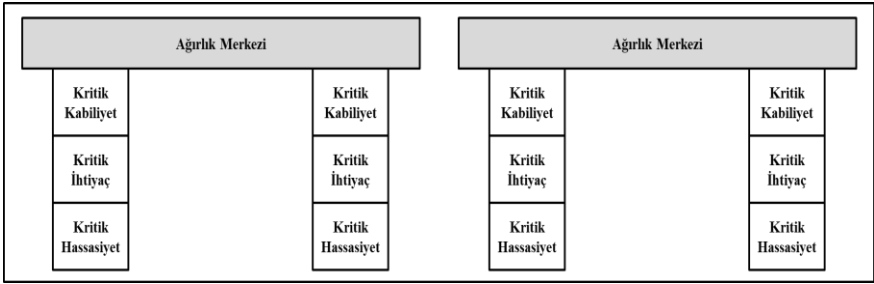
⁵⁹ Stephen G. Walker, “The Motivational Foundations of Political Belief Systems”, *International Studies Quarterly*, c. 27. 1983, 179-201.

⁶⁰ Huiyun Feng, “The Operational Code of Mao Zedong: Defensive or Offensive Realist”, *Security Studies*, c. 14 (4), October-December 2005, 637-662, p. 649.

⁶¹ FM 5-0, *Operations Process*, p. IV-23.

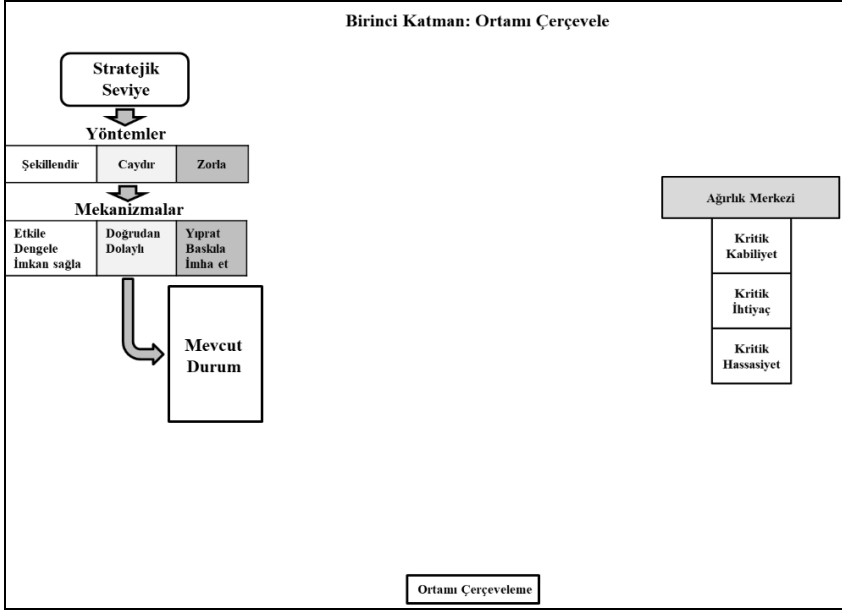
faaliyetleri gibi algılanmaktadır. Öyleyse hibrit meselelerde iterasyonların yakalanamadığı durumlarda, yaratıcılığın devreye sokulması ve analizin yenilenmesi gerekmektedir. Dörtlü matrise ilave olarak ve hatta gerektiğinde onun yerine, ağırlık merkezi analizinin katmanlarını gösteren aşağıdaki gibi bir şeklin (Şekil 4) doktrine dâhil edilmesinin, kritik faktör analizinin ve kritik faktörler arasındaki doğru bağlantının daha iyi kurulmasını sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Şekil 4. Ağırlık Merkezi Analizinin Katmanları

Şekil 4'te görüldüğü üzere faktörler; birkaç sütundan oluşan bir yapının tuğlaları gibi, birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Ağırlık merkezleri kritik kabiliyetlerle işlerlik kazandıklarından, kritik kabiliyet yoksa, zaten hasmın taktik açıdan bir değeri de olmayacaktır. Kritik ihtiyaçlar ise kabiliyetlerin varlıklarını sürdürebilmeleri için gereklidirler. İstismar edilmeye açık olan kritik ihtiyaçlar da hassasiyetleri oluştururlar. Çekilen tuğla, kendisinden sonrakini devirecektir. Neticede ortamın şekillendirilmesi sonucunda harekât tasarımının birinci önerilen katmanı oluşmuş olur (Şekil 5).

Şekil 5. Ortamı Çerçevele

Hibrit ortamda harekâta sadece ağırlık merkezlerinin tespitine odaklanmak da yeterli değildir. Çünkü hasmın ağırlık merkezlerinin analizi, hasmın ağırlık merkezlerinin belirlenebildiği durumlarda sonuç verir. Ancak hasmın evsafının tam olarak tanımlanamadığı durumlarda tek başına ağırlık merkezi analizi yeterli olmaz. Diğer taraftan bu tespit karar alıcıyı, hasmı etrafıca tanımlaması gerektiği gibi bir düşünceye yönlendirebilir. Dolayısıyla meselelerin hibrit nitelikli olduğu harekât ortamında hasmın ağırlık merkezlerinin ne olduğunu belirlemeye çalışmak, boşa giden bir gayret de olabilir. Bu çalışma bu noktada aşağıda detayları sunulan pragmatik düşünceden yararlanmayı önermektedir.

Öncelikle ortam hibritse, çerçevesi bilakis açıklayıcı olmalıdır. Zira yukarıda ortaya koyulan ortamın çerçevesi; sonlandırma kriterleri, istenen son durum, hedefler ve etkiler dâhil olmak üzere, ana fikrin incelenmesini ve sentezlenmesini de gerektirir.

Bununla birlikte, kötü meselelerin çözümünde kesin bir formül olmadığından, bulanık veya belirsiz bir ana fikir ortaya çıkabilir. Bu nedenle, bu aşamada harekât tasarımı eş zamanlı ikinci adımının da devreye sokulması gerekir ki; bu da meselenin çerçevelenmesidir.

Meselenin çerçevelenmesi, onun temel nedenlerini izole etmek için ortam çerçevesini iyileştirmeyi içerir. Bir harekât meselesini anlamak, onu üreten bağlamın anlaşılmasını gerektirir. Bununla birlikte harekât tasarımı hem kötü meselelerin hem de operasyonel ortamı oluşturan karmaşık, uyabilen yapıların bilinmeyen doğasını anlamayı sağlar. Schmitt'in tespit ettiği gibi, kötü bir meseleyi anlamak demek; gerçekliği yeterince doğru bir şekilde yakalamaktan ziyade, bu gerçeklikle başa çıkabilecek faydalı bir yorum yapabilmek demektir.⁶² Meseleyi çerçevelemenin ilk ve en önemli adımı ise meselenin ne olduğunu belirlemektir. Askerî planlamacılar için bu, istenen son durumdur ve vazife tahlili sonucunda belli olur. Bir istenen son durum belirlendiğinde, buna ulaşmak mesele haline gelmiş olur.

İstenen son durum belirlendikten sonra hedefler belirlenmelidir. Ağırlık merkezleri tespit edilebilirdiyse, kritik hassasiyetlerden hedefleri üretmek kolaydır. Hedefler, ağırlık merkezlerinde yaratacakları etkiler ve bu etkilerin istenen son duruma ulaşmayı sağlayıp sağlayamayacağı belirlenerek doğrulanmalıdır. EOH'ta, karar alıcılar meseleyi çerçeveledirirken, istenen son durum ile çevre ve hasmın sistemleri arasındaki ilişkiyi daha ayrıntılı olarak araştırırlar. İstenilen son durumla ilişkili oldukları için sistem eğilimlerinin değerlendirilmesi çok önemlidir. Bu bilgi arttıkça, tasarımcılar sistemin mevcut koşulları istenen koşullara dönüştürme potansiyeline sahip bölümlerini belirlerler.⁶³ Ancak hibrit meseleyi tanımlayan bir karar alıcı, hasmın durumunun ne olduğunu ortaya çıkarmadan önce veya bununla eş zamanlı olarak, kendi maksatlarına odaklanmalıdır. Bu bağlamda istenen son durumun tespitine eskisine nazaran daha fazla önem verilmeli, konvansiyonel harekâtın

⁶² Schmitt, *a.g.e.*, s. 9-10.

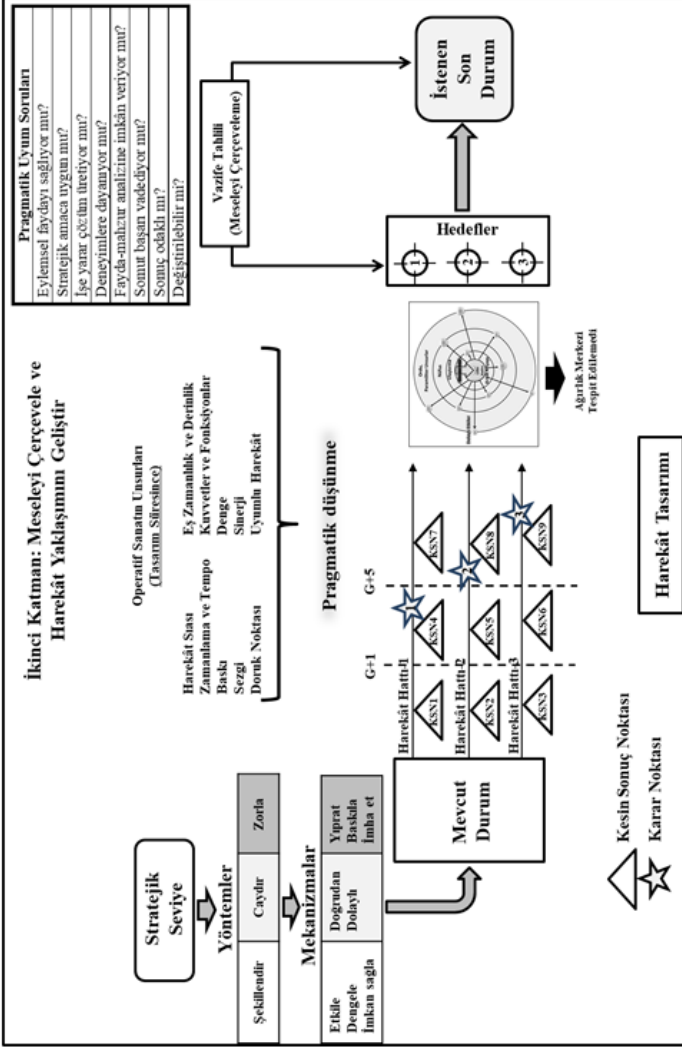
⁶³ A.g.e., 14.

standart “maksat” kalıplarına bağımlı kalmaktan kaçınılmalıdır. Vazife tahlilinin ortaya koyduğu, istenen son durum ve hedefler, harekât hatlarıyla birleştirildiği ve maksadın pragmatik uyumluluğunun yapıldığı meselenin çerçevesi süreci sonunda ikinci adım tamamlanmış olur.

Üçüncü adımda, tasarımcılar genel harekât yaklaşımını geliştirirler ve birinci katmanın üzerine oturturlar (Şekil 6a ve Şekil 6b). Doktrine göre bu, istenen son durumu tanımlayan koşulları üretecek genel eylemlerin geniş bir kavramsallaştırmasıdır.⁶⁴ Harekât yaklaşımı, görevlerin özgün bir birleşimini ve bu görevleri istenen sonuca bağlayan mekanizmayı açıklar. Doktrin, tasarımın diyagramlar, kavram haritaları ve şekillerle görselleştirilmesini önermekte, bugün de karar alıcılar önerilen bu yöntemi, bu makalede de gösterildiği gibi, zihin haritalama şeklinde kullanmaktadırlar. Hibrit ortamda harekât yaklaşımları geliştirilirken, harekât hatları hedefleri ele geçirecek şekilde belirlenmeli, hedeflerin ele geçirilmesinin ağırlık merkezlerine etkiye veya onların imhasına sağlayacağı eylemsel fayda göz ardı edilmemelidir. Meselenin tanımlanmasındaki kesin sonuç noktaları ve bunları bağlayan harekât hatlarının gösterimindeki safhalı mantık muhafaza edilmelidir. Harekât yaklaşımı, ağırlık merkezlerine yapılacak etkiyi gösterirken, bu etkilerin nasıl yapılacağı hususunu, hareket tarzlarının geliştirildiği durum muhakemesine bırakır ki bu safhadan sonra operatif sanatın uygulanması başlar.

⁶⁴ FM 5-0, *Operations Process*, p. IV-30.

Şekil 6b. İkinci Katman: Meseleyi Çerçevele (Ağırlık Merkezi Tespit Edilememiş)

Doktrin EOH'ta harekât tasarımı için “yeniden çerçeveleme” şeklinde son bir adım önermektedir.⁶⁵ Yeniden çerçeveleme, “mevcut harekât yaklaşımını destekleyen önceki tasarım hipotezlerini, sonuçlarını ve kararlarını yeniden gözden geçirme sürecidir.”⁶⁶ Zira karmaşık uyabilen sistemlerin ve bunların yol açtığı kötü meselelerin tam olarak anlaşılmasında muhtemeldir ve doğru olarak anlaşılmasını zaman alabilir. Sürekli değerlendirme ve derinlemesine düşünme; ortam, mesele ve yaklaşım hakkında daha derin bir kavrayış da sağlar. Gerektiğinde, etkili eylemi optimize etmek için tasarım süreci yeniden başlatılmalıdır. EOH'nın önerdiği yeniden çerçeveleme, hibrit ortamda harekâta katmanlı bir yaklaşımla yaratıcı bir şekilde uygulanabilir. Öte yandan hibrit bir meselede, karar alıcılara, en azından meselenin nasıl tanımlanabileceğine dair tasarım önerileri de sunmak gerekecektir. Bu bağlamda ağırlık merkezlerinde etkinin nasıl yapılacağı hususu, hedeflerle ağırlık merkezlerini birleştirecek şekilde netleştirilmelidir. Durum muhakemesi çıktılarını oldukça da tasarımın bu son katmanına ilave edilmesinde, böylece kötü meselenin yeniden çerçevesinin kolaylaştırılmasında yarar vardır.

Şekil 6a ve Şekil 6b, ağırlık merkezinin tespit edildiği bir hibrit ortamda, ikinci katmanın tamamlanması sonucunda oluşan vazife tahlili, harekât tasarımı ve operatif sanat arasındaki ilişkiyi de göstermektedir. Ancak, hibrit savaşın sofistike ve spontane niteliğinden dolayı, böyle bir ortamdaki meselenin tanımlanması ya da harekâtın hibrit tasarımının görselleştirilmesinde, belli kalıplara tabi olmak hatalı olur. Bu araştırmada ortaya koyulan model, özünde bir öneridir. Asıl dikkat çekilmek istenen ise modelin kendisi değil; tasarımın, ortamı, meseleyi ve çözümü çerçeveleyebilecek kadar yaratıcı olmasıdır. Bu yüzden şablonların tüm parçalarını yerli yerine oturtmaya çalışmak yerine, asgari faktörün görselleştirilmesi ve birbirinin üstüne bindirilen yaratıcı ve katmanlı zihin haritaları kullanılması her zaman daha işlevsel olacak ve pragmatik yaklaşımın ruhuna da sadık kalacaktır.

⁶⁵ A.g.e., s. IV-36.

⁶⁶ A.g.e., s. VII-1.

Sonuç

Savaşın “değişen” doğası, son dönem yazarlarımızın da kullanmayı sevdikleri bir kavramdır. Gerçekte bir şey değişmiş midir ya da değişen nedir? Burada bilinçaltında problematize ettiğimiz şey esasen devletler arasındaki konvansiyonel savaş biçiminin dönüşüme uğramasıdır. Diğer bir deyişle devlet, sofistike ve karmaşık çağımızda, Veberci şiddet tekeli olma özelliğini kaybetmektedir. Bu durum Clausewitz’in işaret ettiği “ilkel şiddet” haline hızla doğru evrilmektedir. Hızla değişen koşullar altında, karmaşık harekât probleminin anlaşılması ya da çerçevesi için kullanılan harekât tasarımı ve operatif sanat da süratle değişime uğruyor. Değişim ve aşınmanın hızı, aynı şiddette ve hatta ondan daha hızlı bir biçimde, kötü problemi anlamayı ve karar almayı gerektiriyor.

Atatürk harbi, sürekli mücadele halinde bulunan gözle görülmez kuvvetlerin göze görünür şekil ve görünüş alması olarak tanımlar.⁶⁷ Clausewitz’in teorisine göre de harp, rakibin diğerini kendi iradesine boyun eğmeye zorlamaya çalıştığı bir mücadeledir.⁶⁸ Herhangi bir irade mücadelesinde olduğu gibi, hasma karşı bir avantaj elde etmek, büyük ölçüde ortamı ve meseleyi anlamaya ve tanımlamaya bağlıdır. Meseleyi anlamak için oluşturulan modeller çoğunlukla deneyim ve muhakeme yoluyla geliştirilmiştir. Deneyime dayanan karar verme, pragmatik düşünceyle yakından ilişkilidir. Doğru uygulandığı takdirde pragmatik düşünce, karar alıcılar için fırsatlar sunar.

Tarihin ünlü stratejistlerinin ortak özelliği, durumu ve meseleyi herkesten iyi anlama yetenekleridir. Ancak herkes Atatürk, Fatih Sultan Mehmet ya da Yavuz Sultan Selim olamaz. Bir harekât planı oluşturmak için yalnızca kişisel deneyim ve muhakemeyi kullanmak, özellikle tek bir kişi tarafından anlaşılamayan veya çözülemeyen kötü meseleleri çözmeye çalışmak, büyük gayret sarfına neden olur. Günümüz hibrit savaş ortamında bu gayret sarfının daha büyük

⁶⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s. 206.

⁶⁸ Clausewitz, a.g.e., s. 20.

kayıplara yol açması kaçınılmazdır. Harekât tasarımı ve operatif sanat, bu boşluğu pragmatik bir yaklaşımla doldurma iddiasındadır.

Harekât tasarımı esasen basitçe harekâta ilişkin bir modeldir. Tasarımın çizdiği çerçeve, ev inşa eden birisine; dört duvara, bir zemine, tavana, kapıya, birkaç pencereye, elektrik prizlerine ve su tesisatına ihtiyacı olduğunu gösterir. Bunlar bir ev inşa etmek için gerekli olabilir ama yeterli değildir. Mesela hatalı bir modelde sıhhi tesisat boruları ve elektrik kabloları duvarların dışından da geçebilir; salona vasistas, banyoya büyük pencere takılması da mümkündür. Binayı doğru bir şekilde inşa edebilecek olan tüm niteliksel yöntemler, operatif sanat olarak adlandırılır. Bina örneğinde bu unsurlar sıhhi tesisat, aydınlatma, alan kullanımı, renkler ve dokular gibi düzenlemelerdir.

İşte bu nedenden dolayı çerçeveleme hususunda vazife tahlili, harekât tasarımı ve operatif sanat arasında yakın ve simbiyotik bir ilişki vardır. Bu üç ögenin her birisi ortamı, meseleyi ve çözümü tanımlamayı ve çerçevelemeyi sağlarlar. Vazife tahlili, istenen son durum veya maksadı ortaya koyarak, meseleyi çerçevelemede harekât tasarımına katkı sunar. Operatif sanat ise tasarım ve planlama arasında köprü vazife görür ve bunları birbirine bağlar.

Günümüz meseleleri karmaşıktan da öte, hibrittir. Meselelerin bu niteliği, sistem yaklaşımının lineer bakış açısından daha farklı, katmanlı bir bakışı gerektirmektedir. Bu makalede harekât tasarımı kavramı, pragmatik bir mantıkla yeniden ele alındı. Halen yaygın olarak uygulanan ağırlık merkezi odaklı zihin haritalaması yaklaşımının eksiklikleri ve harekât tasarımının geliştirilmesi için kullanılacak yöntemler gösterildi. Pragmatizm, tasarımın fikrî çerçevesinin simetri merkezi olarak, hibrit meselelerin tanımlanmasında, özellikle de istenen son durumun ortaya koyulmasında oldukça faydalı bir çözüm sunmaktadır. Bu nedenle de harekât tasarımına yönelik bir pragmatik bakış açısı sunuldu. Bu pragmatik bakış açısı, harekât tasarımına hibrit yaklaşımı önermekte ve katmanlı bir tasarım metodolojisi geliştirmektedir. Pragmatik düşünce, Türk stratejik kültüründe bulunan ve bu nedenle Atatürk'ün karar davranışına da yansıyan gözden kaçırılmaması gereken bir bilişsel yöntemdir.

Harekât tasarımında kullanılan yürürlükteki zihin haritasına ilave olarak önerilen şablonlar ve tasarım katmanları; ortam çerçeveleme katmanı, mesele çerçeveleme katmanı, harekât yaklaşımı geliştirme katmanı ile dalga etkisi şablonu, maksadın uyumluluğu matrisi, ağırlık merkezi için faktör analizi katmanı ve Vazife-Harekât Tasarımı-Operatif Sanat ilişki şablonudur. Bunlar ihtiyaca göre arttırılıp azaltılabilir; önemli olan tasarımın işlevselliğidir.

Günümüz karmaşık harekât ortamında lineer bir bakış açısına bağımlı kalmamak gerektiği ve tasarım yöntemlerinin çeşitlendirilmesinin planlayıcılarla karar alıcılara bilişsel bir esneklik sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Harekâtın icrasında yöntemler birleştirilebiliyorsa, tasarım ve planlamanın da bu süreçlerin gerisinde kalmaması gerekir.

Summary

The "changing" nature of war is a concept that recent writers also like to use. Has something really changed or what has changed? What we subconsciously problematize here is essentially the transformation of the conventional form of warfare between states. In other words, in our sophisticated and complex age, the state loses its Weberian monopoly on violence. This situation is rapidly evolving into the "primordial violence" pointed out by Clausewitz. Under rapidly changing conditions, the operational design and operative art used to understand or frame the complex operational problem are also rapidly changing. The speed of change and erosion requires understanding the wicked problem and making decisions with the same intensity and even faster.

Atatürk defines the war as the visible shape and appearance of the invisible forces in constant struggle. First of all, warfare is inherently fraught with risks and uncertainties. The main task of the officer and the commander is to manage these risks and reduce uncertainty. Leaving aside all the effects of technological, social or political developments, the main determinant of the change in the means and methods used in war is the "purpose". The purpose is an intuition of the outcome of the war, formed in the mind of the political / military elite at the strategic level and the commander at the operational level. In other words, the purpose is the

ideal of the decision-maker. All planning efforts regarding the war [in this context the operational design efforts] are aimed at achieving this ideal. Although complexity is a phenomenon that can be encountered in all areas of life and at every level of military operation, the possibilities and capabilities that can reduce complexity can only be reached at an operational and strategic level. In other words, tactical commanders have fewer resources than operational and strategic decision makers to reduce complexity.

For this reason, tactical-level commanders implement the decisions of the operational level into practice. However, this situation also imposes the operational level a separate responsibility to facilitate the execution of the tactical level. Because the complex problems are often broad and dynamic, operational design focuses on the determination of the problem, in other words, the analysis results of the task. Operational design logic is based on the premise that if an issue is understood well enough, the solution to the issue will arise automatically. Operational design's focus on determining the issue correctly makes it one of the first analytical activities of MDMP with the mission analysis. It is considered that adding pragmatic thinking as the center of symmetry to conceptual framework of operational design.

In this article a generic operational design was reconsidered with a hybrid logic. Center-of-gravity focused mind-mapping and operational design method currently widely used to investigate problems has been cited. Pragmatism, as the center of symmetry of the intellectual framework of the design, offers a very useful solution in defining wicked hybrid problems, especially in putting forward the final situation. Therefore, a pragmatic perspective on operational design was presented. This pragmatic perspective suggests an approach to operational design and develops a layered design methodology.

Pragmatic thinking is a cognitive method found in the Turkish strategic culture and therefore reflected in Atatürk's decision behavior, which should not be overlooked. In this context, a pragmatic perspective on operational design was presented. This pragmatic perspective proposes a hybrid approach to operational design and develops a layered and creative design methodology. In addition to the current mind map, some

suggested design layers are *Purpose Coherence Matrix*, *Factor Analysis Layer for COG* and *Mission-Operational Design-Operational Art Relationship layer*.

In today's complex operation environment, it is considered that it is not necessary to be dependent on a linear perspective, and that diversification of design methods can provide cognitive flexibility to planners and decision makers. If the methods can be combined in the execution of the operation, design and planning should not fall behind these processes.

KAYNAKÇA

Kıtaplar

- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III (Açıklamalı Dizin İle)*, Ankara 2006.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, yay.krl. Abdullah Atay, Sertif Demir, Yusuf Serdar Demirtaş, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, yay. haz. Zeynep Korkmaz. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Taktik Meselesinin Çözümüne ve Emirlerin Yazılmasına İlişkin Öğütler*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011.
- BROCKMAN, John. *Gelecek 50 Yıl: 21. Yüzyılın İlk Yarısında Sanat ve Bilim*. Çev.: Nurettin Elhüseyni. NTV Yayınları. İstanbul 2008.
- CLAUSEWITZ, Carl von, *Savaş Üzerine*, (Çev. H. Fahri Çelikel), Özne Yayınları, İstanbul 1999.
- DAVISON, Ketti, C., *Systemic Operational Design (SOD): Gaining and Maintaining the Cognitive Initiative*, BiblioScholar, Washington DC, USA 2011.
- Department of Defense, FM 3-0 Operations, Washington DC, USA, 2017.
- Department of Defense, FM 5-0, Operations Process, Washington, DC, USA, 2010.
- Department of Defense, FMI 5-2 Design, Washington DC, USA, 2009.
- FRANKS, Tommy R. *American Soldier*, William Morrow Paperbacks, New York, NY, USA 2005.
- HOFFMAN, Frank G. *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies. Virginia, USA. 2007.
- JOHNSTON, Alastair I. *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton, USA: Princeton University Press, 1998.

Joint Warfighting Center, *Design in Military Operations*, JWFC Publication, Norfolk, Virginia, USA 2011.

KARDEŞ, M. Ertan. *Yönsüzleşmiş Savaşlar: Politik Felsefenin Bir Sınır Meselesi Olarak Savaşa Dair*. Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2019.

KEM, Jack D., *Campaign Planning: Tools of the Trade (Department of Joint and Multinational Operations)*, U.S. Army Command General Staff College, Kansas, USA 2002.

KIRIK, Hikmet ve Oya Morva, *Cumhuriyet ve Pragmatizm: Yazılmamış Kuram*, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2016.

KÖRPE, Özgür. *Cesur ve Pragmatik: Atatürk ve Türk Stratejik Kültüründeki İnce Ayar*. İlgü Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2021.

LONGHURST, Kerry, *Germany and the Use of Force: The Evolution of Germany Security Policy 1990-2003 (Issues in German Politics)*, Manchester University Press, Manchester, UK, 2005.

MORGAN, Forrest E., *Compellence and the Strategic Culture of Imperial Japan: Implications for Coercive Diplomacy in the Twenty-First Century*, Praeger Publishers, Westport, CT, USA, 2003.

NAVEH, Shimon. *In Pursuit of Military Excellence*, Routledge, Cambridge, USA, 1997.

REILLY, Jeffrey M., *Operational Design: Distilling Clarity from Complexity for Decisive Action*, Air University Press, Alabama, USA, 2021.

STRANGE, Joe, Iron, Richard, *Understanding Centers of Gravity and Critical Vulnerabilities*, Department of War Studies, Swedish National Defence College, 2005.

TYLER, Brian J., *Intelligence and Design: Thinking about Operational Art*, Air University Press, Alabama, USA, 2014.

WALDROP, Melanie Mitchell, *Complexity: A Guided Tour*. Oxford University Press. New York, NY, USA, 2009.

Makaleler

BASRUR, Rajesh M., “Nuclear Weapons and Indian Strategic Culture,” *Journal of Peace Research*, 2001, Vol. 38, 181-198.

FENG, Huiyun. “The Operational Code of Mao Zedong: Defensive or Offensive Realist”, *Security Studies*, c. 14 (4), October-December 2005, 637-662.

KÖRPE, Özgür. “Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Kasım 2016, Yıl: 12, Sayı: 24, 147-182.

SCHMITT, John F., “A Systemic Concept for Operational Design”, the Marine Corps Combat Development Command, Concepts and Plans Division, Marine Corps Warfighting Lab, August 2006.

WALKER, Stephen G. “The Motivational Foundations of Political Belief Systems”, *International Studies Quarterly*, c. 27. 1983, 179-201.

YAYLA, Yasin. “Türkiye Türkçesinde mana birleşmesi problemi: “Gaye”, “Hedef”, “Maksat”, “Amaç” örneği”, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2020, (20), 145-156.

Türk Stratejik Kültüründe Çözümü Çerçevelemek:
Katmanlı Bir Harekât Tasarımı Önerisi

Kitapta Bölümler

AXELROD, Robert, “Decision for Neoimperialism: The Deliberations of the British Eastern Committee in 1918” in *Structure of Decision: Cognitive Maps of Political Elites*, Robert Axelrod, (ed.), Princeton University Press, New Jersey, USA, 1976, 77-95.

HODGKINSON, Gerard P. and A. John Maule, “The Individual in the Strategy Process: Insights from Behavioural Decision Research and Cognitive Mapping” in *Mapping Strategic Knowledge*, Anne S. Huff, Mark Jenkins, (ed.), Sage Publishing, Thousand Oaks, CA, USA, 2002, 196-219.

SNYDER, Jack L. “The Concept of Strategic Culture: Caveat Emptor,” in C.G. Jacobsen, (ed.), *Strategic Power: USA/USSR*, St Martin’s Press, New York, NY, USA, 1990, 3-9.

İnternet Kaynakları

MATTIS, James N., Memorandum for US Joint Forces Command: Vision for a Joint Approach to Operational Design.” Norfolk, VA: US Joint Forces Command, 6 October 2009. JFCOM web sitesi, http://www.jfcom.mil/newslink/storyarchive/2009/aod_2009.pdf, (Erişim Tarihi 30.01.2021).

WARDEN, John A. III, “The Enemy as a System,” *Airpower Journal*, Airpower Journal sitesi www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj95/spr95files/warden.htm, (Erişim Tarihi 28.12.2020).

201

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 17

Sayı: 37

Rusya'nın Hibrit Savaş Kapasitesinin Kırım ve Donbas Vakaları Üzerinden Analizi

Analysis of Russian Hybrid Warfare Capacity in Crimean and Donbas Crises

Gökhan CİN* - Hasan Hüseyin TEKİN**

Öz

Çalışma, hibrit savaş olgusunu, Rusya Federasyonu'nun (Bundan böyle bu makalede Rusya Federasyonu'ndan Rusya olarak bahsedilecektir), 2014-2015 yıllarında Doğu Ukrayna (Donbas) ve Kırım üzerinde gerçekleştirdiği harekât üzerinden analiz etmektedir. Seçilen coğrafi bölgenin ve vakaların tarihsel boyutunun anlaşılabilmesi için Ukrayna kimliğine değinilerek, Ukrayna'nın Doğusu ile Batısı arasındaki farklılıkların sebepleri ve tarihsel kökleri vurgulanmıştır. Literatürde birçok yazarın tanımladığı Hibrit savaş kavramının ne olduğu, tarihsel süreç içerisinde bugün nasıl algılandığı açıklanmaya çalışılmış, bu bağlamda kavram karmaşasının önüne geçebilmek için yöntem bakımından hibrit savaş ile ilintili diğer savaş kavramlarına da yer verilmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) köhne ve hantal bir miras devralan Rusya'nın, yakın coğrafyasında gerçekleşen egemenlik krizlerini tecrübe ederek şekillendirdiği güvenlik mekanizması ile hibrit savaş kabiliyetine evrilen güvenlik konsepti bir süreç olarak ele alınmıştır. 2014-2015 Donbas ve Kırım olaylarını tarihsel ve kavramsal

* Ulaştırma Yüzbaşı, Türk Silahlı Kuvvetleri, ORCID: 0000-0002-8265-2015, e-posta: 90gokhancin@gmail.com.

** Doç. Dr., Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Suç Araştırmaları Ana Bilim Dalı Başkanı, yazarın yüksek lisans tez danışmanı, ORCID: 0000-0003-3648-0408, e-posta: hhtekin@hotmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 21.05.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 25.01.2021

bir derinlikte vaka incelemesi olarak analiz eden bu çalışmanın amacı, Rusya'nın hibrit savaşı nasıl yorumladığını ve "özgün" Ukrayna harekât sahasında nasıl hayata geçirdiğini açıklamaktır.

Anahtar Sözcükler: *Hibrit Savaş, Asimetrik Savaş, Donbas, Kırım, Ukrayna.*

Abstract

This study analyses the Eastern Ukraine and the Crimean crises that resulted with de facto boundaries of Ukraine in 2014-2015, from the perspective of Hybrid warfare that implemented by the Russian Federation (Russia). In order to understand the historical aspect of the cases, the causes and historical roots of the difference between Western and Eastern Ukraine has been emphasized by referring the identity of Ukraine. In order to prevent a possible confusion, all the other related concepts which share the method base with hybrid warfare concept, has also been explained. The causes and conditions that generated the hybrid warfare capability which assumed to be possessed by Russia, who is the executor of the Crimea and Donbas cases, have explored. With that aim, the security structure and the security concept which evolved to hybrid warfare capability of the Russia who inherited an obsolete and bulky armed forces from USSR, has discussed in the progress. This study aims to define the Russian interpretation of hybrid warfare in Crimean and Donbas Crises and explore the way of implementation in the Ukrainian battlefield within the context of historical and conceptual aspect as a case study.

Keywords: *Hybrid Warfare, Asymmetric Warfare, Donbas, Crimea, Ukraine.*

Giriş

Politik amaçları çatışan iki veya daha fazla sosyal grubun, otoriter bir lider komutası altında teşkilatlandıkları savaşçı gruplar arasında gerçekleşen, maksatlı ve ölümcül vakaya 'savaş' denir. Bu tanımın, kayıt altına alınmış ilk örneği MÖ 2700'lerde vuku

bulmuştur.¹ Yani insanoğlu yaklaşık beş bin yıldır, rakibinin karşısında gücünün ve yaratıcılığının sınırlarını zorlayarak savaşmaktadır. Bu mücadelenin sınırlarını genişleten iki temel faktör taktik ve teknolojik gelişim olmuştur. Savaşı kazanacak olan güçlü devletin, modern silahlara ve güçlü bir orduya sahip olması koşulu, doğru fakat eksik bir kabuldür. Teknolojinin yanı sıra taktik kapasitenin de zamanla güncellenmesi, gelişen tehdit algısına ve muharebe sahasının dinamik yapısına paralel olarak geliştirilmesi, hayati bir gerekliliktir.

Bu makale, Rusya'nın hibrit savaş kapasitesini, mekân ve tarih yönünden seçilen vakalar üzerinden sınırlandırmak suretiyle incelemektedir. Evrensel bir tanım oluşturmaya çalışmak, bu çalışmanın kapsamının dışında kalmaktadır. Örnek olay incelemesi üzerinden yapılacak analiz neticesinde Rusya'nın uyguladığı hibrit savaşın belirgin özellikleri tanımlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmada öncelikle, hibrit savaş kavramının karşılaştırmalı olarak anlaşılabilmesi için gereken kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda kavram karmaşasının önüne geçebilmek maksadıyla, yöntem bakımından savaş olgusunu tanımlayan konvansiyonel, konvansiyonel olmayan, düzensiz ve asimetrik savaş kavramlarına değinilmiştir. Ardından hibrit savaş kavramının bu çerçeve içerisinde nerede durduğu, sivil ve askerî kaynaklardan istifade edilmek suretiyle belirlenmeye çalışılmıştır.

Müteakiben, seçilen vakaların coğrafi ve toplumsal merkezini oluşturan Ukrayna toplumu içerisindeki fay hatlarına dikkat çekebilmek için Ukrayna'nın kimliği ele alınmıştır. Ukrayna tarihinin, her devrin ideolojisi ile hâkim kültürünün etkisi altında farklı şekillerde tanımlandığı vurgulanmış böylece ortak Ukraynalı kimliğinin toplumun her katmanında inşa edilememesine değinilmiştir. Ayrıca bölgenin etnik, dini ve kültürel haritası yansıtılmaya çalışılmış, özellikle Doğu Ukrayna'da yaşayan toplumun, kendisini hangi kültüre ve hangi kimliğe daha yakın

¹ Claudio Cioffi-Revilla, "Origins and Evolution of War and Politics", *International Studies Quarterly*, 1996, Vol:40, 1-22, s. 8-9.

gördüğü vurgulanmıştır. Modern Ukrayna'nın doğusu ile batısı arasında var olan farklılıkların, dış müdahaleye engel olması beklenen toplumsal dayanışma bilincini nasıl tehlikeye attığı belirtilmiştir.

Rusya dış politikasının en önemli teminatlarından olan güvenlik mekanizmasının dönüşümüne ve güvenlik konseptinin gelişimine, böylece hibrit savaşa evrilen sürece aktörün penceresinden bakmak için bir başlık daha açılmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından itibaren meydana gelen güvenlik krizleri, bahse konu sürecin gelişiminde kritik köşe başları olarak yerini almıştır. Rusya'nın, bu krizlerde elde ettiği tecrübe ile Soğuk Savaş'tan tek süper güç olarak çıkan ABD'nin uzun süren asimetrik mücadeleler karşısındaki yetersizliğini harmanladığı, böylece güçlü bir konvansiyonel silahlı kuvvetler ile nükleer caydırıcılığın teminatı altında daha esnek ve uygulanabilir bir güvenlik sistemi geliştirerek hibrit savaş kabiliyetine evrilen bir istikamet belirlediği görülmektedir.

Son olarak sahada uygulanan hibrit savaş pratiğini detaylarıyla analiz edebilmek için, Kırım'ın Rusya egemenliğine girdiği, Donbas'ın ise yeni bir donmuş çatışma bölgesine dönüştüğü iç savaş sürecinin kronolojisi ve boyutları hibrit savaş perspektifinden açıklanmaya gayret edilmiştir. Bu makalenin, seçilen örnek olaylardan hareketle Rus tipi hibrit savaş pratiğinin anlaşılabilmesine imkân sağlaması ve böylece güvenlik çalışmaları literatürüne katkı yapması amaçlanmıştır.

1. Hibrit Savaşın Diğer Savaş Türleri Arasındaki Yeri

Hibrit savaş yöntemini anlayabilmek için literatürde var olan diğer savaş yöntemleri ile arasındaki farklılıklar ve benzerliklerin ortaya konması gerekmektedir. Nitekim Savaş biçimlerini, zamana göre (tarih öncesi savaşlar, ilkçağ savaşları, modern savaşlar), kullanılan silahlara göre (denizaltı savaşı, kimyasal savaş, nükleer savaş), kullanılan yöntemlere göre (konvansiyonel savaş, gerilla savaşı, asimetrik savaş) ve muhtelif kriterlere göre sınıflandırmak mümkündür.² Bu kriterlerden

² Ajey Lele, "Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict", *Oasis*, 2014, 97-111, s. 99.

yöntem bakımından savaş başlığı altına giren hibrit savaşı tanımlamadan önce konvansiyonel, konvansiyonel olmayan, asimetrik ve düzensiz savaş kavramlarına kısaca değinmek, mukayese yapabilmek için yerinde olacaktır.

Savaş kavramının evrimi içerisinde sanayi devriminin, konvansiyonel savaş kavramına yeni bir boyut kazandırmış olduğu söylenebilir.³ Fakat konvansiyonel savaşın ilk örnekleri sanayi devrimi ile sınırlı değildir. Konvansiyonel çerçevede cereyan etmiş muharebelerin ilk örnekleri, insanoğlunun devletler kurup varlıklarını profesyonel ordularla korumaya başladığı MÖ ikinci bin yıla kadar uzanmaktadır.⁴ Yaklaşık dört bin yıldır süregelen konvansiyonel mücadelenin çerçevesini, genel geçer kabul gören dört kıtas üzerinden belirlemek mümkündür. Birinci kıtas, konvansiyonel savaşın devletlerarasında gerçekleşen bir münasebet olduğudur. Yani devlet dışı aktörlerin iştirak ettiği silahlı çatışmalar, konvansiyonel savaş tanımının dışında kalmaktadır. İkinci kıtas, silahlı çatışmanın, profesyonel askerlerden oluşan profesyonel bir ordu tarafından icra edilmesidir. Üçüncü kıtas ise meydana gelen silahlı çatışmanın, dönemin evrensel hukuk veya etik kuralları ile sınırlandırılmasıdır. Dördüncü ve son kıtas, savaşın sonunda taraflardan birisinin kesin sonuçlu bir zaferle muharebe sahasından ayrılması veya iki tarafın mutabık kaldığı bir ateşkes ile silahlı çatışma sürecinin sonlandırılmasıdır.⁵

MÖ 5. yüzyılda yaşamış olan Sun Tzu'nun eserlerinde, konvansiyonel olmayan savaşın düşünsel temellerine rastlamak mümkündür.⁶ Modern zamanlarda ise konvansiyonel olmayan taktiklerin,

³ Avi Kober, "Does the Iraq war reflect a phase change in warfare?", *Defense & Security Analysis*, 2005, 121-142, s. 123.

⁴ Arther Ferrill, *The Origins of War from The Stone Age To Alexander The Great*, Thames and Hudson, London, 1985, s. 74.

⁵ Mark T. Calhoun, "Clausewitz and Jomini Contrasting Intellectual Frameworks in Military Theory", *Army History*, 2011, 22-37, s 35.

⁶ Robert J. Bunker, "Unconventional Warfare Philosophers", *Small Wars & Insurgencies*, 1999, 136-149, s. 137.

milliyetçilik ve sosyalizm gibi ideolojilerle birleşerek “iç savaş”, “devrimci savaş”, “sınıf savaşı”, “politik savaş” gibi kavramlarla anıldığı görülmektedir.⁷ Konvansiyonel olmayan savaşın birlikte anıldığı bahsi geçen isimlendirmeler bir yana, 18. yüzyıl başından itibaren rastladığımız “gerilla” ve “gerilla savaşı” kavramlarının, konvansiyonel olmayan savaş ile adeta özdeşleştiği ve literatüre katkı veren birçok akademisyen tarafından eşanlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.⁸ Bu kapsamda konvansiyonel olmayan savaş, “konvansiyonel bir güç tarafından muharebe sahasındaki doğrudan karşılaşmada kolaylıkla mağlup olabilecek güçsüz rakibin uyguladığı uzun soluklu savaş biçimi” şeklinde tanımlamak mümkündür. Konvansiyonel olmayan savaşı sürdüren devlet dışı aktörleri kavramın merkezine koyan başka bir tanıma göre konvansiyonel olmayan savaş, “düşmana yönelik gelişen direniş veya ayaklanma hareketini desteklemek amacıyla düzensiz kuvvetler marifetiyle düzenlenen askerî nitelikteki operasyonlar”dır. Bu noktada, olası bir kavram karmaşasını engellemek için konvansiyonel olmayan savaşın düzensiz savaş ile arasındaki ilişkiye açıklık getirmek gerekmektedir. Müteakip satırlarda tanımlanmış olan düzensiz savaş ile konvansiyonel olmayan savaş, aynı nihai amacı taşıyan eylemlerdir. Fakat konvansiyonel olmayan savaş, askerî literatüre göre sadece düzensiz kuvvetlerle ve belirli bir gizlilik içerisinde yürütülen bir faaliyet olarak sınırlandırılmaktadır. düzensiz savaş ise devlet aktörünün yasal görünürlüğü altında icra edilen geniş bir eylem çeşitliliğine sahiptir. Yani askerî literatüre göre, Konvansiyonel olmayan savaşı düzensiz savaş usulleri içerisindeki bir yöntem olarak konumlandırmak mümkündür.⁹

ABD ve Batılı ülkeler, sahip oldukları konvansiyonel üstünlüklerine rağmen Irak, Afganistan ve Afrika’da 2000’li yılların başından beri süregelen güvenlik problemlerini bertaraf edememişler,

⁷ Andrew C. Janos, “Unconventional Warfare: Framework and Analysis”, *World Politics*, Vol. 15, 1963, 636-646, s 636.

⁸ Robert J. Bunker, agm, s. 138.

⁹ U.S. Joint Forces Command and U.S. Special Operations Command, *Irregular Warfare: Countering Irregular Threats*, Joint Operating Concept, 2010, s. 1.2-1.3.

bu sebeple tehdidi ve tehditle mücadeleyi anlama ve yeniden tanımlama ihtiyacı duymuşlardır.¹⁰ Bu ihtiyaca cevaben oluşturulan askerî dokümanlar, düzensiz savaş kavramına ışık tutmaktadır. Düzensiz savaşın günümüzde halen yaşayan iki cephesi olan Irak ve Afganistan'da yıllardır mücadele eden ABD ordusuna göre düzensiz savaş, devlet ile devlet dışı aktör arasında süregelen bir mücadeledir. Bu mücadelede amaç, toplum üzerinde itibar ve meşruiyet kazanmaktır. Yani mücadele alanı toplumun algısıdır. Hedef toplumu yanına çekebilmek ya da başka bir ifadeyle kamuoyu desteğini kazanmak esas maksadı oluşturur. Bu maksada ulaşmanın yolu rakibin gücünü, etkinliğini ve iradesini zayıflatmaktan geçer. Bu noktada konvansiyonel bir karşılaşmadan kaçınarak konvansiyonel olmayan bütün yöntemleri kullanmak mübah kabul edilir.¹¹ Görüldüğü üzere askerî tasnif, düzensiz savaş, muharebe sahasında icra edilen tek tip bir askerî eylem ile sınırlamaktan kaçınır. Bilakis muharebe sahasında ve muharebe sahasının dışında sergilenen gayretler bütünü, düzensiz savaşın geniş muhtevasını oluşturmaktadır. Askerî tarihçi Max Boot, düzensiz savaşın MÖ3000'lerden günümüze kadar gelişimini anlattığı makalesinde, Amerika kıtasındaki Kızılderilileri, Avrupalı sömürgeci devletlere karşı savaştan koloni toplumları, kapitalist işgalcilere karşı savaştan komünist gerillaları ve 11 Eylül saldırılarını düzenleyen El Kaide ve benzer terör örgütlerini ise düzensiz savaşın devlet dışı aktörlerine örnek olarak göstermektedir. Bu aktörlerin, rakibine karşı halkı kazanabilmek için yöntem olarak gerilla savaşını kullandığını belirtmektedir. Buna karşılık devlet aktörünün düzensiz savaş, propaganda veya halkla ilişkiler olarak bilinen “bilgi savaş” üzerinden kazanılabileceğini vurgulamaktadır.¹² Barak Salmoni'ye göre ise düzensiz savaş, doğrudan bir askerî karşılaşmadan kaçınarak, konvansiyonel olmayan metotlar üzerinden düşmanın siyasi iradesini

¹⁰ Barak Salmoni, “The Fallacy of ‘Irregular’ Warfare”, *The Rusi Journal*, 2007, 18-24, s. 18.

¹¹ U.S. Joint Forces Command and U.S. Special Operations Command, *Irregular Warfare: Countering Irregular Threats*, Joint Operating Concept, 2010, s. 1.4-1.5.

¹² Max Boot, “The Evolution of Irregular War: Insurgents and Guerrillas From Akkadia to Afghanistan”, *Foreign Affairs*, 2013, Cilt:92, Sayı:2, s. 100-114.

ve toplum üzerindeki meşruiyetini yıpratmak veya devirmektir. Bahse konu konvansiyonel olmayan metotlar geniş bir yelpazede bulunan, sivil asker işbirliği, barışı koruma, bilgi harekâtı, konvansiyonel olmayan savaş, çatışma sonrası istikrar operasyonları, çok uluslu askerî operasyonlar ve yabancı ülke ile birlikte icra edilen eğitim faaliyetleri gibi karşılıklı askerî münasebetleri içermektedir.¹³

Asimetrik savaş, güç ve ölçü bakımından birbirine denk olmayan iki rakibin mücadelesini tanımlar. Zayıf olan kuvvetin mücadeleyi, doğrudan karşılaşma halinde mağlup edemeyeceği güçlü rakibinin zafiyetlerine saldırmak suretiyle sürdürmesi, asimetrik savaş olarak adlandırılmaktadır.¹⁴ Burada asimetrik savaş kavramı ile düzensiz ve konvansiyonel olmayan savaş kavramları arasında benzerlikler olduğu görülmektedir. Askerî literatür, kavramlar arasındaki sınırları net olarak belirleme gayreti içerisinde olsa da akademik literatür ve medyanın benzer bir görüş birliğine sahip olduğunu belirtmek mümkün değildir. Bu sebeple kavramlar birbirinin yerine kullanılabilir. Her ne kadar anlamlar ve amaçlar birbirine yakın olsa da asimetrik savaş icracı üzerinden tanımlamak aradaki farklılığı görmeyi mümkün kılacaktır. Bu bağlamda asimetrik savaşın en belirgin özelliği, ikili bir karşılaşmada çoğunlukla zayıf olan tarafın kullandığı bir yöntem olmasıdır. Buna karşılık konvansiyonel olmayan savaş ile düzensiz savaş, her iki rakibin de başvurduğu yöntemlerdir. Dolayısıyla akademik literatürde çoğunlukla devlet dışı aktör olarak kabul edilen zayıf kuvvetin, hasmı olan devlet aktörüne, zafiyetlerini istismar ederek saldırması asimetrik savaş olarak kabul edilmektedir.¹⁵ Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonraki süreçte ortaya çıkan asimetrik tehdit ortamı üzerinden tarafları değerlendirecek olursak, bir tarafta terör örgütleri, gerilla savaşçıları, organize suç örgütleri, büyük devletlerin sponsorluğunda savaşan

¹³ Barak Salmoni, agm, s. 22.

¹⁴ U.S. Joint Forces Command and U.S. Special Operations Command, Irregular Warfare: Countering Irregular Threats, *Joint Operating Concept*, 2010, s. J.3.

¹⁵ Ajey Lele, agm, s. 103.

taşeron savaşçı gruplar ile karşı tarafta, konvansiyonel anlamda mağlup edilmesi imkânsız güçlü devletler bulunmaktadır.¹⁶

Afganistan ve Irak'ta, çok kısa bir sürede ve çok az zayıyla gerçekleştirilen konvansiyonel harekâttan sonra karşılaşılan direnç, ABD güvenlik bürokrasisini, tehdidi yeniden tanımlamaya ve yeni tedbirler geliştirmeye zorlamıştır. Bu refleksin ilk fikri ürünlerinden olan, 2005 tarihli makale, hibrit savaşı ABD perspektifinden tanımlaması bakımından önem arz etmektedir.¹⁷ ABD Savunma Bakanı James N. Mattis ile akademisyen Frank G. Hoffman'ın geleceğe yönelik öngörülerini barındıran çalışma, asimetrik taktiklerin, hibrit savaş olarak adlandırılan farklı bir evreye geçtiğine değinmektedir. Sadece taktiklerin değil düşmanın da gömlek değiştirdiği, tabiri caizse çeşitlendiği belirtilmektedir. Olası bir hibrit karşılaşmada düşmanı temsil eden aktörün, egemenliğini kaybetmesine rağmen kitle imha silahlarını elinde bulunduran bir devlet ile birlikte hareket eden, motivasyonu yüksek, etnik tabanlı paramiliter bir güç veya yerinden edilmiş radikal teröristlerin birleşiminden oluşabileceği değerlendirilmektedir.¹⁸ Bu aktörün teşkilatının ise yönetici ve yönlendirici seviyede kurulmuş hiyerarşik bir politik yapı ile birlikte sahada faaliyet gösteren âdem-i merkezi bir hücre yapılanmasının bileşiminden meydana gelmesi mümkündür. Bu tür bir organizasyon bünyesinde tertiplenen devlet dışı aktör, karadan havaya ateşlenebilen hava savunma füzeleri gibi modern silah ve teçhizata erişebilme kabiliyetine sahip olup, pusu kurmak, el yapımı patlayıcı kullanmak, suikast düzenlemek gibi taktiklerle başlatılabileceği terör eylemlerini kitlesel isyanlara dönüştürebilme potansiyeline sahiptir. Devlet dışı aktör bu eylemleri sürdürürken başka bir devlet, sahip olduğu ileri teknoloji silah sistemlerini çeşitli hedeflere yönlendirmek,

¹⁶ Josef Schroefl ve Stuart J. Kaufman, "Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War", *Studies in Conflict & Terrorism*, 2014, 862-880, s. 866.

¹⁷ James N. Mattis, Frank G.Hoffman, "Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars", *Proceedings*, 2005, Vol.132/11, s. 1-2.

¹⁸ Frank G.Hoffman, *Conflict in the 21 Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute, Arlington, 2007, s. 28-30.

finansal hedeflere siber saldırılar düzenlemek veya konvansiyonel birliklerini konvansiyonel olmayan teşkilatlara dönüştürmek suretiyle bahsi geçen devlet dışı aktörün mücadelesine destek sağlayabilir. Bu noktada, daha önce tarif edilen savaş formlarından farklı olarak, aktörlerin ve taktiklerin birbirinin içine girdiği ve harmanlandığı bu yeni mecranın, hibrit adı altında, günümüzün ve yakın geleceğin muharebe sahasını oluşturacağı öngörülmüştür.¹⁹

Askerî kaynaklar incelendiğinde hibrit savaşın, bahsi geçen diğerleri gibi özgün bir yöntem olmadığı fakat siyasi maksadı gerçekleştirilebilmek için lüzum görülen yerde ve zamanda diğer savaş yöntemleri birlikte kullanmayı gerektiren ve konvansiyonel savaşı bir üst sınır olarak kabul eden bir strateji olduğu vurgulanmaktadır.²⁰ Bu stratejinin gerektirdiği harekât ortamı, farklı aktörlerin bir arada bulunduğu, barış-kriz-savaş evrelerinin birbirine karıştığı, çoğunlukla meskûn mahalde vuku bulan ve sosyal medya sayesinde herhangi yerel bir gelişmenin süratle dünya kamuoyunun gündemine taşınabileceği kaotik bir ortamda tezahür etmektedir. Bahse konu harekât ortamında yerel halk, terör örgütleri, milis kuvvetler, özel güvenlik şirketleri, yabancı savaşçılar, sivil toplum kuruluşları, düzenli askerî birlikler, istihbarat örgütleri ve özel kuvvetler unsurları, birbirlerinin ilgi ve sorumluluk alanlarında faaliyet göstermektedirler. Henüz savaş halinin ilan edilmediği fakat silahlı çatışmanın devam ettiği ve *de facto* egemenlik alanlarının oluştuğu türden harekât ortamı, hibrit tehdidin içinde bulunduğu ortamı tanımlamaktadır.

2016 yılında, Rusya Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov tarafından Rusya'nın tehdit ve güvenlik algısına dair tespitler yapan bir makale yayınlanmıştır. Bu makale, Rusya'nın yeni dönem güvenlik konseptine ve Hibrit Savaş anlayışına ışık tutmaktadır.²¹ Uluslararası

¹⁹ Frank G.Hoffman, Hybrid Warfare and Challenges, *Joint Force Quarterly*, 2009, s. 34-40.

²⁰ Kara Kuvvetleri Komutanlığı, *TSK Hibrit Harekat Konsepti*, Ankara, 2017.

²¹ Valery Gerasimov, "The Value of Science is in the Foresight New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations", *Military Review*, 2016, s. 23-29.

güvenlik ortamına, “Arap baharı” perspektifinden yaklaşan Gerasimov, politik ve stratejik hedefi elde edebilmek için askerî olmayan yöntemlerin artan önemine dikkat çekmektedir. Arap baharı sürecinde görüldüğü üzere, tamamen barışçıl protestolarla başlayan muhalif gösteriler, çok kısa bir süre içerisinde kanlı iç savaşlara dönüşerek hükümetleri devirmiştir. Yani toplum, savaşın dinamik bir cephesine dönüşerek dış güçlerin işgaline zemin hazırlamış veya ülkeyi kaosa sürükleyen yolu açmıştır. Netice itibarıyla savaşın yıkıcı sonuçları aynı kalmış ama yöntemi değişmiştir. Makalede öne çıkan bir diğer başlık, güvenliğin sınır dışında da sağlanmasıdır. 2012 yılında Bingazi'deki ABD konsoloslğunun uğradığı saldırıyı örnek gösteren Gerasimov, güvenlik sistemini, sınırların dışında da ülke çıkarlarını koruyabilecek bir kabiliyete ve teşkilata kavuşturmak ve gerekli hukuki düzenlemeyi hayata geçirmek gerekliliğinin altını çizmiştir. Son olarak 21inci yüzyılda barış ile savaş arasındaki çizginin belirsizleştiğine değinen Gerasimov, bu muğlâklığın yeni olmamasına rağmen artık savaşların, güçlü olan tarafın inisiyatifi dışında başlayabildiğini, savaş ile barış arasındaki çizginin bulanıklaştığını, bu sebeple politik ve askerî hedeflere ulaşmada asimetrik yöntemlerin ve askerî olmayan enstrümanların önem kazandığını belirtmektedir.²²

2. Ukrayna Kimliğinin Fay Hatları

Ulusal kimlik, kuruluş mitiyle başlayan ve etnik, kültürel, ekonomik bütünleşme ile tarihsel bir çerçeve içerisinde gelişen bir aidiyettir. Eğitim, din, dil ve kültür gibi ortak değerler ile pekişen kimlik, toplumu bir arada tutan önemli mayalardan birisidir. Genç Ukrayna Devleti'nin bağımsızlıktan sonraki süreçte, tarihi ve coğrafi ayrılıklarını kendi içerisinde eritip toplumsal bir dayanışmayı tam anlamıyla tesis edemediği, doğu ve batısında bulunan iki hâkim kültürün arasında kaldığı görülmüştür.^{23,24}

²² Andrew Monaghan, “Putin’s Way of War: The War’ in Russia’s Hybrid Warfare”, *Parameters*, 2015, 65-74, s. 70-72.

²³ Jan Germen Janmaat, “Ethnic and Civic Conceptions of the Nation in Ukraine's

Coğrafya, dil, etnik köken, din ve ekonomik yapı gibi farklılıklar, Ukrayna toplumunu birbirinden farklı iki kimliğe bölmüştür. Bunlardan birincisi Ukraynalılar ile Rusların ortak bir etnik kökeni, kültürü ve dili paylaştığını savunan ve etnik milliyetçiliği temel alan “Doğu Slav” kimliğidir. Diğer kimlik ise “Kültür Temelli” kimliktir. Ukraynalıları, Ukrayna’nın yerli halkı olarak kabul eden ve Ukrayna kültürünü paylaşan herkesi kucaklayan “kültür temelli” kimlik, emperyal mirası tekrar kurmaya çalışan Ruslaştırma politikasını reddetmektedir. Bu iki kimlik, kimlik inşa etmenin gereklerinden olan “biz” ve “diğerleri” kavramlarını da farklı tanımlamaktadır. Doğu Slav kimliği, biz kavramını, ortak bir medeniyeti ve kültürü paylaşan Ukraynalılar ve Ruslar olarak görürken; kendilerinden başka herkesi diğerleri olarak tanımlamaktadır. Kültür temelli kimlik ise biz kavramını, “Ukrayna devletine sadık olan herkes” şeklinde kapsayıcı bir tanım benimsemektedir.²⁵ Bu kimlik kalıplarının ayrıştığı diğer iki başlığı da tarih ve kültür olarak belirtmek mümkündür.

Ukrayna tarihi, nesiller boyunca hâkim kültürün ideolojisi doğrultusunda oluşturulan birbirinden farklı müfredatlara göre öğretilmiştir. Bu istikrarsız geçmişin, Ukrayna’da ortak kimlik oluşturma çabalarına olumlu katkı yapamadığını 2014-2015 olaylarında görmek mümkündür. Ukrayna toplumu; Çarlık Rusyası, SSCB ve bağımsız Ukrayna dönemlerinde kendi tarihini üç farklı şekilde öğrenmiştir. Bu farklılıklar, yukarıda da belirtildiği üzere Doğu Slav halkları için ortak başlangıç miti olan Kiev Knezliği ile başlamakta fakat sonra çeşitli yol ayrımlarında istikamet değiştirerek farklı güzergâhlardan günümüze gelmektedir. Örneğin 1654 yılında imzalanan Pereyaslav Anlaşması, Ukrayna tarihi içinde farklı yorumlanan hadiselerden birisidir. Bu anlaşma Çarlık Rusya’sı ve SSCB müfredatına göre Ukrayna’nın

History Textbooks”, *European Education*, 2005, 20-37, s. 34-35.

²⁴ Taras Kuzio, “Nation Building, History Writing and Competition Over The Legacy of Kyiv Rus in Ukraine”, *Nationalities Papers*, 2005, 29-58.

²⁵ Glenn Diesen ve Conor Keane, “The Two-tiered Division of Ukraine: Historical Narratives in Nation-building and Region-building”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2017, 313-329, s. 315.

Büyük Rusya'ya katılması olarak yorumlanırken, Bağımsız Ukrayna tarihinde, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali olarak yorumlanabilmektedir. Bir diğer yorum farkı da Kozak Hetmanı Mazepa için geçerlidir.²⁶ 1709'da Çar'a karşı İsveç Kralı'yla işbirliği yaptığı için eski dönemde hain ilan edilen Hetman Mazepa, yeni dönemde halk kahramanı kabul edilerek heykelleri dikilmiştir. Ayrışmaya sebep olan diğer hadiseleri, 1932-33 Holodomor kıtlığı, İkinci Dünya Savaşı, 1944 yılındaki Sibiryaya sürgünleri, “zafer günü”, Stepan Bandera meseleleri olarak sıralamak mümkündür.²⁷

Ukrayna'da dini ve kültürel manada da ortak temeller kurulamamıştır. Örneğin Batı Ukrayna, Ortodoks kilisesine kıyasla 2 katı oranda Katolik kilisesine (Roma Katolik Kilisesi ve buna bağlı muhtelif Katolik kiliseler) mensup etnik Ukraynalılar'dan oluşan bir bölgedir.²⁸ Buna karşılık Doğu Ukrayna ise Rus Ortodoks mezhebe mensup, çoğunlukla etnik Rus veya Rusça konuşan Ukraynalılardan oluşan bir bölgedir. Bu etnik dağılımın sebebi, Ukrayna topraklarının doğu ve batısında bulunan üst kültürlerin baskısından kaynaklanmaktadır. Batı'daki komşu Polonya ve Avusturya Macaristan, uzun yıllar süren coğrafi yakınlıktan dolayı Batı Ukrayna'da yerel kültürün şekillenmesine büyük katkıda bulunmuştur. Doğu Ukrayna ise yüzyıllarca Rus kültürünün etkisi altında kalmıştır.²⁹ Sadece kültür değil demografi de Doğu Ukrayna'nın etnik haritasının sınırlarını bize göstermektedir. 2001 yılı verilerine göre Dnipropetrovsk %17,6, Donetsk %38,2 Zaporizhzhia %24,7, Luhansk %39, Kharkiv %25,6 oranında Rus etnik nüfusa sahip olup bu rakamlar Ukrayna içerisinde Kırım'dan sonra Rusların en kalabalık etnik azınlık grubu oluşturduğu bölgelerde

²⁶ Taras Kuzio, “Historiography and National Identity among the Eastern Slavs: Towards a New Framework”, *National Identities*, 2001, 109-132, s. 123.

²⁷ Glenn Diesen ve Conor Keane, agm, s. 317.

²⁸ Bohdan Hud, “Ukrainian Greek Catholic Church in Galicia (Halychyna): The Creation, The Ban, And The Resurrection. Generall Overview”, *Proceedings of History Faculty of Lviv University*, 2016, 273-293, s. 292.

²⁹ Stephen Shulman, “The cultural foundations of Ukrainian national identity”, *Ethnic and Racial Studies*, 1999, 1011-1036, s. 1012.

bulunmaktadır.³⁰ Ukrayna'nın Rusya ile kara hududunda bulunan ve "Donetsk Havzası" olarak bilinen maden ve endüstri bölgesi, diğer bir isimlendirme ile Donbas bölgesi olarak anılmaktadır.³¹ Bu makalenin vaka olarak işlediği ikinci bölge olan Donbas bölgesini tanımlanırken ayrılıkçıların eline geçen ve Rusya sınırında bulunan Donetsk ve Luhansk bölgeleri kastedilmektedir.³²

3. Rusya'da Hibrit Savaş Kabiliyetine Evrilen Süreç

Günümüz Rus dış politikası incelendiğinde, SSCB'nin 1989 yılından itibaren kaybetmeye başladığı nüfuz alanının, halefi olan Rus Devleti için yeniden kazanılması gereken bir zorunluluk olarak değerlendirildiği görülmektedir. Baltık coğrafyasında agresif tatbikatlar ve askerî manevralar gerçekleştiren, Balkanlardaki siyasi atmosfere tesir ettiğine dair ciddi şüpheler bulunan, Orta Doğu coğrafyasına gerçekleştirdiği kuvvet aktarımı ve aldığı inisiyatif ile bölgenin siyasi haritasına doğrudan tesir eden Rusya'nın, uluslararası siyasette ulaştığı konum, 1990'ların başından itibaren maruz kalınan krizler ve uygulanan reform programları neticesinde mümkün olmuştur. Bu krizler Rus devletinin toprak ve nüfuz kaybetmesi ile sonuçlanmış, müteakiben ortaya çıkan Çeçen Sorunu ve Gürcistan Savaşı, güvenlik mekanizmasını hibrit kabiliyetlere evrilen bir sürece yönlendirmiştir.

Rusya silahlı kuvvetlerindeki reform ihtiyacının sebeplerini, üç başlık altında özetlemek mümkündür. **Birinci sebep**, SSCB silahlı kuvvetleri olarak 15 devletin ortak güvenlik mekanizmasını temsil eden bu yapının, bağımsızlığını ilan ederek sistemden çıkan devletler sebebiyle yeniden düzenlenme ihtiyacıdır. **İkinci sebep**, sadece Rusya

³⁰ Ukrayna Devlet İstatistik Kurumu Resmî Sayfası, "National composition of population", <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/> (Erişim Tarihi: 23.01.2021)

³¹ Britannica Çevrimiçi Ansiklopedi, "Donets Basin", <https://www.britannica.com/place/Donets-Basin> (Erişim Tarihi: 23.01.2021)

³² T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, "Ukrayna'da son durum ve ikili ilişkiler", http://www.mfa.gov.tr/ukrayna_da-son-durum-ve-ikili-iliskiler.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.01.2021)

silahlı kuvvetlerine özgü değil, diğer bütün dünya ordularında da olduğu gibi zaman ilerledikçe konseptte ve doktrinde modern ve güçlü olma zorunluluğudur. **Üçüncü ve son sebep** ise, SSCB'nin dağılma sürecinde meydana gelen güvenlik krizlerinde, silahlı kuvvetlerin kendisine verilen görevleri yerine getirememiş olmasıdır.

Reform ihtiyacının bir gereği olarak yeni devletin kuruluş arifesinde Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin'in inisiyatifi ile durum tespitine yönelik bir değerlendirme yapılarak çözülmesi gereken sorun sahaları belirlenmiştir. Öncelikli sorun, olası bir üçüncü dünya savaşı senaryosunda, kısa sürede cepheye sevk edilebilecek olan beş milyonluk bir orduya göre kurgulanmış hantal seferberlik sistemi ve bu sisteme göre çeşitli hazırlık seviyelerinde silâh altında bulundurulmuş birliklerin vücuda getirdiği silahlı kuvvetler teşkilatıdır. Örneğin 1991 yılında, 132 adet tümenin sadece 20 adedi %70 hazırlık seviyesinde bulunuyorken kalan 112 tümen %50 ve %10 hazırlık seviyelerinde beklemektedir. Yani garajlarda ve depolarda istihdam edilen muazzam bir mevcut bulunmaktadır. Diğer sorun sahaları da önceki sorun ile bağlantılı olarak, 16 bölge komutanlığı altında görev yapan devasa teşkilatın karmaşık yönetimi, bu teşkilatın silah teçhizat ihtiyacını karşılayacak olan savunma sanayinin yetersizliği ve barış zamanında depolarda görev yapan, atıl durumdaki insan ve malzemenin yönetimi başlıklarından oluşmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelebilmek için başlangıçta, silahlı kuvvetlerde küçülmeyi ve kademeli olarak profesyonelleşmeyi öngören bir hal tarzı benimsenmiş fakat ekonomik ve politik gerekçelerden ötürü bu plan tam anlamıyla hayata geçirilememiştir.³³

Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin iktidarı devraldıktan sonra 2002 yılında savunma bakanlığına, KGB'de birlikte çalıştığı Sergei Ivanov'u getirmiştir. Hükümet nezdinde, askerî reformun gerekliliği konusunda iyi niyetli bir bilinç olmakla beraber, önceki savunma bakanları döneminde ciddi anlamda bir ilerleme

³³ Aleksey Gayday, "Reform of the Russian Army", Mikhail Barabanov (ed.), *Russia's New Army*, Centre for Analysis of Strategies and Technologies, Moscow, 2011, 09-33, s. 10-12.

kaydedilememiştir.³⁴ Ivanov döneminin ilk icraatı, Genelkurmay Başkanlığını Savunma Bakanlığına bağlamak olmuş, müteakiben Silahlı Kuvvetlerin bütçesi artırılarak istikrar altına alınmış ve eğitim ile tatbikatlara ağırlık verilmiştir. Savunma Bakanının en büyük sınavı Silahlı Kuvvetler içerisindeki yolsuzlukla mücadele olmuş, bazı kurumsal tedbirler alınmasına rağmen Rus güvenlik bürokrasisindeki sorunun kökü olan yolsuzluk meselesi çözüme kavuşturulamamıştır. 2007 yılında görevi Anatoly Serdyukov'a devreden Ivanov'un yeni bakana en büyük mirası da yolsuzluk sorunu olmuştur.³⁵

2007'de Savunma Bakanlığı'nı devralan Serdyukov döneminde de Silahlı Kuvvetlerin yolsuzluktan arındırılması öncelikli görev olarak belirlenmiştir. Yolsuzlukla mücadelenin yanı sıra silahlı kuvvetlerin hantal ve köhne yapısının yerine küçük, harbe hazır, profesyonel, süratle intikal ettirilebilen, modern bir teşkilatlanma tasarlanmıştır. Bu kapsamda önce mevcutlarda azaltmaya gidilmiştir. Serdyukov öncesinden başlayan küçülmeyi tarihlerle ifade edecek olursak, 2002 yılında 2,3 milyon olan askerî personel mevcudu, 2008 yılında 1,2 milyon, 2012 yılında 1 milyona düşürülmüş yani küçülme ve profesyonelleşme politikası istikrarla sürdürülmüştür.³⁶ Ayrıca Silahlı Kuvvetler teşkilatı içerisinde, fiili olarak personel istihdam edilen 22000 kadro, 8500'e düşürülmüştür.³⁷

Yolsuzlukla mücadele kapsamında, başta savunma ihtiyaçlarının tedariki olmak üzere, atama, terfi ve görevlendirme gibi personel konularında radikal kararlar alınmış ve Putin'in desteği ile katı bürokrasiye rağmen çok keskin düzenlemeler yapılmıştır. Silahlı Kuvvetlerin ihtiyaç duyduğu malzemeyi tedarik etme yetkisi, yapısal bir düzenleme ile sivil bir kuruma devredilmiş, böylece askerler ihale sürecinden uzaklaştırılmıştır. Bu yapısal düzenleme ile yolsuzluk

³⁴ Andrei Makarychev ve Alexander Sergunin, "Russian military reform: institutional, political and security implications", *Defense & Security Analysis*, 2013, 356-364, s. 357.

³⁵ Dale Herspring, "Russian Military Reform and Anatoly Serdyukov", *Problems of Post-Communism*, 2008, 20-32, s. 21-22.

³⁶ Dale Herspring, *agm*, s. 43.

³⁷ Andrei Makarychev ve Alexander Sergunin, *agm*, s. 358-359.

sorunu tam anlamıyla ortadan kaldırılamasa da silahlı kuvvetler, yolsuzluk potansiyeli olan bir süreçten uzaklaştırılmış ve sadece ihtiyaçlarını talep ve tarif edecek bir müşteri konumuna getirilmiştir. Tedarik başlığının yanı sıra personel konularında vuku bulan rüşvet ve görevi kötüye kullanma suçlarıyla da mücadele yoluna gidilmiştir.³⁸

2010 yılında silahlı kuvvetlerin hiyerarşik yapısında değişikliğe gidilerek, her üç kuvvetin kabiliyetlerinin bir arada toplandığı, üç kademeli bir komuta yapısı belirlenmiştir. SSCB zamanında, Bölge Komutanlığı-Ordu-Kolordu-Alay hiyerarşisine göre teşkilatlandırılmış olan bu yapı, Bölge Komutanlığı-Muharip Komutanlık-Tugay şeklinde yeniden teşkilatlandırılmıştır. Oluşturulan dört adet Bölge Komutanlığı, Rus anakarasını savunmak üzere, yurt içinde dört bölgede tertiplenmiştir. Bu tertiplenme ile Rusya içerisinde ve sınırlarındaki muhtemel çatışma bölgelerine süratle intikal edebilecek, harbe hazırlık seviyesi yüksek birlikler kurulması amaçlanmıştır. Yeni teşkilat ve tertiplenme, silahlı kuvvetleri daha etkin bir yapıya kavuşturmasının yanı sıra tasarruf da sağlamış, birliklerin konuşlandığı üs bölgesi sayısı 8000'den 184'e düşürülmüştür. Ayrıca, önceki sisteme göre verilen emrin, en uç icracı birliğe ulaşması için aşması gereken 11 seviye, 3'e düşürülmüştür.³⁹

2007-2011 döneminde düzenlenen diğer bir fasıl, personel mevcutları ve kalitesi olmuştur. Diğer statülerde de azalma olmakla beraber en çok subay mevcutları azaltılmıştır. General sayısı 1107'den 886'ya, albay sayısı 23.663'den 9114'e, binbaşı 99.500'den 25.000'e ve yüzbaşı 90.000'den 40.000'e düşürülmüş, sadece teğmen ve üsteğmen rakamlarında artış olmuştur. Yani toplam subay mevcudu 300.000'den 150.000'e düşürülmüştür. Fakat eş zamanlı olarak teşkilat ve kadrolarda da gerekli düzenleme yapılmadığı için üç ay sonra 70.000 subay tekrar göreve çağırılmış ve subay mevcutları 220.000 rakamında sabitlenmiştir. Ayrıca Silahlı Kuvvetlerin tamamen profesyonelleşmesi maksadıyla

³⁸ Dale Herspring, "Anatoly Serdyukov and the Russian Military", *Problems of Post-Communism*, 2013, 42-58, s. 46-47.

³⁹ Dale Herspring, agm, s. 51-52.

sözleşmeli askerlik sistemi hayata geçirilmiş, bu sistemi cazip kılabilmek için eğitim, statü ve maaş başlıkları altında iyileştirmeler yapılmıştır.⁴⁰

SSCB'nin çöküşünü başlangıç olarak kabul edersek, Ukrayna Savaşı'nın vuku bulduğu 2014 yılına kadar geçen 23 yılda icra edilen reformların belli bir aşamaya geldiğini kabul etmek gerekir. Fakat bu gelişimin kolay olmadığını, reform iradesini engelleyen birçok etkenle mücadele edildiğini vurgulamak gerekir. Bu etkenlerden ilki Rus güvenlik bürokrasisi içerisindeki muhafazakârların keskin muhalefettir. İkinci engel ise yolsuzlukla mücadele olmuş bu kapsamda yolsuzluk tamamen ortadan kaldırılamamış ama en azından Silahlı Kuvvetler yolsuzluktan büyük ölçüde izole edilmiştir. Üçüncü problem olan, yönetici ve mühendis seviyelerindeki yetişmiş insan eksikliği, hem savunma sanayinin dar görüşlü ve çağdışı kalmasına sebep olmuş hem de ortaya çıkan ürünler, piyasada rekabet edemeyecek kalite ve maliyette kalmıştır.⁴¹

Rusya, Putin dönemiyle birlikte, emperyal mirasını korumaya çalışan, dolayısıyla bunu mümkün kılacak güce tekrar sahip olmaya gayret eden bir irade göstermektedir. Fakat Çeçenistan ve Gürcistan örneklerinden anlaşıldığı üzere Rusya bu mirası, hem konvansiyonel hem de asimetrik tehditler üretebilecek coğrafi ve toplumsal temeller üzerinde yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Zeminin zor ve kırılğan yapısının yanı sıra birbirinden farklı nitelikteki teşkilatlanmaları ve stratejileri gerektiren bu zor görev, hinterlandını koruma iradesi gösteren Rusya'yı, bütüncül bir güvenlik yaklaşımı benimsemeye zorlamıştır. Ayrıca Gürcistan savaşı, Rusya'ya doğru genişleyen Batının bir sonraki hamlesinden önce inisiyatif alması gerekliliğini de göstererek pasif bir savunma refleksinden, ilk hamleyi yapan proaktif bir güvenlik anlayışını benimsemeye zorlamıştır. 70 yıldır ittifak halinde bulunan NATO'nun varlığı göz önünde bulundurulduğunda, proaktif bir güvenlik politikasının en makul yönteminin, sinsi ve inkâr edilebilir hibrit

⁴⁰ Dale Herspring, agm, s. 47-50.

⁴¹ Andrei Makarychev ve Alexander Sergunin, agm, s. 356-363.

saldırıları olduğunu belirtmek mümkündür. Kırım ve Donbas vakaları bu güvenlik politikasının gerektirdiği hibrit yaklaşımın başarılı örnekleri olarak literatürde yerini almıştır.

4. Kırım ve Donbas Krizlerinin Kronolojisi

Hadiselerin arka planını hatırlamak için Ukrayna toplumunun Rus kültürü ile nesillerdir sürdürdüğü tarihi bağları göz önünde bulundurarak, SSCB'nin dağılmasından sonraki siyasi sürece kısaca değinmek gerekmektedir. Bu noktada Kırım'ın statüsünü hatırlamak faydalı olacaktır. 2. Dünya Savaşı sonrasında statüsü Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı "özerk cumhuriyet" iken "özerk bölge" olarak değiştirilen Kırım, 1954 yılında Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne verilmiştir. Bu devir dönemin koşulları içerisinde bir jest olarak sunulmuş olsa da arka planda savaşlar ve kıtlıklar sebebiyle ekonomisi ve nüfusu tahrip olmuş Ukrayna'yı teselli etme gayreti görülmektedir. Müteakip süreçte ise Ukrayna'nın 1 Aralık 1991 referandumuyla Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Ukrayna sınırları içindeki statüsü değişmeyen Kırım, 21 Ekim 1998 tarihli düzenleme ile Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olarak yerel bir meclis tarafından yönetilmeye başlanmıştır.⁴² Ukrayna, bağımsızlığının ardından egemen bir devlet olarak Rusya ile iyi ilişkilerini sürdürmüştür. Başlangıçtaki iyi komşuluk ilişkilerine rağmen Kırım Yarımadası'nın jeostratejik önemi, iki devlet arasında rekabet unsuru olarak varlığını korumuştur. Özellikle Sivastopol Limanı'nın 1997 yılında imzalanan bir mutabakat ile 20 yıllığına Rus Karadeniz Filosu (RKF) için Rusya'ya kiralanmış olması yeni dönemde Rusya'nın Kırım'dan vazgeçmeyeceğinin ilk emaresi olarak okunabilir. Fakat müteakip süreçte Ukrayna hükümetlerinin dış politika tercihleri, yarımadanın akıbeti hakkında Rusya'yı ziyadesiyle tedirgin etmiştir. 2004 yılındaki Turuncu Devrimle iktidara gelen hükümetin AB ve

⁴² Fatma Aslı Kelkitli, "Kırım: Rusya için Vazgeçilmez Yarımada", Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım (ed.), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Beta, İstanbul, 2014, 289-309, s. 292-293.

NATO istikametindeki politikaları ile 2008 yılındaki AB ile serbest ticaret ve ortaklık anlaşması görüşmeleri Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerini somutlaştırmıştır.

2010 yılı seçimleri ile Ukrayna'nın Batı ile entegrasyon süreci sekteye uğramıştır. Seçimler neticesinde iktidarı devralan Viktor Yanukoviç, Ukrayna siyasetinin istikametini doğuya çevirmiştir. Batı ile ilişkilerin duraklama devrine girdiği Yanukoviç döneminde, Rusya ile ilişkiler yeniden canlılık kazanmıştır. Örneğin Ukrayna, 1997 yılında imza altına alınan Sivastopol liman kirasını, Rusya'dan ithal ettiği doğal gaz fiyatındaki indirim karşılığında 25 yıl daha uzatmış ve NATO'ya üye olma planından vazgeçmiştir.⁴³ 2013 yılının sonuna doğru Ukrayna içerisindeki Batı taraftarı toplumun, ülkenin gidişatı ile ilgili rahatsızlığı giderek büyürken, Yanukoviç, ülkenin ekonomik durumunu gerekçe göstererek, AB ile serbest ticaret ve ortaklık anlaşmasını imzalamayacağını açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından, küçük gruplarla başlayan protestolar, sivillerin hayatını kaybetmesiyle beraber meydanların kitleler tarafından işgal edildiği geniş çaplı protestolara dönüşmüştür. Kırım krizinde kronolojik bir başlangıç belirlemek gerekirse, AB ile köprülerin tek taraflı atıldığı 2013 yılı Kasım ayı, makul bir tercih olacaktır. Hükümetin aldığı karar sonrası başlayan protestolar devam ederken, Yanukoviç, can güvenliği bulunmadığı gerekçesiyle 21 Şubat 2014 tarihinde ülkeyi terk etmiş, ertesi gün Ukrayna Meclisi, hükümet başkanını giyabında görevden alarak hükümeti düşürmüştür.⁴⁴ Müteakiben, Olexander Turçunov başkanlığında ve Arseniy Yatsenyuk başbakanlığında geçici bir hükümet kurulmuştur.⁴⁵ Rus medyası, Ukrayna'da gelişen olayları, Batı yanlısı faşist bir hükümetin, Yanukoviç'in ardından iktidara

⁴³ International Partnership for Human Rights, *International Crimes In Crimea: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*, Brussels 2016, s. 13.

⁴⁴ BBC, "Ukrainian MPs vote to oust President Yanukovych", <https://www.bbc.com/news/world-europe-26304842> (Erişim Tarihi: 26.09.2018).

⁴⁵ Charles K. Bartles ve Roger N. McDermott, "Russia's Military Operation in Crimea", *Problems of Post-Communism*, 2014, 46-63, s. 54.

gelmesi ve Kırım Yarımadası'nın kaderinin tehlikeye düşmesi şeklinde yorumlanmış böylece Rus kamuoyunda, Kırım'a müdahaleyi meşru ve gerekli gören bir algı yaratılmıştır.⁴⁶

Kiev'de protestolar sürerken Kırım sokaklarında protestocu halkın yanında tabiiyeti belli olmayan ve askerî disiplinle hareket eden yüzü maskeli silahlı adamlar ortaya çıkmıştır. Rus medyası, yarımadadaki kimliği belirsiz, asker görünümlü silahlı adamları servis etmeye başlamış böylece dünya, maskeli ve silahlı “küçük yeşil adamlar”la (*little green men*) tanışmıştır. Küçük yeşil adamlar, devlet televizyonu, parlamento, hükümet binaları ve havaalanlarının kontrolünü ele geçirmiştir. Kırım Parlamentosunun 27 Şubat tarihli, silahlar altında icra edilen oturumunda, özerklik koşullarını genişletmeyi öngören bir referandum kararı alınmış ve Anadolu Mogilev başkanlığındaki hükümet görevden alınarak Rusya yanlısı Sergey Aksenov, hükümeti kurma göreviyle başbakanlığa atanmıştır.⁴⁷ Bu esnada yarımadada kontrolü sağlayabilecek son çare olan Ukrayna askerleri, küçük yeşil adamlar refakatinde halk tarafından kışlalarının içinde tecrit edilmişlerdir.⁴⁸

Kırım'daki siyasi kriz devam ederken, 1 Mart'ta Rusya Devlet Başkanı Putin, Ukrayna sınırları dışındaki etnik Rusların can güvenliğini sağlamak amacıyla Rusya Silahlı Kuvvetlerini ülke dışında kullanmak üzere Rusya Parlamentosu'na başvurmuştur.⁴⁹ Aynı gün içerisinde Kırım'ın yeni Başbakanı Sergey Aksenov, yarımadada barış ve huzurun tesisi için Putin'den yardım talep etmiştir. Ardından Kırım Parlamentosu, 6 Mart tarihinde tekrar toplanarak, Mayıs ayında yapılması planlanan referandumun, 16 Mart 2014 tarihinde yapılmasını kararlaştırmıştır.⁵⁰

⁴⁶ International Partnership for Human Rights, *International Crimes In Crime: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*, Brussels 2016, s. 13.

⁴⁷ Reuters, “How the Separatists Delivered Crimea to Moscow”, <https://in.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-aksyonov-idINL6N0M93AH20140313>, (Erişim Tarihi: 28.09.2018)

⁴⁸ Charles K. Bartles ve Roger N. McDermott, agm, s. 55.

⁴⁹ President of Russia, “Vladimir Putin submitted appeal to the Federation Council”, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20353>, (Erişim Tarihi: 01.07.2018)

⁵⁰ Charles K. Bartles ve Roger N. McDermott, agm, s. 55.

G7 Liderleri, AB ve AGİT'in planlanan referandumun yasal olmayacağı yönündeki itirazlarına rağmen 16 Mart tarihinde Kırım Tatarlarının büyük oranda boykot ettiği referandum gerçekleşmiştir. Rusya verilerine göre %81 katılımı gerçekleşen (%97 lehte oy) referandumdan Rusya'ya katılım kararı çıkmıştır. Bu kararın üzerine Kırım Parlamentosu, Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etmiş ve Rusya'ya katılım kararı almıştır. Referandum kararı, öncesinde olduğu gibi sonrasında da Batı dünyası tarafından kabul görmemiştir. AB, BM ve NATO, alınan kararı tanımadıklarını açıklamışlardır.⁵¹ Referandum sürecini dünyaya yayınlayan Rus medyası, oylamanın demokratik ve barışçıl bir zeminde gerçekleştiğini belirtse de bu iddiaları teyit eden tarafsız bir kuruluşun olmayışı ve takip eden yıllarda sürece katılan kişilerin itirafları, referanduma gölge düşürmüştür. Referandum kararı alan milletvekillerinin küçük yeşil adamların nezaretinde ve namlunun ucunda oy verdiği^{52,53} ve referanduma katılımın iddia edilenin aksine %30 oranında kaldığı yönünde haberler mevcuttur.⁵⁴

Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya katılması, Donbas'da hükümetin düşmesinden beri protestolarını sürdürmekte olan ayrılıkçılara model olmuş, Kırım ile aynı tarihlerde başlayan ve sokaklarda süren protestolar Mart ayı içerisinde bina işgallerine dönüşmeye başlamıştır. Geçici hükümetin, ayaklanmaya gereken müdahaleyi zamanında

⁵¹International Partnership for Human Rights, *International Crimes In Crimea: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*, Brussels 2016, s. 22.

⁵² EMPR media, "Russian FSB colonel admits Crimean MPs forced to vote for referendum", <https://empr.media/news/russian-fsb-colonel-admits-crimean-mps-forced-to-vote-for-referendum/>, (Erişim Tarihi: 29.06.2018)

⁵³ Korrespondent, "В захваченное здание парламента Крима внесли автоматы Калашникова, снайперские винтовки и гранатометы - очевидец", <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3312031-v-zakhvachennoe-zdanye-parlamenta-kryma-vnesly-avtomaty-kalashnykova-snaiperskye-vyntovky-y-hranatomety-ochevydet>, (Erişim Tarihi: 01.07.2018)

⁵⁴ Forbes, "Putin's 'Human Rights Council' Accidentally Posts Real Crimean Election Results", <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights-council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-15-voted-for-annexation/#3e982bdef172>, (Erişim Tarihi: 29.06.2018)

gösterememiş olması, ayrılıkçı hareketin ilk aşamada önemli kazanımlar elde etmesini kolaylaştırmıştır.⁵⁵ Donbas'daki protestolar, toplumun beklentilerine cevap veren yerel liderlerin öncülük ettiği doğaçlama bir süreç olarak başlamış gibi görünse de Kırım'daki olayların gelişimine paralel olarak hükümeti doğrudan hedef alan planlı ve kontrollü bir eylem profili çizmiştir.

Ayrılıkçılar Donbas'da kazanımlarını pekiştirirken Kiev, ancak Mayıs sonundaki seçimlerden sonra Donbas'a müdahale iradesi gösterebilmiştir. Yeni hükümet Haziran başında iç güvenliği tekrar tesis edebilmek için Donbas'daki ayrılıkçılara yönelik kapsamlı bir operasyon başlatmış ve Temmuz ayı itibarıyla ayrılıkçıların elinde bulunan bazı endüstri şehirlerini geri almayı başarmıştır. Fakat bu başarılı ivme, Ağustos ayının sonunda, Ilovaysk kasabası yakınlarında ağır bir darbe almıştır. Ayrılıkçıların askerî kapasitesini aşan bu saldırı, Ukrayna birliklerini durdurmuş ve savunma pozisyonuna geçmeye zorlamıştır. Çatışmanın tarafları, meydana gelen zayıttan dolayı yeniden toparlanma ihtiyacı duymuş ve ateşkes gündeme gelmiştir. Sahadaki stratejiyi belirleyen Rusya, altı aydır devam eden iç savaşta geline aşamayı diplomasi yoluyla güvence altına almak istemiş ve ayrılıkçılara meşruiyet kazandırabilmek⁵⁶ için Ukrayna ile ateşkes masasına oturmalarını sağlamıştır. Böylece 5 Eylül 2014 tarihinde Minsk-1 mutabakatı imzalanmış ve kısa bir süreliğine ateşkes koşulları tesis edilebilmiştir.⁵⁷

Minsk-1 görüşmeleri ile tesis edilen ateşkes süreci, ayrılıkçılar tarafından birçok kez ihlal edilmiş ve müteakip süreçte ateşkes koşulları geçerliliğini yitirmiştir.⁵⁸ Çatışan tarafların yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, Minsk mutabakatının dışına çıkılması ve muharebe sahasındaki mücadelenin krizi çözüme götürememesi sebebiyle tekrar

⁵⁵ Charles K. Bartles ve Roger N. McDermott, agm, s. 46.

⁵⁶ Hugo Spaulding, "Putin's Next Objectives in The Ukraine Crisis", *Institute for The Study of War*, 2015, s. 3.

⁵⁷ Anna Matveeva, "No Moscow stooges: identity polarization and guerrilla movements in Donbass", *Southeast European and Black Sea Studies*, 2016, 25-50, s.39

⁵⁸ Hugo Spaulding, agm, s. 4.

diplomasiye başvurulmuştur. Bu sefer Almanya ve Fransa da arabuluculuk rolü üstlenmişlerdir. Yaklaşık bir ay süren görüşmelerin ardından oluşturulan Minsk-2 mutabakatı, 11 Şubat 2015’de imzalanmıştır.⁵⁹ Mutabakat metni, krizin çözümü için tarafların hassasiyetlerini taşıyan kapsamlı bir metin olmasına rağmen tarafların esnemez tutumları süreci açmaza sokmuştur.

5. Rus Tipi Hibrit Savaşın Boyutları

Kırım ve Donbas’daki vakaların seyrini takip ettiğimizde ortaya çıkan güvenlik probleminin yerel bir zeminden devletlerarası bir çatışma ortamına transfer olduğu görülmektedir. Krizin neticesi, Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya’nın askerî gücünü açıktan kullandığı birçok vaka ile benzerlik taşısa da yaşanan süreç hem Rusya ile Ukrayna’nın karşılıklı bağları hem de Rusya’nın kullanmayı tercih ettiği millî güç unsurları bakımından farklı bir resmi ortaya koymaktadır. Takip eden başlıklar bu farklılığı ortaya koymaya çalışacaktır.

5.1. Politik ve Toplumsal Boyut

Kırım Yarımadası, SSCB dağıldıktan sonra Ukrayna’nın egemenliğinde kalmıştır. Ukrayna’da iktidara gelen ılımlı hükümetler sayesinde Rusya, yarımadaı Karadeniz Filosu için kullanmayı sürdürmüştür. Fakat kendisine sırtını dönecek bir siyasi iradenin iktidara gelmesi ihtimali, Rusya’yı alternatif plan üretmeye zorlamıştır. Bundan dolayı Rusya, yarımada halkı ile iki asra yakın süren kültürel bağlarını devam ettirmeyi ve toplumda günü geldiğinde Rusya’ya katılmak isteyecek bir kanaat oluşturmayı gerekli görmüştür.⁶⁰

Ukrayna’da toplumsal düzeyde belirli bir kesimin üzerinde coğrafi, tarihi ve kültürel bağlar sebebiyle var olan Rusya nüfuzunun,⁶¹

⁵⁹ Paul Robinson, “Russia’s role in the war in Donbass, and the threat to European Security”, *European Politics and Society*, 2016, 506-521, s. 514-515.

⁶⁰ Anton Bebler, “The Russian-Ukrainian Conflict Over Crimea”, *Teorija In Praksa*, 2015, 196-219, s. 203.

⁶¹ Michael Kofman ve Matthew Rojansky, “A Closer look at Russia’s “Hybrid War””,

2010 seçimlerinin kazananı olan Yanukoviç ile birlikte ülkenin siyaseti ve dış politikasını da kapsayacak şekilde genişlediğini görmek mümkündür. Daha geniş bir perspektifden bakacak olursak, bahsi geçen nüfuzun, Ukrayna'nın SSCB'den ayrıldığı 1991 yılından beri devam ettiğini, yüzünü Batıya döndüğü 2004 seçimlerinden sonra genişlediğini, 2010 seçimleriyle pekiştiğini ve 2013'den itibaren geri dönülmez bir yola girdiğini değerlendirmek mümkündür.

Hibrit savaşın toplumsal çerçevesinin, toplum ve yerel idare içerisindeki hassasiyetlerin tespiti ve halk içinde teşkilatlanarak müzahir taban oluşturma aşamalarından oluştuğu görülmektedir. Bu bağlamda, devlet kurumlarının ve toplumun istismar edilmesine yönelik hassasiyetlerin ve zafiyetlerin tespit edilmesi, ilk aşamayı teşkil etmiştir. Müteakiben toplum ve kurumlar nezdinde yapılan tespitleri profesyonel seviyede sürdürebilmek için hedef ülke içerisinde teşkilatlar ve organizasyonlar kurulması gerekmiştir. Bu kapsamda, yarımada halkı ve yönetiminin bütün damarlarına nüfuz etmeyi başarmış bir istihbarat yapılanması,⁶² özellikle genç kuşağa hitap eden sivil toplum kuruluşları,⁶³ üniversiteler ve toplumun muhafazakâr kanadı öncelikli olmak üzere bütün Ortodoks cemaati kucaklayan Ortodoks Kilisesi,⁶⁴ toplum içinde asıl kuruluş maksatlarının yanı sıra toplumu şekillendirme misyonu taşıyan ve gerçekleştirilecek hibrit saldırıların toplumsal ve politik boyutunu hazırlayan ve icra eden teşkilatlar olmuşlardır. Bu teşkilatlar Kırım ve Donbas'da, kriz henüz nümeyiş seviyesinde iken endişeli ve ayrılıkçı bir taban yaratılmasına zemin hazırlamışlardır. Oluşan endişe, medya ve siyasetçiler aracılığıyla harlanmış ve önce meşru hükümete ve sonra arkasından gelen diğerlerine yönelik bir isyana dönüşmüştür.

Ukrayna'nın parçalanmasına giden sürecin fitilinin "Meydan" (*Euromaidan*) olayları ile ateşlendiğini belirtmek mümkündür. Fakat

The Kennan Institute, 2015, s. 3.

⁶² Anton Bebler, agm, s. 203.

⁶³ Lada L. Roslycky, "Russia's smart power in Crimea: sowing the seeds of trust", *Southeast European and Black Sea Studies*, 2011, 299-316, s. 305.

⁶⁴ Lada L. Roslycky, agm, s. 310.

ironik bir şekilde Meydan protestoları, Rusya'ya sempati besleyen halk tarafından değil bilakis AB taraftarlarınca başlatılmıştır. Dolayısıyla Hükümeti düşüren ve ülkeyi kaosa sürükleyen olaylar, görünürde Rusya ve Rusya taraftarı toplum tarafından başlatılmamıştır. Bu sebeple Rusya'yı sığağı sığağına fail ilan etmek mümkün olmamıştır. Diğer bir ifade ile Moskova, hibrit savaşın politik boyutunu başlatmasına rağmen bu hamleyi AB taraftarlarına yaptırarak hem hedef ülke hem de uluslararası kamuoyunun gözünde geri planda kalmış ve karşı grubun eylemleri için gerekçe oluşmasını sağlamıştır. Bu örnek, hibrit saldırıların, failini belli etmeden hedef toplum üzerinde başarıyla etkili olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

2013 yılının sonunda başlayan protestolar büyüyerek devam etmiştir. AB taraftarı protestoculardan hayatını kaybedenler olmuş, Rusya taraftarı protestocular da sokağa dökülerek yangının harlanmasına, toplumun keskin hatlarla kutuplaşmasına sebep olmuştur.⁶⁵ Eylemler sürerken Rus medyası, çeşitli basın yayın platformları üzerinden bilgi kirliliği yaratmak suretiyle toplumu endişeye sevk etmiştir.⁶⁶ Hükümet karşıtı protestolar, bölgeye önceden sızdırılmış olan üniformasız özel kuvvetler unsurlarının kılavuzluğunda bina işgallerine dönüşmüş ve böylece barışçıl gösteriler, devlet otoritesinin fiziksel anlamda işlevsiz hale geldiği iç savaş koşullarına evrilmiştir. Birçok noktada meydana gelen işgaller, geçici hükümeti, kontrolü çok zor bir iç güvenlik problemi ile karşı karşıya bırakmıştır.

Rusya için Kırım'daki başarının teminatı sürat olmuştur. Yanukoviç'in azledilmesiyle hükümetin düştüğü 22 Şubat'tan referandumun icra edildiği 16 Mart'a kadar geçen iki buçuk haftalık süre içerisinde, tek bir silah patlamadan süreç tamamlanmıştır. Yarımada olan biten hakkında sıhhatli, objektif bilgi alamayan uluslararası kamuoyu, kolektif bir duruş oluşturamamış ve 1991'de Litvanya'nın bağımsızlık

⁶⁵ Radio Free Europe/Radio Liberty, "Pro-Russian Separatism Rises In Crimea As Ukraine's Crisis Unfolds", <https://www.rferl.org/a/ukraine-crimea-rising-separatism/25268303.html>, (Erişim Tarihi: 27.09.2018)

⁶⁶ Michael Kofman ve Matthew Rojansky, agm, s. 5.

sürecindeki ile eşdeğer ağırlığı olan bir tepki gösterememiştir. Rusya ise hem Ukrayna yönetimine hâkim olan kaos durumundan hem de yarımada içerisinde titizlikle tertiplendirilen küçük yeşil adamlarından istifade ederek süratle yarımada'yı Ukrayna'dan çekip almıştır. Bu bağlamda, Rusya'nın yarımada'da yıllarca faaliyet gösteren teşkilatlarının temellerini attığı yolsuzluk tohumlarının, devlet otoritesi sarsılmaya başladığında, etkili hibrit hamlelere dönüştüğü görülmektedir. Kırım'ın kaderinin yeniden belirlendiği bu süreçte, Kiev'de görevi henüz devralmış bir geçici hükümetin tam olarak siyasi iradesini kuramaması ve başkomutan profili ortaya çıkartamamasından dolayı yarımada'ya hâkim olan siyasi belirsizliğin, yarımada'daki güvenlik güçlerinin davranışlarına da tesir etmiş olduğu görülmektedir.

5.2. Askerî Boyut

Yanukoviç hükümetinin düşmesinin ardından ilan edilen geçici hükümetin daha ilk günlerinde, yarımada'nın birçok yerinde ortaya çıkan sivil grupların eylemleri, çok kısa bir süre içerisinde küçük çaplı sokak protestolarından, organize ve maksatlı eylemlere dönüşmüştür. Bu gruplar, kimlik kontrolü, hükümet ve medya binalarının ele geçirilmesi gibi eylemler ile yerel idare ve kolluğun vazifesini üstlenmişlerdir. Hatta devletin asayiş ve iç güvenliği tesis etmek için kolluktan sonra başvurabileceği son kuvvet olan Ukrayna ordusunun askerleri de kışlarında halk görünümlü aynı gruplar tarafından tecrit edilmiştir. Halkın belirli bir kısmı, adaya dışarıdan gelen sivil grupların öncülüğünde yerel idare ve medya kuruluşlarının binalarını işgal ederek yarımada'nın genel kontrolünü sağlarken, meclisin kontrolü özel kuvvetler unsurları tarafından gerçekleştirilmiştir. Çünkü yarımada'nın kaderini belirleyecek ve Rusya silahlı kuvvetlerini yarımada'ya davet edecek olan yasama organının denetimi ve kontrolü, düzensiz sivil gruplara bırakılmayacak kadar büyük önem arz etmiştir.⁶⁷

⁶⁷ Gregory F. Treverton vd., *Addressing Hybrid Threats*, Swedish Defence University, Stockholm, 2018, s. 16.

Kırım'da iki buçuk hafta içerisinde olup biten olaylar değerlendirildiğinde, harekâtı başarıya götüren en titiz iki müdahalenin, Ukrayna askerlerinin kışlarında zaptedilmesi ve meclisin arzu edilen kararları alacak şekilde kontrol altına alınması olduğunu belirtmek mümkündür. Her iki eylemde de halkın katılımı, sergilenen yöntemin hibrit boyutunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda icra edilen halk tabanlı hibrit hamle, üç sebepten dolayı özgündür. Öncelikle, yarımada halkın da katılımıyla gerçekleşen sivil savunma eylemleri, bölgeye bu maksatla gelmiş olan sivil grupların desteği ve belirli bir maske altında orada bulunan Rus güvenlik görevlilerinin yönetimi altında gerçekleşmiştir. Zaten yarımada ikamet eden Slav kökenli Ortodoks Ukrayna vatandaşları bahsi geçen grupların tetiklemesi ile halkın meşru müdafaası imajını yaratmıştır. İkinci sebep, meclis gibi kritik noktalarda gerçekleşen eylemlerin, hataya mahal vermemek için sivil kıyafetli Rus güvenlik görevlileri (özel kuvvetler unsurları) tarafından yürütülmüş olmasıdır. Son olarak, yarımada basının tek temsilcisi kalan Rus medyası, sokak eylemlerini dünyaya yayınlarken halkın belirli bir kesimine odaklanmış ve muhalif protestoları kadrajın dışında bırakmak suretiyle yarımada Rusya'ya geçiş sürecini desteklemiştir.

Ukrayna ve Kırım'da siyasi irade kontrolünü kaybederken, Rus askerleri, sessiz manevralarla yarımada yerleşmeye başlamışlardır. Bu hassas tertiplenme sürecinin büyük bir gizlilikle yürütülmesi, Kırım harekâtının kaderini belirleyen sürpriz faktörünün başarıyla uygulanmasını sağlamıştır. Örneğin, 7-23 Şubat 2014 tarihleri arasında icra edilen Kış Olimpiyatları, her ne kadar Soçi şehrinde icra edilse de müsabakaların genel güvenliğini sağlamak üzere bölgeye yerleştirilen özel kuvvetler birliklerinin tertiplenmesi için makul bir gerekçe sağlamıştır. Ayrıca Sivastopol limanında konuşlu bulunan Rus Karadeniz Filosu da (RKF) tertiplenme safhasının önemli bir üssü olmuştur. RKF'nin yasal varlığı, limana getirilen takviye birlikleri, harekât gününe kadar emniyetli bir şekilde saklamıştır. Rusya'nın Ukrayna sınırlarında icra ettiği beklenmedik tatbikatlar, hem paraşütçü birliklerin sınırı geçerek Ukrayna topraklarına fiilen yerleşmesini maskeleyiş hem de Ukrayna'nın geçici

hükümetini askerî anlamda baskı altına alan konvansiyonel güç gösterileri olmuştur.⁶⁸

22 Şubat'ta hükümetin düşmesi ile 16 Mart'ta referandumun icra edilmesi arasında geçen süre, Kırım'ın ilhaki için en kritik süreci oluşturmuştur. Bu süreçte yarımada'nın, kara, hava ve deniz ulaşımının kesilerek tecrit edilmesi ve bu esnada yarımada'da sürecin kontrolden çıkmasına sebep olabilecek tek silahlı güç olan Ukrayna askerlerinin kontrol altında tutulması, hibrit savaşın askerî boyutunun riskli ve bir o kadar da profesyonel safhasını oluşturmuştur. Bu süreçte kışların etrafı halk ile kuşatılmış böylece geçici hükümetle irtibatı kesilen askerlerin silahsız halk ile karşı karşıya gelmesi sağlanmıştır. Hatta askerlerin taraf değiştirmesini teşvik etmek için donanma komutanının taraf değiştirmesi⁶⁹ basın aracılığıyla servis edilmiş ve işgal süresince Rus askerleri tarafından müzakereler sürdürülmüştür.⁷⁰ Söz konusu tecrit sadece karadaki üslerle sınırlı kalmamış denizde de aynı prensip uygulanmıştır. Ukrayna sahil güvenliğinin bulunduğu Balaklava Limanı'nın girişine Rus donanma gemileri demirlemiş, Ukrayna donanmasının bir kısmının bulunduğu Donuzlav körfezi çıkışında da iki Rus gemisi kasten batırılarak körfeze giriş ve çıkışlar bloke edilmiştir.⁷¹

RKF, yarımada'da, hibrit savaş kapsamında çok önemli bir rol oynamıştır. RKF'ye atfedilen rolü, demografik yapının şekillendirilmesi ve tertiplenme olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Hatırlanacağı üzere RKF'nin yarımada'ya konuşlanma tarihi, Kırım'ın Rusların egemenliğine girdiği 1783 tarihine tekabül etmektedir. RKF, Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan ettiği tarihten sonra bile limanı terk

⁶⁸ President of Russia, "Vladimir Putin answered journalists' questions on the situation in Ukraine", <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366>, (Erişim Tarihi: 28.09.2018)

⁶⁹ The Guardian, "Ukraine navy officers reject plea to defect to Russian-backed Crimea", <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/03/ukraine-navy-officers-defect-russian-crimea-berezovsky>, (Erişim Tarihi: 26.09.2018)

⁷⁰ Michael Kofman vd., *Lessons from Russia's Operations*, Rand, Santa Monica, 2017, s. 9.

⁷¹ International Partnership for Human Rights, *International Crimes In Crimea: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*, s. 18-19.

etmemiş ve Rus kimliğini sürdürmüştür. Yarımada görev yapmış birçok Rus denizci emekli olduktan sonra Kırım'a yerleşmiş ve bu emeklilik tercihleri yarımada azımsanmayacak bir Rus nüfusun türemesine sebep olmuştur. 1783 yılında yarımada nüfusunun yaridan fazlasını oluşturan Kırım Tatarlarının, muhtelif dönemlerde sürgüne gönderildiği ve yarımada içerisindeki nüfus oranlarının büyük ölçüde azaldığı göz önünde bulundurulduğunda, Kırım halkını temsil eden emekli Rus bahriyelilerin azınlık sayılamayacağını belirtmek mümkündür.⁷² Etnik grupların genel nüfus içerisindeki dağılımı Kırım Yarımadası'nın Rus nüfuzuna girdiği tarihten itibaren istikrarlı olarak Rusların lehine değişmiştir. Resmî olarak güncelliğini koruyan fakat yaklaşık 20 yıl öncesine dayanan verileri incelediğimizde dahi yarımada'daki Rus etnik grubun yaridan fazla olduğu görülmektedir. 2001 nüfus sayımına (2001'den bu güne nüfus sayımı yapılmamıştır.) göre Kırım'ın 2.024.000 nüfusu içerisinde %58,3 Rus, %24,3 Ukraynalı ve %12 Kırım Tatarı'nın bulunduğu görülmektedir.⁷³ RKF'nin yarımada'daki varlığının bir diğer avantajı da tertiplenme olmuştur.⁷⁴ Filonun yasal varlığı ve özerk yapısı sayesinde, yarımada'yı kontrol almak üzere limana önceden yerleştirilen askerler, harekâtın başladığı güne kadar gizlilik içerisinde saklanabilmiş böylece olaylar başlayıp bütün dikkatler yarımada'ya çevrildikten sonra dışarıdan adaya doğru tepki çekebilecek büyük çaplı birlik kaydırmalarına ve intikallere gerek kalmamıştır. Başka bir ifadeyle RKF, kalenin içten fethedilmesine büyük bir katkı sağlamıştır.

Donbas cephesinde ayrılıkçıların kısa süre içerisinde birçok şehirde devlet otoritesini kırabilmesinin en önemli sebeplerinden birisi, bu seviyedeki bir nümayişe karşı kullanılabilir olan askerî birliklerin ülkenin doğusundaki garnizonlarda zayıf kuvvetlerden müteşekkil

⁷² Lyudmila Beybulayeva, The "Crimean Question" In Russo-Ukrainian Relations 1991-2014, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara, 2015, s. 23.

⁷³ Ukrayna Devlet İstatistik Kurumu Resmî Sayfası, "National composition of population", <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/> (Erişim Tarihi: 23.01.2021)

⁷⁴ Gregory F. Treverton, age, s. 20.

olmasıdır. Ukrayna içerisinde bulunan askerî üsler, SSCB'nin NATO'ya karşı oluşturulan savunma planları çerçevesinde batıda güçlü, doğu ve güneyde zayıf olacak şekilde konumlandırılmışlardır. Ukrayna, bağımsızlıktan sonra bu tertiplenmeyi bütçe sınırlamalarından dolayı değiştirememiş, dolayısıyla doğu ve güneydeki garnizonlar devlet otoritesinin sadece kolluk ile temsil edildiği şehirler olarak kalmıştır. Ayrıca 2014-2015 yıllarındaki çatışmaların ateşkes molalarından anlaşılacağı üzere, Ukrayna ordusunun eğitimi ve harbe hazırlık seviyesi, olması gereken seviyenin altındadır. Yıllardır müşterek tatbikat yapmamış, modern silah teçhizattan yoksun ve zorunlu askerlerden oluşan ordu, ülke sınırları içerisindeki çatışmalarda, paramiliter kuvvetlere karşı iki kez ateşkes masasına oturmak zorunda kalmıştır.⁷⁵

Kiev'de iktidarı devralan geçici hükümetin, Donbas mntikasında asayişî tesis etme çabaları başlangıçtan itibaren başarısız olmuştur. Ukrayna askerleri kendi vatandaşlarına karşı silah kullanmak istememiş hatta askerlerden ayrılıkçıların saflarına katılanlar bile olmuştur. Bu süreçte ayrılıkçılar, referandum düzenleyerek Donsetsk'te ve Luhansk'da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu kopuş süreci ancak 25 Mayıs seçimleri neticesinde bir devlet başkanının göreve gelmesiyle durdurulabilmiş böylece Ukrayna silahlı kuvvetleri bir başkomutan önderliğinde toparlanma fırsatı bulmuş ve ilk harekât, Donetsk Havaalanı'na gerçekleştirilmiştir.⁷⁶ Seçimler sonucu oluşan siyasi irade ile toparlanan Ukrayna ordusu, ayrılıkçılar karşısında kazanımlarını pekiştirmeye başlamış ve başlangıçta kaybedilen toprakların bir kısmını geri alabilmiştir. Bu esnada Rusya, Ukrayna ordusunun ilerleyişi ve kazanımları karşısında, Temmuz ayından itibaren askerî varlığını belirgin bir şekilde artırmıştır. Rusya tarafından, Donbas cephesindeki Rus askerî varlığı inkâr edilmesine rağmen Ağustos ayında Rus paraşütçüler, Ukrayna askerleri tarafından Ukrayna sınırları içerisinde yakalanmıştır.⁷⁷ Bu bağlamda Rusya'nın Donbas krizine katılımının iki

⁷⁵ Paul Robinson, agm, s. 506-521.

⁷⁶ Gregory F. Treverton, age, s. 23-24.

⁷⁷ The Washington Post, "Ukraine detains Russian paratroopers; U.S. ambassador warns of

boyutu olduğunu belirtmek mümkündür. Birinci boyut muharebe sahasının şekillendirilmesidir. Aslen, sahadaki mücadelenin kaderini, çatışmaların tarafları olan ayrılıkçılar ve Ukrayna güvenlik kuvvetleri belirlemiş fakat Rusya, sağladığı ateş desteği, silah ve teçhizat yardımı ve lider personel desteği ile neticeyi şekillendiren irade olmuştur. Ağustos sonundaki Ilovaysk muharebelerinde görüldüğü üzere ayrılıkçılara verilen yardımın bir frekansı vardır ve bu frekans, çatışan tarafların bir plan doğrultusunda kazanmalarını veya kaybetmelerini sağlamaktadır. Meselenin ikinci boyutu, ayrılıkçılara meşru bir statü kazandırmaktır. Bu maksatla taraflar Minsk görüşmelerinde masaya oturmuş ve pazarlık sürecine geçmiştir. Fakat tarafların taviz vermeyen tutumları, somut bir sonuca götürmemiş ve çatışmalar sürmüştür. Rusya, uyguladığı hibrit savaşın gereği olarak konvansiyonel kuvvetlerini açıktan kullanmamış, perde arkasından desteklemiş ve istikrarlı bir biçimde örtülü olarak sağladığı askerî desteğini inkâr etmiştir. Böylelikle 2014 yılının Temmuz ayından itibaren Donbas cephesinin, taşeron kuvvetlerinin savaştığı bir vekâlet savaşına evrildiği görülmektedir.

5.3. Ekonomik Boyut

Rusya'nın enerji ve borç kozunu, 2014'den önce Ukrayna hükümetlerinin bağımsız iradeleri üzerinde kontrol sağlamak için kullandığını görmek mümkündür. Rusya'nın ihraç ettiği gazın fiyatında veya miktarında yaptığı değişiklikler ile Ukrayna'nın borçları üzerinden gerçekleştirdiği manevralar, her dönemde Ukrayna hükümetlerinin halk ile karşı karşıya gelmesine sebep olmuş, doğal gaz vanalarının kış mevsiminin en soğuk aylarında kesilmesi, siyasi iradeyi her seferinde ödün vermeye zorlamıştır.

29 Kasım 2013'de Yanukoviç, AB ile Serbest Ticaret Anlaşmasını, ekonomik koşulların daha da kötüleşeceği endişesiyle imzalamamıştır.

'counter offensive"', https://www.washingtonpost.com/world/putin-will-meet-with-ukrainian-counterpart-in-high-stakes-summit-amid-tense-situation/2014/08/26/875db403-5b7b-4d89-8443-5aee1bde6345_story.html?noredirect=on&utm_term=.593775e9f3c8, (Erişim Tarihi: 26.09.2018)

Dolayısıyla ülkeyi kaosa götüren ilk hamleyi, ucuz gaz ve kredileri koz olarak kullanan Rusya'nın ekonomik saldırıları karşısında Ukrayna'nın almak zorunda kaldığı bir karar olarak kabul etmek mümkündür. Yanukoviç, Rusya'dan aldığı gazın ve kredinin fiyatlarındaki artışı dengeleyemeyeceğini değerlendirerek kamuoyundaki beklentinin aksine ekonomik anlaşmadan çekilmiştir.⁷⁸ Yanukoviç Hükümetinin yerine gelen geçici hükümet, ülkenin doğusu ve güneyindeki ayrılıkçı hareketlerle baş etmeye çalışırken Rusya, Yanukoviç döneminde teklif ettiği kredi vaadini geri çekmiş ve geciken ödemelerin yapılmasını talep ederek yeni hükümet üzerindeki baskısını artırmıştır. Ayrıca Rus enerji şirketi Gazprom da kış mevsiminde doğal gaz fiyatlarını artırmış⁷⁹ böylece geçici hükümetin maruz kaldığı hibrit saldırılara ekonomik derinlik de eklenmiştir.

5.4. Bilgi Savaşı, İnternet ve Sosyal Medya Boyutu

Propaganda, savaş tarihi içerisinde derin kökleri olan bir taktiktir. Toplumların, liderlerin ve askerlerin algılarını şekillendirmek için zihinlerde oluşturulan kanaatler, hedef kitlenin karar verme sürecini etkileyerek “Bilgi Savaşı” olarak adlandırılan yöntemin en temel bileşenini oluşturmaktadır. Bilgi savaşlarının kapsamı, teknikleri, safhaları, derinlemesine incelenmesi gereken geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Hibrit savaş kapsamı içerisinde bilgi savaşı, sıkça başvurulan bir yöntem olup teknolojik gelişmelere paralel olarak çeşitliliğini ve etkinliğini muazzam ölçüde genişletebilmiştir. İnternetin olmadığı Soğuk Savaş döneminde toplumda bir kanaat oluşturmanın yegâne aracı televizyon, radyo ve gazeteler olmuş, bir haberi bu kanallara yerleştirip toplumla buluşturmak da bugüne kıyasla muazzam ölçüde emek ve zaman gerektirmiştir. Günümüzde ise neredeyse internetin girmediği hane, cep telefonuna sahip olmayan birey kalmamıştır. Dolayısıyla doğru kanallarda hazırlanan etkili mesajları hedef kitleye ulaştırmak ve geri besleme almak

⁷⁸ Gregory F. Treverton, age, s. 57.

⁷⁹ Politico, “Tensions flare over Russia-Ukraine gas deal”, <https://www.politico.eu/article/russia-gazprom-ukraine-trilateral-sefcovic/>, (Erişim Tarihi: 02.10.2018)

daha kolay hale gelmiştir. Alışık olduğumuz tabirle propagandanın her yerde olduğu, savaş bir kenara, para harcama alışkanlıklarımızın bile takip edildiği ve iştahlandırıldığı günümüzde, bilgi savaşlarının çok önemli ve yaygın bir kabiliyet haline geldiği görülmektedir.

2014 Şubat ayında Kırım Yarımadası'ndaki telekomünikasyon tesisleri maskeli ve silahlı adamlar tarafından saldırıya uğramış, bu sebeple yarımadada televizyon yayını, internet ve telefon servisi kesilmiştir.⁸⁰ Böylece Ukrayna medyası, hem teknik kabiliyetleri karşı ataklarla kısıtlandığı hem de küresel Rus medyasının yanında cılız kaldığı için sesini duyuramamıştır. Gösterici gruplar, binaları işgal ederek kontrolü ele geçirmeye başladıkları ilk andan itibaren yarımadaya giriş ve çıkışlar kapatılmış ve Rus askerleri bütün yayın kuruluşları üzerinde tam bir kontrol sağlamıştır. Böylece Moskova mahreçli yayınların haricinde başka yayınlar yapılması engellenmiştir.⁸¹

Yanukoviç hükümetinin meşruiyetini kaybetmesinin ardından sahadaki askerî manevralarla eş zamanlı olarak medya kuruluşları üzerinden iki farklı hedef kitleye yönelik bir bilgi savaşı başlatılmıştır. Öncelikli hedef kitle olan Rus kamuoyuna, Ukrayna'da iktidarı devralan geçici hükümetin, darbeci-faşist bir hükümet olduğu vurgulanmış ve Kırım'da hayatları tehlike altında olan başta etnik Ruslar olmak üzere bütün Kırım halkının can güvenliklerin sağlanması gerektiği ve bu vazifenin maliyetinin toplum tarafından karşılanmasının bir gereklilik olduğu algısı işlenmiştir. Bu iç propaganda ile eş zamanlı olarak dışarıya yönelik de kapsamlı bir çerçeve çizilmiş, Uluslararası kamuoyu, Batı dünyasının dilinden yapılan yayınlarla hibrit savaşın en kritik dönemi olan iki haftalık referandum sürecinde başarıyla oylanmıştır.⁸²

⁸⁰ CSO, "Are we witnessing a cyber war between Russia and Ukraine? Don't blink - you might miss it", <https://www.csoonline.com/article/2913743/cyber-attacks-espionage/are-we-witnessing-a-cyber-war-between-russia-and-ukraine-dont-blink-you-might-miss-it.html>, (Erişim Tarihi: 02.10.2018)

⁸¹ Gregory F. Treverton, age, s. 18.

⁸² Michael Kofman vd, age, s. 13.

Rus medyası tarafından internet ve televizyon platformlarından Batı dünyasına yönelik yapılan yayınlar, Kırım ve Donbas sokaklarındaki eylemleri başarıyla çarpıtmış ve yönlendirmiştir. Servis edilen içerikler, Ukrayna'da demokrasinin koruyucusunun Rusya olduğu temasında birleşmiş, başta ABD ve NATO olmak üzere Batı dünyası, Ukrayna ve Rusya'nın egemenliğine müdahale etmekle suçlanmıştır ve Ukrayna'daki geçici hükümetin darbe ile iktidara gelen faşist bir hükümet olduğu mesajı işlenmiştir.⁸³ Yaratılan suni gündemler, Rus medyasının küresel yayın gücü sayesinde geniş kitleleri peşinden sürükleyebilmiştir. Örneğin, Meydan⁸⁴ protestolarının Nazi yanlısı gruplar tarafından organize edildiği ve bu sebeple Yahudilerin Ukrayna'da hedef haline getirilebileceği mesajı verilerek Yahudi cemaati üzerinden güvensizlik ve kaos atmosferine hizmet edecek yayınlar yapılmıştır. Başka bir haberde ise Ukrayna hükümetinin, Donbas'da yürütülen askerî harekât hakkında batılı bir düşünce kuruluşundan yardım istediği ve bahse konu kuruluşun, Donbas'da etnik temizlik yapılmasını tavsiye ettiği yönünde bir sahte haber üretilmiştir. Bu sahte haber, Ukrayna ordusunun kazanımlarını artırdığı dönemde dolaşıma sokulmuş ve uzun süre gündemi işgal etmiştir. Bir örnek daha vermek gerekirse, karadan havaya atılan bir hava savunma füzesi ile vurularak 298 sivilin hayatını kaybetmesi ile sonuçlanan MH17 uçağı vakası da Rus medyasının propaganda malzemesi olmuştur. Ukrayna hava savunma sistemlerinin, Putin'in uçağını düşürmeye çalışırken MH17 uçağını düşürdüğü iddiası, bağımsız kaza raporu çıkana kadar gündemde tutularak Ukrayna ordusunun profesyonelliği ve yeterliliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Hâsılı, Rusya'nın medyadaki gücü, hem sahadaki diğer hibrit saldırılarını gizlemiş veya bulandırmış hem de

⁸³ Peter Pomerantsev ve Michael Weiss, *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*, The Institute of Modern Russia, New York, 2014, s. 30.

⁸⁴ Ukrayna vatandaşları tarafından, Hükümetin AB'ye ilişkin kararlarını protesto etmek amacıyla, 2013 Kasım- 2014 Şubat tarihleri arasında vuku bulan ve başkan ile hükümetin düşmesi ile sonuçlanan toplumsal gösteriler.

birçok kritik süreçte rakibinin karar verme kabiliyetini sekteye uğratabilmiştir.⁸⁵

Rusya'nın uyguladığı hibrit saldırılar sadece basın üzerinden bilgi savaşları ile sınırlı kalmamış siber saldırılar da gerçekleştirilmiştir. Örneğin 2013-2015 yılları arasında Ukrayna hükümetini hedef alan üç büyük siber saldırıdan birisi, 2014'ün ikinci yarısındaki seçim sonuçlarının açıklanmasını ertelemiş, böylece ülkenin ihtiyacı olan siyasi istikrar yaklaşık dört ay ötelenmiştir.⁸⁶ Ayrıca sosyal medya hesapları üzerinde de Rus hâkimiyetini görmek mümkündür. Nitekim Meydan gösterileri esnasında protestocuların sıklıkla kullandığı, sunucuları Rusya'da bulunan VKontakte ve Odnoklassniki isimli sosyal medya platformlarına erişim gereken zamanlarda engellenmiştir. Aynı platformlar Donbas çatışmaları esnasında Ukrayna askerlerinin aleyhine olacak şekilde, Rusya'nın istihdam ettiği trol ordusu tarafından aktif olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda bahse konu platformlar tarafından askerlerin teslim olmalarını teşvik eden, cephedeki komutanların birliklerini terk ettiği, birliklerin geri çekildiği türden teslimiyetçi mesaj ve içerikler üretilmiştir.⁸⁷ Rusya, SSCB'nin dağılışından beri özel bir önem göstererek geliştirdiği Rus medyasını, küresel seviyede başarıyla kullanmıştır. Harekât boyunca Batı medyasının hedef kitlesine Batılıların dilinde yayın yapan Rus medya kuruluşları, sahada olup bitenleri başarıyla perdelemeyi ve dünyaya istedikleri gibi aktarmayı başarmıştır. İnternet trollerin de desteğiyle Batı medyası yalan ve yanlış haberlerle karmaşaya sevk edilmiştir.⁸⁸

⁸⁵ Peter Pomerantsev ve Michael Weiss, age, s. 31.

⁸⁶ Gregory F. Treverton, age, s. 28.

⁸⁷ Gregory F. Treverton, age, s. 28.

⁸⁸ András Rác, *Russia's Hybrid War in Ukraine Breaking the Enemy's Ability to Resist*, The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki 2016, s. 51-53.

Sonuç

Ukrayna coğrafyasındaki mücadeleyi, tarihi, ekonomik, jeostratejik köklerini de göz önünde bulundurmak koşuluyla, güvenlik bilimleri literatüründe çoğunluğun mutabık olduğu üzere hibrit savaş olarak tanımlamak mümkündür. Bu noktada hibrit savaş kavramına kapsayıcı ve genel bir tanım çizmek gerekirse en az üç temel özelliğini vurgulamak gerekmektedir. Geleneksel tehdit algısının dışındadır, hedefin zafiyetlerine odaklanır, eylemlerini dikkat çekmeden ve tespit edilmeden gerçekleştirir.⁸⁹ Bu üç özellik müteakip paragraflarda detaylandırılmıştır.

Özellikle Batı dünyasında, Soğuk Savaşın ardından benimsenen güvenlik konseptine göre devlet nezdinde tehdidin iki yönlü olduğu ve iç ve dış olmak üzere birbirinden ayrıldığı görülür.⁹⁰ Bu ayrım, tehditle mücadele için gereken metotları ve teşkilatları şekillendirir. Devletler, güvenlik mekanizmalarını tehdit algısındaki kabullere göre inşa ederler. Geleneksel güvenlik konseptine göre tehditler, henüz olgunlaşmadan tespit edilerek, pasif tedbirler ve zamana yayılan sistemsel çözümler ile bertaraf edilmeye çalışılır. Bertaraf edilemeyen tehdit, kriz ve çatışma safhalarına ulaştığında alınacak tedbirin şiddeti ve sürati de artar. Bu kademelendirme içerisinde hibrit tehditler ve saldırılar, geleneksel güvenlik konseptinin tespit radarının altında kalan saldırılar olarak cereyan eder. Bu tür saldırıların dozajının düşük olması, birbirinden farklı alanlarda eş zamanlı vuku bulması ve değişken bir tempo ile gerçekleşmesi, tespit edilmesini zorlaştırır. Kırım'da küçük yeşil adamlar ile Donbas'daki taşeron gruplar, Ukrayna Devleti'nin ve NATO'nun öngördüğü tehdit tanımlamasının dışında kalmıştır. Bu bağlamda Rusya, hibrit savaşı uygulayan devlet aktörü olarak harekât bölgesine

⁸⁹ Patrick J. Cullen ve Erik Reichborn-Kjennerud, *Understanding Hybrid Warfare*, 2017, s. 7-8.

⁹⁰ Didier Bigo, "When Two Become One: Internal and External Securitisations in Europe", M. Kelstrup, & M. Williams (Eds.), *International Relations Theory and The Politics of European Integration. Power, Security and Community*, Routledge, 2000, 171 - 204, s. 171 – 172.

geleneksel tehdit algısının dışında kalan piyonlar sokarak rakiplerini hazırlıksız yakalamayı başarmıştır.

Hibrit savaş aktörü hedefine tek bir kabiliyet ile değil birbirinden farklı kabiliyetleri harmanlayarak saldırır. Yöntemde çeşitlilik gerektiren bu tür bir yaklaşım, şüphesiz hedefin farklı cephelerine, yani farklı zafiyetlerine odaklanmayı gerektirir. Dolayısıyla etkili bir hibrit savaş paketinin kapsamı, hedef ülkenin askerî kapasitesine ilaveten toplumsal, ekonomik ve diğer beşeri sektörlerdeki hassasiyetleri içerir. Bu sebeple hedefin zafiyetlerini sadece konvansiyonel ordusunun içinde aramak, hibrit savaş konsepti içinde çok dar bir alt başlığa saplanmak anlamına gelmektedir. Hedef ülkenin bürokrasisi, toplumun etnik ve dini yapısı, ülkenin ekonomik sistemi, enerji kaynakları ile kaynak ve nakil bağımlılığı, silahlı kuvvetlerinin muharip gücü, komşuları ile olan ilişkileri ve sorun sahaları, toplumu oluşturan kimliklerin diaspora bağları gibi konu başlıkları hibrit savaşın yöneleceği ve istismar edeceği cepheleri oluşturmaktadır. Hedef ülke içerisinde ne kadar çok zafiyet var ise o ülkenin kapsamlı bir hibrit saldırı karşısında o kadar kırılğan bir hedef haline gelebileceğini belirtmek mümkündür. Nitekim Rusya hasmına, geçici hükümetin ülkeyi idare etmeye çalıştığı zamanda, bütün zafiyetlerin azami ölçüde istismar edilebileceği siyasi bir buhran dönemi içerisinde müdahale etmeyi tercih etmiştir.

Hibrit saldırılar acı eşiğinin altında kalarak gerçekleştirilir. Bu sebeple savunan tarafın, kendisine yönelik saldırıyı fark etmesi, dolayısıyla ne olduğunu anlaması güçtür. Başka bir deyişle saldıran taraf, eylemlerinin dozunu ve çeşidini, hedefinin gündeminde ilk sırayı alacak seviyeye çıkartmaz. Bu sebeple problemin tespiti zordur ve krizin ilerleyen safhalarında fark edilse bile ülke içi tepkinin ve uluslararası dayanışmanın oluşmasını da geciktirir. Görüldüğü üzere Kırım ve Donbas vakaları, uzun yıllara sirayet eden toplumsal ayrışma temelini üzerine öncelikle ekonomik baskılarla başlamış, müteakiben hükümetin düşmesi ile politik bir kriz oluşturulmuş ve sahadaki silahlı unsurların modern bir cephe savaşını devam ettirdiği bir vekâlet savaşına evrilmiştir. Hibrit savaşın, sınır hattındaki vekâlet savaşına dönüşmeye başladığı Minsk mutabakatları öncesinde, Ukrayna'nın

üzerinde oturduğu fay hatlarını analiz etmek veya tedbir almak mümkün olmamıştır.

Netice itibariyle hibrit savaş yönteminin, mucizevî bir keşif olmadığını vurgulamak gerekmektedir. Fakat tehdidin sinsi ve kapsamlı niteliğine karşı da savunan taraf olarak teyakkuzda bulunmak, saldıran taraf olarak ise sunduğu coğrafi ve toplumsal avantajları göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Çünkü hibrit savaş, çok bileşenli olduğu için dinamikdir, gelişmektedir ve tabii ki coğrafyaya ve zamana göre farklı özelliklerin öne çıkacağı özgün bir yöntemdir. Hibrit savaş olarak adlandırılan usul, stratejik amacın elde edilmesi için önceden beri bilinen ve kullanılan yöntemlerin, zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın ortak bir üst aklın yönetiminde icra edilmesini ve uluslararası tepki çekmeden hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Bu yöntemlerin başarılı olması da saldıran tarafın becerisinin yanı sıra savunan tarafın zayıf kalmasından kaynaklanmaktadır.

Summary

War is always being developed by its soldiers and generals. Science and method are both main guides to the victory in the competition for triumph. It is impossible to draw boundaries to the creativity but effort to define the limits for a methodology is a necessity in order to understand the phenomenon. In the fight on the battlefield, the weak side has always been the one whose success depends on its creativeness. The concept of asymmetry derives from this premise. If we need to determine a starting point, it would probably dates back until the first clashes of civilization. As an example, the written history gives the successful example of Hannibal against the massive army of the Roman Empire. In modern times academia study both the conventional examples of World War 2 and the unconventional examples of the Cold and the Limited Wars. With the addition of regional battles that has occurred after the Cold War, warfare literature recorded a wide array of different implementations of the existing rules and forms. Apart from conventional definitions of warfare, the concept of asymmetry is a field with lots of unique cases as well as different descriptions. So it is possible to accept the “asymmetric warfare”

term as an umbrella title. Under this generic title, hybrid warfare is assumed to be the specific and current interpretation of the modern conflict. Despite the hardship to define every unique conflict, the necessity to analyse the performance, forecast the concept and update the doctrine is the analytical and professional approach for modern and strong armies.

The main topic of this study sets an example of the struggle between the relative weak and the relative strong in terms of hybrid warfare. In Crimea and Donbas, Russian side preferred to choose a stealthy course of act. With this insidious approach she acted as the relative weak unlike the coalition forces who acted conventionally and blatantly in Iraq, in 2003. On the other hand, the other side which portrayed the image of relative strong was the western coalition and US with their strict alliance. As a single state and against the concrete western bloc, Russia tried to implement a multidisciplinary way of action, employed a variety of proxy actors and covered all the process with her prevalent media. This so called way of hybrid approach includes a versatile action, timing, coordination of all military and non-military institutions of Russian State, society and religious institutions

With the annexation of Crimea and forming the stalemate in Donbas, Russia reached her strategic goals such as halting potential expansion of western alliance, securing her hinterland and changing the statue of Crimean Ports towards her own sovereignty. This success didn't solely achieved by the Russian side as a player on the ground. The battlefield made an important contribution to the outcome in favour of Russia. Most importantly the historical and religious background of the eastern and southern regions of Ukraine played a decisive role for the quick success. The Communist Party shaped both the administrative cycles and the culture of community in these regions for decades. Moreover, imperial heritage and the Orthodox Church caused deep cultural transformations on people for centuries. Comparing the impact of 26 years old independent Ukrainian State with the century Old Russian heritage on people's mind will help us to figure out the preferences of local people in the region.

The Russian way of hybrid warfare can be seen as a genuine example of its geography, people, culture and historical background.

Keeping in mind the difficulty to define the exact boundaries for a battle which is seen blurry and has a cause and effect relationship within a complex structure, every specific hybrid case includes unique traits in itself. What this study has tried to reflect is to demonstrate the distinctive manner of the Russian way of Hybrid Warfare.

KAYNAKÇA

Kitaplar

BİGO, D. (2000). *When Two Become One: Internal and External Securitisations in Europe*. In M. Kelstrup, & M. Williams (Eds.), *International Relations Theory and The Politics of European Integration. Power, Security and Community* (pp. 171 - 204). Routledge

FERRİL, A. (1985). *The Origins of War from the stone age to alexander the great*. London: Thames and Hudson Ltd.

GAYDAY, A. (2011). Reform of the Russian Army. In M. Barabanov, *Russia's New Army* (pp. 10-12). Moscow.

HOFFMAN, F. G. (2007). *Conflict in the 21 Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington, Virginia: Potomac Institute for Policy Studies.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı, *TSK Hibrit Harekat Konsepti*, Kara Kuvvetleri Basımevi Müdürlüğü, Ankara 2017.

KELKİTLİ, F.A.(2014). *Kırım: Rusya için Vazgeçilmez Yarımada*, Hasret ÇOMAK, Caner SANCAKTAR ve Zafer YILDIRIM (ed.), Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi, 289-309, Beta

RÁCZ, A. (2016). *Russia's Hybrid War in Ukraine*. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs .

TREVERTON, G. (2018). *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University.

U. S. Command, (2015). *"Little Green Men": A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013–2014*. North Carolina: The United States Army Special Operations Command Fort Bragg.

U. S. Command, (2010). *IRREGULAR WARFARE: COUNTERING IRREGULAR THREATS . JOINT OPERATING CONCEPT*. ABD.

The Military Doctrine of the Russian Federation. (2010, 2 5). Moskova: Russian Federation presidential edict.

Makaleler

BARTLES, C., & McDermott, R. N. (2014). "Russia's Military Operation in Crimea". *Problems of Post-Communism*, pp. 46-63.

BEBLER, A. (2015). The Russian-Ukrainian Conflict Over Crimea. *Teorija In Praksa*, pp. 196-219.

- BOOT, M. (2013). The Evolution of Irregular War: Insurgents and Guerrillas From Akkadia to Afghanistan. *Foreign Affairs*, pp. 100-114.
- BUNKER, R. J. (1999). Unconventional warfare philosophers. *Small Wars & Insurgencies*, pp. 136-149.
- CALHOUN, Mark T (2011). CLAUSEWITZ AND JOMINI Contrasting Intellectual Frameworks in Military Theory, *Army History*, 22-37
- CİOFFİ-REVİLLA, C. (1996). Origins and Evolution of War and Politics. *International Studies Quarterly*, pp. 1-22.
- Complex Irregular Warfare: The Face of Contemporary Conflict, The Military Balance. (2011, 04 12). *The Military Balance*.
- CULLEN, P., & Kjennerud, E. (2017). Understanding Hybrid Warfare, . *A Multinational Capability Development Campaign Project*, 7-8.
- GERASİMOV, V. (2016). The Value of Science Is in the Foresight New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations . *Military Review*, 23-29.
- GREGORY, P. R. (2014, 05 05). *Putin's 'Human Rights Council' Accidentally Posts Real Crimean Election Results*. Retrieved 06 29, 2018, from Forbes: <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights-council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-1>
- HERSPRING, D. (2008). Russian Military Reform and Anatoly Serdyukov. *Problems of Post-Communism*, pp. 20-32.
- HERSPRING, D. (2013). Anatoly Serdyukov and the Russian Military. *Problems of Post-Communism*, pp. 42-58.
- HOFFMAN, F. G. (2009). Hybrid Warfare and Challenges. *JFQ*, pp. 34-39.
- HOFFMAN, F. G. (2009). Hybrid Warfare and Challenges. *Joint Force Quarterly*, 34-39.
- HUD, Bohdan (2016). Ukrainian Greek Catholic Church in Galicia (Halychyna): The Creation, The Ban, And The Resurrection. General Overview, *Proceedings of History Faculty of Lviv University*, 273-293
- IPHR. (2016). *International Crimes In Crimea: An Assessment Of Two And A Half Years Of Russian Occupation*. Brüksel: International Partnership for Human Rights.
- JANMAAT, Jan Germen (2005). Ethnic and Civic Conceptions of the Nation in Ukraine's History Textbooks, *European Education*, 20-37
- JANOS, A. C. (1963). Unconventional Warfare: Framework and Analysis. *World Politics*, Vol. 15, pp. 636-646.
- KEANE, C., & Diesen, G. (2017). The Two-tiered Division of Ukraine: Historical Narratives in Nation-building and Region-building. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 315.
- KOBER, Avi (2005). Does the Iraq war reflect a phase change in warfare?, *Defense & Security Analysis*, 123
- KOFMAN, M. (2017). *Lessons from Russia's Operations*. Santa Monica: RAND Corporation.
- KOFMAN, M., & Rojansky, M. (2015). "A Closer look at Russia's "Hybrid War"". *The Kennan Institute*. The Kennan Institute.

- KUZIO, Taras (2001). Historiography and National Identity among the Eastern Slavs: Towards a New Framework, *National Identities*, s. 109-132.
- KUZIO, Taras (2005). Nation Building, History Writing and Competition Over The Legacy of Kyiv Rus in Ukraine, *Nationalities Papers*, 29-58
- LELE, a. (2014). Asymmetric Warfare: A state vs non-state conflict. *oasis*, 97-111.
- MAKARYCHEV, A., & Sergunin, A. (2013). Russian military reform: institutional, political and security implications. *Defense & Security Analysis*, pp. 356-364.
- MATTİS, J. N., & Hoffman, F. (2005, vol.132). Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. *Proceedings*, 1-2.
- MATVEEVA, A. (2016). No Moscow stooges: identity polarization and guerrilla movements in Donbass. *Southeast European and Black Sea Studies*, pp. 25-50.
- MONAGHAN, A. (2015). Putin's Way of War: The War' in Russia's Hybrid Warfare. *Parameters*, pp. 65-74.
- POMERANTSEV , P., & Weiss, M. (2014). *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*. New York: The Institute of Modern Russia.
- ROBINSON, P. (2016). Russia's role in the war in Donbass and the threat to European security. *European Politics and Society*, 506-521.
- ROSLYCKY, L. L. (2011). Russia's smart power in Crimea: sowing the seeds of trust. *Southeast European and Black Sea Studies*, pp. 299-316.
- SALMONİ, B. (2007). The Fallacy of 'Irregular' Warfare. *The RUSI Journal*.
- SCHROEFL, J., & Kaufman, S. (2014). Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War. *Studies in Conflict & Terrorism*, pp. 862-880.
- SHULMAN, S. (1999). The cultural foundations of Ukrainian national identity. *Ethnic and Racial Studies*, 1011-1036.
- SPAULDİNG, H. (2015). Putin's Next Objectives in The Ukraine Crisis. *Backgrounder*, 1-10.

İnternet Kaynakları

- Anonym. (2014, 02 22). *Ukrainian MPs vote to oust President Yanukovych*. Retrieved 09 26, 2018, from BBC news: <https://www.bbc.com/news/world-europe-26304842>
- Britannica, T. E. (2016, 02 22). *Kievan Rus*. Retrieved 11 14, 2018, from Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/Kievan-Rus>
- Britannica, *Donets Basin*. Retrieved 01 23, 2021, from Encyclopædia Britannica: <https://www.britannica.com/place/Donets-Basin>
- В захваченное здание парламента Крима внесли автоматы Калашникова, снайперские винтовки и гранатометы - очевидец*. (2014, 02 27). Retrieved 07 01, 2018, from Korrespondent: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3312031-v-zakhvachennoe-zdanye-parlamenta-kryma-vnes>
- Russia Recognizes Abkhazia, South Ossetia*. (2008, 08 26). Retrieved 07 20, 2018, from Radio Free Europe/Radio Liberty): https://www.rferl.org/a/Russia_Recognizes_Abkhazia_South_Ossetia/1193932.html
- Russian FSB colonel admits Crimean MPs forced to vote for referendum* . (2015, 01 27). Retrieved 07 29, 2018, from EMPR.media : <https://empr.media/news/russian-fsb-colonel-admits-crimean-mps-forced-to-vote-for-referendum/>

Ukrayna Devlet İstatistik Kurumu Resmî Sayfası, Retrieved 01 23, 2021, “*National composition of population*”, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/Ukraine>, S. (n.d.). *Chronology of the Hetmanate: 1552-1795*. Retrieved 11 14, 2018, from Sovereign Ukraine: <https://sovereignukraine.net/all/history/chronology-of-ukraine-1552-1795/>

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, *Ukrayna’da son durum ve ikili ilişkiler*, Retrieved 01 23, 2021, http://www.mfa.gov.tr/ukrayna_da-son-durum-ve-ikili-iliskiler.tr.mfa

Tensions flare over Russia-Ukraine gas deal. (2015, 09 14). Retrieved 10 02, 2018, from Politico: <https://www.politico.eu/article/russia-gazprom-ukraine-trilateral-sefcovic/>

Vladimir Putin answered journalists’ questions on the situation in Ukraine. (2014, 03 04). Retrieved 09 28, 2018, from President of Russia: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366>

Vladimir Putin submitted appeal to the Federation Council. (2014, 03 01). Retrieved 07 01, 2018, from President of Russia: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20353>

www.worldhistory.biz, E. o. (2015, 08 11). *Galicja-Volhynia*. Retrieved 11 14, 2018, from WorldHistory: <https://www.worldhistory.biz/contemporary-history/76035-galicja-volhynia.html>

Güvenlik Stratejileri Dergisine gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış ve ilgili alana katkı sağlayacak özgün çalışmalar olmalıdır. “Yayın Etiği ve Değerlendirme Süreci”nde yer alan parametreler dışında deskriptif ya da ilgili konusunda mükerrer olan çalışmalar değerlendirme safhasına alınmayacaktır.

Bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriye dayanan çalışmalar, ilgili bildiri kitabında yayımlanmamış olması ve bu durumun Editörler Kuruluna belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.

Yayımlanmak üzere *Güvenlik Strateji Dergisi* elektronik posta hesabına iletilen makale metinleri, aşağıda belirtilen biçimsel özellikleri haiz ve konu/alan açısından uygun bulunmaları halinde alan uzmanı (en az) iki hakeme gönderilir. Yazarlar, Yayın Kurulu tarafından reddedilen çalışmalarını hakem raporları çerçevesinde gözden geçirerek *Güvenlik Stratejisi Dergisi* editörlüğüne yeniden sunabilir. Bu çalışmalardan yeterli değişiklik yapılmadığı tespit edilenler yazarlarına iade edilir ve süreç sona erer. Yeterli değişiklik yapıldığı tespit edilen çalışmalar ise yeni sunulan çalışma olarak tekrar değerlendirme sürecine alınır.

Güvenlik Stratejileri Dergisine yabancı dilde makale gönderen yazarlar, çalışmalarını anadili söz konusu dil olan ve alanında yetkinliği bulunan bir akademisyene “son okuma” yaptırıp bunu ibraz etmekle yükümlüdür. Son okuma yazarların talebi üzerine, son okumayı yapacak olan anadil okuyucusuna ücretini yazarın ödemesi karşılığı, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* tarafından yaptırabilir.

Güvenlik Stratejileri Dergisinde yayımlanan çalışmalarda ifade edilen görüşler yazarların şahsi bilimsel değerlendirme ve görüşleri olup, mensubu oldukları kurum ve kuruluşlar ile derginin yayımcısı olan Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü’nün ve Millî Savunma Üniversitesi’nin kurumsal kimliğini bağlamaz ve bu kurumların görüşü olarak lanse edilemez.

Dergide yayın yapmış tüm yazarlar, *Güvenlik Stratejileri Dergisinin* doğal hakemleri sayılmaktadır. Yayın Kurulu’nun talebi üzerine yazarlar en az bir defaya mahsus hakemlik yapmakla mükelleftir.

Makale Metin Şekil Esasları

1. *Güvenlik Stratejileri Dergisinin* yayın dili Türkçedir. Ancak İngilizce, Almanca ve Fransızca makale ve değerlendirme yazıları da yayımlanabilir. Türkçe makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında yer alan güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen makaleler dil ve anlatım açısından bilimsel kıstaslara uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.
2. Gönderilen makale metni (öz, *abstract*, kaynakça, geniş özet-*summary*- ve dipnotlar dâhil) asgari 6000, azami 10.000 kelime olmalıdır. Belirtilen sınırların üzerinde veya altında olan çalışmalar değerlendirilmeden yazara iade edilir.
3. Makalelere Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış azami 150 kelimelik öz ve baş anahtar kelime (İngilizce *abstract* ve *keywords*) eklenmelidir. Öz, makalenin kaleme

alınma amacını, yöntemini, hipotezini/araştırma sorusunu, bulguları ve sonucunu kısaca belirtmelidir. Öz yazımında “bir kısa, iki uzun cümle” prensibine riayet edilmelidir. (Almanca veya Fransızca olarak hazırlanan makalelerde Türkçe ve İngilizce *öz/abstract* ve anahtar kelime/*keywords* yanı sıra makalenin yazıldığı dilde de yukarıdaki ilkelerle öz ve anahtar kelime eklenmelidir.) Ayrıca makalenin sonunda 750 kelimeyi geçmeyecek şekilde geniş özete (*summary*) yer verilmelidir. Geniş özet, öz kısmında yer verilen hususlara ilave olarak vurgulanması gerekli görülen noktaları, tartışmaları ve makalenin genel akışını içermelidir. Türkçe hazırlanan makalelerde söz konusu geniş özet İngilizce; İngilizce hazırlanan makalelerde geniş özet Türkçe yazılmalı; Almanca ve Fransa hazırlanan makalelerde ise geniş özet hem İngilizce, hem Türkçe olarak hazırlanmalıdır.

4. Güvenlik Stratejileri Dergisine gönderilen makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakteri kullanılarak 11 punto yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto yazılmalıdır. Metnin paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 iken dipnotlarda paragraf özellikleri iki yana hizalı ve 1 satır aralığında olmalıdır. Sayfa numaraları sayfa altında verilmelidir.

5. Yazar adı, İngilizce ve Türkçe olarak yazılan makale başlığının altına yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir. Makalelerde ikili alt başlık sistemi kullanılmalıdır. Alt başlıklar koyu yazılmalı ve (giriş ile sonuç dışında) rakam ile numaralandırılmalıdır.

6. Metnin içindeki alıntılar çift tırnak ile gösterilmeli; üç satırı geçen alıntılar yeni bir paragraf olarak, içerden, tek aralık ve iki yana yaslı şeklinde yazılmalıdır. Alıntı içerisindeki alıntılar tek tırnak içerisinde gösterilmelidir. Metin içinde vurgulanmak istenen kelimeler koyu veya altı çizili yapılmamalı, çift tırnak içerisinde yazılmalıdır.

7. Makalelerin hazırlanmasında kullanılan kaynaklara yapılacak atıflarda aşağıdaki Yazım Kurallarına uyulmalıdır. Bu kurallara riayet etmeyen çalışmalar, doğrudan reddedilecektir.

8. Birden fazla kez aynı kaynağa atıfta bulunulduğunda; ilk atıfta künye tam olarak verilmeli, ikinci atıfta yazarın soyadı ve çalışmanın kısaltılmış başlığı kullanılmalıdır. Birbirini takip eden dipnotlarda aynı kaynağa yapılacak atıflarda ise “a.g.e.”, “a.e.” kullanılmalıdır. (Yabancı dildeki makalelerde “Ibid.” kullanılmalıdır.)

9. Dipnotlarda atıflar şu şekillerde verilmelidir:

9.1. Kitaplara yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklerle uygun olarak sırayla verilmelidir.

Tek yazarlı kitap:

Thomas C. Schelling, *Arms and Influence*, Yale University Press; Revised edition, New Haven, 2008, p. 188.

İki yazarlı kitap:

John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult; 1st edition, New York, 2008, p. 92.

Çok yazarlı kitap:

Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

Çeviri kitap:

Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, (Çev. Gültekin Yıldız), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 61.

9.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, sayı ve cilt numarası, dergide yer aldığı sayfa aralığı, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Tek yazarlı makale:

Feridun Akkor, “NATO’da Güvenlik Sorunu”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 1976, Sayı 257, 57-61, s. 59.

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, 429-444, s. 433.

İnternet Dergisinde Makale:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct> (Erişim Tarihi: 21.11.2019)

9.3. Tezlere yapılan atıflarda, yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır. Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin derecesi, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası aşağıdaki şekilde verilecektir.

Atasay Özdemir, *Uluslararası Sistemdeki Etkin Aktörlerin İran’ın Nükleer Programına Yaklaşımları*, Doktora Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü İstanbul, 2013, s. 52.

10. Ekler yazının sonunda verilmeli ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer almalıdır. Tablo, Grafik ve şekiller, Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo: 1, Şekil: 2 gibi) ve gerek bu numara gerekse tablo veya şeklin içeriğine dair tanıtıcı başlık tablo ve şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmış ise mutlaka kaynak belirtilmelidir.

11. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıra ve alıntı türüne (kitaplar, makaleler, internet kaynakları vs.) göre tasniflenmiş ve yazarın soyadının önce yazıldığı kaynağa verilmesi gerekmektedir.

SUBMISSION GUIDELINES

Articles submitted to the *Journal of Security Strategies* (JSS) shall not be previously published and shall be authentic in a way that it will contribute to literature of the relevant field. Articles, which are descriptive expect for the stated parameters in the “Publication Ethics and Evaluation Process” or which are repetitive in their field, will not be taken into evaluation.

Articles based on presentations submitted in scientific meetings may be accepted for evaluation, provided that they have not been published in the proceedings of the meetings and that the authors inform the editors so.

If the article submitted to the Journal’s e-mail address comply with the formatting principles presented below and is found to eligible in terms of subject/field, it is sent to (at least two) referees who are experts in the field. The Authors may re-submit their articles revised according to the reports of peer-reviewers or editors. If the article is considered to be ill-revised, it is rejected and the process is over. If the article is considered to be revised properly, it is taken as a newly submitted article into the process.

Authors, who send articles in a foreign language to the Journal, are obliged to get their work proof-read by a native speaker academic who is considered as an expert on their field and to provide an evidence of this proof-reading. The proof-reading process may also be carried out by the editors of the Journal by out-sourcing a native speaker, provided that the payment for proof-reading is paid by the author.

Opinions expressed in the articles published in the Journal are the personal scientific evaluations of the authors and are not, in any way, the institutional views or opinions of their own organizations/institutes or of the Atatürk Institute of Strategic Studies or Turkish National Defence University.

The authors whose articles have been published in the *Journal of Security Strategies* are considered as natural peer-reviewers of the Journal and they are obliged to perform a peer-review at least once upon the request of the Editors.

Formatting Principles for Articles

1. The publication language of *Journal of Security Strategies* is Turkish. However, articles written in English, German, and French may also be published. The texts submitted shall be clear and understandable, and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
2. The article submitted shall have minimum of 6000 words and maximum of 12,500 words including abstract, summary, bibliography, and footnotes. The articles which are below the minimum or above the maximum counts of words are returned to the authors without being evaluated.
3. The articles shall be submitted with the abstract no longer than 150 words and five keywords. The abstract shall include purpose, method, hypothesis/question, and findings of the article and present the conclusion reached in the article shortly.

The article shall also have a summary no longer than 750 words at the end of the text. The summary shall include the points and arguments, which are considered to emphasize and the general outline of the article, in addition to the points pointed out in the abstract.

4. Articles submitted to the *Journal of Security Strategies* shall be written using the program Microsoft Word in 11 font size in the text and 9 font size in the footnotes. Paragraph properties of the text shall be aligned and line spacing of 1,5 line and paragraph properties of the footnotes shall be aligned and line spacing of 1 line. The page numbers shall be at the bottom of the page.

5. Name of the author shall be placed under the title of the article; his/her title, place of duty and e-mail address shall be indicated in the footnote with (*) in 9 font size. Footnotes for other explanations shall be provided in numbers at the bottom of the page. The article shall have two-level subheadings and these subheadings shall written bold and numbered (except for introduction and conclusion).

6. Citations in the text shall be shown with double quotes (“...”) and citations with more than three lines shall be written as a new paragraph as a inward, singled spaced and aligned paragraph. Citations within citations shall be shown with a single quote (‘...’). The words to be emphasized within the text shall not be written in bold or underlined but shall be written with double quotes (“...”).

7. The references to the resources used in the article shall be made according to guidelines presented below. Articles, which do not comply with these guidelines, will be rejected directly.

8. Multiple references for the same publication shall be made by fully complying the guidelines below in the first reference and then by using the surname and the shortened name of the study. For multiple references in subsequent footnotes, the phrase “ibid” shall be used.

9. The references in the footnotes shall be written as follows:

9.1. For references to the books, name and surname of the author, name of the book, (volume number, if available), (translator, if any), publisher, place of publication, date of publication and page number shall be given in accordance with the following examples.

Books with single author:

Thomas C. Schelling, *Arms and Influence*, Yale University Press; Revised edition, New Haven, 2008, p. 188.

Books with two authors:

John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult; 1st edition, New York, 2008, p. 92.

Books with more than two authors:

Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala, et all., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

Translated books:

Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, (Çev. Gültekin Yıldız), Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 61.

9.2. For references to the articles, name and surname of the author, “name of the article” (translator, if any), name of the periodical in which it is published, year of publication, volume no./issue no., page range in the periodical, and page number of the reference given shall be given in accordance with the following examples. Entries from encyclopedias shall be given reference as if they are articles.

Article with one author:

Feridun Akkor, “NATO’da Güvenlik Sorunu”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 1976, Sayı 257, 57-61, s. 59.

Chapter/Article in compilation books:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, 429-444, s. 433.

İnternet Dergisinde Makale:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct> (Date of Access: 21.11.2019).

9.3. For reference to the theses, no italics shall be used for titles of non-published theses. Name and surname of the author, name of thesis, degree of the thesis, institution or institute to which the thesis is presented, place and date of the thesis, page number shall be given in accordance with the following example.

Atasay Özdemir, *The Approaches of the Major Actors in the International System to Iran’s Nuclear Programme*, Ph.D. Thesis, Turkish War Colleges, Strategic Research Institute, İstanbul, 2013, p. 53.

10. Attachments shall be presented at the end of the text and brief information as to the content and source of the document shall be presented at the bottom of it. Tables and figures (including graphics) may be presented within the text of the article as well as in the attachments. If they are to be presented within the text of article, tables and figures shall be organized and numbered according to their own types (e.g. Table: 1, Figure: 1, etc). Along with the number of the table or figure, an informative title for the table or the figure shall be written on the top centre of it. If tables, figures, graphics or pictures are quoted from somewhere else, the source shall be referenced.

11. Resources shall be sorted alphabetically and according to their types (books, articles, internet resources, etc.) in a bibliography at the end of the article and the entries shall be written with the surname of the author first.

